

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

RUS DİL ALGISINDA TÜRK İMGESİ

**Hazırlayan
Renata AKTAŞ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM**

Doktora Tezi

**Aralık 2020
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

RUS DİL ALGISINDA TÜRK İMGESİ

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Renata AKTAŞ**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM**

**Aralık 2020
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Renata AKTAŞ

İNTİHAL

T.C. ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı:.....
.....
.....

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, .../...../20..... tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. / /

Adı Soyadı :.....
Öğrenci No :.....
Anabilim Dalı :.....
Bilim Dalı :.....
Program Adı :.....

Danışman:.....
(Adı-Soyadı ve İmza)

Öğrenci:.....
(Adı-Soyadı ve İmza)

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Rus Dil Algısında Türk İmgesi” adlı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisans Üstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tez Hazırlayan

Renata AKTAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM

Rus Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Özen TOK

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 03/06/2020 tarih ve 32794 sayılı kararı gereği “Tez Onay Sayfası”na yer verilmemiştir.

TEŞEKKÜR

Uzun çalışma döneminden sonra bana tezimi savunma fırsatını veren ve desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Arif Yıldırım'a; önemli tavsiyelerde bulunan ve destekleyen Doç. Dr. Bahar Demir'e; Tez Jürimde bulunmayı kabul eden Jüri üyeleri Doç. Dr. Ali Küçükler, Dr. Öğr. Üyesi Erdem Erinç, Dr. Öğr. Üyesi Keziban Topbaşoğlu Eray'a içtenlikle teşekkür ederim.

Kuşkusuz, Doktora eğitimine başlarken, devam ederken, tezimin konusunu seçerken, hem mesleki hem özel hayatımda bana destek olan Prof. Dr. Sevinç Üçgül'e çok teşekkür ederim.

Çalışma sırasında hem akademik hem özel hayatımda bana destek veren arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler.

Sadece Doktora eğitimi sürecinde değil; hayatımın her aşamasında beni sabırla, anlayışla, gerek maddi gerek manevi yardımlarıyla destekleyen, bana güç veren sadık dostum, sevgili eşim Şerafettin Aktaş'a minnettarım. Ayrıca çalışmalarım sırasında anlayış gösteren oğullarım Muhammed İlyas, Mustafa Eren, Fatih, Ahmet Furkan ve kızım Dilara'ya çok teşekkür ederim.

RUS DİL ALGISINDA TÜRK İMGESİ

Renata AKTAŞ

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Doktora Tezi, Aralık 2020

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIRIM

ÖZET

Türkler ve Ruslar, imparatorluk geleneğinden gelen dünyanın en büyük iki ulusudur. Bu iki halk arasındaki ilişkiler yaklaşık 1200 yıl öncesine dayanmaktadır. Her iki taraf da dil, kültür, edebiyat, sanat ve birçok alanda birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşimin dile yansımalarını çalışmamızın başlangıç noktası olarak belirledik. Dili; kültürü, tarihi, edebiyatıyla birlikte inceleyerek tezimizi bir bütün olarak tamamlamaya çalıştık.

“*Rus Dil Algısında Türk İmgesi*” adlı tezimizde Türk imgesinin Rus tarihi, dili ve edebiyatına yansımaları konu edindik. Türk imgesinin, Rus Dili ve Edebiyatı’na yansıyan isimlerini; Rusçada Türkçe kökenli isimlerin araştırılması, Türkçeden Rusçaya geçen sözcük sayısının incelenmesi, isimlerinin anlamına göre tasnif edilmesi ve fonetik değişimleri değerlendirilmesi gibi aşamalardan geçirdik.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. “Rus Toplumunda Türk İmgesinin Tarihî Gelişimi” adlı ilk bölümde Türk-Rus ilişkilerinin tarihî gelişimlerinden yola çıkarak iki ulusun etkileşimi analiz edilmiştir. Bu bölümde Rus ve Türk halklarının tarihî süreçleri, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişimleri beş döneme ayrılarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın temelini oluşturan “Rus Dil Algısında Türkçe Kökenli Sözcükler” bölümü altı alt başlıktan oluşmaktadır. Rusçadaki Türkçe kökenli kişi adları (antroponimler), genel adlar (pragmatonimler), hayvan adları (zoonimler), bitki adları (fitonimler), Rus atasözlerinde yer alan Türkçe kökenli adlar ve Rus deyimlerinde yer alan Türkçe kökenli adlar, tematik gruplar hâlinde belirtilmiştir. Rusça sözcüklerin yazılışları, sınıflandırılması, sözlük anlamlarının incelenmesi, fonetik yapısına göre okunuşları Rusça ve Türkçe anlamları verilerek analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, “Rus Edebiyatında Türk İmgesine Genel Bakış” başlığı altında, Rus Halk Edebiyatı’ndan başlayarak 19-20.yüzyıl Rus Edebiyatı’na kadar farklı

edebî türleri (yıllıklar, seyahatnameler, şiirler) analiz ederek Türk imgesini incelemeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler:Rus dili, Türk imgesi, Rusçada Türkçe alıntıları, Türk-Rus ilişkileri, Türkçe kökenli Rus soyadları.

**TURKISH IMAGE IN THE RUSSIAN LANGUAGE PERCEPTION Renata
AKTAŞ Erciyes University, Social Sciences Institute, Ph. D. Thesis, December 2020
Supervisor: Arif YILDIRIM**

Erciyes University Institute of Social Sciences,

PhD Thesis, December 2020

Supervisor: Dr. Lecturer Arif YILDIRIM

ABSTRACT

Turks and Russians are two largest nations in the world with the imperial tradition. Relations between them date back about 1200 years. Both nations have been influenced by each other in language, culture, literature, art and many other fields. Reflection of this interaction in language has been determined as the starting point of our work. We tried to complete this thesis as a whole by examining language, culture, history and literature together.

In our thesis titled “Turkish Image in the Russian Language Perception”, we focused on reflection of Turkish image in Russian history, language and literature. Turkish Image reflecting nouns, spotted in Russian Language and Literature underwent the following stages: searching the nouns of Turkish origin in Russian, examining the number of words passed from Turkish to Russian, classifying the nouns according to their meanings and evaluating their phonetic changes.

Our study consists of three parts. In the first chapter titled “The historical development of Turkish image in the Russian society”, interaction of the two nations is analyzed in terms of Turkish-Russian relations’ historical development. In this section, historical processes of the Russians and Turkish people, their political, economic, cultural and social developments are discussed in five periods.

The chapter "Words of Turkish Origin in Russian Language Perception", which forms the basis of our study, consists of six subchapters. Russian names of Turkish origin (anthroponyms), common nouns (pragmatonyms) of Turkish origin, animal names (zoonyms) of Turkish origin, plant names (phytonymes) of Turkish origin, nouns of Turkish origin in Russian proverbs and idioms are indicated in thematic groups. Spelling, classification, dictionary meanings of Russian words, their pronunciation

according to their phonetic structure were analyzed together with their Russian and Turkish meanings.

In the third part, under the title of "Overview of Turkish Image in Russian Literature", we tried to analyze Turkish image in different literary genres (annuals, travel books, poems) of the period from Russian Folk Literature to the 19-20th century.

Keywords: Russian language, Turkish image, Turkish citations in Russian, Turkish-Russian relations, Russian surnames with Turkish origin.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS TOPLUMUNDA TÜRK İMGESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	1

İKİNCİ BÖLÜM

RUS DİL ALGISINDA TÜRKÇE KÖKENLİ SÖZCÜKLER	28
2.1. Rusçada Türkçe Kökenli Kişi Adları (Antroponimler)	36
2.1.1. Türkçe Kökenli Rus Erkek Adları.....	40
2.1.2. Türkçe Kökenli Kadın Adları.....	43
2.1.3. Türkçe Kökenli Rus Soyadları	45
2.2. Türkçe Kökenli Hayvan Adları (Zoonimler)	100
2.3. Türkçe Kökenli Bitki Adları (Fitonimler)	114
2.4. Türkçe Kökenli Genel Adlar.....	123
2.4.1. Unvanlar ve Meslekler(75)	123
2.4.2. Takma Adlar (56)	133
2.4.3. Askeri Unvanlar (9)	140
2.4.4. Türkçe Kökenli Cins Adları (Pragmatonimler).....	141
2.4.4.1. Ev ve İş Gereçleri (146)	141
2.4.4.2. Giyim (95)	156
2.4.4.3. Yiyecek ve İçecek (86)	165
2.4.4.4. Coğrafi Adlar (41)	174
2.4.4.5. Yapı Adları (45).....	178
2.4.4.6. Kumaş Adları (28)	183
2.4.4.7. Doğa Olayları (27)	186
2.4.4.8. Ticari Adlar (16)	189
2.4.4.9. Müzik Aletleri (15)	191

2.4.4.10. Renk Adları (15)	192
2.4.4.11. Hayvancılık Terimleri (14).....	194
2.4.4.12. Doğal Maden Adları (11)	195
2.4.4.13. Mitolojik Varlıklar (11).....	196
2.4.4.14. Topluluk Adları (12)	198
2.4.4.15. İdari Terimler (10)	199
2.4.4.16. Hastalık Adları (10)	200
2.4.4.17. Takı Adları (9)	201
2.4.4.18. Ölçü Terimleri (6).....	203
2.4.4.19. Taşıt Adları (6)	204
2.4.4.20. Tören ve Kutlama Adları (5)	204
2.4.2.21. Organ ve Vücut Adları (5)	205
2.4.4.22. Belge Adları (4)	205
2.4.4.23. Para Birimleri (2)	206
2.4.4.24. Uyuşturucu Madde Adları (2)	206
2.4.4.25. Tarım Terimleri (2)	206
2.4.4.26. Soyut Adlar (8)	206
2.4.4.27. Diğer Adlar (32)	207
2.5. Rusça Atasözlerinde Türkçe Kökenli Adlar.....	211
2.6. Rusça Deyimlerde Türkçe Kökenli Adlar	226

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS EDEBİYATINDA TÜRK İMGESİNE GENEL BAKIŞ.....	235
3.1. Rus Halk Edebiyatında Türk İmgesinin İzleri.....	236
3.2. Eski Rus Edebiyatında Türk İmgesi (“İgor Alayı Destanı” ve “Lavrentiy Yıllığı”)	240
3.2.1. Eski Rus Eseri “İgor Alayı Destanı”nda Kıpçakların Yeri.....	241
3.2.2. “Lavrentiy Yıllığı”nda Kıpçak-Rus İlişkileri.....	248
3.3. Eski Rus Seyahatnamelerinde Türk Motifleri (“Tüccar Fyodor Kotov’un Persiya’ya Yolculuğu” ve “Misafir Vasiliy Poznyakov’un Arkadaşlarıyla Doğu’ya Seyahati”)	254
3.4. 19. - 20. yy. Başlarında Rus Şiirlerinde Türk İmgesi	259
SONUÇ.....	269
KAYNAKÇA.....	275
ÖZGEÇMİŞ	290

KISALTMALAR

AAAD	Artvin - Ardanuç Ağzından Derlemeler
ACS	Ansiklopedik Coğrafya Sözlüğü
AHS	Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü
argo.	argo söz
bkz.	bakınız
TS	Büyük Türkçe Sözlük
c.	sayfa (Rus. страница)
c	cilt
Çev.	çeviren
ÇREDS	Çağdaş Rusça Edebi Dil Sözlüğü
DS	Derleme Sözlüğü
EAS	Elazığ Ağız Sözlüğü
ed.	editör
esk.	eski
EYAD	Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler
TS	Türkçe Sözlük
haz.	hazırlayan
KAS	Kişi Adları Sözlüğü
KTTS	Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü
mec.	mecaz
OTAL	Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat
RHAS	Rus Halkları Ağızlar Sözlüğü
s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TTAS	Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü
TVS	Türkçe Verintiler Sözlüğü
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
yy.	yüzyıl
YKS	Yabancı Kelimeler Sözlüğü

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS TOPLUMUNDA TÜRK İMGESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türk imgesinin; dil, edebiyat, tarih, kültür alanlarındaki yansımalarını, Avrupa ülkelerinde ve pek çok ülkede inceleyen “Dünya’da Türk İmgesi” adlı kitapta “Orta Asya’dan Şili’ye kadar uzanan bir coğrafyada Türk imgesinin geçirdiği safhalar, coğrafya ve tarih ekseninde uğradığı dönüşümler farklı perspektiflerden” (Kumrular, 2016:8) değerlendirilmiştir.

Rus toplumunda, tarihinde, edebiyatında veya dilinde Türk imgesi ile ilgili ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Türk şairi A. Behramoğlu’na göre, “Böyle bir çalışmanın döküm olma ötesine geçerek değerlendirme niteliği kazanması ise edebiyat, tarih, toplum bilim alanlarında ayrıntılı incelemeler gerektirir. Türkiye ve Rusya gibi bin yıllık komşular söz konusu, karşılıklı olarak toplumsal psikolojilerini, her iki ülkenin geçmiş ve geçmişte olduğu evreleri anlamak bakımından da, bu türden bir çalışmanın ne kadar önemli olduğu yeterince açıktır” (Behramoğlu, 2016:235).

Rus toplumunda Türk imgesinin var olmasının en önemli sebebi bölgede çok sayıda Türk’ün yaşamasıdır. 2010 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Rusya Federasyonu’nda yaklaşık 12 milyon Türk yaşamaktadır. Rusya Federasyonu’nun toplam nüfusunun (142,9 milyon) %8,7’sini (12 milyon) çeşitli Türk toplulukları (Tatar, Başkurt, Çuvaş, Yakut, Tuva, Hakas, Altay, Kazak, Kumuk, Nogay ve Azeri Türkleri, ayrıca Dolganlar, Nenetsler, Şorlar, Tofalar vs.) oluşturmaktadır. Türklerin büyük kısmı, Rusya’da İdil-Ural (8–14. yüzyıllarda eski Türk İdil Boyu Bulgar Devleti, 1437–1552 yıllar arası Kazan Hanlığı’nın) ve Sibirya bölgelerinde yaşamaktadır.

Bir ülkede bu kadar büyük oranda Türk nüfusunun bulunması o ülkedeki Türk imgesinin oluşumunda rol oynamaktadır. “Sovyetler Birliği’nin içerisinde Türk toplulukların olması, Rusça-Türkçe ilişkisine çok önemli ve etkin bir faktör olmuştur” (Karaağaç, 2004:23). Yüzyıllar boyunca komşu olarak yaşamış Türk ve Rus halkları

arasındaki etkileşim, sosyal alanlara da yayılmış durumdadır. Bazı kaynaklar bu etkileşimin 500-600 yıl önce başladığını söylese de aslında köklü iki milletin aynı coğrafyada birliktelikleri oldukça eskiye dayanmaktadır.

“Ruslar ve ataları olan çeşitli Slav boyları, tarih sahnesine çıkmalarından itibaren başta Avarlar ve Hazarlar, daha sonraki dönemlerde ise Peçenek, Kıpçak ve İdil Bulgarları gibi Türk devlet ve boylarıyla yan yana yaşarken aralarında çok sayıda savaş da gerçekleşmişti” (Kemaloğlu, 2015:9).

Rus toplumunda Türk imgesinin doğuşu ve gelişmesi, şüphesiz Türk-Rus tarihi ilişkilerinin aydınlatılmasıyla mümkündür. Bu ilişkiler başlangıçtan günümüze kadar toplam beş dönemde ele alınabilir:

- 1) Kiev Knezliği dönemi (Türk-Rus ilişkilerinin başlangıcı),
- 2) Altın Ordu dönemi (1238-1598),
- 3) Osmanlı-Rus ilişkileri (1492 -1920),
- 4) Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB (1920-1991),
- 5) Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu ilişkileri (1991- ...).

Sıraladığımız dönemleri kısaca aydınlatmaya çalışalım.

Bunlardan ilki eski Kiev Knezliği dönemidir. Rus devletinin kuruluşu hakkındaki teoriler hâlen tartışmalara neden olmaktadır. Eski Rus devleti Kiev Knezliği'nin resmî oluşma tarihi 862 yılı olarak gösterilmektedir. Bu devletin kuruluşu hakkındaki bilgiler hâlâ net olarak bilinmemekle beraber, başkentinin Novgorod ve ilk liderinin Rürük olduğu bilinmektedir. Rus kaynaklara göre tarihte en erken Türk-Rus ilişkilerin başlangıcı bu döneme denk gelmektedir.

Slavların; Kavimler Göçü'nün sonucunda Orta Asya'dan Batı'ya gelen Peçenekler, Kıpçaklar (Kumanlar), Uzlar, gibi Türk göçmen halklarla karşı karşıya gelmesi bu dönemin en önemli gelişmesidir. Bu olay tarihte Türklerin ve Rusların ilk etkili karşılaşma dönemidir. Ruslar, hiç tanımadıkları Türk halklarıyla aynı toprakları paylaşıp zaman zaman dostça, bazen de düşmanca tavırlar sergilemişlerdir.

Rus kaynaklarından günümüze ulaşan Rus yıllıklarına bakılırsa, Kiev Knezliği kurulduktan birkaç yıl sonra Rürük'in arkadaşları Askold ve Dir adlı Knezler, Dinyeper nehrinin güneyinde Kiev şehrini keşfedip şehri yönetmeye başlamışlardı. Rürük'in

ölümünden sonra oğlu Igor, Knez Oleg tarafından yetiştirilmiştir. Igor'un küçük olmasından dolayı, devletin başına Oleg geçmiş ve çok başarılı bir hükümdar olarak kaynaklarda yer almıştır. Oleg, yapmış olduğu sefer sonucunda Askold'u ve Dir'i öldürüp Kiev'i işgal etmiş, 912'de Oleg'in ölümünden sonra, Kiev Knezliği'nin başına Rurik'in oğlu Igor (912-945) geçmiş ve otuz üç yıl boyunca devlet yönetimini devam ettirmiştir.

968'e kadar Peçenekler ile savaş olmamış, tam tersine 914 yılında Igor Peçenekler ile barış anlaşması yapıp, 944 yılında ise Bizanslılara karşı Peçenekler ile beraber savaşmıştır.

“Bu dönemde güney bozkırlarına hâkim olan Peçenekler ile Rusların ilişkileri karmaşıktı. Kiev Ruslarının, Bizans ile ticaretlerini devam ettirmek için Peçeneklerin onayına ihtiyacı vardı ve bizzat onlarla ticaret yapmaları da yararlarına idi. Ruslar; Peçeneklerin hayvanlarından taşıma aracı, yiyecek ve giyecek kaynağı olarak faydalandılar. Öte yandan diğer bütün göçmenler gibi Peçenekler de buğday, lüks mallar ve köleler için düzenli bir şekilde Rus topraklarına akınlar düzenlediler” (Hosking, 2015:68,69).

Bunun yanı sıra iki halk arasında farklı alanlarda da etkileşimler olmuştu. “Rus ordusunda paralı Peçenek askeri bulunduğu bir vaka idi; bunlar Rusları da biraz kendilerine benzetip adamakıllı savaşçı yapmışlardır” (Tektaş, 2007:333).

Böylelikle 10. yüzyılın ikinci yarısında Kiev Rusya'sı toprakları, Türk kabileler tarafından işgal edilmeye başlamıştır. 968'den sonra Rusların bölünme eğilimlerinin başlamasıyla, eski Rus devleti'nin toprakları daha küçük birimlere ayrılmaya başlar. 980'li yıllarında ise ilk defa Rusların içinde bulunan Peçeneklerle anlaşmalar yapılmıştır. Devletin yıkılmasından bu zamana kadar Rusların Peçeneklerle ilişkileri farklı bir boyut almaya başlamıştır.

Knez Igor'un ölümünden sonra, oğlu Svyatoslav'ın küçük olması sebebiyle, devletin başına ilk kadın hükümdar olan annesi Olga geçmiştir. 945-962 yılları arasında devleti yöneten Olga, ülkesinde Hristiyanlığı yaydığından dolayı, ölümünden sonra kilise tarafından azize olarak ilan edilmiştir. “Knez Svyatoslav (962-972) hükümdar olduktan sonra Ruslarla Peçeneklerin ilişkileri tamamıyla değişmiştir.

“Knez Svyatoslav, Balkanlara yaptığı seferinden dönerken, Peçenekler Knez'in ordusuna saldırdılar ve Knez de dâhil olmak üzere Rusların çoğunu öldürdüler.

Peçenek hükümdarı Küre, Svyatoslav'ın kafasını kesip altında delik açarak altınla kapladı ve içki kadehi yaptı” (Uydu Yücel, 2007:105, 106).

Bu hikâyede olduğu gibi diğer Rus kaynaklarında da Peçenekler hakkındaki izlenimler tıpkı diğer Türk boyları hakkında olduğu gibi çoğunlukla olumsuzdu. Daha sonraki yıllarda Peçenekler pek çok eserde konu olmuştur.

Zamanla bu coğrafyada Peçenekler etkisini yitirir. Bir kısmı Rus sınırından uzaklaşırken, bir kısmı Rus kaynaklarında “Torki” yani Türkler olarak adlandırılan Oğuzların batı grubunu oluşturan Uzların yanında kalır ve onlarla karışır. Peçeneklerden bir grubu da Rus Knezi Yaroslav'ın seferi neticesinde yok edilir (Kemaloğlu, 2015:20). Yine Rus yıllıklarından öğrendiğimiz Torki hakkında, “daha çok “Uz” adı kullanılır, bunlara Oğuzların bir dalı denir” (Tektaş: 346).

“Kiev devleti, 1050’lerde bozkırda görülen ve kısa sürede Vladimir ve Yaroslav'ın inşa ettiği savunma hatlarına seleflerinden daha iyi bir şekilde nüfuz eden (Kumanlar ya da Polovtsı olarak da bilinen) Kıpçaklar gibi yeni bir tehditle karşı karşıya geldi.” (Hosking, 2015:73). Neredeyse aynı dönemde Batı steplerinden gelen Rusların yeni düşmanları Kıpçaklar veya Kumanlar (Polovtsı) Rus topraklarını işgal etmeye başlamışlardı.

Peçenekler, Türkçe kaynaklarda genelde Kuman Türkleri olarak geçer: “Mısır ve Suriye’de yaşamış bir Türk boyu, Kuman” (TS:1411). Kıpçak asıllı Rus araştırmacı Acı’ya göre, “Peçenek halk değil, Kıpçakların adlarından biridir. **Peçenek** tam anlamıyla `itaatsiz olanı kesen` demektir. VIII.-XI. yüzyıllarda Türk bozkır hanlıkları tek bir devlet çatısı altında birleştirmeye çalışan doğu hanlıklarının savaşçısıdır.” (Acı, 1994:53). Macar araştırmacısı Berta ise, Kuman adlarını kullanarak bu halkı şöyle tasvir etmektedir:

“11. yüzyıl ortalarında Kumanlar giderek güçlendiler ve yayılmaya başladılar. Yayılmaları sırasında, yine bir Türk dilini, fakat başka bir Türk dili grubuna dahil olan bir Türk dilini konuşan Oğuzları (Ūz) Volga’dan doğuya doğru uzanan bölgeden ittiler ve işgalleriyle Rus prensliklerini gittikçe daha fazla rahatsız ettiler.” (Berta:133).

Yaklaşık iki yüzyıl boyunca süren Kıpçak-Rus ilişkileri, tıpkı daha önce Peçeneklerle olduğu gibi ilk başlarda Kıpçakların saldırıları nedeniyle olumsuz

algılansa da son dönemlerde yapmış oldukları siyasi ve ticari işbirliği, birbirine yardım etme konusundaki davranışları neticesinde karmaşık bir hâl almıştı.

Kıpçak-Rus ilişkilerinin en ilginç tarafı da tarihte ilk Türk-Rus evliliklerinin yapılmasıydı. “Rus knezleri, Türk hanlarının kızlarıyla evlenerek bir taraftan hanların siyasi ve askeri desteğini elde etmeyi çalışmış, diğer taraftan o tarihlerde daha üstün olan Türk devlet ve boylarının soyu ile akrabalık kurmak istemişlerdir.” (Kemaloğlu, 2015: 25).

İlk Türk-Rus evlilikleri bu dönemde başlamıştı. Rus knezlerin Kıpçak hanlarının kızlarıyla evlenmelerinden yıllıklarda bahsedilmektedir. Rus araştırmacılar Litvina ve Uspenskiy’e göre

“Rusya’da Kıpçaklar, Yaroslav Mudrıy’ın ölüm arifesinde, oğullarının döneminde, ortaya çıkmaya başladılar ve bu knezin torunlarının sülalesinde Kıpçak hanların kızlarıyla birden fazla evlilik yapılıyordu. Bilindiği gibi, bu tür uygulamalar 13. yüzyılın 50’li yılların başındaki Moğol istilasına kadar devam etmişti. Yıllıkların verdiği bilgilere dayanarak: Biz, Rürük’in yaklaşık on-on bir Kıpçak kızıyla evliliğinden net olarak bahsedebiliriz. Fakat kaynakların dolaylı anlatımlarına göre bu tür evliliklerin sayısı daha fazla olabilir.” (Litvina -Uspenskiy, 2013: 24).

Rus tarihinde bu tür evlilikler hakkındaki bilgiler Rus yıllıklarında bulunmaktadır. Örneğin, “Voskresenskaya Letopis” adlı yıllıkta Rus knezi Yaroslav Mudrıy’ın (978–1054) oğlu I. Vsevolod’un (1030- 1093) ikinci karısının Kıpçak Han’ının kızı olduğu yazar. Bu evlilikten üç çocuk olur, bu evlilik sayesinde Vsevolod’un yönettiği dönemin oldukça sakin olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Yaroslav Mudrıy’ın torunu II. Svyatopolk İzyaslaviç’in (1050–1113) ikinci karısı Kıpçak Hanı Togor Han’ın kızı Yelena Tugorkanovna’ydır. Kaynaklara göre Knez Vsevolod, ikinci karısından bir an bile ayrılmaz.

Her ne kadar eski kaynaklarda II. Vladimir Monomah’ın (1053 – 1125) özel hayatı hakkında net bilgi bulunmazsa da Knez’in üçüncü evliliğini Kıpçak kızıyla yapmış olduğu bilinmektedir ancak bu evlilikten çocuk olmamıştır.

Rus tarihinin en huzursuz Knezlerin’den II. Vladimir’in oğlu Yuriy Dolgorukiy’in (1099 – 1157) birinci karısı, Kıpçak Ayepa Han’ın¹ kızıydı. Bu evliliği, babası II. Vladimir’in Kıpçaklarla dostça ilişkilerini sürdürmek amacıyla kabul etmiş

¹ Ayepa Han – Eyüp Han.

olmasına rağmen, çiftin çok mutlu oldukları ve sekiz çocukları olduğu söylenir. Yuriy Dolgorukiy'in oğlu Andrey Volinskiy (Bogolyubskiy) (1111 – 1174) ise Togor Han'ın torunuyla evlenmişti.

“İgor Alayı Destan”ında başkarakter olan İgor Svyatoslaviç'in oğlu Knez Vladimir İgoreviç (1170-1211) babasıyla birlikte Kıpçaklara esir düştüğünde, Kıpçakların lideri Konçak Han onu kendi kızıyla evlendirmiştir.

Knez Rürük Rostislavoviç (1138-1214), Beluk Han'ın kızıyla evlidir. Knez Yaroslav Vsevolodoviç'in (1191-1246) birinci karısı Kıpçak Hanı Yuriy Konçakoviç'in kızıdır. Aleksandr Nevski'nin dedesi Knez Mstislav Mstislavoviç Udatnıy (1175–1228) Kotyan Han'ın damadıdır.

Böylelikle, “bir taraftan, belli ki Kıpçak Hanların Kızları Rürük Hanedanlığı Knez'leriyle evlenirken, Hristiyanlığını da kabul ediyorlardı ve bu da onların Kıpçak akrabalarıyla (ki bu evlilikler onlar için yapıyordu) ilişkilerini bozmuyordu. Bunun dışında yıllıklara göre ilerideki zamanda Kıpçaklar, Hristiyan damatlarını hele vaftiz olan yeğenlerini, torunlarını ve üvey oğullarını kabul edip desteklemişlerdi... Diğer taraftan, yani Rus knezin kızı ile Kıpçak Hanların ve onun oğluyla evliliklerinin örneği hiç yoktu. Tabii ki, Hristiyan olmayanın karısı olamazdı...” (Litvina ve Uspenskiy, 2013:24).

11. yüzyılın sonu-12. yüzyılın başında Kıpçak boyunun bir kısmı Macaristan'a geçmiş, diğer kısmı da Moğol egemenliğini kabul etmişlerdir. “Kendilerine egemen olan Moğollardan sayıca daha az İdil ve Kuman-Kıpçak topluluğu onları asimile etti. 14. yüzyılın sonuna doğru bölge üstünde yeniden Türk hegemonyası oluştu” (Berta:138).

Böylelikle, erken dönemdeki Türk-Rus ilişkilerinin en etkilisinin Kıpçaklarla olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu ilişkiler hakkında günümüze kadar ulaşan en eski Rus kaynakları olan yıllıklar, en çok Kıpçakları anlatır ve onları olumsuz olarak betimler. Ancak yapılan araştırmalara göre yıllıkların defalarca değişime uğradığı bilim adamları tarafından ispatlanmıştır. Dolayısıyla bu tür kaynakların güvenilirliği tartışılır. “Povest Vremennıh Let” (Geçmiş Zaman Menkıbesi) adlı eski Rus eseri “yıllar boyunca en az iki defa büyük işleme uğramıştı. Daha sonraki dönemlerin araştırmacıları onun bazı bölümlerinin beş defa yeniden yazılmış olduğunu belirtmişlerdi” (Acı, 1994:44).

Rus dil bilimci A. Şahmatov, “Povest Vremennih Let” baş eserinde sadece dört tarihî olayın gerçeklerle uyuştuğunu vurgulamıştı.

Sonuç olarak Ruslar 10.-11. yüzyılda çeşitli Türk boylarıyla savaşmış olmalarına rağmen, Türkler ile aralarındaki ticari, kültürel ilişkileri devam ettirmişlerdir. Ancak Rus yıllıklarında yer alan Türk boyları hakkındaki izlenimler, halkların ticari ve kültürel ilişkilerindeki olumlu kanaatin aksinedir.

13. yüzyılın sonlarında Peçenekler hakkında bilgiler kaybolur. Türk araştırmacı Tektaş’a göre, “Bizans’ın içinde eridi bu Türk toplulukları. Büyük çoğunluğu Hristiyanlaştı. Bizanslı olmaktan da kaçınmadılar” (Tektaş, 2007:354). Ruslar ise, bir taraftan kardeşler arası savaşlarla uğraşır, diğer taraftan yeni düşmanları Moğollarla savaşmak için plan yapar.

Belirtilen kronolojiye göre Türk-Rus ilişkilerinin ikinci dönemi – Altın Ordu (12.–13. yy.) dönemidir. Yaklaşık iki yüz elli yıl boyunca Rus topraklarında Altın Ordu Devleti’nin hâkimiyeti sürmüştür. Bu dönem, Türk-Rus ilişkileri bakımından en etkili dönemlerden biri olmuştur. Ruslar bir taraftan, Kıpçaklarla ittifak yaparak Moğollara karşı mücadele etmeye çalışıyor; diğer taraftan Rus topraklarını işgal eden, Rus şehirlerinin çoğunu ele geçirip, daha sonra vergiye bağlayan Altın Ordu ya da Cuci Ulus’a karşı savaşıyorlardı. “Altın Ordu Devleti özellikle Rusya’yı bağımlılığı altında tutması dolayısıyla bilinir ve bu bağımlılık Rusya’ya pahalıya, Rus çocuklarının yaşamına ve ruhuna mal olmuştur” (Jean-Paul Roux, 2010:287). Rus araştırmacı V. Çukayeva’ya göre, “Bugünkü Rusya, Kazakistan, Orta Asya, Kuzey Kafkasya, Sibirya vb. bölgelerin siyasi yapılanmalarını, o bölgelerde bulunan ülkelerin ve yaşayan Türk halklarının gelişimini anlayabilmemiz için Altın Ordu devletinin oluşum sürecini iyi anlamamız gerekmektedir” (Çukayeva, 2013:110).

1236 tarihinde Moğol İmparatoru Cengiz Han’ın torunu Batu Han tarafından kurulan Altın Ordu devletinin nüfusu değişik etnik kökenlerden oluşmaktaydı. “Üçte biri Moğol, üçte ikisi Türk olmak üzere toplam 150.000 kişilik ordusu” Rus kaynaklarda Tatarlar olarak adlandırılır. “Türkçe konuşan tüm Müslümanlar doğal bir süreçle Tatar (Tatarlar) adıyla anılmaya başladılar” (Jean-Paul Roux, 2010:285). Böylelikle, bu dönemden itibaren Ruslar neredeyse tüm Türk halklarına Tatar demeye başlayacaklardır. Bu sebepten çağdaş Rus dilinin atasözlerinde “Türk” yerine “Tatar” sözcüğü kullanılmaktadır. Rus kaynaklarında da Altın Ordu halkının tamamen karışık

göçebe Türk kabilelerden oluşup, İdil Tatarlarla hiçbir bağlantısı bulunmadığı vurgulanmaktadır. Örneğin, Rus araştırmacısı G.Logunova'ya göre:

“Altın Ordu nüfusu Kıpçak ve bozkır bölgesinin diğer göçebe halkların torunlarından oluşturmaktaydı. Bu nedenle, "Moğol-Tatarlar" ile "Tatar-Moğollar" adı altında tamamen belirli bir halk değil, XIII. yüzyılda çoğunluğunu Moğolların oluşturduğu diğer göçebe halkların birleşmesinden oluşuyordu. Fethedilen topraklardan müfrezeler Moğol ordusuna katılıyorlardı (Rus müfrezelerini de içeriyorlardı)” (Logunova:7).

Zira Tatarların soyu İdil Bulgarlardan ve Kıpçaklardan gelmektedir. Altın Ordu'nun halkı ise yönetimde Moğollardan, diğer kısmı ise farklı kabilelerden oluşmaktadır.

1237-1238 tarihlerinde Batu Han'ın ordusu Rus knezlikler üzerine yürür. Neticede, Ryazan, Kolomna, Moskova, Suzdal ve Vladimir ele geçirilir. Bir yıl sonra Rostov, Yaroslavl, Pereyaslav, Tver ve Çernigov gibi şehirleri ele geçirildikten sonra Kiev işgal edilir.

“Moğollar Ryazan'dan bütün silahlı askerlerinin ve silahlarının yüzde onunu kendilerine vermesini istediler. Ryazan Prensi Yuriİlgoreviç bu isteği reddetti ve bütün diğer prenslerden yardım talep etti. Fakat hiçbir yardım gelmedi. Ryazan'ın ordusu katledildi ve başkenti yerle bir edildi. Büyük Prens² Vladimir tarafından gecikmeli olarak gönderilen yardımcı birlikler, Moğollar tarafından kuzeybatıda, Oka ve Moskova nehirlerinin kavşağındaki Kolomna'da mağlup edildiler” (Hosking: 83).

Kısa bir sürede Altın Ordu, knezliklere bölünen Rus topraklarını ele geçirir.

1243 yılında Batu Han, Yaroslav Vsevolodoviç gibi büyük knezi Altınordu'nun başkenti olan Saray'a çağırarak, kendisine bundan sonra diğer Knezliklerden Altın Ordu devletine vergi toplaması için *yarlık*³ verir. 1248'den itibaren Rus Knezleri, Han'ın yanına gelmeye başlar.

“Ruslar, politik anlamda aşağılandılar ve kendilerinden daha güçlü bir otoriteye boyun eğmek mecburiyetinde kaldılar. Altın Ordu'nun bir parçası haline geldiler ve prensleri saraya kadar giderek, sadakatlerini ifade etmek ve onların otoritesini

² Prens-Knez.

³ Yarlık – Rusya'da Altın Ordu Han'ın yazılı emir.

simgeleyen yarlıklarını almak için Batu'nun veya daha sonraki dönemlerde oğlu Sartak'ın önünde yere kadar eğilmek zorunda kaldılar" (Hosking,2015:85).

Böylelikle, Batu Han'ın ele geçirdiği bütün bu Rus toprakları Altın Ordu'ya ilkbahar ve sonbaharda iki defa olmak üzere sürekli vergi ödeyecektir. Ayrıca vergi toplama işlerinin, resmi işlemlerin yürütülmesi için her knez'in yanına bir *baskak*⁴ atanmıştır. Türk tarihçisi A.T. Özcan'a göre, "*baskak* ve *daruga* unvanlarına değinen araştırmacıların tamamı; kelimelerin Türkçe *bas-* ve Moğolca *daru-* köklerinden türediklerine ve basmak, bastırmak veya baskı kurmak manalarına geldiklerine; unvanın Türkçenin hâkim olduğu coğrafyalarda *baskak*, Moğolcanın hâkim olduğu bölgelerde ise *daruga* olarak ifade edildiğine inanmaktadır. Altın Ordu'ya dâhil olan Rus bölgelerden "yasak"⁵, "harac"⁶, "tamga"⁷, "susun ve eluf"⁸, "konak"⁹, "kuluş-koltka"¹⁰ gibi farklı vergiler alınmaya başlanmıştır (Özcan, 2017:375).

Nitekim 1243-1252 yılları arasında Ruslar hiçbir sorun çıkartmadan Altın Ordu'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirirler. 1255'te Kiev'de ilk sayımın yapılmasının ardından Batu Han'dan sonra gelen Berke Han, vergilerin daha düzenli ve verimli şekilde toplanması için ikinci sayımın yapılmasını istemiş ancak o zamana kadar vergi ödemeyen Novgorod Knezliği sayıma karşı çıkmış ve halk ayaklanmıştır. Neticede Novgorod Knezliği'nde hem sayım yapılmış hem de vergi ödenmeye başlanmıştır. Türk tarihçi Ö. Güler'e göre Altın Ordu ile Rusya arasındaki ilişkiler birkaç hususa göre belirleniyordu:

"Rus Prensleri, bağılıklarını göstermek için Saray'a¹¹ gitmek ve Büyük Han'a bağılıklarını bildirmek mecburiyetinde idiler; Ruslar, Han'a muayyen bir vergi verecek ve aynı zamanda kan vergisi ile mükellef olacaklardı; Han'ın rızası olmadan, hiçbir prens, prenslik makamını işgal edemez, hiçbir prens harbe giremezdi" (Güler; 2018:103).

Altın Ordu XIII-XIV. yüzyıllarda siyasi, iktisadi ve kültürel bakımından yalnız Rus topraklarının değil, tüm Türk dünyasının en önemli mevkilerinden biri olmuştu. On

⁴ Baskak- tahsildar.

⁵ Yasak – Ekim Devrine kadar var olan vergi türü. "İdil, Sibirya ve Kuzey bölgelerde yaşayan halklarından genelde kürk, bazen büyük veya küçükbaş hayvanlar olarak alınmaktaydı.

⁶ Harac – Toprak vergisi.

⁷ Tamga – Ticarivergi.

⁸ Susunveeluf – Orduda başbuğların yemeve içme vergisi.

⁹ Konak – Konuk vergisi.

¹⁰ Kuluş-Koltka- Olağanüstü hal vergisi.

¹¹ Saray- Altınordu devletinin başkentidir.

beşinci yüzyılın başlarında Altın Ordu Devleti; Kırım, Kazan, Astrahan, Sibirya Hanlıklarıyla bölünmüş ve sonraları Timur'un saldırılarıyla da oldukça zayıflamıştır. Bu durumdan yararlanan Moskova Knezliği, 1480'den itibaren bağımsız bir devlet hâline gelmişti.

Şüphesiz, Ruslar bu dönem içerisinde birçok alanda Altın Ordu'nun etkisi altında kalıp, kültürel, sosyal, askerî, siyasi, ekonomik, ticari alanlardaki uygulamaları benimsemişlerdi. Türk tarihçisi İ. Kemaloğlu'nun "Altın Orda ve Rusya. Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi" kitabında Türklerin; Ruslar üzerindeki siyasi, askerî, dinî, devlet teşkilatı alanlardaki etkileri ve bu etkilerin nasıl gerçekleştiği, detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

"Rus toprakları ve Rus halkı aynen Altın Orda'da olduğu gibi, onluk, yüzlük, binlik, on binlik (tümen) birimlere bölündü... Altın Orda'daki kurultayları örnek olarak benzer toplantılar (Zemskiy Sobor) düzenlemeye başlayan Ruslar, ayrıca ordularını da Altın Orda ordusu örneğinde tanzim etti, Türk ve Moğol savaş taktiği ile silahlarını benimsediler... 15 ve 16. yüzyılda Moskova ordusu, Moğol ordusunda uygulandığı gibi beş büyük birliğe bölündü. Rusça'da "polk" olarak geçen bu beş birlik şunlardı: merkez, sağ kol, sol kol, öncü birlik, artçı birlik" (Kemaloğlu, 2015: 43, 48, 49).

Bu sebeple Rusçaya geçmiş Türkçe kökenli askeri terim sayısı oldukça fazladır.

Altın Ordu Devleti; Rus kültürüne giyim, yiyecek vb. alanlarda da büyük etkiler bırakır. Türk dil bilimcisi G. Karaağaç'a göre "Türkçeden Rusçaya kıyafet ile ilgili 300, beslenmeyle ilgili de 280 kelimenin geçtiği tespit edilmiştir"¹². Zira hâlâ Rusçada kullanılan *башимак* (ayakkabı), *беишмет* (hırka), *кафтаи* (kaftan), *колпак* (kalpak), *атлас* (atlas), *чай* (çay), *бадьа* (badya) vs. gibi sözcükler çağdaş Türkçede de hâlâ kullanılmaktadır.

Altın Ordu halkı Ruya'ya, kısa sürede çeşitli kışlık kılıç, kürek, kurutulmuş balık, keten, mısır, yulaf, bal gibi öz kaynak mamullerini satarak dış ticarete yükselişe geçmiştir. "Nitekim Altın Ordu kentlerinde yapılan arkeolojik kazılarda bu ülkelere ait sikkelerin ortaya çıkarılması, Altın Ordu Hanlığına bağlı toprakların zamanın dünya ticaretinde çok mühim bir coğrafya olduğunu işaret etmektedir" (Özcan: 432).

¹² Karaağaç G., Dil Tarih ve İnsan. Akçağ Yayınları. Ankara. 2002, s.149-192.

Kemaloğlu, çok sayıda Rus asilzade knezin soyunda Türk kanı olduğunu ifade etmektedir. Bu dönemde çok sayıda Altın Ordu Hanı, Hristiyanlığı kabul edip isimlerini değiştirmiştir. Örneğin, “Ordalı Çetin-Mirza soyundan geldiği iddia edilen Boris Godunov da Rus Hükümdarları arasında yer almaktadır. Çetin Mirza, 1330 yılında İvan Kalita’nın hizmetine girmiş ve vaftiz olduktan sonra Zahar adını almıştı” (Kemaloğlu, 2015:47). Rus Türkolog N. Baskakov’a göre ise, “Soyadları Türkçe kökenli olan Rus ailelerin büyük kısmının ataları, yani soy kurucuları, Altın Orduluydu (14. yy. sonu – 15. yy.)” demektedir (Baskakov, 1992:10).

Bu süreçte tıpkı daha önceki dönemde olduğu gibi iki halkın siyasi olarak daha güçlü olmak amacıyla Türk-Rus evlilikleri yaptıkları görülmüştür. Örneğin, yukarıda bahsettiğimiz Hristiyanlığı kabul etmiş Zahar’ın torununun torunu III. Vasiliy’nin birinci eşi Solomanie Saburovna’dır. (Sabur, Arapça kökenli *sabır* sözcüğünden türemiştir)¹³. Son Moskova Knezi ve ilk Rus çarı IV. İvan’ın (Korkunç İvan) kökenlerinin Altın Ordu Tatarlar’ından geldiği bilinmektedir. Annesi Yelena Glinskaya, Altın Ordu Mamay Han’ın oğlu Mansur Kiyata’nın torunudur. Ayrıca ilk Rus İmparator Büyük Petro’nun annesi, Natalya Narişkina Tatar Abatur Mirza soyundan gelmektedir. Böylece, çok sayıda Altın Ordu kökenli aristokratın Rus tahtına kadar çıktığı görülmektedir.

Berke Han döneminde yayılmaya başlayan İslamiyet, Altın Ordu’nun Kilise’ye karşı yaklaşımını değiştirir. “Ortodoks Kilisesi de Moğolların hamiliği altında, tarihinde hiç olmadığı kadar büyüdü, güçlendi... Ruhban sınıfı da vergiden muaftı; ayrıca angarya işi veya askerlik yapmak zorunda değildi” (Hosking, 2015:88). Dolayısıyla bu dönemde Kilise, sahip olduğu topraklarını ve önemini koruyabildi.

Sonuç olarak, XV. yüzyılın ilk yarısında Altın Ordu devletinin parçalanması, neticesinde birkaç yeni Türk devletinin (Kırım Hanlığı (1441), Kazan Hanlığı (1437), Astrahan Hanlığı (1466), Sibiry Hanlığı (1464) ve Kazak Hanlığı (1465)) kurulmasına sebep olur. İlerideki dönemlerde büyümüş ve güçlü devlet hâline gelmiş Rusya’nın, bütün bu hanlıkların topraklarını ele geçirebilmesi için üç asırdan daha fazla zamana ihtiyacı olacaktır.

¹³ Zimin, A. Rossiya na poroge novogo vremeni (Oçerki političeskoj istorii Rossii pervoy treti XVI v.). M., 1972.

Hiç şüphesiz, Altın Ordu Devleti Rus halkı üzerinde olağanüstü etki bırakmıştır. Rus yıllıklarında anlatılan olaylar tıpkı daha önce bahsedilen Türk boylarında olduğu gibi olumsuz bir bakış açısıyla anlatılır. N. Karamzin, V. Ryazanovskiy gibi bazı Rus tarihçilere göre, Altın Ordu, Rusya halkının kültür gelişimini durdurmuş, Batı ile ilişkisini engellenmiş ve çok sayıda tarihi yapıyı yok etmiştir. Diğer taraftan, G. Vernandskiy, N. Trubetskoy, P. Savitskiy gibi bazı Rus asıllı tarihçiler, diğer tarihçilerin aksine “Tatarlar olmasaydı Rusya olmazdı” (Vernandski, 2014: 17) gibi ifadeler kullanmışlardır. Yaklaşık iki buçuk asır boyunca yaşanan farklı ilişkiler, her iki devlet üzerinde büyük izler bırakmıştır. Kalmık asıllı bilim adamı E. Hara-Davan, bu yıllarda Rus siyasi kültürünün temellerinin atıldığını, Rus Knezlerini de birleştirerek önce Moskova, daha sonra Rus İmparatorluğunun kurulmuş olduğunu belirtmişti (Hava-Daran, 2018:17). Daha sonra bu düşünceler, Avrasyacılık Teorisine¹⁴ dönüştürülmüştü. 15. yüzyılın ortasında Altın Ordu dağılmaya başladığında ise başka bir Müslüman devlet olan Osmanlılar sahaya çıkmışlardı.

Osmanlı-Rus ilişkileri 1492 yılında başlayıp 1922 yılına, yani bir tarafta Türkiye Cumhuriyeti’nin diğer tarafta SSCB’nin kurulmasına, kadar sürmüştür. Hem Osmanlı İmparatorluğu’nun büyüdüğü hem de Rus İmparatorluğu’nun topraklarının genişlediği bu dönemi, Türk-Rus ilişkileri tarihinde en uzun ve karmaşık dönem olarak adlandırabiliriz. Türk tarihçi İnalçık, “1492-1512 dönemi, Osmanlı-Rus ilişkilerinde bir dostluk ve dayanışma dönemi olarak incelenmesi” (İnalçık, 1999: 25) gerektiğini ifade etmişti. Hakikaten, bu dönemde iki ülke arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin genişlemesinin ilk deneyimleri yaşanmaktadır. 1492 yılında III. İvan ile II. Bayezid’in yazdığı mektuplarda, Rus elçileri ve tüccarlar için serbest geçişin ön şartlardan olduğundan sık sık bahsedilir. Ruslar, Doğu malları olarak ipek kumaşlar, süs eşyaları, şaraplar, tarım ürünleri alır; Moskova’dan ise kürk, cıva, keten, gibi mallar ihraç edilir. Bu Türk-Rus dostluk ilişkilerinin ilk dönemi 1515 yılında Kırımli Mengli Giray Han’ın ölümüyle son bulur. Kırım Hanlığı ile Moskof Büyük Knezliği ile “ittifak kırılır” fakat Osmanlı İmparatorluğu ilişkilerini sürdürmeye devam eder ancak bu dostça ilişkilerin bozulması 1533 yılında Rus Çar İvan’ın tahta çıkmasıyla başlar. Ruslar, Altın Ordu hâkimiyetinden kurtulsalar da

¹⁴ Avrasyacılık Teorisi –1920-1930’lu yıllarında Menşevik mensupları arasında ortaya çıkan bir siyasi harekettir. Avrasyacılar göre Rus toplumu ve uygarlığı Avrupa’nın değil, Avrasya’nın jeopolitik kavramına aittir.

“Altın Ordu’nun mirasçıları olup, Müslüman toplumlara sahip, artan bir biçimde yerleşik yaşam tarzını benimseyen fakat hâlâ göçer atlarının vurucu gücünü barındıran, bazı açılardan Litvanya, Polonya Katolik Krallığı gibi devletlerden çok daha tehlikeli olan Kırım Hanlığı, Nogay Hanlığı, Sibirya, Kazan ve Astrahan Hanlıkları vardı.” (Hosking, 2015:157).

Fakat 16. yüzyıl, Avrasya bölgesi tarihi için en önemli değişmelere gebe dir. 1552’de Kazan ve Astrahan Hanlıklarının Rusların eline geçmesi bütün dengeleri değiştirir. İdil, Volga’ya dönüşür ve hâkimiyet Rusların eline geçer. Bölgede kurulmuş Altın Ordu ve diğer hanlıklar Ruslara karşı ne kadar hoşgörölü ise Ruslar o kadar hoşgörüsüzdür. Ruslar; Hristiyanlaştırma, siyasi baskı, sürgün ve Ruslaştırma politikalarıyla Türklerden tarihin öcünü almaya başlarlar (Kemaloğlu, 2015:64).

IV. İvan’ın dönemi Moskova Devleti için hem şiddetin ve *opriçnina*¹⁵ gibi kurumların hem de merkez gücün, devletin güçlenmesi ve bölgesel büyümenin dönemi olarak adlandırılmıştır. Sadece Moskova Knezliği için değil, aynı zamanda Türk-Rus ilişkileri açısından da zor bir dönemdir. Zira 1552 yılında Ruslar, Kazan’ı ele geçirmişlerdir. “Kazan’ın düşüşü, arz ettiği önem açısından İstanbul’un fethiyle karşılaştırılmaktadır” (Kemaloğlu, 2015:64). Kazan’ın fethi, şüphesiz, Ruslar için “bir dönüm noktasıydı”. Rus devleti ilk defa uyrukları Türk olan Müslümanlara galip gelir. Türk topraklarına büyük oranda göç başlamış durumdadır. IV. İvan, Kazan üzerindeki kontrol altında tutmak için şehirdeki Müslüman halkın çoğunu göçe zorladı; yerlerine Rus tüccarları ve zanaatkârlarını getirdi. “Müteakip yıllarda, hoşnutsuz Tatarların tekrar eden fakat her defasında acımasızca bastırdığı isyanlarıyla uğraşmak zorunda kaldı.” (Hosking, 2015:170). Kısa bir süre sonra Moskova, Astrahan Hanlığı’nın düşüşüyle (1556) tüm İdil kıyılarını hâkimiyetine alır.

1569 yılında Osmanlı ordusu tarafından Rusya’ya karşı “Astrahan Seferi” yapılsa da bu Osmanlı-Rus ilişkilerini olumsuz etkilememiş ve neredeyse 17. yüzyılın sonuna kadar bu iki devlet birbirleriyle barışık kalmıştır. Rus tüccarlar, ticari merkezleri Kefe, Akkerman ve Kili dışında, Bursa’ya da gelmeye başladılar. Osmanlı-Rus ticaretinde özellikle Rusya’dan gelen kürklerin önemli yeri vardı. “Rus kürkleri ile deri ürünlerinin ithalatı, Padişah hazinesinin en önde gelen gözdesidir. Söz konusu olan,

¹⁵ Opriçnina - Rusya’da 1565- 1572 Korkunç İvan döneminde kurulmuş Çarlığa bağlı gizli polis teşkilatıdır. Görevleri Çar’a muhalif Rus aristokratlarının mallarını müsadere etmektir. Siyah üniformalı, bellerinde bir köpek kafası ve bir süpürge taşıyan Opriçniler uzun yıllar Rus ahalisini dehşet içinde tuttular.

samur, kakım, boz tilki kürkü, gibi birçok değerli kürk ve yine, biraz daha ucuz olan ağaç sansarı kürklerinin satın alınmasıdır.” (Nekrasov:95). İstanbul ve Moskova tüccarları, birkaç yol kullanmışlardır. En eski güzergâhı Don (eski adı Tın) nehri üzerinden giden deniz yoludur. Bu yol yaklaşık 2230 km uzunluğundadır. İstanbul-Kefe-Azak-Don-Moskova hattında uzanır: İstanbul-Sinop-Kefe 800 km. 10 - 14 gün; Kefe-Azak 400 km. 6 - 10 gün; Azak-Dankov 1850 km. 40 gün; Dankov-Rjazan-Moskova 380 km. 14- 15 gün. İstanbul-Moskova 3430 km. 71-79 gün (Tekin, 1977:757).

Kırım üzerinden giden yol daha kısa olmasına rağmen, Kırım'daki siyasi sıkıntılardan dolayı yollar daha tehlikeli hâle gelmiştir. Zaporozje Kazakları tarafından Osmanlı kervanlarına yapılan saldırılar nedeniyle, Osmanlı tüccarları, Moskova ile ticari ilişkilerini sürdürebilmek için daha uzun fakat güvenilir güzergâhı seçmişlerdir. Böylece Osmanlı kervanları Polonya-Litvanya güzergâhını, Rus tüccarları ise eski yolu kullanmaya devam etmişlerdir.

“Osmanlı-Rusya arasındaki kürk ticareti Çar Fyodor'un Dönemi'nde duraklama noktasına girmiş, Boris Godunov'un iş başına geçmesinden sonra Osmanlı Devleti, Moskova kürklerini satın alan tekelci yapısını kaybetmeye başlamıştı. Yeni Çar Moskova kürklerinin ticareti için yeni pazarlar açmakla ilgileniyor ve bu sebeple değerli kürklerin yönünü Safevi İran'ına, özellikle İsfahan'a yönlendiriyordu. Çar Boris'in ölümünden sonra 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı-Rus kürk ticareti neredeyse durma noktasına gelmiş, Romanov Hanedanının tahta çıkmasıyla bu ticaret yeniden canlanmaya başlamıştır” (Tekin, 1977:758).

Bu zamana kadar Rusların Türkler hakkındaki izlenimleri tamamen İstanbul'dan gelen tüccarların, seyyahların ve elçilerin yazdığı not ve mektuplardan oluşmaktadır. Bu dönemde gerek ticari, gerek dinî veya siyasi nedenlerden dolayı Osmanlı İmparatorluğu topraklarından gelen ziyaretçiler, büyük olasılıkla ülkenin coğrafi özelliklerini, siyasi ayrıntılarını ve dinî durumlarını paylaşıyorlardı. Tıpkı Mihail Munehin, Vasiliy Poznyakov, Trifon Korobeynikov, Fyodor Kotov, Vasiliy Gagara, Arseniy Suhanov gibi Rus seyyah ve tüccarların seyahatten döndükten sonra yazmış oldukları önemli eserler gibi (V. Gagara “Hojdeniye v İyesalim i Tsargrad Vasiliya Gagarı”, T. Korobeynikov “Puteşestviye Molodogo Kuptsa Trifona Korobeynikova s Tovarişami v İyerusalim, Yegipet i Sinayskoy Gore”, F. Kotov “Hojdeniye Kuptsa Fyodora Kotova v Persiyu” vb.).

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı-Rus ilişkileri ticaret ve savaş etrafında dönmüş olsa da 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan yeni dönem farklı hâl almıştı. 1672 yılında Büyük Petro'nun tahta çıkmasıyla Osmanlı-Rus ilişkilerinde yeni dönemin başladığını söylemek mümkündür. Zira I. Petro'nun ülkesinde yapmış olduğu radikal reformların neticesinde, Rusya'da büyük değişimler olmuştur. Rusya İmparatorluğu'nun ilk imparatoru olan I. Petro, hâlâ Rusya'da ülkeye yapmış olduğu değişimlerden dolayı Büyük Petro olarak anılır. Ancak Türkiye'de Deli Petro olarak adlandırması herkesin olayları ve şahsiyetleri kendi milli tarihi çerçevesinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. (Kemaloğlu, 2015:115).

18. yüzyıl Osmanlı-Rus ilişkilerini yorumlayan Türk tarihçi İ. Ortaylı'nın deyişiyle “18. yüzyıldan itibaren Rusya tarihi Türkiyesiz, Türkiye tarihi Rusyasız düşünülemez” (Ortaylı, 1999:126). 1702 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Rus elçiliği açılmıştır. Rusya'nın ilk elçisi P. Tolstoy'un yazmış olduğu raporlar ve mektuplar, bu iki ülkenin ilişkilerini değerlendirmek açısından son derecede önemlidir. Moskova'dan ayrılmadan önce I. Petro ile görüşen Tolstoy, Osmanlı Devleti'nde görev alırken askerî, siyasi ve sosyal ilişkiler bağlamında yerine getirmesi gereken bazı talimatlar almıştır. İstanbul'da on iki yıl kalan Tolstoy, düzenli olarak ülke durumu ve Türk halkı hakkında geniş bilgi vermektedir. Böylelikle, Tolstoy, ilk raporu İstanbul'a geldikten bir yıl sonra yazılmıştı.

“Türk halkının durumu şu şekildedir: Onlar mağrur, gururlu, şöhreti seven bir halktır. Savaş yaptıkları zaman hiç kimseden yardım istemezler, bütün komşularına karşı aynı tutumu sergilerler. Hristiyan ve diğer dinde olan halklara vahşice davranıyor ve kimse tarafından yenilmeyeceklerini zannediyorlar. Ne düşman korkusu, ne de halka karşı merhamet hissi taşırlar. Ancak her zaman kendilerini dokunulmaz addeder ve gurur duyarlar, dolayısıyla ahlaki kurallara çok az dikkat ederler; kurnaz ve yüzsüzler; Hristiyanlara karşı ağır tutumları ve kurnazlıklarıyla övünmektedirler” (Arunova-Oreşkova: 4,5,6).

Türk halkını ağırlıklı olarak olumsuz tasvir eden elçi Tolstoy, “Türk halkı inatçıdır”, “Türk halkı savaşa meyillidir”, “Türk halkı nankördür” gibi tasvirlerde bulunmakla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet sisteminin nasıl çalıştığı ve saraydaki vazifeli insanlar hakkında bilgi aktarmıştır. “Rus elçileri, Moskova'dan Konstantinopol'e on yedinci yüzyıl boyunca gittikçe artan meşakkatli ve zaman zaman da tehlikeli olan bu yolculuğa katlandılar. Genellikle Azak'a inip oradan bir Türk

gemisiyle deniz yolundan bazen de Kırım veya Prenslikler üzerinden geliyorlardı” (Sumner:69). Böylelikle, Ruslar Türkler hakkında siyasi, sosyal, ticari ve kültürel durumlarla ilgili bilgi sahibi olmuşlardır. Bu ayrıntılı bilgileri daha sonraki dönemlerde olan savaşlarda kullanmışlardır.

“Rusya-Türkiye ilişkilerini belirleyen ortak imaj, özellikle 18.-19. yüzyıllarda yapılan şiddetin yoğun olduğu savaşlar neticesinde oluşmuştur. Böylece, maalesef, daha eski zamanlarda barışçıl olan bu ilişkiler, tarihçiler tarafından çatışma kesafetli olarak tanımlanmaya başlanmıştı” (Ostapchuk, 1999:99). 1686-1700 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşı “Rusya ile yapılan ilk büyük savaş” olmuştur.

1710-1711 tarihlerinde Prut Seferi, 1735-1739 yılları arasında Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı, Azak Kalesi’nin alınması, 1768-1774 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya’nın Karadeniz’e açılması, 1787-1792 tarihlerinde Türk-Rus Savaşı’nın olması gibi siyasi olaylar gelişir. Bunların yanı sıra İstanbul’da ilk defa Rus elçiliğinin açılması, ilk defa Türkçe eğitimi için Rusya’dan İstanbul’a 13-14 yaşlarında çocukların gönderilmesi, 1777 yılında Moskova Üniversitesi’nde Türk dili derslerinin verilmesi ayrıca devlet yazışmalarında Doğu ülkeleriyle Tatar Türkçesinin kullanması, kültürel ilişkilerin gelişmesini gösterir. Böylelikle, 18. yüzyılda Osmanlı-Rus ilişkilerde siyasi ve ticari ilişkilerin devam etmesinin yanı sıra ilk defa bu iki İmparatorluk arasında kültürel ilişkilerin kurulması söz konusu olur.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kültürel hayat açısından iki ülke de benzer gelişmeler yaşanır. 18. yüzyılın sonlarında Rusya’da “Altın Çağ” olarak adlandırılan dönem başlar. Özellikle o zamanın başkenti olan Sankt-Petersburg’ta yeni mimari yapıların inşa edilmesi; 1725 yılında Bilim Akademisi’nin, 1755 yılında Rusya’da ilk olan Moskova Üniversitesi’nin, 1758 yılında ise Güzel Sanatlar Akademisi’nin kurulması son derece önemli adımlardır. Bu dönemden itibaren seyyah, elçi ve tüccarların dışında; çok sayıda Rus sanatçının -ressam, yazar, şair, besteci- sık sık yurt dışına seyahat etme imkânının oluşması, yeni eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde Ruslar, Batılılaşma sürecine girer. Bu modernleşme sürecinde önce Alman, daha sonra Fransız egemenliği vardır, dolayısıyla Rusların Almanca ve Fransızcaya ilgisi artar.

Tıpkı Rusya gibi Osmanlı’da da Batı’ya yöneliş gayretleri başlamıştır. Osmanlı’da *Lale Devri* (1718-1730) olarak adlandırılan dönemden sonra Batılılaşma

süreci başlar. Avrupa'ya elçiler gönderilir; ticaret, kültür ve sanat hayatı gelişir. Bu dönemde Avrupa'dan matbaanın getirilmesi, ilk aşının uygulaması, atölye ve fabrikaların kurulması, Çeviri Konseyinin açılması vb. gibi önemli gelişmeler yaşanır. Türkiye'de bu modernleşme sürecinde Fransız egemenliği sürmüştür. Bu sebeple Türk öğrenciler eğitim almak için Fransa'ya gönderilir. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı'da *Tanzimat Dönemi*'nin (1860-1895) başlaması, iki ülkenin de aydınlanma dönemini yaşaması anlamına gelmektedir.

19. yüzyılda Ruslar, Doğu dillerine ve kültürlerine karşı büyük ilgi duymaya başlamışlardır. “Osmanlı Devleti ve özellikle de İstanbul, yalnızca Rus diplomat, asker ve seyyahların değil, bilim adamı, ressam, yazar ve şairlerin de dikkatini çekti. Ressam ve yazarlar, nispeten bağımsız hareket edip Osmanlı, İstanbul ve Türkler hakkındaki görüşlerini eserlerine aktarıyorlardı” (Kemaloğlu, 2015:149). Bu dönemde siyasi ilişkilerinin gergin olmasına rağmen (yaklaşık yirmi yıl arayla dört savaşın yaşanması), kültürel gelişmelerin benzer oluşu, iki tarafın da birbirine ilgisinin artmasını sağlar. Rus yazarların Osmanlı'ya, özellikle İstanbul'a karşı ilgisi de artar. A. Puşkin, A. Griboyedov, M. Lermontov, N. Gogol, I. Turgenev, F. Tütçev, F. Dostoyevski, L. Tolstoy gibi Rus yazar ve şairler; Türkler, İstanbul, Türkiye konulu eserler ele alırlar. K. Brüllov, V. Davidov, İ. Ayvazovskiy vs. gibi Rus ressamı da Osmanlı'yı, özellikle de İstanbul'u eserlerinde aktarırlar. 1895 yılında İstanbul'da Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün açılması “Bizans coğrafyası, topografyası, tarihi, arkeolojisi, mimarisi, numizmatigi vs. ile ilgili olsa da gerek Uspenskiy, gerekse Rusya'nın İstanbul Büyükelçi Aleksandr Nelidov, bu enstitünün Rusya'nın dış politikadaki sorunlarını çözme sürecinde önemli bir araç olduğunun düşüncesindeydiler” (Komandorova: 264) görüşünü destekler. Ayrıca Rus Doğu Bilim Bölümünün oluşması, öncelikle Sankt-Petersburg ve Kazan daha sonra Moskova Üniversitelerinde W. Radlof, A. Kazembek, O. Senkovski, İ. Berezin, P. Melioranski gibi pek çok dil bilimci sayesinde Türkoloji bölümünün kurulması bu etkilerin sonucudur. Rusya ve Osmanlı İmparatorluklarının son yıllarında iki tarafta da sıklaşan ayaklanmalar, Rus İmparatorluğu'nun sonunu getirdi. 1917 yılında Rus Devrimi ile İmparatorluk sona erdi, Osmanlı İmparatorluğu'nun saltanatı ise resmî olarak 1922 yılında kaldırıldı. Böylelikle,

“Çarlık topraklarını sürekli genişleten bir dünya devleti olarak kendi iç sorunlarının, Osmanlı ise bir Avrupa ülkesinde Asya ülkesine dönüşen biçimde sınırları gittikçe daralarak, dış etkenlerin sonucunda yıkılmıştı. Kuşkusuz,

Osmanlı'yı bu doğrultuya sürükleyen etkenlerin başında, son 200 yıl boyunca Rusya ile yaptığı savaşlardaki yenilgilerin rolü büyük olmuştur... 1879-1919 sürecinde, Osmanlı Çarlık ilişkileri savaş içerisinde noktalanmış, ancak savaştan çekilen Rusya'nın yeni yöneticileri ile Brest-Litovsk gibi barışçı bir platformda yeni bir perde açılmışsa da, 1918 Mondros Ateşkesinden sonra ortada fiilen Osmanlı Devleti diye bir şey kalmadığından, ilişkilerin yürütülmesini Moskova'da Lenin, Anadolu'da Mustafa Kemal devralmıştı" (Kurat, 1999: 145).

Tarihin iki güçlü devleti Osmanlı ve Rusya arasındaki ilişkiler değişkenlik göstermiş; kimi zaman iki devlet arasında savaş rüzgârları eserken kimi zaman barış iklimi gözlemlenmiştir. Coğrafi olarak stratejik bir bölgede yer alan devletlerin inişli çıkışlı ilişkilerinin olması olağandır nitekim Osmanlı ve Rus devletleri arasındaki ilişkiler de dünyanın siyasi dengesini etkileyecek düzeyde olmuştur (Binark, 1999: 207).

Türk-Rus ilişkilerinin bir sonraki dönemi, dünyanın en güçlü iki İmparatorluğun yerine kurulan yepyeni iki ülke Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasındaki bir dönemdir. Türk-Rus ilişkileri tarihi açısından önemli olan bu dönem 1917'den 1991'e kadar sürmüştür. Türk-Rus ilişkilerinin zaman açısından en kısa dönemi olmasına rağmen, pek çok alanda "dostluk" oluşturduğu için yoğun bir dönem olarak nitelenebilir.

1917'de Bolşevik ihtilali ile yıkılan Rus Çarlığı, Sovyetler Birliği olarak dünyanın en büyük ülkelerden biri hâline gelir. "Rusya'da Bolşeviklerin kesin zafer kazanmasıyla Pötr Vrangel'in komutanlığındaki Beyaz Ordu, Kasım 1920'de İstanbul'a ulaştı. Gemilerdeki mülteci sayısı, 150.000 civarındaydı" (Kemaloğlu, 2015: 175). Sovyetler Birliği'ndeki Bolşevik muhalifleri, mücadeleyi kaybedip, "ülke dışına çıkmaya zorlandılar", İstanbul'a gelirler. Daha sonra kimileri İstanbul'da kalır, kimileri ise İstanbul üzerinden Avrupa'nın farklı ülkelerine göç eder. İstanbul'da kalan Rusların bazıları Beyoğlu'na yerleşir, bazıları ise ağırlıklı olarak Gelibolu'daki kamplara gönderilir. Hayatlarını devam ettirmek için vasıfsız işçiler olarak çalışırlar hâlbuki bunların çoğu entelektüel ve soylu ailelerden gelen aydın kişilerdir. Rusya'daki gazetelerde Türklerin Ruslara karşı kötü davrandığı hakkında çıkan haberler asılsızdır. Tam aksine İstanbul'a gelişlerinde Türk halkı tarafından da iyi karşılanmışlardır. Bu durum asırlarca Türkleri düşman olarak görmüş Rusları şaşırtmış ve onlara karşı minnet

duyguları beslemelerine yol açmıştır. İstanbul'a gelen Vladikafkas eski Belediye Başkanı Cirevlinikof bu konuda şunları söylemiştir:

“Asırlardan beri Türkiye hakkında eylediğimiz yalnızca saçmalıklarla hezeyandan ibaret düşmanlık yaratan fikir ve nedenleri meydana getirmiş olan halatı imha etmek çarelerini vatana döndüğümüz zaman bulmaya çalışmanın en mukaddes görevimiz olduğunu anlıyoruz. (...) Birçok mülteci minnettar hislerinin Osmanlı matbuatı tarafından neşr edilmesini rica ediyorlar” (İkdam, 9 Aralık 1920)” (Karadoğan:147).

Bu süreç içinde Türkiye topraklarında Ruslar Türklere karşı da oldukça ilgili davranmışlardır.

“Asker kökenli oldukları için yine fazla vakit kaybetmeden askeri okullar kurarak burada hızlı bir biçimde askeri derslere başlamış, öksüz çocukların bakımı için kreşler faaliyete sokmuşlardır... Tüm bunların yanı sıra yöre halkına sporu sevdirep, spor müsabakaları tertip ederek gençleri spora teşvik etmişlerdir. Ayrıca bölgeye yerleşen Ruslar, Çanakkale halkının eğitimi için istifadesine sekiz yüz kitaplı bir kütüphane de kurmuşlardır. İstanbul'da gece hayatının canlandırılmasından, bale-sanat okullarına, yazlık sinema salonlarının kurulup işletilmesinden, amatör tiyatro sergilemeye dair pek çok faaliyette bulunmaya başlamışlardır. Gazete ve dergi olayına İstanbul'a ve Gelibolu'ya gelir gelmez el atmışlardır. 1920-1922 yılları arasında Gelibolu'da çıkan gazete ve dergilerden bazıları; “Lepta Artillerista”, “Konstantinovets”, “Luç”, “Ogni”, “Şakal”, “Eşafot”, “Gallipoli” dir. Kısa bir süre sonra Ruslar ile Türkler arasında inanılması güç bir dostluk ortamı oluşmuştur... Şehirlerde Rusça tabelalar ve kartvizitler dikkat çekmeye başlamıştır (Karadoğan:149).

Gelibolu'da bulunan Rus Yüzbaşı N. Rayevskiy'nin¹⁶, Rus göçmen yazarı İ. Lukaş'ın¹⁷ vb. anılarını içeren kitaplarında; onların Türkler hakkındaki ilk izlenimlerinden, Türklerin Ruslara karşı nasıl davrandığından, Rusların yeni hayatlarına nasıl alışmaya çalıştıklarından ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir. Böylelikle bu süreçte yan yana yaşayan iki millet, gerek toplumsal gerek sosyal alanda Türk-Rus kültürel etkileşimine maruz kalır.

Diğer taraftan yeni oluşan SSCB diplomasinin ilk adımlarından biri, Türkiye ile olan ilişkilerin geliştirmesi olur. M. Kemal'in V. Lenin'e yazdığı 26 Nisan 1920 tarihli mektup, Türkiye ile Sovyet Rusya arasında resmi ilişkilerin başlangıcı olarak kabul

¹⁶ N. Rayevskiy, Gelibolu Günlüğü: Rus Gözüyle Gelibolu. Zorunlu Bir Gurbetin Öyküsü, Çev. A.İbrahimov, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009.

¹⁷ İ.Lukaş, Goloye Pole, Gelibolu, Çev. S.Üçgül, İstanbul: Çeviribilim, 2015.

edilmektedir. “Bu mektupta; diplomatik ilişkilerin tesisi teklif edilmiş, Rusya’dan Türkiye’ye yürüttüğü bağımsızlık savaşında yardım etmesi istenmiştir” (Kolesnikov, 2010:27). Bu işbirliğinin ilk anlaşmaları sonucunda Sovyetler, Türkiye’ye “mali ve askeri destekte bulunmuştur”. Rus tarihçi B. Potskhveriya’ya göre,

“Sovyet yönetimi Türkiye’yi, İttifak askeri gemilerinin Boğazlardan geçişine karşı çıkması nedeniyle de desteklemiş ve yine Rusya, İttifak devletlerince Karadeniz kıyılarının kuşatma altında tutulması ve yine bu ülke askeri gemilerince Anadolu kıyılarının bombalanmasını protesto etmiştir. Resmi bildiri ve notalarında Moskova, Türk halkının bağımsızlık savaşındaki haklılığını savunmuş ve Serv Antlaşması’na karşı çıkmıştır” (Potskhveriya, 1999:190).

Bundan dolayı 16 Mart 1921 yılında Türkiye ve Rusya arasında Barış ve Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Her iki ülke için de büyük önem taşıyan bu antlaşmada Rusya, daha önce Rus ve Osmanlı İmparatorlukları arasında imzalanmış tüm anlaşmaların geçersiz olduğunu belirtmiştir. Bu gelişmeleri Mustafa Kemal Atatürk, şöyle ifade eder:

“Rusya’nın dostluğu, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin takipedeceği siyasetin asıl temelini teşkil edecektir. Ülkelerimizin bugün için, her zaman olduğundan daha çok, emperyalist ve kapitalist devletler tarafından oynanan yeni oyunlar karşısında sağlam bir birlik teşkil etmeleri gerektiği kanaatindeyim. Rusya’nın bu meyanda bize birçok kereler yardımda bulunması, nazarımızda özel bir değer kazanmaktadır” (Jaeschke-Münster-Westfalen:167).

Böylelikle, Atatürk ve Lenin döneminde Türk-Rus ilişkilerinde yeni dostluklar ve siyasi ilişkiler başladığını söylemek mümkündür.

20. yüzyılın ilk yıllarında dünyanın tüm gelişmiş ülkelerinde hayata farklı bakış ve yeni arayışlar sayesinde sanatın neredeyse her dalında yeni akımlar, yeni sanat dalları oluşur. Hızla gelişen yeni sinema sektörü, 1920- 1930’lu yıllarda Türk-Sovyet kültürel ilişkilerinin de artmasına sebep olur. Türkiye’de ilk defa “Pod vlastyu Adata” (*Adetlerin Hâkimiyetinde*), “Abrek Zaur” (*Dağların Oğlu*), “Namus”, “Bronenosets Potemkin” gibi, Sovyet filmleri gösterilir. 1930’lı yıllarda Türkiye ve Rusya ortak çalışmaya ilk adımını atar.

“İlk ortak Sovyet-Türk filminin çekimi, Rus ve Sovyet klasiklerinin Türk sahnelerinde sergilenmesi, karşılıklı sergilerin organize edilmesi, Sovyet müzikologlarının Türk müziği alanında gerçekleştiren reformlara katılımları, Sovyet

sanatçı grubunun Türkiye’de bir dizi konser vermesi ve Türk müzik sanatçılarının ilk kez Rusya’yı ziyaret etmeleri bu tarihlerde gerçekleşmiştir. Bütün bu faaliyetlerin en önemlisi hiç şüphesiz “Ankara-Serdse Turtsiyi” (*Türkiye’nin Kalbi Ankara*) adlı filmin çekimleri ve Bolşoy Tiyatro sanatçı grubunun Türkiye turu olmuştur ” (Kolesnikov, 2010:81).

1927 yılında Türkiye’de ilk Sovyet sergisinin yapılması, Sovyet filmlerinin gösterilmesi, ayrıca tiyatro ve müzik alanlarındaki gelişmeler iki ülke arasında kültürel ilişkilerin de artmasını sağlamıştır. 1929 yılında ise Rusya’da ilk Türk Halk Müziği Konseri verilmiştir. Daha sonraki konserlerde Glinka, Çaykovskiy, Borodin gibi Rus bestecilerin eserlerinin yanı sıra, Ulvi Cemal ve Ekrem Zeki gibi Türk bestecilerin eserleri de Rus sanatçılar tarafından seslendirilmiştir. Dönemin müzikologlarından A. Veprik konserle ilgili aşağıdaki yorumlarda bulunmuştur: “Bugüne kadar biz Türk bestecilerin eserlerinden habersizdik. Son dönemde İstanbul Konservatuvarı’nın Türk folkloruna dair yaptığı araştırmaları yakından takip ediyoruz. Bugünkü konser de Türk müziğinin ne kadar gelişmiş olduğunu gösteriyor. Ve bugüne kadar Türk bestecilerinin eserlerini yeterince tanımadığımızdan dolayı pişmanlık duyabiliriz”¹⁸. Bu tarihten itibaren Sovyet sanatçılar Türkiye’de turneler düzenlemeye başlar, Türk sanatçıları ise Moskova’daki Müzik Festivaline katılmışlardır.

Bununla birlikte Türk ve Rus tiyatro sanatçılarının da etkileşimi başlar. “1935 yılında mayıs ayında Rusya’nın en büyük tiyatrolarından Bolşoy Tiyatro’sunun Türkiye’deki ilk turnesi, iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri de güçlendirmiştir” (Kolesnikov, 2010:86). Bu olaya Türkiye basınında büyük yer verilmiştir. Türkiye’de Ulus gazetesinin ilk sayfasında bir ay boyunca “Dost Ülke Olan Sovyet Rusya’daki Sanatçılar, Türkiye’ye Geldiler”, “Sovyet Artistleri”, “Türk-Sovyet Dostluğunun Yeni Bir Gösterisi” gibi manşetler verir. “Tiyatro direktörü Arkanof; Sovyet artistlerin Türkiye’de bulundukları zamanı anlatmış ve gerek hükümet çevrelerince, gerek halkça artistlere yapılan çok yürekten kabulden bahsederek bu sevgi gösterilerinin iki ulusu birbirine bağlayan sıkı dostluğu bir kere daha meydana koyduğunu söylemişti”¹⁹. Türk-Rus tiyatro etkileşiminde Türk yönetmeni Muhsin Ertuğrul, önemli bir role sahiptir. Muhsin Ertuğrul, Rusya’da iki yıl kaldıktan sonra, Sovyet Tiyatrosu kurucuları olan K. Stanislavski, V. Meyerhold, E. Vahtangov, Sovyet Sinema yönetmeni S. Ayzenştayn

¹⁸ Pravda Gazetesi, 2 Kasım, 1933.

¹⁹ Ulus Gazetesi, 30 Mayıs, 1 Mayıs, 1935.

gibi insanlarla tanışmış; daha sonraki dönemlerde M. Gorkiy, A. Çehov, L. Tolstoy'un eserlerini sahneye uyarlamıştır. O tarihten sonra bugüne kadar pek çok Rus klasik oyun sahnelenmiştir.

Spor alanında da iki ülke arasındaki işbirliği gelişir. Türk-Rus sporcuların ilk karşılaşması futbol sahasında gerçekleşmiştir. Moskova'da oynanan maçlarda Türk futbolcular, önce SSCB Milli takımıyla, daha sonra Odessa'nın takımıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Bir yıl sonra deplasman maçı Türkiye'de oynanmıştır. 1931-1936 tarihleri arasında düzenli olarak Türk-Rus sporcuları arasında etkileşimler devam eder. 1933 yılında Türk Spor Heyeti'nin Moskova'yı ziyaret etmesinin asıl amacı, SSCB'nin gençlerle spor alanında nasıl bir yol izlendiğini öğrenmek, spor aktiviteleri için yapılan kulüp, park gibi sosyal alanların gelişmesini takip etmektir. Bu görüşmeler Türk ve Rus sporcuların futbol, atletizm ve güreş müsabakalarıyla tamamlanmıştır.

1930'larda SSCB'de Pantürkizm mücadelesinin başlamasıyla çok sayıda Türkolog tutuklanarak esir kamplarına gönderilmiştir. Kuman asıllı Rus araştırmacısı M. Acı'ya göre

“Ekim Devrimi'nden sonra Pantürkizm'le mücadele başlamıştı – Hükümet, Türk kültürüyle ilgi olan her şeye savaş açmış, bu kültürün insanlarını ise (Kırım Tatarları, Karaçayları, Balkarları, Noğayları) 1943-1944 yıllarında fiziksel olarak imha etmişti. Öncelikle 1937 yılında Türkologları tutuklayarak esir kamplarına sürmüşler. Sovyet Doğu biliminin neredeyse tüm gözdeleleri yok edilmişti” (Acı, 1994:165).

Rus Türkolog A. Avrutina'ya göre “1930-1940'lı yıllarda iki ülkenin ilişkileri olumsuz bir yönde ilerledi; fakat çeviri çalışması ve Rus okurların Türk edebiyatıyla tanışması hem kesilmedi hem de çok daha etkin bir şekilde sürdü” (Avrutina:194). Türkiye'de Rusça edebî eserlerin ilk çevirileri 19. yüzyılda (1824 yılında A. Griboyedov'un “Akıldan bela” eseri Rusçadan Türkçeye çevrilmişti) başlasa da Rusya'da Türkçe klasik eserlerin çevirileri ancak 1920'li yıllarında başlar. Sovyet Rusya'sında, Türkçeden Rusçaya ilk çevrilen kitapların arasında M. K. Atatürk'ün “Nutuk” eseri olmuştur.

“Moskova'da 1965'te yapılan Asya ve Afrika yazarlar seminerine Türkiye'den katılım oldu. 1965'ten SSCB'nin dağılmasına kadar SSCB'yi 70'den fazla Türk yazar Türkiye'yi ise 50'den fazla Sovyet yazar ziyaret etti. Bu nadir ziyaretlere ancak siyasi iradenin seçtiği ve müsaade ettiği yazarlar iştirak etti. Türk ve Sovyet

toplumlarının doğrudan temasları olmadığı için, halklar siyasi iradece yürütülen propagandalar çerçevesinde karşı tarafı algıladılar” (Başaran, 2015: 117).

Daha 19. yüzyılın son yıllarında Rusya’nın neredeyse her büyük şehirde açılan Türkoloji kürsüleri, bölümleri, enstitüleri ve merkezleri, 20. yüzyılın ilk yarısında üst seviyeye ulaşmış durumdadır. Bu dönemde Türk tarihi ve dili alanlarında V. Bartold, Ye. Polivanov, N. Marr, A. Samoyloviç, A. Novıçev, T. Çerman gibi çok sayıda bilim insanı çalışmaya başlar. Sovyet dil bilimcileri ağırlıklı olarak eski Türk metinlerin üzerinde çalışmışlardır. Bu süreçte en önemli çalışmalardan biri Şubat-Mart 1926 tarihlerinde Bakü’de yapılan I. Türkiyat Kongresi olmuştur. A. Samoyloviç’in inisiyatifi ile kurulan bu kongre Tarih, Etnografya, Dillerin Akıbalığı, Türk Dilleri, İmlâ (Orfografi), Terminoloji, Alfabe, Edebiyat Dili, Derslerin Metodu, Memleket Tanıtımı, Edebiyat Tarihi ve Kültürel Kazanım gibi toplam on iki oturum şeklinde gerçekleştirilmiştir. Kongreye; Türkiye, Azerbaycan, Almanya ve Sovyet Rusya’dan çok sayıda önemli dil bilimci, siyasetçi, eğitimci ve yazar katılmıştır. Kongrenin en tartışmalı oturumu, alfabe oturumu olmuştur. Sovyetler Birliği’ndeki Türklerin kullandıkları Arap alfabesinin kaldırılması, yerine Kiril alfabesinin mi, Latin alfabesinin mi, yoksa bütün Rusya Türkleri için ortak bir alfabenin mi veya ayrı alfabelerin mi uygun olacağı fikri tartışılmıştır. Bu konu ile ilgili çalışmalar 1939 yılına kadar devam etmiştir. Öncelikle Latin alfabesini kabul edilmiş sonra tüm Sovyet Cumhuriyetleri’nde Rus dilinin zorunlu okutulmasına, Türk dillerinin yazılarının ise Kiril alfabesine çevrilmesine karar verilmiştir. Verilen bu kararlar Türkiye ile olan dış ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur.

Böylelikle, Sovyet toplumunda 20. yüzyılın ilk yarısında Türk algısının hem iç hem de dış faktörlerden olumsuz hâl almaya başladığını söyleyebiliriz. Bu; ülkede yaşayan Türk halklarını asimile politikasının başlaması, özellikle Tatar, Kazak, Azerbaycan âlimlerinin ilim yaptığı Arapça alfabesinin kaldırılması ile başlayan bir süreçtir. Bu süreç içinde bu politikaya karşı çıkan aydınlar ya tutuklanarak esir kamplarına gönderiliy ya da kurşuna dizilir. Çoğu insan ülkede süren siyasi durumdan dolayı yeni sisteme ayak uydurmaya çalışır, yeni nesillere ana dillerini değil sadece Rus dilini öğretmeye başlar. Nitekim ana dilleri unutan, kendi örf ve adetlerini bilmeyen, Sovyet kültürüyle büyüyen yeni nesiller yetiştirilir.

Atatürk hayattayken hızla gelişen Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, onun ölümünden sonra seyrini değiştirir. İki ülke karşılıklı olarak konsolosluklarını azaltırken, Türkiye İngiltere'ye yaklaşır, bir yandan da Almanya Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmek için adımlar atar (Kemaloğlu, 2015:182).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra çoğunlukla siyasi sebeplere bağlı olarak SSCB ile Türkiye'nin "farklı cephelerde" yer almasından dolayı, Türk-Rus ilişkilerinde ciddi aksamalar ve kopmalar olur. Bu dönemde SSCB, Türk araştırmacı Ali Başaran'a göre, "hem Türkiye Cumhuriyeti hem de SSCB ferdi özgürlükleri kısıtladı. SSCB tüm dünya ile kültürel ilişkileri devlet eliyle düzenlediğinden vatandaşlarının serbest temaslarına Gorbaçov dönemine kadar müsaade etmedi" (Başaran, 2015:106).

Fakat Sovyet Türkoloji'sinde çalışmalara devam edilir. Türkolojinin tarihi boyunca L. Gumilyov, N. Kireyev, V. Danilov, V. Kononov, İ. Çernikov, V. Miheyev, T. Stepanova, G. Starçenkov, N. Ulçenko vs., kültürel alanını S. Arutyunov, A. Gazizova, Yu. Li, A. Şarapo, vs., dil etkileşimi N. Dmitriyev, N. Baskakov, A. Kononov, E. Tenişev vs. birçok Sovyet Türkolog çalışmalar yapmıştır. Özellikle Türkiye tarihine ve sanata ilgi artmıştır.

Kısacası, Türk-Sovyet dönemi sıraladığımız dönemlerden en kısasıdır. 20. yüzyılın ilk yarısında iki ülke arasında oldukça hızlı başlayan dostluk ve kardeşlik ilişkileri, ikinci yarısında bir duraklama yaşamıştır. Soğuk savaş sırasında birbirine karşı daha dikkatli ve mesafeli davranan iki ülke, birbirlerinden tamamen kopmuştur. Uzun zaman süren Boğazlar meselesi, Batı ülkelerinin belirleyici rol oynadığı uluslararası bir tartışma konusu oldu. "Rusya'nın jeo-stratejik konumu ve ekonomik kalkınma ihtiyaçları, Karadeniz kıyılarının savunulması ile ilgili hedefler Boğazlar'ın önemini belirlemektedir. Bu ihtiyaçlar ancak çok yönlü iyi komşuluk ilişkilerinin ve Rusya ile Türkiye arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleşebilir" (Potshveriya, 1999:96).

SSCB'nin yıkılmasından sonra kurulan ve bağımsızlığını ilan eden Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki Türk-Rus ilişkilerinin beşinci dönemi 1991 yılında başlar. 1990'lı yıllarda Türkiye, siyasi ve ekonomik alanda yeni oluşan Rusya Federasyonuna ilk destek veren ülkelerdendir. Bu tarihten itibaren iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler, ticaret, turizm, enerji, bilim, kültür, terörle mücadele vb. alanlarda başlayan anlaşmalar günümüze kadar devam etmektedir. Uzun bir duraklama

döneminden sonra Türkiye ve Rusya arasında yakınlaşma süreci başlamıştır. Bu zamana kadar SSCB döneminde geçerli olan yurt dışı yasağının kalkmasıyla, Türkiye'ye seyahatler artarak başlamıştır. A. Başaran'ın ifade ettiği gibi,

“1918-1920 yıllarında mülteci statüsünde Beyaz Rusların gelişi Türkler ile Ruslar arasında yüz yüze kültürel alışverişi başlatmışken bir sonraki yüz yüze kültürel alışveriş yaklaşık 70 yıl sonra Gorbaçov'un son yıllarında ve Yeltsin döneminde turist statüsüyle gelen milyonlarca Rus ile Türk arasında yaşandı” (Başaran, 2015:133).

Bu sosyal ilişkiler iki milletin birbirini her alanda daha iyi tanımasına neden olur.

2007 yılında Rusya Federasyonu tarafından “Rus dilini ve kültürel mirasını yayan, ülkelerin ve halkların birbirlerine yaklaşmasını sağlayan” itibarlı Puşkin Ödülü Türkiye'den tarihçi İlber Ortaylı'ya, edebiyatçı Ataoğulları Behramoğlu'na ve gazeteci Hakan Aksay'a verilir. Türk insanına, kültürüne, edebiyatına karşı duyulan ilgi Rusya'da televizyon ekranlarından gösterilen Reşat Nuri Güntekin'in romanından uyarlanan *Çalıkuşu* adlı filmde sonra olur. Rus Türkolog S. Uturgaury'e göre “Reşat Nuri Güntekin'in romanı Türk edebiyatına ilgi ve güven uyandırdı. Türk edebiyatı popüler oldu, okunmaya başlandı ve edebiyat kanalıyla yeni Türkiye'nin öğrenilmesi süreci başladı” (Uturgaury, 2003:106).

2008 yılında Rusya'da Türk Kültür yılı, Türkiye'de ise Rus Kültür yılı olarak ilan edilir. Bu süreç içinde çok sayıda kültürel program gerçekleştirilir: Rusya'da ünlü Türk şarkıcıların konserleri, Türk orkestraların turneleri, Moskova Film Festivalinde 58 Türk filminin gösterimi, Türk ressamların sergileri vb. aktiviteler 2008'in Aralık ayına kadar sürer. Bu süre zarfında Türkiye'de çoğu devlet ve vakıf üniversitelerinde Rus Dili ve Edebiyatı bölümleri açılır, devlet ve vakıf okullarında ise yabancı dil olarak Rusça öğretilmeye başlanır.

2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan Türk yazar Orhan Pamuk'un “Benim Adım Kırmızı” adlı romanı 2002'de, “Kar” romanı ise 2008 yılında Türkçeden Rusçaya çevrilir. Bu çeviriler Rus okuyuculara Türkiye ve Türk kültürüne farklı bir bakış açısı kazandırır. Rusya, Çağdaş Türk Edebiyatı'nı daha yeni tanımaya başlar. O. Atay, Z. Livaneli, A. Ümit, P. Kür, E. Şafak, M. Kaçan gibi Türk yazarların bazı

eserleri Rusçaya çevrilir. Böylelikle, son yirmi otuz yılda tarihî, siyasi, ticari, toplumsal, sosyal ve kültürel bağlar daha da gelişir çok büyük projeler hayata geçirilir.

2017 yılında Rusya’da Türk Kültür yılı ilan etmesi neticesinde 2018 yılında Moskova’da Yunus Emre Türk Enstitüsü’nün resmî açılışı yapılır. Son olarak Rusya’da gösterime giren Türk film ve dizileri hem Osmanlı kültürüne, hem de Türk diline karşı büyük ilgi uyandırır.

Yüzyıllar boyunca Türk ve Rus halkları farklı cephelerde yer almalarına rağmen her zaman karşılıklı ilişkilerde bulunmuşlardır. Bu zaman zarfında aralarında siyasi, ticari ve tarihi ilişkiler dışında, dil, kültür, edebiyat, sanat ve son zamanlarda enerji ve turizm gibi sektörlerin geliştiği gözlemlenmektedir. Fakat diğer taraftan bu iki halk arasında otuzdan fazla savaşın olması neticesinde, Rus toplumunda Türklere karşı olumsuz düşüncüler de olmuştur. 17. yüzyılda I. Petro döneminden itibaren Rusya, Türk kültürünü daha yakından tanımaya başlar. 18. ve 19. yüzyılda Ruslar tarafından kaleme alınan tarihî ve edebî kaynaklara göre Osmanlılar; gayrimüslüm tebaaya zulmeden, kiliseye ve din adamlarına karşı acımasız bir devlettir. Ünlü Rus şair ve yazarlarından A. Puşkin, M. Lermontov, F. Dostoyevski, İ. Turgenev’in Osmanlı- Rus savaşlarına katılması ve mezalim fikrini eserlerinde işlemeleri, görüşlerinin yalnız Ruslara arasında değil; tercüme aracılığıyla dünyada duyulmasına neden oldu (Kemaloğlu, 2015:200).

20. yüzyılın başında iki tarafta da İmparatorluklarının yıkılmasıyla oluşan yeni devletler, ilk defa düşman ilişkileri yerine dost ve kardeş bağlarının oluşmasını sağlar. Rus toplumunda Türklere karşı olumlu süreç 1940’lı yıllara kadar sürer. Atatürk’ün ölümünden sonra SSCB’nin dağılmasına kadar Türk-Rus ilişkileri, siyasi nedenlerden dolayı duraklama dönemine girer. 1991’de SSCB’nin yıkılmasıyla oluşan Rusya Federasyonu, tıpkı 20. yüzyılın başlarında olduğu gibi Türkiye ile pek çok alanda işbirliğini sağlar.

Sonuç olarak, istilalar, ittifaklar, savaşlar, barışlar, etkileme ve etkilenmeler gibi çıkışlı inişli Türk-Rus ilişkilerinde siyasi etkileşimde tutarsızlıklar öne çıkmış olsa da kültürel ilişkilerinde karşılıklı kalıcı ve tutarlı etkileşimler olur. Türk ve Rus halkları yüzyıllar boyunca önemli benzerlikleri yaşar, “farklı koridorlardan geçseler de, aynı sofada buluşuyorlardı”. Türk yazar ve çevirmen Murat Belge’ye göre “en belirleyici ortaklık, her iki kategorinin de, öncelikle Batı dünyasına ilişkin olarak ortaya çıkmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya, Batı’ya en yakın, ama Batılı olmayan iki

büyük devletti” (Belge, 2003:109). Hem Türk hem de Rus toplumu birbirine karşı manevi ve maddi katkılar sağlayarak, komşuluk ilişkilerini üst seviyeye taşımayı başarırlar.

Türkiye ve Rusya arasındaki güven ilişkilerinin sağlamlaştırılması için en büyük araç kültürdür. Rus Türkolog S. Uturgauri’nin “başkasının zararına kazanma olan politikadan farklı olarak, kültürel karşılıklı temaslara girerek insanlara nimet sağlayabilir, onları zenginleştirebilir. Bugün genel insanlık değerlerinden kültürel değerler ile politik değerlerden çok daha fazla yarar sağlayabiliriz” (Uturgauri, 1999: 81) sözlerine katılmaktayız.

İKİNCİ BÖLÜM

RUS DİL ALGISINDA TÜRKÇE KÖKENLİ SÖZCÜKLER

Dillerin etkileşimi neticesinde günümüzde yabancı kökenli sözcükleri içermeyen dil kalmamıştır. “Her birey ve toplum kendisinden farklı tarihi ve coğrafi ortamda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka birey ve topluluktan bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi dillerine taşır, onların dillerinden alıntılar yapar” (Karaağaç, 2002:52). Her dilde olduğu gibi, Rusçada da farklı dillerden gelmiş ve benimsenmiş yabancı sözcükler mevcuttur. Bunun sebepleri çeşitli faktörlere bağlıdır. Devletlerin uluslararası ekonomik, ticari, siyasi, kültürel, turizm ve diğer ilişkilerin aktif bir şekilde gelişmesi, Rusçada yabancı sözcüklerin oluşmasının en temel sebeplerindendir. Rus dil bilimcisi A. Reformatskiy, “Yer yüzünde kelime hazinesinde alıntı sözcük içermeyen dil yoktur. Her dilde hem yabancı kökenli, hem de öz sözcükler vardır. Farklı zamanlarda farklı dillere geçmiş “öz olmayan” sözcüklerin oranı dönemlere göre farklılık göstermektedir” demiştir. (Reformatskiy: 139).

Herhangi bir dilin söz varlığı iç ve dış ögelerden oluşmaktadır. Rusçada dış ögelerin (yabancı sözcüklerin) yer alması doğaldır. Bunlar sadece tıp, teknoloji, fizik, spor gibi farklı bilim dallarından geçmiş sözcükler değil; aynı zamanda kökenleri yabancı dile ait olan ve benimsenen, yüzyıllar boyunca Rusçaya yerleşmiş sözcüklerdir. Rus araştırmacı A. Kalinin’e göre, çağdaş Rus dilinde alıntı sözcüklerin sayısı oldukça fazladır. Rusçaya bazı dillerden çok sayıda, bazı dillerden daha az sayıda sözcük geçmiştir. “En fazla alıntı sözcükler Yunanca, Latince ve Türkçe dillerindendir. Kelime hazinemize Almanca, Fransızca ve İngilizceden alınan sözcüklerin sayısı da azımsanmayacak kadar fazladır” (Kalinin, 2013:80). Rusçada Almancadan geçmiş sözcükler *germanizm*, İngilizceden *anglitsizm*, Çince *kitaizm*, Türkçeden ise *türkizm* olarak adlandırılmıştır.

Ruşçada alıntı sözcükler iki ana gruba ayrılır. Birincisi, **alıntılar** (**заимствованные**) – Ruşçaya uzun zaman önce girmiş ve yabancı kökenli olduğu anlaşılması zor olan sözcüklerdir. Örneğin, bugün çağdaş Ruşçada kullanılan *şeker* (сахар), *pancar* (свекла) ve *hamam* (баня) gibi sözcükler Yunan kökenli; *kurşun kalem* (карандаш), *elmas* (алмаз), *kürk* (тулуп) gibi sözcükler Türkçe kökenli sözcükler olmasına rağmen bu sözcükler, öz Ruşça sözcükler olarak bilinmektedir. İkinci grup, **yabancı** (**иностранные**) – Ruşçada kökeni yabancı olarak bilinen sözcüklerdir. Örneğin, *metro* (метро), *taksi* (такси), *orda* (орда/войско), *kişmiş* (кишмиш) v.s. gibi sözcükler, yabancı kökenli olduğu bilinen sözcüklerdir.

Bir dilden başka dile geçen sözcüklerin olması bir kültürün diğer kültürle etkileşimini gösterir. Ana dilde bir kavramı veya olguyu karşılayacak bir sözcüğün olmaması o kavramı veya olguyu karşılayan yabancı bir kelimenin dile girmesine neden olmuştur. Eskiden beri farklı devletlerle kültürel, ticari, askerî, siyasi ilişkiler kurulması alıntı sözcüklerin dile girmesini sağlar. Zaman içinde alıntı sözcüklerin büyük değişime uğramasından dolayı bu sözcükleri orijinal Ruşça sözcüklerden ayırmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir.

Ruşçada yabancı sözcüklerin büyük bir kısmı Türkçe kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Farklı dönemlerde Türk dillerinden Ruşçaya çok sayıda *Türkizm* sözcük girmiştir. Bu tür sözcükler yazılı veya sözlü olarak geçmiştir. Ruşçada hâlen etkin olarak kullanılan Türkizm sözcükler üzerine pek çok etimolojik araştırma yapılmıştır. Zira Ruşçada Türkçe kökenli sözcükler dışında, Türkçe aracılığıyla Ruşçaya girmiş Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin de (*хозяин*, *диван*, *халва* v.b.) Türkizm grubu içinde kabul edilmesi önemlidir. Dikkat edilmesi gereken diğer hususlardan birisi de: Ruşçada “*тырок*” ve “*тюрк*” birbirinden farklı iki kelime olmasıdır. “*тырок*”, sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halkı; “*тюрк*” ise, bütün Türk soylarını kapsayan terimlerdir. 1902 yılında Rus Türkolog P. Melioranski; Rus, Ukraynalı, Polonyalı vb. halkların hepsinine Slavlar denebildiği için, “*тырок*” (Türkiye Türkleri) ve “*тюрк*” (bütün Türk halkları) için iki farklı terimin kullanılmasının gereksiz olduğunu düşünen dil bilimcileri grubuna katıldığını belirtmiştir. Bu tür Türkçe kökenli kelimeler hakkındaki sınıflandırmalar, dil bilimciler tarafından sık sık gündeme getirilmiştir. Ancak Rusya’da en kapsamlı sözlük olan “*Rus Dilindeki Türkizmler Sözlüğü*”nün yazarı Rus dil bilimci Ye. Şipova; Farsça, Arapça ve aynı zamanda bütün Türkçe

kökenli kelimeleri bir araya getirmiştir. Sözlüğün editörü Rus Türkolog A. Kononov, “sözlüğün Türkizm diye adlandırılan ve Türkçeden Rusçaya girmiş dinî, hukuki, sosyal yaşam ve diğer alanlarda Moğolca, Farsça, Arapça kökenli kelimelerden oluştuğunu” (Kononov, 1976:3) vurgulamıştır.

Rusya’da Türkizm sözcüklerinin etkin bir şekilde araştırılması 1862 yılında Sankt-Petersburg Üniversitesinde Doğu Dilleri Fakültesinde Türkoloji Bölümünün açılmasıyla başlamıştır. Türkoloji; Türkçe konuşan halklarının dilini, tarihini, edebiyatını, halk bilimini, halk kültürünü inceleyen sosyal bilim dalıdır. Türkoloji Bölümünün açılmasıyla Orhun Yazıtları, Uygur metinleri, Kâşgarlı Mahmud’un “Divanu Lugati’t-Türk” gibi eserlerin incelenir. O tarihten bu yana Rusya ve Dünya Türkolojisinde P. Melioranski, F. Korş, O. Senkovski, A. Kazembek, İ. Berezin, N. Veselovskiy, P. Savelyev, V. Tizengauzen, N. Biçurin, V. Smirnov gibi çok sayıda tanınmış Türkolog çeşitli araştırmalar yapar. Bu dilbilimcilerin araştırmalarını daha sonra V. Bartold, V. Bogoroditskiy, A. Samoyloviç, S. Malov, K. Yudahin, V. Gordlevski, N. Dmitriyev, N. Baskakov, Y. Polivanov, L. Haritonov, gibi dil bilimciler sürdürür.

20. yüzyılın ilk yarısında büyük merak uyandıran Türkçe - Rusça etkileşiminerağmen tek taraflı yapılan bu bilimsel araştırmalar;Rusçanın Türkçeye etkisinin azlığını, Türkçenin Rusçaya etkisinin çokluğunu ortaya koyar. TDK’nin yabancı alıntılarla ilgili verdiği bilgilere göre Rusçadan Türkçeye 39 sözcük²⁰, Türkçeden Rusçaya 2000 civarında sözcük²¹ geçtiği görülür. Rusçadan Türkçeye geçen kelimelere diğer Türk lehçe ve ağızlarını da kattığımızda bu sayının çok daha fazla olacağı kesindir.

“Doğrudan ilişki içerisinde bulunmuş olan komşu yabancı diller, bir dilin ağızlarını ses, şekil, söz varlığı veya cümle yapısı yönüyle etkileyebilir. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında bu etkinin daha çok ses, şekil ve söz varlığı yönünde olduğu görülmektedir. Leylâ Karahan Türkiye Türkçesi ağızlarını sınıflandırırken, komşu dillerden Arapça ve Farsçanın etkisini göz önünde bulundurmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında etkili olan bir diğer komşu dil ise Rusça olmuştur. Birbirine yakın coğrafyada yaşayan iki millet arasındaki derin ilişkiler, Rusçada, Türkçede ve bu dillerin lehçe ve ağızlarında kaçınılmaz olarak izler bırakmıştır” (Daşdemir, Efendioğlu, 2016: 160).

²⁰ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, 2011, s.2674.

²¹ Ye. Şipova. Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü, Alma-Ata, 1976.

Bu iki dilin etkileşimi, yedi yüzyıldan fazla bir süreye dayanmaktadır. Rus dil bilimci Baskakov “I. yüzyıldan başlayarak Doğu Avrupa Slav toplulukların, bu topraklara yerleşen Türk boyları Hun, Sabir, Hazar ve Bulgarlar, daha sonra Peçenek, Uz ve Kıpçaklarla sıkı komşuluk ilişkileri kurduklarını” (Baskakov, 1969:9) ifade etmektedir. Böylece uzun yıllar süren dil ilişkilerinin sonucunda Rusçaya girmiş olan Türkçe kökenli kelimeler; Rus Türkolog N. Baskakov’un belirlediği Kiev Rusyası öncesi (8. yüzyıla kadar), Kiev Rusyası dönemi (9 – 12.yy.), Altın Ordu dönemi (13 – 14. yy.), Osmanlı dönemi (16 – 19. yy.) ve Bolşevik Devrimi sonrası (20. yy.) olmak üzere beş döneme ayrılmaktadır.

Kiev Rusyası döneminde Rusçaya çok az sayıda Türkçe kökenli kelime girmiştir. Bu alıntılar, eski Rusça yazılı kaynaklar (yıllıklar, hikâyeler ve destanlar) aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Bunlardan en çok incelenen, toplam 45 Türkçe kökenli sözcüğü içeren, 1180’li yıllarda özel yetiştirilen manastır yazıcıları tarafından yazılan “İgor Alayı Destanı” olmuştur. Bu destanda bulunan ve hâlâ çağdaş Rusçada kullanılan sözcükler: *телега, жемчуг, болван, челка, боярин, лошадь, ватага* vb.leridir. Bu konuyla ilgili Rus Türkolog N. Baskakov, “İgor Alayı Destanı’nda Türkçe Kelimeler” adlı çalışmasıyla 11-12. yy. Eski Rusçasının Doğu Avrupa’da bulunan Türk kabilelerin dilleriyle etkileşimi üzerine önemli incemeler yapar. Ayrıca L. Dmitriyev’in “İgor Alayı Destanı İncelemesinin Önemli Sorunları”, D. Lihaçov’un “İgor Alayı Destanı ve Onun Zamanının Kültürü”, editör V. Adrianova-Perets’in yaptığı “İgor Alayı Destanı”, Yu. Lotman “İgor Alayı Destanı – XII. Yüzyılın Eseri” gibi çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yukarıda adı geçen eserler, Türkçe kökenli sözcüklerin dışında Türk kabile hanlarının, önderlerinin isimlerini de içermektedir.

Rus halkı özellikle 13-15.yy. Altın Ordu döneminde Türkçe kökenli kelimeleri sıkça kullanmış ve dil bünyesine almıştır. Bu döneme ait olan Rus edebî eserlerinde genelde Moğol İstilas ve Altın Ordu ile münasebetler ağırlıklıdır. “*Batu’nun Ryazan’ı Yıkma Hikayesi*” (“Повесть о разорении Рязани Батыем”), “*Hayırsever Büyük Knez Aleksandr’ın Hayatı ve Cesareti Hakkında Hikaye*” (“Повесть о житии и о храбрости Благоверного и Великого Князя Александра”), “*Zadonşina*” (“Задонщина”), “*Toktamış’ın Baskını Hakkında Hikaye*” (“Повесть о нашествии Токтамыша”), “*Rus Çarı Büyük Knez Dmitriy İvanoviç’in Hayatı ve Ölümü Hakkında Hikaye*” (“Слово о житии и о преставлении великого князя Дмитрия Ивановича, Царя русского”) gibi

günümüze ulaşan birkaç hikaye her zaman tarihi olayları bire bir yansıtmasa da bunlar, Rus toplumunun bakış açısını anlamak açısından önem arz eden kaynaklardır.” Bu dönemde Rusçaya: *ярлык* (*yarlık*), *кочевать* (*göç etmek*), *деньги* (*para*), *копейка* (*kuruş*), *таможня* (*gümrük*), *кафтан* (*kaftan*), *кирпич* (*kerpiç*), *серьга* (*küpe*), *алмаз* (*elmas*), *изумруд* (*zümrüt*), *барсук* (*porsuk*), *колпак* (*kalpak*), *алый* (*al rengi*), *стакан* (*bardak*), *тюрьма* (*hapishane*) gibi sözcükler girmiştir. Gördüğümüz gibi Rusçaya Türklerin yaşamı, mimarisi, süs eşyaları, giyimleri gibi Altın Ordu’nun sosyal yaşantısını yansıtan sözcükler girmiştir. “Altın Orda’nın Rusya üzerinde siyasi, dini, sosyo-kültürel alanlarda ve teşkilat alanlarında etkisinin büyük olması nedeniyle Rusça’ya çok sayıda Türkçe, Moğolca, Farsça ve Arapça kelime girdi” (Kemaloğlu, 2015: 51,52). Polonyalı tarihçi Kazimir Valişevskiy, “Altın Orda’nın Rusya’nın kültürel gelişimini engellemediği, hatta tam tersine Rus medeniyetine katkıda bulunduğunu ileri sürerken baştan sona kadar Tatar kıyafetine bürünen XVI. yüzyıl Rus erkeğini örnek olarak göstermektedir” (Valişevski, 1993:90).

Osmanlı-Rus ilişkiler dönemi 16. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar sürmüştür. Rusların Osmanlı İmparatorluğu’na karşı olan ilgisi bu dönemde en üst seviyededir. Sadece Rusya’da değil tüm dünyada Türkiye’ye karşı ilgi 16. yüzyıldan itibaren artmış, Avrupa’da ise Türkler hakkında dokuz yüzden fazla bilimsel çalışma yapılmıştır. 1770’te Osmanlı ile Rus İmparatorlukları arasında barış anlaşmasının imzalanmasıyla, Türkiye’ye çok sayıda Rus diplomat, tüccar vb. gönderilmiştir. Türkiye’de bulunan Ruslar, Türk kültürü, yaşamı, gelenekleri, siyasi düzeni gibi konularda günlük, mektup ve raporlarla Türkler hakkında detaylı bilgiler aktarmışlardır. Rus yazarları, eserlerinde hem Türkçe kökenli sözcükleri hem de Türk kültürünü yansıtmaya başlamışlardır.

“Burada özellikle I. Petro’dan itibaren bütün bilim dallarında devlet destekli büyük bilimsel atılımların gerçekleştiğini ifade etmek gerekir. I. Petro, Rusya’nın Avrupa ve dünya ülkeleri arasında bütün alanlarda yükselmesi amacıyla bu politikaları uygulamaya çalışan bir çar olarak doğu dillerinin ve özellikle Türkolojinin bir devlet politikası halinde yaygınlaşması ve ilerlemesi hususunda yazılı emirler çıkarmıştır” (Kutalmış, 2013:194).

Rusçaya en fazla Türkizmin bu dönemde girmesinin başka nedenleri de vardır. Birincisi, Rus seyyah ve tüccarların yolculukları sırasında yazmış oldukları not ve gözlemlerinde çok sayıda Türkçe kökenli sözcük kullanılmasıdır. “Bu tür

seyahatnameler sayesinde Ruslar daha 15. yüzyılın sonlarında Osmanlı coğrafyası ile ilgili önemli bilgiler edindiler” (Kemaloğlu, 2015:94). İkincisi, “Eski Kazan ve Astrahan hanlıklarının asimilasyonu, Moskova’ya ilk kolonyal tecrübesini kazandırdı. Rus tüccarları, din adamları, Kossaklar²² ve köylüler, yeni fethedilen yerlere yerleşmeyi, oralara güçlü bir Rus varlığı oluşturmaya, tüm Volga havzasının fethiyle gelen yeni ekonomik fırsatlardan yararlanmaya ve yeni sınır bölgesinde kaleler inşa etmeye teşvik edildiler” (Hosking, 2015:201). Rus halkının Türk topraklarına yerleşme politikası, hem o bölgedeki Türk halkının büyük oranda asimilasyona uğramasına hem de Rusça ve Tatar Türkçesinin karşılıklı etkileşimine neden olur. Bu dönemde Rusçaya giren Türkizm sözcüklerin çoğunun tarım, yemek, yaşam gibi alanlardan oluştuğunu görmekteyiz : *баклажан* (*patlıcan*), *чемодан* (*valiz*), *штаны* (*pantolon*), *тулуп* (*kürk*), *баиша* (*baş*), *изъян* (*kusur*), *карандаш* (*kurşun kalem*), *фарфор* (*porselen*), *баишак* (*ayakkabı*), *фата* (*duvak*), *колпак* (*şarfa, kapak*), *чулок* (*ince çorap*), *кушак* (*kuşak*), *папаха*(*rapak*), *дымка* (*tuman, rus*), *парча* (*brokar kumaşı*), *халат* (*bornoz*), *чалма*(*sarık*), *шалъ* (*şal*), *шаровары* (*şalvar*), *бирюза* (*turkuaz taşı*), *яшма* (*jasper taşı*), *барс* (*pars*), *ишак* (*eşek*), *саранча* (*çekirge*), *беркут* (*altın kartal*), *сазан* (*sazan*), *кабан* (*yaban domuz*), *сурок* (*sağ sıçanı*), *лапша* (*erişte*), *изюм* (*üzüm*), *шашлык* (*şiş kebabı*), *плов* (*pilav*), *алыча* (*alıç*), *бергамот* (*bergamot*), *вишня* (*vişne*), *инжир* (*incir*), *камыш*(*kamış*), *кизил* (*kızılçık*), *кишмиш* (*kişmiş*), *курага* (*kuru kayısı*), *саксаул* (*saksaul*), *хурма* (*hurma*) vs. Rus araştırmacı G. Karimullina “XVIII – XX. yy. Rus Lingvografide Türk Dil Unsurları” adlı tezinde bu dönemde Rusçaya 800’den fazla Türkizm geçtiğini belirtmiştir.

Rus dil bilimci L. Ayupova, “Rus Dilinde Türkçe Kökenli Kelimelerin İncelemesi Üzerine” adlı makalesinde Türk-Rus dil ilişkileri hakkındaki araştırmaların 18. yüzyılda başladığını yazar. Örneğin, 1769 yılında V. Tuzov’un yayınladığı “Poddenşina” adlı hiciv dergisinde o zamanki Rusçada kullanılan Arapça, Farsça, Türkçe ve Tatarca kelimelerin listesini yayınlamıştır. Onlardan bazıları hâlâ Rusçada yaygın olarak kullanılmaktadır (*алый, бирюк, камыш, кафтан, кушак, сарай, сундук* vb.).

1825 yılında o zamanki Rusya’nın önde gelen edebiyat dergisi “Oteçestvenniye zapiski”de yabancı kökenli kelimeler hakkında bilimsel makale yayınlanmıştır. Bugün

²² Kossak veya Rus Kazaklar, Ukrayna ve Güney Rusya yerli halklarının karışımı ile 15. yüzyıl boyunca Don ve Dinyeper nehirleri civarında ortaya çıkan etnik topluluktur.

dünyaca tanınan Kazan Dil Bilimcileri ekolünden F. Erdman, İ. Berezin, S. Bulıç, F. Bobrovnikov, V. Grigoryev, A. Kazembek, F. Muhlinskiy, A. Boduen de Kurtene gibi Rus dil bilimcilerinin -yöntemleri farklı olsa da- amaçları; aynı dildeki kelime alıntılarının nedenlerini, dönemlerini, şartlarını ve anlamlarını belirtmektir. 1828 yılında ise Kazan Üniversitesinde A. Kazem-bek başkanlığında Türk-Tatar dili anabilim dalı açılmıştır. Petersburg Üniversitesinde Türkçe derslerini O. Senkovskiy verir. 1855 yılında üniversitede Doğu Dilleri Fakültesinin açılmasıyla Türk dillerinin (Azerbaycan Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi) incelemeleri oldukça artmıştır.

Petersburg Üniversitesinde Kazak Türkçesi dersleri veren Rus Türkologlardan P. Melioranski, 1902 yılında “İgor’un Alayı Destanı Dilindeki Türk Unsurları” adlı makalesinde *болван* (*ahmak*, *görgüsüz*), *боярин* (*boyar*), *бусый* (*boz rengi*), *быля* (*bilinen*), *жемчуг* (*inci*), *коган* (*kağan*), *кощеу* (*zaif ve kötü karakterli mitolojik kahraman*), *оптма* (*örtü*), *салтан* (*sultan*), *япончица* (*yağmurluk*) vs. sözcüklerin Türkçe kökenli olduğunu tespit etmiştir.

19. yüzyılın son yıllarında Rus Türkolojisinde önemli çalışmalara imza atılması, şüphesiz 1889 yılında Moğolistan başkenti Ulan-Batur’dan 400 km uzaklıkta Orhun nehrinin kıyılarında Rus kâşif, arkeolog ve Türkolog N. Yadrintsev tarafından II. Doğu Türk Kağanlığından kalan yazıtların bulunmasına bağlıdır. Bu anlamda özellikle W. Radloff, S. Malov ve H. N. Orkun’un çalışmaları son derecede önemlidir.

“Sovyetler Birliği’nin içerisinde Türk toplulukların olması, Türkçe-Rusça ilişkisinde çok önemli ve etkin bir faktör olmuştur” (Karaağaç, 2002:177). Yeni kurulmuş SSCB’nin içerisinde Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Azerbaycan gibi Türk cumhuriyetlerinin; Tataristan, Dağıstan, Başkurtistan gibi özerk cumhuriyetlerin bulunması, Rus ve Türk halkların birbirleriyle yakın temasını artırmıştır. Türk dil bilimci M. Öner’e göre, “Türkolojinin de yükseldiği çağ, aynı zamanda bu Türk millî kimliğinin de geliştiği XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarına denk gelmektedir.” (Öner, 2014:18). SSCB’de Ekim devriminden sonra-1920’li yıllarda-Türkoloji devlet politikasının bir parçası hâline gelmiş; ülkenin neredeyse tüm cumhuriyetlerinde Türkoloji enstitüleri, merkezleri; üniversitelerde Türkoloji bölümleri açılmıştır. Nitekim, 1926 yılında Bakü’de düzenlenen I. Uluslararası Türkoloji Kurultayı’nda önemli kararlar alınmıştır. “Kurultayda tartışılan konular şu başlıklar altında

toplanabilir: 1. Alfabe sorunu 2. Yazım sorunu 3. Terim sorunları 4. Öğretim yöntemleri 5. Akraba ve komşu dillerin karşılıklı ilişkileri 6. Edebi dil ve ortak edebi dil sorunu 7. Kök dil teorisi ve Türk dilinin tarihi sorunları” (Buran, 2009:438).

Sovyet Türkolojisinin önde gelen dilbilimcileri M. Samoyloviç, N. Dmitriyev, M. Mihaylov, S. Mayzel, E.V. Sevortyan, E. Piekarski, N. Aşmarin, V. Egorov, M. Şiraliyev, E. Tenişev gibi araştırmacılar da Türk lehçeleri, Türk dilinin fonetiği, karşılaştırmalı grameri, ağızlar ve sözlükçülük alanlarında çalışmışlardır. N. Baskakov, Türk lehçeleri üzerinde çalışmış, Nogay ve Karakalpak Türkçeleri ile ilgili yayınlar yapmıştır. Onun eski ve yeni Türk dili ve lehçeleriyle ilgili “Türk Dilleri” adlı eseri Türk dilinin bütününe ele alan derli toplu bir çalışmadır. A. Kononov, K. Yudahin, L. Budagov, N. Katanov, N. Drenkova, V. Rassadin, K. Musayev, S. Klyaştoriniy, D. Vasilyev, D. Batmanov, V. Nikonov, E. Murzayev, H. Hocayev, B. Çobanzade, V. Butanayev, Z. Bünyadov, A. Baytursunov, V. Gordlevskiy, Yu. Hudyakov, P. İvanov gibi burada adını saydığımız ve sayamadığımız birçok Türkolog, Türk dilinin çeşitli alanları ile ilgili çok önemli çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmaların önemli kısmı sözcüklerden oluşmaktadır. Günümüzde Rus dilinde Türkçe kökenli sözcükleri içeren, Rus Türkolog Yelena Şıpova tarafından hazırlanan *Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü* (1976) bulunmaktadır. Sözlüğün editörü A. Kononov’a göre, Şıpova 1915 yılında doğmuş ve II. Dünya Savaşı sırasında Leningrad’tan Kazakistan’a gönderilmiştir. “II. Dünya Savaşı Evladı” olan *Rus Dilinde Türkizmler Sözlüğü* ancak 1976 yılında 3.500 nüsha olarak yayımlanmıştır. Bununla birlikte sözlüğün editörü A. Kononov, Türkçe kökenli kelimelerin tespitinde, yazarın temel kaynaklardan olan Kâşgarlı Mahmud’un *Dîvânu-Lugâti’t Türk* sözlüğünü kaynakçada belirtmediğini ancak birkaç yerde Kâşgarlı’ya ait ifadeleri kullandığını vurgular. Sözlükte iki bine yakın Türkizm bulunmaktadır. Rusçada yabancı kökenli sözcükleri içeren sözlüklerin en donanımlıları, M. Fasmer “Rus Dili Etimoloji Sözlüğü”, 1950-1958, editörlüğü A. Çudinov’a ait en eski sayılan “Rus Diline Giren Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 1910; editörler V. V. Burtseva, N. M. Semyonova “Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2003; editörü A. Yu. Moskvın “Yabancı Kelimeler Büyük Sözlüğü”, 2003; editörü A. N. Bulıko olan “Büyük Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2004; yine editörü A. N. Bulıko “Çağdaş Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2005; “Yeni Yabancı

Kelimeler Sözlüğü”, 2005; L. P. Kırısın “Açıklamalı Yabancı Kelimeler Sözlüğü”, 2005 gibi sözlüklerdir.

Günümüzde Türk-Rus dil ilişkileri hâlen etkindir aşağıda belirtildiği gibi çalışmalar yapılmıştır:

- 1) Eski Rusçadaki Türkçe kökenli kelimeler (S. Malov, A. Semyonov, V. Gordlevskiy, İ. Nazarov, İ. Dobrodomov vs.)
- 2) Çağdaş Rus Edebi dilindeki Türkçe kökenli kelimeler (G. Ahmetzyanov, G. Aslanov, N. Dmitriyev, R. Kiyasbeyli, R. Mogilevskiy, A. Mirtov vs.)
- 3) Rus Lehçelerindeki Türkçe kökenli kelimeler (A. Mikurtuni, A. Selimov, S. Kats, G. Aslanov, S. Olgoviç, L. Kubanova, R. Yunaleva, L. Barannik vs.)
- 4) Diğer Slav dillerindeki Türkçe kökenli kelimeler (K. Golumyants, A. Duliçenko, V. Karpov, M. Odran vs.)

Elbette bu çalışmaların hepsi çok yönlüdür ancak her alanda, henüz çözümlenmemiş çok sayıda konu bulunmaktadır. Rusya’da Türkçe kökenli kelimeler hakkındaki araştırmaların tam anlamıyla 20. yüzyılın ortalarında başladığını söylemek mümkündür. Günümüzde Rus dil biliminde Türkizm konusunun hâlen çok güncel olduğu birçok dil bilimci tarafından da ifade edilmektedir. Rus dil bilimci L. Ayupova’ya göre “Rusçada Türkçe alıntıların oluşumu hakkındaki ilgi iki yüzyıl önce başlamıştır ancak günümüzde kaybolmuştur, demek mümkün değildir” (Ayupova, 1975:32). Ünlü Rus Türkolog N. Baskakov ise “... yabancı kökenli kelimelerin, özellikle de Türkçe kökenli kelimelerin analizi, bu tür alıntıların ağırlığı büyük olmasına rağmen, halen açık” (Baskakov, 1992:6) olduğunu belirtmiştir.

2.1. Rusçada Türkçe Kökenli Kişi Adları (Antroponimler)

İnsanı diğer canlı varlıklardan farklı kılan dildir. Türk dil bilimci G. Karaağaç, “İnsan, gerçekler âlemiyle ilişkilerinin büyük kısmını dil ile kurmaktadır. İnsan bu ilişkide, yalnızca dili, dilin kelime ve cümlelerini ölçü olarak alır, varlıkların gerçekliklerini ve bu gerçekliklerle ilgili, sahip olduğumuz bilgi ve tecrübeleri ihmal ederse, düşüncesi fizik gerçeğinden uzaklaşır.” (Karaağaç, 2002:40) der. Rus dil bilimci Yu. Karaulov’a göre ise “dili bilmek kesinlikle öncelikle dilin tarihini bilmek demektir” (Karaulov, 2010:12). Belki de bu yüzden 20. yüzyılda önde gelen dil alanlarından biri

antroposentrizm (insan merkezcilik) olur. Dil biliminin merkezinde dil yaratıcısı olarak insan araştırılmaya başlanır.

20. yüzyılda insanla ilgili olan araştırma alanlarından biri onomastik biliminin kişi adları bölümüne antroponimi (kişi adbilim), yer adlarını konu alan bölüme toponimi (yer adbilim), fitonimi (bitki adbilim), zoonimi (hayvan adbilim) vs. adı verilmektedir.

Antroponimi; insanoğlunun soyadlarının kökenleri, unutulmuş sözcükler ve ataları hakkında pek çok önemli bilgi içerir ve iki millet arasındaki ticari, askerî, kültürel ve sosyal ilişkileri anlamamızda yardımcı olur. 20.yüzyılın ikinci yarısında Onomastik (özel adlar) biliminin bir dalıyken daha sonra ayrı bir dal olarak incelenmeye başlanır. Kişiye ait her çeşit özel adı inceleyen antroponimi alanında hem dünyada hem Rusya’da çok sayıda uluslararası kongre düzenlenir ve konu büyük önem kazanır. Dilin antropoloji yaklaşımı, birçok Rus ve yabancı ünlü dil bilimci (E. Benvenist, F. Boas, L. Vaisberger, W. fon Humboldt, M. Muller, İ. A. Boduen-de Kurtene, A. Potebnya, E. Sepir, L. Şerba, V. Bolotov, A. Superanskaya, O. Fonyakov vs.) tarafından incelenir.

Antroponim ya da kişi adları; insanların özel adlarını, baba adlarını, soyadlarını, takma adlarını, gerçek veya uydurulmuş adlarını kapsamaktadır. Antroponim– “kişi adlarını inceleyen bilim dalı” (TS:136).

Rus dil bilimci Karaulov’a göre “Antroponimler sadece insan adları inceleyen sözcükler olmasına rağmen insanların kültürüyle, psikolojisiyle, gelenekleriyle ve bir çok başka alanıyla bağlı olan karışık isim kategorisinin tek alanı” (Karaulov, 2010:174) olduğunu vurgular.

Dil bilim adamlarının ve filozofların antroponimler hakkında görüşleri bu konuda üç ana teori olarak sıralanmaktadır. İngiliz filozof J. Mill’e ait birinci geleneksel teori, kişi adlarının hiçbir anlam içermediğini hatta bu tür kelimelerin “boş”, “gereksiz” ve “zarar verici” kelimelerin olduğunu vurgular. Bu teori, Britanyalı filozof B. Russel, Danimarkalı dil bilimci V. Brendal, Rus dil bilimcileri L. Reformatskiy, O. Ahmanova vs. gibi dil bilimciler tarafından desteklenmiştir.

Antroponimlerin sadece konuşma, iletişim sırasında eksik anlam içerdiğini vurgulayan ikinci teori, Fransız dil bilimcisi M. Breale aittir. Rusya’da A. Superanskaya, V. Bolotov, N. Sperber gibi çok sayıda dil bilimci tarafından desteklenmiştir.

J. Mill, üçüncü ve son teoride kişi adlarının dil ve konuşmada tür isimlerinden farklı anlamlarına sahip olduğunu vurgular. Bu düşünce'yi L. Şerba, Yu. Karpenko, T. Kondratyeva gibi Rus dil bilimciler de desteklemiştir.

Rus dil bilimci N. Baskakov ise antroponimin, hem dil bilimi hem tarih açısından büyük ilgi uyandırabileceğini, ayrıca antroponimlerdeki Türk unsurları konusunun yeterince araştırılmadığını belirtmektedir (Baskakov, 1992:5,6).

Türk dilbilimci T. Gülensoy da kişi adlarının önemini anlatarak “Türk kavimlerinde görülen kadın-erkek kişi adlarının çeşitliği ve zenginliği bu konuda çalışanlar için bir kaynak” (Gülensoy, 2011:23) olduğunu vurgular. Yukarıda belirttiğimiz gibi kişi adları sayesinde çok önemli bilgilere ulaşabilir ve Türk-Rus ilişkileri konusunda çok yönlü bilgi edinilebilir. Günümüzde kullanılan Rus kişi adları; Yunanca, Latince, İngilizce, Fransızca, Almanca, Türkçe, Arapça, Farsça, Moğolca kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

Rus dil bilimciler arasında Rus soyadlarının köklerine yönelik en donanımlı ve ayrıntılı incelemeler N. Baskakov'a aittir. Baskakov, sadece Türk halklarının yalnızca dili değil; aynı zamanda tarihsel ve milli gelenekleri hakkında da çok sayıda araştırma yapmıştır. Rus dil bilimci Baskakov altmış dört yıllık akademik kariyeri süresince yaklaşık 640 bilimsel makale ve bu makalelerden 32 kitap yazmıştır. Baskakov'un en önemli eserlerinden biri olan “Türk Kökenli Rus Soyadları” (1979) kitabında Doğu kökenli (Arap, Fars, Moğol vs.) Rus soylularının soyadını incelenmiştir. “Köken araştırmaları için sadece özel isim ve soyadları içeren kaynakların değil, bu soyadlarının oluşumu hakkında bilgi veren kitapların daha fazla bilgi içerdiğini” (Baskakov, 1992:8) vurgulayan Baskakov, bu konuda son derece önemli “Kadife Kitabı” (“Barhatnaya kniga”), soyağaçları eski listelerini, ayrıca kısa bilgiler veren “Rusya İmparatorluğunun Soylu Ailelerinin Genel Armalar Kitabı” gibi kaynakları kullanmıştır. Baskakov, 1979 yılında yayınlanan ve günümüzde hâlâ güncel olan “Türkçe Kökenli Rus Soyadları” adlı kitabında araştırmayı sınırlandırmak amacıyla “Rusya İmparatorluğunun Soylu Ailelerinin Genel Armalar Kitabı”nı temel olarak kullanmış ve toplam üç yüz Rus soyadını incelemiştir. Yazar Türk kökenli tüm soyadlarını dört ana gruba sınıflandırmıştır:

- 1) Soyadlarının Türkçe sözcükler içermesi ve soyları eski Oğuz, Kuman, Altın Ordu, Kazak, Kırım, Astrahan, Sibirya Hanlıkları ve Büyük Noğay Ordular’ dan gelenlerin soyadları,
- 2) Soyadında Türkçe kökenli sözcükler olan Batılıların (Yunanistan, İtalya, İsveç, Almanya, İngiltere, Fransa v.s.) Rusya’ ya gelmesiyle kullanılmaya devam eden Türkçe soyadları,
- 3) Aslen Rus olup Türkçe kökenli sözcüklerden oluşan soyadlarını kullananlar,
- 4) Türk soyundan gelip Rusça kökenli soyadları kullananlar.

Bütün bu ayrıntıları kullanarak, soyadlarının bir ya da birkaç anlamını vererek, her soylu soyadının armasına kadar inceleme yaparak çok önemli bir bilimsel çalışma ortaya konulmuştur. Kitapta soyadları, alfabetik sıraya göre değil, “Rusya İmparatorluğunun Soylu Ailelerinin Genel Armalar Kitabı”ndaki sıralamasına göre verilmiştir.

Türkçe kökenli soyadları bölümünde kullandığımız ikinci ana kaynağımızın yazarı Simferopol’ de bulunan Kırım Mühendislik-Eğitim Üniversitesi Rus Filoloji bölümü öğretim üyesi V. İbragimova tarafından hazırlanan “Türk kökenli Rus-Ukrayna Soyadları Sözlüğü”dür (2009). Sözlük 582 Rus ve Ukraynalı soyadını içermektedir.

Bu alt bölümde A. Superanskaya “Rus İsimlerin Sözlüğü”nden 51 erkek ve 28 kadın ismi olmak üzere toplam 79 Türk kökenli Rus isim incelendi. Ayrıca N. Baskakov’un “Türk Kökenli Rus Soyadı” kitabından 300 ve V. İbragimova’nın “Türk kökenli Rus-Ukraynaca soyadları sözlüğü”nden 394 olmak üzere toplam 694 Türk kökenli Rus soyadı incelenmeye çalışıldı.

Aşağıda **Rusçada Türkçe Kökenli Kişi Adları**, üç gruba (Türk kökenli Rus Erkek isimleri, Türk kökenli Rus Kadın isimleri ve Türkçe kökenli Rus soyadları) ayrılarak alfabetik sıraya göre sınıflandırıldı.

2.1.1. Türkçe Kökenli Rus Erkek Adları

- AHMAT** [Ahmat] : **АХМАТ** [Ахмат] (Superanskaya, 2005 : 60). *Ahmat, Ahmed, Ahmet* gibi isimler eski Rusçada kullanılan Arapça kökenli isimlerdir. *Ahmet* : “Övülmeye layık, övülmüş” (KAS).
- AKSAK** [Aksak] : **АКСАК** [Аксак] (Superanskaya, 2005:38). Türkçe kökenli eski Rusça erkek ismi *Aksak* : “aksayan, hafifçe topallayan ” (TS:73).
- ALİY** [Aliy] : **АЛИЙ** [Алий] (Superanskaya, 2005:40). 1) *Al* : “kanın rengi, kırmızı, kırmızı”. 2) *Ali* : “yüce, ulu, yüksek”.
- ALMAZ** [Almaz] : **АЛМАЗ** [Алмаз] (Superanskaya, 2005:41). Eski Rusça Arapça kökenli isim *elmas* : “Mücevher olarak kullanılan saydam, değerli taş” (TS:790).
- ARGUN** [Argun] : **АРГУН** [Аргун] (Superanskaya, 2005:54).Eski Rusça isim *argun* : “Vladimir şehri marangozu”.
- ARMAN** [Arman] : **АРМАН** [Арман] (Superanskaya, 2005:52). *Arman*: “Dürüst, doğru, güvenilir kimse. 2. İstek. 3. Özlem” (KAS).
- ASLAN** [aslan] : **АСЛАН** [Аслан] (Superanskaya, 2005:57). *Aslan, Arslan*: “gülbüz, cesur ve yiğit adam” (TS:168).
- ASMAN** [asman] : **АСМАН** [Асман] (Superanskaya, 2005:57). *Asman -Osman*: “1. Bir tür kuş veya ejderha.2. Hz. Muhammet'in damadı, üçüncü halife. 3. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk hükümdarı” (KAS).
- ATLAS** [atlas] : **АТЛАС** [Атлас] (Superanskaya, 2005:57). Eski Rusça Arapça kökenli isim *Atlas* : “yüzü parlak, sık dokunmuş bir tür ipekli kumaş, saten” (TS:186).
- AYTULA** [Ay+t(d)ul] : **АЙТУЛА** [Ай+тул] (İbragişmova, 2009:17) - “Ay + *tul* (*dul*) isimlerin bileşimi”; 2. “Ay + *tolu* (*dolu*) Ay'ın tam bir daire olarak dolgun, parlak görüldüğü evre, ayın on dördü, bedir”.
- BABAY** [babay] : **БАБАЙ** [бабай] (İbragişmova, 2009:21). *Бабай* –Tatar ve Başkurt Türklerde "büyükbaba", "aksakal" denir. Bu sözcük 15-16. yüzyıllarda Rus isimlerine dahil edilmiştir. Babay adı ve Babayev soyadı olarak kullanılmaktadır.

- BAHTA** [bahta] : **БАХТА** [бахта] (Superanskaya, 2005:61). Farsça kökenli *baht*: gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahî iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih” (TS:235).
- BAHTEY** [bahtey] : **БАХТЕЙ** [бахтей] (Superanskaya, 2005:61). *Bahta* bkz.
- BARAŞ** [baraş] : **БАРАШ** [бараш] (Superanskaya, 2005:61). Eski Rusya’da seferler sırasında çarların eşyalarını taşıyan hizmetçileridir. Arapça *farraş* sözcüğünden gelmektedir.
- BARS** [bars] : **БАРС** [барс] (Superanskaya, 2005:62). *Bars-pars*.
- BATAL** [batal] : **БАТАЛ** [батал] (Superanskaya, 2005:62). Arapça kökenli *battal* : “En ve boyca alışılmış olandan büyük” (TS:284).
- BEKLEMİŞ** [beklemiş] : **БЕКЛЕМИШ** [б’экл’эмиш] (Superanskaya, 2005:63).Eski Rusça Türkçe kökenli isim *beklemek* fiilden türemiştir.
- BERENDEY** [berendey] : **БЕРЕНДЕЙ** [б’эр’энд’эй] (Superanskaya, 2005:63). *Берендей* - Eski Türklerde Berendiler kabile ismidir.
- BOLH** [bolh] : **БОЛХ** [болх] (Superanskaya, 2005:66). *Болхи* – bir kabile isimidir.
- GAMAL** [gamal’] : **ГАМАЛЬ** [гамал’] (Superanskaya, 2005:86). Arapça kökenli *Gamal* : “güzellik”.
- DEMİR** [demir] : **ДЕМИР** [демир] (Superanskaya, 2005 : 98). Türkçe kökenli *Demir* : “güçlü, kuvvetli, sert kimse” (KAS).
- EDGEM** [edgem] : **ЭДГЕМ** [эдгем] (Superanskaya, 2005:270). Türkçe Ethem, Arapça kökenli *Edhem* : “karayağız at” (KAS).
- EMİN** [emin] : **ЭМИН** [эмин] (Superanskaya, 2005:272). Arapça kökenli *Emin* : “inanılır, güvenilir” (KAS).
- ENVER** [enver] : **ЭНВЕР**[энвер] (Superanskaya, 2005:272). Arapça kökenli *Enver* : “nurlu, çok parlak, çok güzel” (KAS).
- HUSDAZAT** [husdazat] : **ХУСДАЗАТ** [хусдазат] (Superanskaya, 2005:266). Farsça kökenli *hoş-dasti* : “kısmetli ele sahip” + *zad* : “doğan” sözcüklerden türemiştir.
- KURT** [kurt] : **КУРТ** [курт] (Superanskaya, 2005 : 151). *Konrad* isminin kısaltması *Kurt* sözcüğü Bulgarca’dan Rusçaya geçmiştir.
- MALİK** [malik] : **МАЛИК** [малик] (Superanskaya, 2005:163). Arapça kökenli *Malik* : “bir şeye sahip, bir şeyi olan” (KAS).

- MAMAY** [mamay] : **МАМАЙ** [мамай] (Superanskaya, 2005:164). Eski Slavca Türkçe kökenli isim. *Mamay-* Magomet(Muhammed) isminin kısaltılmış hâlidir.
- MARUF** [maruf] : **МАРУФ** [маруф] (Superanskaya, 2005:168). Arapça kökenli *Maruf* : “herkesçe tanınmış, bilenen, belli” (KAS).
- MURAT** [murat] : **МУРАТ** [мурат] (Superanskaya, 2005:179). Arapça kökenli *Murat* : “istek, dilek, arzu” (KAS).
- NADİR** [nadir] : **НАДИР** [надир] (Superanskaya, 2005:180). Arapça kökenli *Nadir*: “seyrek, az bulunur” (KAS).
- NARİMAN** [nariman] : **НАРИМАН** [нариман] (Superanskaya, 2005:180). Farsça kökenli *Neriman*: “pehlivan, yiğit, cesur” (KAS).
- NARSA** [narsa] : **НАРСА** [нарса] (Superanskaya, 2005:180). Farsça kökenli *Nersis* sözcüğünden türemiştir.
- NOVAZ** [novaz] : **НОВАЗ** [новас] (Superanskaya, 2005:186). Arapça kökenli *Nuvas* : “bukle”.
- NUN** [nun] : **НУН** [нун] (Superanskaya, 2005 : 186). Arapça kökenli *Nun*: “balık, balina”.
- NUR** [nur] : **НУР** [нур] (Superanskaya, 2005 : 187). Arapça kökenli *Nur*: “aydınlık, ışık, parıltı” (KAS).
- OSMAN** [osman] : **ОСМАН** [осман] (Superanskaya, 2005:195). Arapça kökenli *Usman*: “akıllı, zeki kimse” (KAS).
- RAHMAN** [rahman] : **РАХМАН** [рахман] (Superanskaya, 2005:215). Arapça kökenli *Rahman*: “ayrım gözetmeksizin tüm canlılara merhamet eden, koruyan” (KAS).
- RUSLAN** [ruslan] : **РУСЛАН** [руслан] (Superanskaya, 2005:220). Arapçadan Türkçe aracılığıyla geçmiştir. *Arslan*: “aslan” (KAS).
- SABİR** [sabir] : **САБИР** [сабир] (Superanskaya, 2005:221). Arapça kökenli *Sabır* sözcüğünden türemiştir.
- SABUR** [sabur] : **САБУР** [сабур] (Superanskaya, 2005:220). Arapça kökenli *Sabur* : “aloe çiçeği ve bu çiçekten yapılmış ilaçtır”.
- SALTAN** [saltan] : **САЛТАН** [салтан] (Superanskaya, 2005:223).Türkçe *Sultan* sözcüğünden türemiştir.

- SELİM** [selim] : **СЕЛИМ** [селим] (Superanskaya, 2005:228). Arapça *Salim* sözcüğünden “sağ, salim, sağlıklı” sözcüğünden türemiştir.
- ŞABAN** [şaban] : **ШАБАН** [шабан] (Superanskaya, 2005:268). Arapça *Şaban* : “Arabi ayların sekizincisi, Ramazandan önce gelen ay” (KAS).
- ŞAMİL** [şamil] : **ШАМИЛЬ** [шамил'] (Superanskaya, 2005:269). Arapça *Şamil* : “içine alan, kapsayan” (KAS).
- TAMERLAN** [tamerlan] : **ТАМЕРЛАН** [тамерлан] (Superanskaya, 2005:240). Türkçe *Timur* ismi *Aksak Timurdan* yayılmıştır.
- TEMİR** [temir] : **ТЕМИР** [темир] (Superanskaya, 2005:242). Türkçe *demir* sözcüğünden türemiştir.
- TENGİZ** [tengiz] : **ТЕНГИЗ** [тенгис] (Superanskaya, 2005:242). Türkçe *tengiz* : “deniz” sözcüğünden türemiştir.
- TİMUR** [timur] : **ТИМУР** [тимур] (Superanskaya, 2005:245). Moğolca *tümür*, Türkçe *demir* sözcüğünden türemiştir.
- USFAZAN** [usfazan] : **УСФАЗАН** [усфазан] (Superanskaya, 2005:250). Farsça *usta* : “bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse” (TS : 2421)+ *zan* : “doğan” sözcüklerden türemiştir.
- ZARON** [zaron] : **ЗАРОН** [зарон] (Superanskaya, 2005:123). Farsça kökenli *zar* sözcüğünden türemiştir.

2.1.2. Türkçe Kökenli Kadın Adları

- AİDA** [aida] : **АИДА** [аида] (Superanskaya, 2005:281). Arapça kökenli *Aida* : “yarar, ödül” (KAS).
- AMİNA** [amina] : **АМИНА** [амина] (Superanskaya, 2005:283). Arapça kökenli *Emine* : “inanılır, güvenilir” (KAS).
- AMİRA** [amira] : **АМИРА** [амира] (Superanskaya, 2005:283). Arapça kökenli *Emir* : “bir kavim, aşiret veya ülkenin başı” (KAS).
- ASİYA** [asiya] : **АСИЯ** [асийа] (Superanskaya, 2005:287). Arapça kökenli *Asiye* : “isyan eden” (KAS).
- AZA** [aza] : **АЗА** [аза] (Superanskaya, 2005 : 280). Arapça kökenli *Aza* : “teselli” (KAS).

- CAMİLA** [camila] : **ДЖАМИЛА** [джамила] (Superanskaya, 2005:303). Arapça kökenli *Cemile*: “güzel” (KAS).
- DAİRA** [daira] : **ДАИРА**[даира] (Superanskaya, 2005:301). Arapça kökenli *Tahir* : “temiz, pak” (KAS).
- DEMİRA** [demira] : **ДЕМИРА** [д’эмира] (Superanskaya, 2005:303). Türkçe kökenli *Demir* : “güçlü, kuvvetli, sert kimse” (KAS).
- DİNARA** [dinara] : **ДИНАРА** [динара] (Superanskaya, 2005 : 304). *Dinar*: “Bahreyn, Cezayir, Irak, Kuveyt, Libya, Tunus, Ürdün ve eski Yugoslavya'da kullanılan para birimi” (TS : 669).
- ELMİRA** [elmira] : **ЭЛЬМИРА** [эл’мира] (Superanskaya, 2005 : 378). Arapça kökenli *emir/amir* sözcüğünden türemiştir.Rusya’da 20. yüzyılda anlamı *elektrifikasyon* olarak anlamlandırılmıştır.
- FARİDA** [farida] : **ФАРИДА** [фарида] (Superanskaya, 2005:367). Arapça kökenli *Feride* : “eşi benzeri olmayan, tek, eşsiz” (KAS).
- FATİMA** [fatima] : **ФАТИМА** [фатима] (Superanskaya, 2005:367). Arapça kökenli *Fatma* : “çocuğunu sütten kesen kadın” (KAS).
- İZUMRUDA** [izumruda] : **ИЗУМРУДА** [изумруда] (Superanskaya, 2005:315). Arapça kökenli *zümrüt*: “cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam, değerli bir süs taşı” (TS : 2666).
- KARİMA** [karima] : **КАРИМА** [карима] (Superanskaya, 2005:320). Arapça kökenli *Kerim*: “eli açık, cömert” (TS:1393).
- LAYLA** [layla] : **ЛАЙЛА** [лайла] (Superanskaya, 2005:326). Arapça kökenli *Leyla*: “gece; saçları siyah olan kadın” (KAS).
- LALA** [lala] : **ЛАЛА** [лала] (Superanskaya, 2005 : 326). Farsça kökenli *lale*: “çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi” (KAS).
- LEYLA** [leyla] : **ЛЕЙЛА** [лейла] (Superanskaya, 2005 : 326). Arapça kökenli *Leyla*: “gece; saçları siyah olan kadın” (KAS).
- MADİNA** [madina] : **МАДИНА** [мадина] (Superanskaya, 2005:334). Arapça kökenli *Medine* : “şehir, kent” (KAS).
- MALİKA** [malika] : **МАЛИКА** [малика] (Superanskaya, 2005:335). Arapça kökenli *Melike* : “kadın hükümdar” (KAS).
- MARUFA** [Marufa] : **МАРУФА**[маруфа] (Superanskaya, 2005:338). Arapça kökenli *Maruf* : “herkesçe tanınmış, bilenen, belli” (KAS)

- MARYAM** [Maryam] : **МАРЪЯМ** [мар'ам] (Superanskaya, 2005:339). Arapça kökenli *Meryem* : “dindar kadın” (KAS).
- RİFA** [rifa] : **РИФА** [рифа] (Superanskaya, 2005:356). Arapça kökenli *Arife*: “bilen, bilgili” (KAS).
- RUSLANA** [ruslana] : **РУСЛАНА** [руслана] (Superanskaya, 2005:357). Arapça *Arslan* bayan ismi.
- SEVİLYA** [sevilya] : **СЕВИЛЯ** [севил'а] (Superanskaya, 2005:359). Türkçe *Sevil* isminden türemiştir.
- SURİYA** [suriya] : **СУРИЯ** [сурийа] (Superanskaya, 2005:363). Arapça kökenli *Süreyya*: “ülker yıldızı” (KAS).
- ZAİRA** [zaira] : **ЗАИРА** [заира] (Superanskaya, 2005:313). Arapça kökenli *Zair* : “parlak, açık, belli” (KAS).
- ZAMİRA** [zamira] : **ЗАМИРА** [замира] (Superanskaya, 2005:313). Arapça kökenli *zamir* : “iç, iç yüz; yürek, vicdan” (KAS).
- ZARA** [zara] : **ЗАРА** [зара] (Superanskaya, 2005:313). Farsça kökenli *zar* : “altın”.

2.1.3. Türkçe Kökenli Rus Soyadları

- ABAŞEV** [Abaş +ev] : **АБАШЕВ** [абаш +эф] (Baskakov, 1992:216). Eski Türkçede *Aba* : “baba tarafından amca”.
- ABDULLOV** [abdul + ov] : **АБДУЛОВ** [абдул + оф] (Baskakov, 1992:225). Arapça kökenli Abdulla : “Allahın kulu” (KAS).
- AGAYEV** [Aga+yev] : **АГАЕВ** [ага+йэф] (İbragimova, 2009:15). *Ağa*: “Halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan”; “Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse” (TS:36).
- ADAŞEV** [Adaş+ev] : **АДАШЕВ** [адаш+эф] (İbragimova, 2009:15). *Adaş*: “adları aynı olanlardan her biri” (TS:27).
- AHMATOV** [Ahmat + ov] : **АХМАТОВ** [ахмат +оф] (Baskakov, 1992:176). Arapça erkek ismi *Ahmad*.
- AİPOV** [Aip + ov] : **АИПОВ** [Аип + аф] (Baskakov, 1992:221). *Aip* - *ayıp* : “Toplunun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış. 2. Kusur, eksiklik. 3. şf. Utanç veren (TS:204).

- AKSAKOV** [aksak + ov] : **АКСАКОВ** [аксак + оф] (Baskakov, 1992 : 141). *Aqsaq* – *aksak* – “aksayan, hafifçe topallayan” (TS : 73).
- ALABIŞEV** [alabiş + ev] : **АЛАБЫШЕВ** [алабыш + еф] (Baskakov, 1992:257). Tatar Türkçesi *ala baş* : “başı benekli hayvan” (TTAS, I: 173) .
- ALABİN** [alab + in] : **АЛАБИН** [алаб + ин] (Baskakov, 1992 : 181). 1) Arapça erkek ismi *Ali*+ Türkçe *bey* sözcüğü . 2) Başkurt ve Tatar Türkçesi *alaba* : ödül, maaş”.
- ALALIKİN** [alalık + in] : **АЛАЛЫКИН** [алалык + ин] (Baskakov, 1992 : 227). *Alahka* – *lahka* sözcüğü Oğuz Türk dillerinden alıntıdır. Kökünde *lal* : “dilsiz” sözcüğü bulunmaktadır.
- ALEYEV** [ale + yev] : **АЛЕЕВ** [Але + йэф] (Baskakov, 1992 : 158). Arapça kökenli *Ali* isminden türemiştir.
- ALIMOV** [alım + ov] : **АЛЫМОВ** [Алым + аф] (Baskakov, 1992 : 127). Arapça *alim* “bilen” sözcüğünden türemiştir.
- ALMAZOV** [almaz + ov] : **АЛМАЗОВ** [алмаз + аф] (Baskakov, 1992:182). Arapça kökenli *elmas*: “yerin derinliklerinde bulunan, billurlaşmış arı karbon. 2. Mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş” (TS:790).
- AMİROV** [amir + ov] : **АМИРОВ** [амир + аф] (Baskakov, 1992:257). Arapça kökenli *emir*: “Araplarda ve bazı Müslüman ülkelerde bir kavim, şehir veya ülkenin başı” (TS : 794).
- ANAŞKİN** [ana+şkin] : **АНАШКИН** [анашк+ин]. *Ana* – “annesinin; vatana ait olan” (TS : 117).
- APLEÇEYEV** [apleçe + yev] : **АПЛЕЧЕЕВ** [аплечэ + йэф] (Baskakov, 1992 : 194). Rumca kökenli *aply* – *apli- abli*: “yatay serenlerin ucuna bağlı bulunan ve bunları sağa, sola veya ortaya çevirmek için yararlanılan halat veya palanga” (TS : 5) + yapım eki -çy//-çi.
- APSEİTOV** [apseit + ov] : **АПСЕИТОВ** [апс’эит + аф] (Baskakov, 1992:165). Arapça *abu*: “baba” + *seyit*: “1. Bir topluluğun ileri gelen kişisi. 2. Hz. Muhammed’in soyundan olan kimse (TS:2083).
- APRAKSİN** [apraks+in] : **АПРАКСИН** [апракс + ин] (Baskakov, 1992:94). Baskakov’a göre *Apraksin* soyadının köküüç sözcükten birine dayanılmaktadır: 1) *apraq* — *abraaq* – *amraq*: “nazik, saygılı”; 2) *opraq-opyraaq* : “elbisesi paramparça olan”; 3) *apyraq* – *apyran* : “palavracı”.

ARABACI [araba+cı] : **АРАБАДЖИ** [араба+джы] (İbragimova, 2009:18) – “Arabayı süren kimse”.

ARAKÇEYEV [arakçe + yev] : **АРАКЧЕЕВ** [аракчэ + йэф] (Baskakov, 1992:114). Türkçe *rakı* Arapça “arak” (pirinç ve şeker kamışından elde edilen bir rakı türü) sözcüğünden Rusçaya girmiştir.

АРАПОВ [arap + ov] : **АРАПОВ** [Арап + аф] (Baskakov, 1992 : 163). *Arap* : “Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan kimse” (TS : 144).

ARGAMAKOV [argamak + ov] : **АРГАМАКОВ** [аргамак + аф] (Baskakov, 1992 : 109). *Argamak* : Orta Asya'da en iyi at ırkı. Fasmer'e göre *argamak* sözcüğünün kökeni Çağatay Türkçesidir (Fasmer I:109).

ARHAROV [arhar + ov] : **АРХАРОВ** [архар + аф] (Baskakov, 1992:128). Rusçaya Türkçeden geçen Moğol kökenli sözcük *arhar* “dağ keçisi”.

ARNAUTOV[arnaut + ov] : **АРНАУТОВ** [Арнаут + аф] (Baskakov, 1992:184). *Arnaud* – *Arnavut*: “Arnavutluk ve çevresinde yaşayan bir halk” (TS : 155).

ARSLANOV, ASLANOV [a(r)slan+ov] : **АРСЛАН (АСЛАН)** [a(p)слан+аф] (İbragimova, 2009:19). *Aslan*: “Afrika ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve kuyruğunun ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli, arslan” (TS : 168).

ARTSIBAŞEV [artsıbaş + ev] : **АРЦЫБАШЕВ**[Арцыбаш + эф] (Baskakov, 1992 : 215). *Artybaş* – *Artubaş* – *artuu* : “akışı hızı yüksek nehir” + baş “en yüksek nokta”.

ARTÜHOV [artüh +ov] : **АРТЮХОВ** [Артюх + оф] (Baskakov: 1992 : 169). *Artyq* – *artuk*, *artuğ*, *artuh* : “artık, geri kalan” (DS, I :336).

ASLONOVİÇEV [aslonoviç + ev] : **АСЛОНОВИЧЕВ** [Аслонович + эф] (Baskakov, 1992 : 169). *Aslan* + ov+ iç + ev. *Aslon* – *aslan*: “Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, arslan. 2. *mec.* Gürbüz, cesur ve yiğit adam (TS : 168).

AŞEV [Aş+ev] : **АШЕВ** [Аш+эф] (İbragimova, 2009:20). Türkçe *aş*: “*yemek*” + Rusça son ek –*ev*.

- AŞIHMAN** [aşıh+man]: **АШИХМАН** [аших+ман] (İbragimova, 2009:20). Türkçe aşık: “bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse” + men/ben. Ben aşığım.
- AŞITKOV** [aşıtk + ov]: **АШИТКОВ** [ашытк +оф] (Baskakov, 1992 : 199). Tatar Türkçesi *aşytqy* : “maya, mayalık”.
- AVDULOV** Bkz. **ABDULLOV**
- AZANÇİYEV** [a(e)zan+çi+yev] : **АЗАНЧИЕВ** [азан+чи+йэф] (İbragimova, 2009:16). *Azan – ezan*: “Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı” (TS : 841) ve yapım eki -*çi/çi*.

B

- BABAYEV** [Baba+yev] : **БАБАЕВ** [баба+йэф] (İbragimova, 2009:21). Baba: “Çocuğu olan erkek, peder”. 2.”Ata” (TS : 219).
- BABAYEVSKIY** [Babayevsk+iy] : **БАБАЕВСКИЙ** [бабайэфск+ий] (İbragimova, 2009 : 21).
- BABAКOV** [Babak+ov] : **БАБАКОВ** [бабак+аф] (İbragimova, 2009:21)
- BABAŞKİN** [Babaşk+in] : **БАБАШКИН** [бабашк+ин] (İbragimova, 2009:21)
- BABENKO** [Bab+enko] : **БАБЕНКО** [бaб’+энка] (İbragimova, 2009:21)
- BABIÇEV** [Babiç + ev] : **БАБИЧЕВ** [бабич + эф] (Baskakov, 1992 : 242). *Baj başa – baj batçe* (*baj* : “bey” + Farsça *bāčā* : “bebek, çocuk).
- BAÇMANOV** [Baçman + ov] : **БАЧМАНОВ** [бачман + оф] (Baskakov, 1992 : 227). Arapça kökenli *badž* : “sunmak, vergi” ve Farsça kökenli kişi eki – *mānd*; *badžman* – “vergi toplayan kişidir”.
- BAÇURİN** [Baçur + in] : **БАЧУРИН** [бачур + ин] (Baskakov, 1992 : 229). *Baj çura* : *baj – bey*: “zengin” ve *çura* : “bahadırın oğlu”.
- BAGAYEV** [Bagay+ev] : **БАГАЕВ** [бага+йэф] (İbragimova, 2009:21)
- BAGAYLYUK** [Bagayl+yuk] : **БАГАЙЛЮК** [багай+л’ук] (İbragimova, 2009:21)
- БАГЛАЙ** [Bagl(i)+ay]: **БАГЛАЙ**[багл+ай] (İbragimova, 2009:21)

- BAGLAYEV** [Bagla+yev]: **БАГЛАЕВ** [багла+йэф] (İbragimova, 2009:21)
- BAGLANİVSKIY** [Baglanivsk+iy] : **БАГЛАНИВСКИЙ** [багланивск+ий] (İbragimova, 2009:22)
- BAHMAŞ** [bapmaş] : **БАХМАШ** [бахмаш] (İbragimova, 2009:31). *Bakmak*: “bakışı bir şey üzerine çevirmek” (TS : 240).
- BAHTİN** [baht + in] : **БАХТИН** [бахт + ин] (İbragimova, 2009:32). *Baht*: “Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahi iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih” (TS:235). *Baht – bahta – tafta* : bir tür sert, ipekli kumaş (Baskakov, 1992:107). 1552 tarihli bir belgede Vahta Razmeçiç adlı vatandaşın adı veriliyordu. Büyük ihtimal Vahta ismi Arapça “*baht*” kelimesi “şans, mutluluktan” türemiştir (Fedosyuk, 2011: 16).
- BAHTİNOV** [baht + in + ov] : **БАХТИНОВ** [бахт + ин + оф] (İbragimova, 2009:32).
- BAHMETEV** [Bahmet + ev] : **БАХМЕТЕВ** [бахм’эт’ + эф] (Baskakov, 1992: 100). *Bahmetismibey* (zengin) ve *Ahmet* (Ahmad) sözcüklerin birleşmesiyle türemiştir.
- BAKAYEV** [Baka + yev] : **БАКАЕВ** [бака + йэф] (Baskakov, 1992 : 176). Arapça kökenli *bakıy*- “sert, dayanıklı, sonsuz”.
- BAKLAÇ** [Baklaç] : **БАКЛАЧ** [баклач] (İbragimova, 2009:25). *Bakla*: “Bir bitkinin yeşil hali veya kuru tanesi”.
- BAKLAGOV** [Baklagov] : **БАКЛАГОВ** [баклаг+оф] (İbragimova, 2009:25)
- BAKLANOVSKIY** [Baklanovsk + iy] : **БАКЛАНОВСКИЙ** [Баклановск + ий] (Baskakov: 1992 : 121). Türkçe *baqlan – baklan* “Anguda benzeyen kırmızı renkli bir tür yaban kazı (Otis tarda)” sözcüğünden türemiştir.
- BAKLAYENKO** [Baklayenko] : **БАКЛАЕНКО** [бакла+йэнко] (İbragimova, 2009:25)
- BAKŞEYEV** [Bakşe + yev] : **БАКШЕЕВ** [бакшэ + йэф] (İbragimova, 2009:25). 1. “Eskiden Tatarlarda katip” (Fedosyuk, 2011: 13). 2. *Bakış*: “Bakma işi”. Moğol İstilas döneminde *bakış* sözcüğü ve ondan türeme isim Rusya’da çok yaygındı. 15.yy.sonlarında

Moskova Knezliğinde “Stepan Lazarev’in oğlu Mihal Bakşey adlı birisivarmış” (Fedosyuk, 2011: 13).

- BAKURİNSKİY** [bakurinsk + iy] : **БАКУРИНСКИЙ** [бакуринск + ий] (Baskakov, 1992:222). Türkçe kökenli *baqyra* adlı bitkiden türemiştir.
- BALABAN** [balaban] : **БАЛАБАН** [балабан] (İbragimova, 2009:26). *Balaban*: 1.“Şişman, gürbüz (kimse, çocuk)”.2. “Atmaca, doğan vb. yırtıcı bir kuş” (TS:241).
- BALABANİK** [Balaban + ik] : **БАЛАБАНИК** [öалабан + ик] (İbragimova, 2009:26). *Balaban* sözcüğünden türemiştir.
- BALABANİN** [Balaban + in] : **БАЛАБАНИН** [балабан + ин] (İbragimova, 2009:26). *Balaban* sözcüğünden türemiştir.
- BALABANOV** [Balaban + ov] : **БАЛАБАНОВ** [балабан + аф] (İbragimova, 2009:26). *Balaban* sözcüğünden türemiştir.
- BALABANOVSKİY** [Balabanovsk + iy] : **БАЛАБАНОВСКИЙ** [балабанофск + ий] (İbragimova, 2009:26). *Balaban* sözcüğünden türemiştir.
- BALAYEV** [Balayev] : **БАЛАЕВ** [бала+йэф] (İbragimova, 2009:26). *Bala*: “Yavru, çocuk” (TS : 241).
- BALABAŞ** [Balabaş] : **БАЛАБАШ** [балабаш] (İbragimova, 2009:26). “Çocuk başı” (İbragimova, 2009:26).
- BALAMUT** [Balamut] : **БАЛАМУТ** [баламут] (İbragimova, 2009:26). *Баламут*, bala ve mut’tan “sakin çocuk” anlamına gelen türemiş sözcüktür (İbragimova, 2009:26).
- BALAMUTENKO** [Balamutenko] : **БАЛАМУТЕНКО** [баламут’+энко] (İbragimova, 2009:26). *Balamut* sözcüğünden türemiştir.
- BALAMUTNİK** [Balamutnik] : **БАЛАМУТНИК** [баламутник] (İbragimova, 2009:26). *Balamut* sözcüğünden türemiştir.
- BALAMUTOV** [Balamutov] : **БАЛАМУТОВ** [баламут+аф] (İbragimova, 2009:26). *Balamut* sözcüğünden türemiştir.
- BALAMUTÇUK** [Balamutçuk] : **БАЛАМУТЧУК** [баламутчук] (İbragimova, 2009:26). *Balamut* sözcüğünden türemiştir.
- BALAMUTKO** [Balamutko] : **БАЛАМУТКО** [баламутка] (İbragimova, 2009:26). *Balamut* sözcüğünden türemiştir.

BALAŞ	[Balaş] : БАЛАШ [балаш] (İbragimova, 2009:26).Eski zamanlarda Rusların da kullanıldığı isim. Türkçe kökenli “yavrum, bebeğim” anlamına gelmektedir. 17.yy. Rostov yakınlarında <i>Fed’ka Balaş</i> isimli birisi yaşamıştır. (Fedosyuk, 2011: 14).
BALAŞOV	[Balaş + ov] : БАЛАШОВ [балаш + оф] (İbragimova, 2009:26 / Baskakov, 1992 : 110). Türkçe kökenli <i>bala</i> sözcüğü + -küçük anlamına gelen aş//-eş, -ş, -şal/şe son eki.
BALAY	[Bal+ay] : БАЛАЙ [бал+ай] (İbragimova, 2009:27). <i>Bal</i> : “arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde” (TS : 241). <i>Ay</i> “Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh” (TS : 194).
BALBİR	[Bal+bir] : БАЛБИР [бал+бир] (İbragimova, 2009:28). <i>Bal</i> : “arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde”. <i>Bir</i> : “Aynı, benzer” (TS : 241).
BALBİRENKO	[Bal+bir+enko] : БАЛБИРЕНКО [бал+бир+енко] (İbragimova, 2009:28). <i>Balbir</i> sözcüğünden türemiştir.
BALBİRİN	[Bal+bir+in] : БАЛБИРИН [бал+бир+ин] (İbragimova, 2009:28).
BALİKA	[Balık+a] : БАЛЫКА [балык+а] (İbragimova, 2009:28). <i>Balık</i> : “omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı” (TS : 243)
BALIÇKO	[Balıç(k)+ko] : БАЛЫЧКО [балыч+ка] (İbragimova, 2009:28).
BALIÇUK	[Balı(k)+çuk] : БАЛЫЧУК [балы+чук] (İbragimova, 2009:28).
BALIÇENKO	[Balı(k)+çuk] : БАЛЫЧЕНКО [балыч+енко] (İbragimova, 2009:28).
BALITSKİY	[Balıts(k)k+iy] : БАЛЫЦКИЙ [балыш’к+ий] (İbragimova, 2009:28).
BALİKİN	[Balık+in] : БАЛЫКИН [балык+ин] (İbragimova, 2009:28).
BALİKÇİ	[Balık+çı] : Балыкчи [балык+чы] (İbragimova, 2009:28).

BALAKŞEYEV [Bala(ı)k+şe+yev] : **БАЛАКШЕЕВ** [бала(ы)к+шэ+йэф] (İbragimova, 2009:28).

BANTIŞ [Ba(e)n+tış] : **БАНТЫШ** [бен (бан)+тыш] (İbragimova, 2009:28/Baskakov, 1992 : 170). *Ben*: “çoğu doğuştan, tende bulunan ufak, koyu renkli leke veya kabartı” (TS : 306). *Tış -dış*: “görülen, içte bulunmayan yüzey” (TS : 652).

BANTIŞEV, BANDİŞEV [Ba(e)n+tış+ev] : **БАНТ(Д)ЫШЕВ** [Бан+тыш + эф]. (İbragimova, 2009:29).

BARABAŞ, BARBAŞ [b(v)ar+ baş] : **БАРАБАШ, БАРБАШ** [бар+ баш] (İbragimova, 2009:29). *Bar - var*: “mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı”. *Baş*: “İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser” (TS : 264).

1535-1536 tarihlerinde üst sınıf memurlarından İvan Aleksandroviç Barbaş isimli birisinden ve 1565-1572 tarihinde de Korkunç İvan döneminde kurulmuş olan Gizli Rus Polis Teşkilatında görevli olan Suzdal knezi Vasiliy İvanoviç Baraboş isimli birisinden resmi kayıtlarda bilgi bulunmaktadır (İbragimova, 2009:29).

BARABAŞIN [Bara+baş+in] : **БАРАБАШИИ** [барабаш + ин] (İbragimova, 2009:29).

BARANOV [Baran + ov] : **БАРАНОВ** [баран + аф] (Baskakov, 1992 :150). Baranov soyadının etimolojisi tartışmalı olsa da, Baskakov’a göre *Baranov* soyadının Türk kökenli olduğunu ve sülalenin armasında onların soyunu temsil eden Doğu sembolleri mevcuttur. Eski Türkçede *barany jultuz* – “koç takımyıldızı”, ayrıca İdil Türk dillerinde *berensözcüğünün* karşılığı *koyun* olarak geçmektedir.

BARIKOV [Barık + ov] : **БАРЫКОВ** [барык + ов] (Baskakov, 1992 :243). Eski Türkçe *baruq* : “ince, zayıf”.

BARIŞNİKOV [Barış + nik + ov] : **БАРЫШНИКОВ** [барыш + ник +аф] (Baskakov, 1992:139). *Barış*: 1. “Barışma işi”; 2. “Savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar”; □ 3. “Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki

süreç”; 4. “Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” (TS:255).

- BARKALOV** [Barkal+ ov] : **БАРКАЛОВ** [баркал + аф] (Baskakov, 1992 : 198). *Burq – bark*: “yapı, ev”.
- BARSUKOV** [Barsuk + ov] : **БАРСУКОВ** [барсук + оф] (Baskakov, 1992 : 200). *Porsuq – porsuk*: “sansargillerden, su kıyılarında kazdıkları deliklerde yaşayan, ot ve etle beslenen, pis kokulu, memeli bir hayvan” (TS : 1939).
- BASARÇENKO** [Basa(i)r+ç+enko] : **БАСАРЧЕНКО**[Баса(и)р + ч+энко] (İbragimova,2009:30). Arapça kökenli *basir* : “görüp anlayan, zeki” (KAS).
- BASIRENKO** [Basi(i)r+enko] : **БАСЫРЕНКО**[Басы(и)р’ + энко] (İbragimova, 2009:30).
- BASKAKOV** [Baskak + ov] : **БАСКАКОВ**[Баскак + аф] (Baskakov, 1992 : 245). *Baskak* : “tahsildar” (DS, II : 541).
- BASMAN** [basman] : **БАСМАН** [басма] (İbragimova, 2009:30). *Basma* : “üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş” (TS : 261)
- BASMANENKO** [basma(n) + enko] : **БАСМАНЕНКО**[басма(н) + энко] (İbragimova, 2009:30). Bkz. **BASMA**.
- BAŞ** [baş] : **БАШ** [баш] (İbragimova, 2009:32). *Baş* : “insan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser” (TS : 264).
- BAŞKARDİN** [baş + kard + in] : **БАШКАРДИН**[баш + кард+ ин] (İbragimova, 2009:32). *Başkar* : “karlı baş; kar içinde baş”.
- BAŞLIYENKO** [baş + lı + yenko] : **БАШКАРДИН**[баш + лы + энко] (İbragimova, 2009:33).
- BAŞMAKOV** [başmak + ov] : **БАШМАКОВ** [башмак + оф] (Baskakov: 1992 : 183). *Başmak* : “ayakkabı” (DS, II : 564).
- BATAŞEV** [bataş + ev] : **БАТАШЕВ** [баташ + эф] (Baskakov, 1992 : 180). *Bota-boduk*: “deve yavrusu” + son ek–aş(TTAS,II:721).

BATIMAN	[batı(y) + man (men)] : БАТЫМАН [баты(й) + ман (мен)]. (İbragimova, 2009:31). <i>Batıman</i> : “ben Batu’yum” ²³ .
BATIR(Y)OV	[batır + yov] : БАТЫРЁ(О)В [батыр + йоф/оф] (İbragimova, 2009:31). <i>Batır</i> : “cesur, atlı, güçlü” (Fasmer, 1986, I: 135).
BAY	[ba(e)y] : БАЙ [бай] (İbragimova, 2009:22). <i>Bey</i> : 1. “Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı”. 2. “Zengin, ileri gelen kimse, bay”. 3. “Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü”. 4. “Eş, koca” (TS : 320).
BAYBARA	[Bay+bara] : БАЙБАРА [бай + бар + а]. (İbragimova, 2009:29). Bay+Bar(var) : “varlıklı bey, zengin”.
BAYEV	[Bay + ev] : БАЕВ [ба + йэф] (İbragimova, 2009:23)
BAYRAK	[Bayrak] : БАЙРАК [байрак] (İbragimova, 2009:24). <i>Bayrak</i> : “Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak” (TS : 287).
BAYRAÇNIY	[Bayraç(k)n+ıy] : БАЙРАЧНЫЙ [байрак(ч)н+ый] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
ZABAYRAÇNIY	[Zabayraç(k)n+ıy] : ЗАБАЙРАЧНЫЙ [за+байрач(к)н+ый] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
PODBAYRAÇNIY	[pod+bayraç(k)n+ıy]: ПОДБАЙРАЧНЫЙ [под+байрач(к)н+ый] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
PRİBAYRAÇKO	[Pri+bayraç(k)+ko] : ПРИБАЙРАЧКО [при+байрач(к)+ко] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
BAYRAÇENKO	[Bayraç(k)+enko] : БАЙРАЧЕНКО [байрач(к)+энка] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
BAYRAÇİN	[Bayraç(k)+in] : БАЙРАЧИН [байрач(к)+ин] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
BAYRAÇUK	[Bayraç(k)+uk] : БАЙРАЧУК [байрач(к)+ук] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .
BAYRAÇUKOV	[Bayraç(k)+uk+ov] : БАЙРАЧУКОВ [байрач(к)+ук+оф] (İbragimova, 2009:24). Bkz. BAYRAK .

²³ Batu Han – Altın Ordu devletinin kurucusu. Cingiz Hanın torunu ve Cuci’nin ikinci oğludur (Türk Ansiklopedisi, 5.cilt, MEB Yayınları, 1968, s.413).

- BAYRAMOV** [Bayramov] : **БАЙРАМОВ** [байрам+аф] (İbragimova, 2009:25).
Bayram: “Millî veya dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler” (TS : 288).
- BAYUŞEV** [Bayuş + ev] : **БАЮШЕВ** [байуш +эф] (Baskakov, 1992 : 248).
Bay: “bey” + son ekuş//üş.
- BAZANIN** [Bazan + in] : **БАЗАНИН** [базан + ин] (Baskakov, 1992 : 192).
 Kıpçak Türkçelerinde *bozla* : “kükremek, azmak” (KTTAS : 35),
 Türkiye Türkçesinde *bozlamak* : “bağırarak, böğürmek” (TTAS, I : 661).
- BAZAROV** [Bazarov] : **БАЗАРОВ** [базар+аф] (İbragimova, 2009:22).
Pazar: 1.“Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer”. 2. “Cumartesi ile pazartesi arasındaki gün”. 3. Esk. “şehir” (TS : 1903).
- BEDAREV** [Bedar + ev] : **БЕДАРЕВ** [б’эдар’ + эф] (Baskakov, 1992 : 233).
Bedar – bidar : Fasça “uyanık, uyumayan” (TS : 333).
- BEHTEYEV** [Behte + yev] : **БЕХТЕЕВ** [Б’эхт’э + йэф] (Baskakov, 1992 : 180). 1) *baxty – bahtlı*: “mutlu”; 2) Kıpçak Türkçesi *baht*: “baht, talih, şans” (TS : 236).
- BEKETOV** [Beket +ov] : **БЕКЕТОВ** [Б’эк’эт + оф] (Baskakov, 1992 : 161).
Beket – hudut : “sınır” (DS, II : 601).
- BEKLEMİŞEV, BEKLEMEŞEV, BEKLEŞEV** [beklemeş (k//ş)+ ev] :
БЕКЛЕМИШЕВ, БЕКЛЕМЕШЕВ, БЕКЛЕШЕВ [б’экл’эм’эш (k//ш)+ эф] (İbragimova, 2009 : 34 / Baskakov, 1992 : 147). Rusya’da kışın bekçiler çok kalın elbise giyiyorlardı, daha sonra hareket edemezlerdi, hantal insanlara “beklemiş” demeye başladılar (Fedosyuk, 2011: 16). *Bekçi*: “bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse” (TVS:96).
- BEKORYUKOV** [Bekoryuk + ov] : **БЕКОРИУКОВ** [б’экор’ук + аф] (Baskakov, 1992:190). Tatar Türkçesi *bükir* – “kambur”, Türkiye Türkçesi “bükülen”.

- BEKTABEGOV** [Bektabeg + ov] : **БЕКТАБЕГОВ** [б'эктаб'эг + аф] (Baskakov, 1992 : 238). *Begler begi* - – *beylerbeyi* : “Osmanlı devletinde büyük eyaletlerin idaresine atanan idareciler. *Beylerbeyi*, eyaletlerin idaresinden ziyade askeri idareye bakardı” (TTAS, V:291, 292).
- BEKTUGANENKO** [bek + tугan (doğan) + enko] : **БЕКТУГАНЕНКО** [б'эк + туган + йэнко]. (İbragimova, 2009:34). Kazak Türkçesinde *bek*: “bey, beyefendi”. *Tугan* - *doğan*: Dünya'ya gelen, ana, öz. Bektugan: “akraba knez” (İbragimova, 2009:34).
- BELMEZ** [belmez] : **БЕЛЬМЕЗ** [б'эл'м'эз] (İbragimova, 2009:35). *Belmes*: “anlamayan, bir şeyi bilmeyen” (Fasmer, 149).
- BERDYAYEV** [Berdy + yev] : **БЕРДЯЕВ** [Б'эрд'а + йэф] (Baskakov, 1992: 177). Arapça kökenli *Berdi* “verdi” isminde türemiştir.
- BIKOV** [Bik + ov] : **БЫКОВ** [бык + аф] (Baskakov: 1992 : 205). *Boğa* – *boğa* : “Damızlık erkek sığır” (TS : 370).
- BİBİKOV** [bibik + ov] : **БИБИКОВ** [бибик + оф] (Baskakov, 1992 : 115). *Bibik* – *bebek* : Meme veya kucak çocuğu; 2) Plastik, tahta, bez vb.nden yapılan insan biçiminde oyuncak (TS : 290).
- BİDULA** [bidula] : **БИДУЛА** [бидула] (İbragimova, 2009:36). *Bitytula/Beytulla*: “Allah'ın evi, Kâbe” (KAS).
- BİKAYENKO** [bik+ a + yenko] : **БИКАЕНКО** [бика + йэнко] (İbragimova, 2009:36). *Bike*: “1. Kadın, hanım. 2. Görümce” (DS, II : 689).
- BİLİM** [bilim] : **БИЛИМ** [билим] (İbragimova, 2009:36). *Bilim*: “evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim” (TS : 339).
- BİRYUKOV** [biryuk + ov] : **БИРЮКОВ**[бирюк + оф] (Baskakov, 1992 : 234). *Бирюк*: “kurt, yalnız kurt, uzun suratlı ve ürkütücü kimse” (Fasmer,I: 168). *Börü* – *böri* – *büri* – *büri* - : “kurt” (TVS:132).
- BOGAYEVSKIY** [bogayevsk + iy] : **БОГАЕВСКИЙ**[богайэфск+ий] (İbragimova,2009:34). Baskakov' a göre *Bogayevskiy* soyadı

Bogayov, Bogayevsk adlı yerleşim yerlerinden türemiştir. Bu yerleşim alanları ise Eski Türkçe *boya* sözcüğünden oluşmuştur. Rusça’da *bogay – bugay* : Türkçe “boğa” (Fasmer, I : 228).

- BOLBAS** [bol +bas] : **БОЛБАС** [бал + бас] (İbragimova, 2009:34). Bol: “çok”. *Bas* (basmak): “vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak” (TS : 257). *Bolbas*: “çok bas”.
- BOLGARSKİY** [bolgarsk + iy] : **БОЛГАРСКИЙ** [болгарск + ий] (Baskakov, 1992 : 240). *Bulgar – bolgar – bolgar - bulgar* : “Slavların güney kolundan olan bir halk veya bu halkın soyundan olan kimse” (TS : 409).
- BOLKUNOV** [bolkun + ov] : **БОЛКУНОВ**[балкун + оф] (Baskakov, 1992 : 230). Eski Tatar Türkçesi *bolqun – bolğun* : “esir, köle”.
- BOLTİN** [bolt + in] : **БОЛТИН**[болт + ин] (Baskakov, 1992:154). *Bolt – balta* : “Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç” (TS : 247).
- BOLÜBAŞ** [bolü +baş] : **БОЛЮБАШ** [бол’у + баш] (İbragimova, 2009:37)
- BORKOVSKİY** [borkovsk + iy] : **БОРКОВСКИЙ**[баркофск + ий] (Baskakov, 1992 : 221). *Börk, börik, böriük*: “1. İpekli kefiye ve yazmaların fesin üzerine sarılmasıyla yapılan başlık, puşu; 2. Bir çeşit şapka; 3. kalpak” (DS, II : 770).
- BUGA, BUGAY** [buga(y)] : **БУГА, БУГАЙ** [буга(й)] (İbragimova, 2009:37). *Boğa* : “damızlık erkek sığır” (TDK). Rusya’nın Güneyinde *bugay – safkan boğa; büyük, güçlü adam*(mecaz) (Fedosyuk, 2011: 21).
- BUGAYENKO** [buga + yenko] : **БУГАЕНКО** [буга + йэнко] (İbragimova, 2009:37). Bkz. **BUGA**.
- BUGAYETS** [buga + yets] : **БУГАЕЦ** [буга + йэц] (İbragimova, 2009:37). Bkz. **BUGA**.

- BAGAYOV** [buga + yov] : **БУГАЁВ** [буга + ёф] (İbragimova, 2009:37). Bkz. **BUGA**.
- BUGAYEVSKIY, BOGAYEVSKIY** [bugayevsk+iy] : **БУГАЕВСКИЙ, БОГАЕВСКИЙ** [бугайэфск + ий] (İbragimova, 2009:37). Bkz. **BUGA**.
- BUHARİN** [buhar + in] : **БУХАРИН**[бухар + ин] (Baskakov, 1992:175). 1) *Buhara* : Orta Asya'nın en eski şehirlerden, tarih boyunca Moğol, Karahanlılar, Sasaniler, Persler gibi bir çok beyliğe başkentlik yapmıştır. 2) Arapça kökenli *fuqara* : “yoksul, fakir” (TS : 893).
- BUKRIY** [bukriy] : **БУКРИЙ** [букрий] (İbragimova, 2009:38). Букрый- “kambur olan kişi” (Fedosyuk:41). *Bükmek ,büken*.
- BULAŞEVİÇ** [bulaşev + iç] : **БУЛАШЕВИЧ**[булашэв + ич] (Baskakov, 1992 : 233). 1) *Bula – bulya* : “karışım”; 2) *bolyş – buluş* : “1. Bulma işi. 2. İlk defa yeni bir şey yaratma, icat. 3. Bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya ulaşma veya yöntem geliştirme, icat; 4. *ed.* Konu, duygu, düşünce ve hayalde başkalarının etkisinden sıyrılarak bunların işlenişinde yeni bir yol tutma; 3) *balaş(bala* : “yavru, çocuk” + son eki -ş); 4) *böl□ş – böl□* “teyze çocukları” + son ek-ş.
- BULIÇYOV** [bulıç + yov] : **БУЛЫЧЁВ**[булыч + оф] (Baskakov, 1992 : 229). *Buludž - puludž — puluş* : “cinsel gücü olmayan (erkek)” (TS : 1952).
- BULIGİN** [bulıg + in] : **БУЛЫГИН**[булыг + ин] (Baskakov, 1992 : 164). *Balya* – “cahil, kaba”.
- BULATOV** [bulat + ov] : **БУЛАТОВ** [булат + аф] (Baskakov, 1992 : 139). *Bulat – polat*: esk. “çelik” (TS :1935)
- BULGAKOV** [bulgak + ov] : **БУЛГАКОВ** [булгак + аф] (Baskakov, 1992:49). Baskakov'a göre *Bulgakov* soyadı oldukça açık Türk kökenli

bulğaq (1. sallamak, karıştırmak, çalkalamak; 2. el sallamak; 3. kirletmek) sözcüğünden türemiştir. *Bulgak* : “başarı” (DS, II:806).

BULUÇENKO [bulu(t)ç+ enko] : **БУЛУЧЕНКО** [булу(т)ч + энка] (İbragimova, 2009:38). *Bulut*: “atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın” (TS : 411).

BURDA [burda] : **БУРДА** [бурда] (İbragimova, 2009:39). *Бурда* – “bulanık tatsız tutsuz çorba” (Ojegov: 68).

BURDUKOV [burduk + ov] : **БУРДУКОВ**[бурдук + оф] (Baskakov, 1992 : 208). Azeri Türkçesi *burduq* – *burdyk* : “hayvan derisinden su veya şarap için torba” (Fasmer, I:244).

BURMAK, BURMA, BURMEY [bur + ma(k)/me(y)] : **БУРМАК, БУРМА, БУРМЕЙ** [бур + ма(к)/м’э(й)] (İbragimova, 2009:39). *Burmak* fiilin emir kipi *burma*. *Bur* (*Burmak*): “bir şeyi iki ucundan tutup eksenini etrafında ters yönlerde çevirerek bükme” (TS : 415).

BURMAKOV [burmak + ov] : **БУРМАКОВ** [бурмак + оф] (İbragimova, 2009:39). Bkz. **BURMAK**.

BURMAZ [burmaz] : **БУРМАЗ** [бурмас] (İbragimova, 2009:39). *Burmak* + olumsuz ek *-maz*.

BURMAÇENKO [burmaç+enko] : **БУРМАЧЕНКО** [бурмач+энка] (İbragimova, 2009:39). Bkz. **BURMAK**.

BURMIÇ [burm(a) + iç] : **БУРМИЧ**[бурм(а) + ич] (İbragimova, 2009:39). Bkz. **BURMAK**.

BURMIÇEV [burmiç + ev] : **БУРМИЧЕВ** [бурмич + оф] (İbragimova, 2009:39). Bkz. **BURMAK**.

- BURNAŞEV** [burnaş + ev] : **БУРНАШЕВ** [бурнаш + эф] (Baskakov, 1992 : 165). *Burnaş* - “tohumun toprakta çimlenmiş halidir”.
- BUZ** [buz] : **БУЗ** [бuc] (İbragimova, 2009:37). *Buz*: “donarak katı duruma gelmiş su” (TS : 420).
- BUZOVLEV** [buzovl + ev] : **БУЗОВЛЕВ** [бузовл’ + эф] (İbragimova, 2009:38 / Baskakov: 1992 : 195). *Buzağı*: “yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu” (TS : 420).
- BUTURLİN** [buturl + in] : **БУТУРЛИН** [бутурл + ин] (Baskakov, 1992:52). *Butur*: “haşarı, yaramaz, eğlence, gezme düşkünü, azgın” (DS, II : 806). *Budur-butur-büdür-bütür-* + lu//li. *Pytyr-butur* kökenli Rusça *buturla* – geveze, boşboğaz, yalancı (Dal, I: 148). Aynı kökten *pytyrda-pytyrla-buturda-buturla* “çok hafif patırtı, hafif gürültü (TS : 1922).
- BUYANTUY** [buyan + tuy] : **БУЯНТУЙ** [буйан + туй] (İbragimova, 2009:40). *Buy(d)an* - meydan (b//m). *Meydan*: “alan, saha” (TS : 1671). *Tuy - toy*: “ziyafet” (TS : 2376). “*Pazar alanında düğün*” (İbragimova, 2009:40).

C

- CANSIZ** [can + siz] : **ДЖАНСЫЗ** [джан + сыз] (İbragimova, 2009:45). Ukrayna ve Rusya’da *Cansiz* olarak da kullanılmaktadır. *Can* : 1. “İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık”. 2. Yaşama, hayat (TS : 473) *Sız/siz* : olumsuzluk ekidir.

- Ç -

- ÇAADAYEV** [çaada + yev] : **ЧААДАЕВ** [чада+ йэф] (Baskakov, 1992 : 223). *Çayataj – Çagatay* : “cesur, dürüst, içten” (KAS).

- ÇABAN** [çaban] : **ЧАБАН, ЧОБАН** [чабан] (İbragimova, 2009:85).
Çaban – çoban: “koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse” (TS : 555).
- ÇABANEVSKİY** [çaban + ev + sk + iy] : **ЧАБАНЕВСКИЙ** [чабан + эф- + ск+ий] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANENKO** [çaban + enko] : **ЧАБАНЕНКО** [чабан’ + энка] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANEÇKO** [çaban + eçko] : **ЧАБАНЕЧКО** [чабан’ + эчка] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANİN** [çaban + in] : **ЧАБАНИН** [чабан + ин] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANKO** [çaban + ko] : **ЧАБАНКО** [чабан + ко] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANOV** [çaban + ov] : **ЧАБАНОВ** [чабан + аф] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANÜK** [çaban + ük] : **ЧАБАНИЮК** [чабан + юк] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANÜÇENKO** [çaban + üç + enko] : **ЧАБАНИЮЧЕНКО** [чабанюч + енко] (İbragimova, 2009:86).
- ÇABANÇENKO** [çaban + ç + enko] : **ЧАБАНЧЕНКО** [чабан + ч + энко] (İbragimova, 2009:86).
- ÇAFAR** [çafar] : **ЧАФАР** [чафар] (İbragimova, 2009:86). *Çafar – Cafer* : Arapça kökenli *ca:fer* (küçük akarsu) sözcüğünden alıntıdır. *Cafer* : Caferî mezhebinin kurucusu (KAS).
- ÇAFAROV** [çafar + ov] : **ЧАФАРОВ** [чафар + ов] (İbragimova, 2009:86).
- ÇAGİN** [çag + in] : **ЧАГИН** [чаг + ин] (Baskakov, 1992: 177). *Çağa – çağa – çağa* : “çocuk, bebek” (TS : 479).
- ÇALEYEV** [çale + yev] : **ЧАЛЕЕВ** [чал’э + йэф] (Baskakov, 1992:232). *Çalıy – at cinsi. Çal* : “1. Ala renk. 2. Ben, çil, leke. 3. Kül rengi” (DS, III : 1047).
- ÇARIKOV** [çarık + ov] : **ЧАРЫКОВ** [чарык + аф] (Baskakov, 1992: 183). *Çarık* : “İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı” (TS : 497).

- ÇEBOTARYOV** [çebotar + yov] : **ЧЕБОТАРЁВ** [чэботар' + оф] (Baskakov, 1992: 199). Tatar Türkçesi *çabata/çabatan*, Türkiye Türkçesi *çapıt* : “çiftçilerin işe giderken ayaklarına sardıkları aba parçası” (DS, III : 1076).
- ÇEGLOKOV** [çeglok + ov] : **ЧЕГЛОКОВ** [чиглок + аф] (Baskakov, 1992:55). *Çeglok* : çoγ-çoq+ly//lı veya lyq//lıq.
- ÇEKMAK** [çekmak] : **ЧЕКМАК** [чикмак] (İbragimova, 2009:87). Çekmak- çekmek : bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek (TS : 514).
- ÇEKMAKOV** [çekmak + ov] : **ЧЕКМАКОВ** [чикмак + аф] (İbragimova, 2009:87).
- ÇEKMARYOV** [çekmar + yov] : **ЧЕКМАРЕВ** [чикмар + оф] (Baskakov, 1992 : 224). *Чекмарь*: “sopa, tokmar” (Fasmer, IV: 325). *Çoqmar* – *çokmar* : “Topuz, başı topuzlu değnek, çomak” (TVS:208).
- ÇELEBİDAKİ** [çelebidaki] : **ЧЕЛЕБИДАКИ** [чэл'эбидаки] (Baskakov, 1992 : 256). Türkçe *çelebi* : “1. Bektaşî ve Mevlevî pirlerinin en büyüklerine verilen unvan. 2. *esk.* Hristiyan tüccar. 3. *şf.* Görgülü, terbiyeli, olgun kimse” (TS : 516).
- ÇEMESOV** [çemes + ov] : **ЧЕМЕСОВ** [чим'эс + аф] (Baskakov, 1992 : 107).
- ÇEMODANOV** [çemodan + ov] : **ЧЕМОДАНОВ** [чимодан + аф] (Baskakov, 1992 : 120). Farsça kökenli *dzam*□*dan* “elbise saklamak içintorba veya sandık”.
- ÇEMODUROV** [çemodur + ov] : **ЧЕМОДУРОВ** [чимадур + оф] (Baskakov, 1992 : 230). *Çomaqdar* (*çomak* : “ucu topuzlu değnek” + Farsça kişi eki *-dar*).
- ÇERKASSKİY** [çerkassk + iy] : **ЧЕРКАССКИЙ** [черкасск + ий] (Baskakov, 1992 : 80). *Çerkas* – *Çerkez*: “Kafkasya’da yaşayan bir boy veya bu boydan olan kimse” (TS:523).
- ÇERKESOV** [çerkes + ov] : **ЧЕРКЕСОВ** [черкес + ов] (Baskakov, 1992 :

136).*Çerkes* – *Çerkez*: “Kafkasya’da yaşayan bir boy veya bu boydan olan kimse” (TS:523).

ÇERKUN

[çerkun] : **ЧЕРКУН** [черкун] (İbragimova, 2009:87). *Çerkun* – *çirkin*: “göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı” (TS : 550).

ÇEVKİN

[çevk + in] : **ЧЕВКИН** [чэфк + ин] (Baskakov, 1992: 220). Baskakov’a göre *чевкать* (serçe gibi cık-cık ses çıkarmak).

ÇİÇAGOV

[çiçag + ov] : **ЧИЧАГОВ** [чичаг + аф] (Baskakov, 1992 : 195). *Çaçak* – *saçak*: “bazı giyim eşyalarında veya döşemeliklerde kumaş kenarlarına dikilen süslü iplikten püskül” (TS : 1998). 2) *ç□ç□k* – *çiçek* : “bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü” (TS : 541).

ÇİNGİS

[çingis] : **ЧИНГИС** [чингис] (Baskakov: 1992 : 245). *Чингис* -*Cengiz* : “yenilmez” (KAS).

ÇİRİKOV

[çirik + ov] : **ЧИРИКОВ** [чирик + аф] (Baskakov, 1992 : 117). *Çirik* – *çürük* : “sağlam ve dayanıklı olmayan (TS : 572).

ÇUBAROV

[çubar + ov] : **ЧУБАРОВ** [чубар + аф] (İbragimova, 2009:89/ Baskakov, 199 : 122). Tatar Türkçesi *çubar* : “alacalı, benekli”, Kazak ve Başkurt Türkçesi *çubar* : gri benekli at”.

ÇUBARIN

[çubar + in] : **ЧУБАРЫН** [чубар + ын] (İbragimova, 2009:89).

ÇUBUÇNIY

[çubuçn + iy] : **ЧУБУЧНЫЙ** [чубучн + ый] (İbragimova, 2009:89). *Çubuç*, “çubuk: değnek biçiminde ince, uzun ve sert olan şey” (TS : 569).

ÇUFAROVSKIY

[çufarovsk + iy] : **ЧУФАРОВСКИЙ** [чуфарофск + ий] (Baskakov, 1992 : 224). Rusçada *чуфариться* : “süslü giyinmek, dayılanmak, fiyaka yarmak”. Türkçe-Moğolca *kibar* / *ceber* sözcüğünden türemiştir.

ÇULKOV

[çulk + ov] : **ЧУЛКОВ** [чулк + оф] (Baskakov, 1992 : 206). *Чулок* – *çorap*. Kuman Türkçesi *çulyaw*, Çağdaş Tatar Türkçesi *çulyaw* : “diz altı veya diz üstü çorap”.

ÇUPRASOV [çupras + ov] : **ЧУПРАСОВ** [чупрас + аф] (Baskakov, 1992 : 228).
Çapraz : “1.Eğik olarak birbiriyle kesişen. 2. İki taraflı, karşılıklı. 3. Eğik bir biçimde. 4. *a.* Karşı tarafın yanı. 5. *a.* Bir tür olta iğnesi. 6. *a. hlk.* Kopça, düğme. 7. *a. sp.* Güreşte rakibinkoltuk altından kol geçirip sarma oyunu” (TS : 495).

D

DÁŞKOV [daşk + ov] : **ДАШКОВ** [дашк + оф] (Baskakov, 1992:50). Aslen Altın Ordulu olan *Daşek* adlı kişiden gelen soylu Rus soyadıdır. Baskakov’a göre *Daşek* adlı kişi hem Altın Ordu hem Kıpçakbirliklerine giren Oğuz kabilesindendir.*Daşyq- taşyq- daşik- taşik*: “sel, su taşkını”.

DAVIDOV, DAUDOV [david + ov], [daud + ov] : **ДАВЫДОВ, ДАУДОВ** [давыд + оф], [дауд + оф] (Baskakov, 1992 : 96). *Davut* ismi İbraniceden “sevgili, aziz” anlamına gelmektedir. (Baskakov, 1992 : 96).

DEDENEV [deden + ev] : **ДЕДЕНЕВ** [д’эд’эн + эф] (Baskakov, 1992 : 108). Türkçe kökenli *dede* sözcüğünden yada Farsça kökenli *dide – did* (görmüş, tercübeli) sözcüğünden türemiştir.

DEMİR, TEMİR [demir] : **ДЕМИР** [д’эмир] (İbragimova, 2009:44). *Demir*: “güçlü, kuvvetli, sert” (TS : 620).

DEMİROV, TEMİROV [demir + ov] : **ДЕМИР** [д’эмир + аф] (İbragimova, 2009:44).

DERNAKOV [dernak + ov] : **ДЕРНАКОВ** [д’эрнак + аф] (İbragimova, 2009:45). *Dernek*: “belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet” (TS : 638).

DEYNEKO, DEYNEKA [deyne + ko] : **ДЕЙНЕКО** [дэйн’э + ка] (İbragimova, 2009:44). *Deynek - Değnek*: “elde taşınacak incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak” (TS : 612).

DEYNEKOV [deynek + ov] : **ДЕЙНЕКОВ** [д'эйн'эк + аф] (İbragimova, 2009:44).
Bkz. **DEYNEKO**.

DEYNEÇENKO [deyneç + enko] : **ДЕЙНЕЧЕНКО** [д'эйн'эч + энко] (İbragimova, 2009:44). Bkz. **DEYNEKO**.

DEYNEÇENKOV [deyneç + enk + ov] : **ДЕЙНЕЧЕНКОВ** [д'эйн'эч + энк + аф] (İbragimova, 2009:44). Bkz. **DEYNEKO**.

DEYNEÇKO [deyneç + ko] : **ДЕЙНЕЧКО** [д'эйн'эч + ка] (İbragimova, 2009:44).
Bkz. **DEYNEKO**.

DEYNEÇUK [deyneç + uk] : **ДЕЙНЕЧКО** [д'эйн'эч + ук] (İbragimova, 2009:44).
Bkz. **DEYNEKO**.

DMİTRİYEV-MAMONOV [Dmitri+ yev - Mamon+ ov] : **ДМИТРИЕВ - МАМОНОВ** [дмитри +йэф – Маман + аф] (Baskakov, 1992:54). Bu soylu Rus soyadının ikinci ekimamon Mongolca *nomyon-nomxon* ve Türkçe “sakin, sessiz, utangaç, itaatkar” *motyon-momun* kökündentüremiştir.

DOL'MA [dol'ma] : **ДОЛЬМА** [дол'ма] (İbragimova, 2009:46). *Dolma*: “Tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine piring ve başka şeyler doldurularak pişirilen yemek” (TS : 701).

DOLOMANOV [doloman + ov] : **ДОЛОМАНОВ** [даламан +аф] (Baskakov, 1992 : 236).*Dolaman – dolama* : 1. Sarık. 2. Bk. dolak (III)-1. 3. Mintan, gömlek. 4. Entari. 5. Eteklik. 6. Önlük, peştemal. 7. Sedir yastıkları üzerine örtülen dokuma örtü, yaygı(DS, IV : 1542).

DONBAY [don + bay] : **ДОНБАЙ** [дан + бай] (İbragimova, 2009:46). *Don*: Rusya'nın batısında bulunan nehir adı. *Bey*: “Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı” (TS : 320). Don bölgesindeki bey.

DUDUŞ [dudu + ş] : **ДУДУШ** [дудуш] (İbragimova, 2009:46). *Dudu*: 1. “Kadınlara verilen bir unvan, hanım”; 2. “Yaşlı Ermeni kadını” (TS: 722).

E

EMİROV [emir + ov] : ЭМИРОВ[эмир + аф] (Baskakov, 1992:112). Arapça kökenli *emir*: “Buyruk, komut, talimat, ferman” (TS : 794).

G

GALAGANOV [galagan + ov] : ГАЛАГАНОВ[галаган + аф] (Baskakov, 1992 : 185). *Qalqan – qalyan – kalkan* : “ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık” (TS : 1281).

GAYDAR [gayd + ar] : ГАЙДАР [гайд + ар] (İbragimova, 2009:41). *Gayda*: “kamıştan yapılmış çift düdüğü ve tulumdan oluşan, tiz sesli, nefesli, İskoçların millî çalgısı” (TS : 906).

GAYDAROV [gaydar + ov] : ГАЙДАРОВ [гайдар + аф] (İbragimova, 2009:41).

GAYDARCI [gaydar + cı] : ГАЙДАРДЖИ [гайдар + джы] (İbragimova, 2009:41).

GARDAŞ [gardaş] : ГАРДАШ [гардаш] (İbragimova, 2009:41). *Gardaş – Karda(e)ş* : “aynı anne babadan doğmuş kimse, anne veya babalarından birinin aynı olan çocukların birbirine göre adı” (TS : 1325).

GASAN [gasan] : ГАСАН[гасан] (İbragimova, 2009:41). Arapça kökenli *Hasan* – “1.güzel. 2.İyi ve hayırlı iş” (KAS).

GOGEL [gogel] : ГОГЕЛЬ [гог’эл’] (Baskakov, 1992 : 76). *Gogel- gogol*: “bir tür ördek” (Dal, I : 374).

GONCERLİ [goncer + li] : ГОНДЖЕРЛИ [гонджэр + ли] (İbragimova, 2009:41). *Gancer – hancer – hançer* : “ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü” (TS : 1040). *Goncerli* – “harçerli kişi” (İbragimova, 2009:42).

GORÇAKOV [gorçak + ov] : ГОРЧАКОВ [гарчак + оф] (Baskakov, 1992 : 162). *Qorçak – korçak* : “oyuncak bebek” (DS, VIII : 2924).

- GUL** [gul] : **ГЮЛЬ** [г'ул'] (İbragimova, 2009:42). *Gul - Gül*: “gülgillerin örnek bitkisi (Rosa)” (TS : 997).
- GULAY** [gul + ay] : **ГЮЛАЙ** [г'ул + ай] (İbragimova, 2009:42).
- GULAK** [gul + ak] : **ГЮЛАК** [г'ул + ак] (İbragimova, 2009:42).
- GULİN** [gul + in] : **ГЮЛИН** [г'ул + ин] (İbragimova, 2009:42).
- GULİÇ** [gul + iç] : **ГЮЛИЧ** [г'ул + ич] (İbragimova, 2009:42).
- GULKO** [gul + ko] : **ГЮЛКО** [г'ул + ко] (İbragimova, 2009:42).
- GULDİYER** [gul + diyer] : **ГЮЛЬДИЕР** [г'ул' + дийэр] (İbragimova, 2009:42). *Gül + diyer – diyar* : “bazı nitelik veya değerleri taşıyanların çok bulunduğu yer, yurt” (TS : 683). “Gül diyarı”.

-H-

- HACI, ACI** [hacı] : **ХАДЖИ, АДЖИ** [хаджы] (İbragimova, 2009:84). *Hacı*: “din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman” (TS : 1021).
- HACIDAK** [hacı + dak (k //ğ)] : **ХАДЖИДАК** [хаджы + дак (к //г)] (İbragimova, 2009:84). *Hacı + dağ*: “Hacı’nın dağı”.
- HACIYEV** [hacı + yev] : **ХАДЖИЕВ** [хаджы + йэф] (İbragimova, 2009:84)
- HACINOV** [hacı + n + ov] : **ХАДЖИНОВ** [хаджы + аф] (İbragimova, 2009:84)
- HACIOGLOV** [hacı + ogl + ov] : **ХАДЖИОГЛОВ** [хаджы + огл + аф] (İbragimova, 2009:84). *Hacı + ogl(u)* – “Hacı’nın oğlu”
- HALPAHÇI** [halpah + çı] : **ХАЛПАХЧИ** [халпах + чы] (İbragimova, 2009:85). *Halpah – kalpak + çı*: “Kalpakçı, şarkacı”.
- HANDALEYEV** [handale + yev] : **ХАНДАЛЕЕВ** [хандал’э + йэф] (Baskakov, 1992: 257). Türkçe *qany deli– kanı deli* : “genç, kanı sıcak olan kimse” (TS : 616).
- HANIKOV** [hanık + ov] : **ХАНЫКОВ** [ханык + аф] (Baskakov, 1992:63). *Hanık – qanyq-xanuq (q-x)* : “tecübeli”, “becerikli”.
- HANİN** [han + in] : **ХАНИН** [хан + ин] (İbragimova, 2009:85). *Han*: “doğu ülkelerinde yerli beyler ve Kırım girayları için kullanılan unvan” (TS : 1040).
- HARAMAN, KARAMAN** [h(k)araman] : **ХАРАМАН, КАРАМАН** [х(к)араман]

(İbragimova, 2009:85). *Haraman- Kahraman*: “savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit” (TS : 1268).

HARAMANOV [haraman + ov] : **ХАРАМАНОВ** [хараман + аф] (İbragimova, 2009:85). Bkz. **HARAMAN**.

KARAMANOV [karaman + ov] : **КАРАМАНОВ** [караман + аф] (İbragimova, 2009:85). Bkz. **HARAMAN**.

HİLÇEVSKİİY [hilçevsk + iy] : **ХИЛЧЕВСКИЙ** [хилчефск + ий] (Baskakov, 1992 : 212). Tatar Türkçesi *hil*□*çi*: “yalaka, kurnaz” , Türkiye Türkçesi *hile*: “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” (TS : 1101) + son ek -*çy//çi*.

HODIREVSKİİY [hodirefsk + iy] : **ХОДЫРЕВСКИЙ** [ходыр’эфск + ий] (Baskakov, 1992:226). Arapça *Hidr – Hızır* : “halk inanışlarına göre ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan ulu kimse” (TS : 1096).

HONENEV [honen + ev] : **ХОНЕНЕВ** [хон’эн’ +эф] (Baskakov, 1992:191). Moğolca *honen*: “zil, çan”.

HOTYAİNTSEV [hotyaints + ev] : **ХОТЯИНЦЕВ** [хат’аинц + эф] (Baskakov, 1992 : 144). *Хотяинец* - Hotyain sakini. Hotin, Hotenovo, Hotensovo – Rusya’da bulunan küçük şehir ve köy isimleri. *Hoten – Köten*: “hayvanların karınlarının altında olan şiş, bir çeşit çıban” (DS, VIII : 2981).

HUDOBAŞEV [hudobaş + ev] : **ХУДОБАШЕВ** [худабаш + эф] (Baskakov, 1992: 239). *Huda - kuda*: “1. Kız görmeye giden, görücü. 2. Birbirinden kız alıp veren aileler, dünür” (DS, VIII : 2990)+ *baş* : “reis” (DS, II : 549).

HUDORBİYEY [hudorbi + yev] : **ХУДОРБИЕВ** [хударби + йэф] (Baskakov, 1992 : 170). Hudayar bey: üç kökten oluşan sözcük: huda - “tanrı” , Farsça *jar* – “yar”, *bej* - “bey”.

İ

İSAYENKO [isa + yenko] : **ИСАЕНКО** [иса + йэнка] (İbragimova, 2009:47). *İsa*: “1. Allah’ın yarlıgaması, mağfireti. 2. Dört büyük Peygamberden Hristiyanlığın kurucusu, doğumu Türkiye’de ve Batı’da takvim başlangıcı sayılan peygamber” (KAS).

İYEVLEV [iyevl + ev] : **ИЕВЛЕВ** [ийэвл + еф] (Baskakov, 1992 : 205). Kıpçak dillerde *ijiwli* : “eğik, buruş buruş”.

İZMAYLOV [izmayl + ov] : **ИЗМАЙЛОВ** [измайл + аф] (Baskakov, 1992:93). *İzmayl – İsmail* : 1. Tanrı'yı işiten. 2. Kutsal kitaplarda adı geçen, İbrahim Peygamberin oğlu olan İbrani peygamberi (KAS).

K

KABAKOV [kabak + ov] : **КАБАКОВ** [кабак + оф] (İbragimova, 2009:47). *Kabak*: “Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki” (TS : 1248). *Kabak*, Türkçede sebze adıdır. Rusçada ise şişman, toplu insana verilen takma addır. Ayrıca, küçük lokanta, bargibi mekânlara halk arasında verilen addır (Fedosyuk, 47).

KABLUKOV [kabluk + ov] : **КАБЛУКОВ** [каблук + оф] (Baskakov, 1992 : 109). Türkçe kökenli *qap* “türlü şeylerin taşınması veya saklanması için kullanılan torba, kılıf, çanta, sepet, sandık vb” + son eklük – kabluk.

KAÇAN [kaçan] : **КАЧАН** [качан] (İbragimova, 2009, s.53). *Kaçan*: “Yeşil yapraklı mısır” (DS, VIII: 2586).

KADARENKO [kadar + enko] : **КАДАРЕНКО** [кадар' + энко] (İbragimova, 2009:49). *Kadar*: 1. “Ölçüsünde, derecesinde”; 2. “Büyükliğünde, genişliğinde”; 3. “Miktarda, derecede” (TS : 1257). *Kader*: “yazgı” (TS : 1258).

KAFTAN [kaftan] : **КАФТАН** [кафтан] (İbragimova, 2009:53). *Kaftan*: “Çoğu ipekten yapılan, bir çeşit uzun, süslü üst giysisi” (TS : 1265).

KALAKUTSKIY [kalukutsk + iy] : **КАЛУКУЦКИЙ** [калукутск + ий] (Baskakov, 1992 : 210). *Qalaa!* – Türkçede korku ve endişe duygularını ifade eden sözcüktür. Bu soyadının kökü *kalaksözcüğü*nden türemiştir ve “endişeli, huzursuz, telaşlı insandır”.

- KALİTİN** [kalit + in] : **КАЛИТИН** [калит + ин] (Baskakov, 1992 : 237). *Qalta – halta* : “kıravat, şalvar, geniş, bol, çarık ya da ayakkabı yamalığı, tasma” (DS, VII : 2262).
- KAMIŞAN** [kamış + an] : **КАМЫШАН** [камыш + ан] (İbragimova, 2009:50). *Kamış*: “Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler” (TS : 1289).
- KANDALİNTSEV** [kandalints + ev] : **КАНДАЛИНЦЕВ** [кандалинц + эф] (Baskakov, 1992 : 112). Tatar ve Başkir Türkçesinde *qandala* “genelde bataklıkta ve nehir kenarında yetişen bir tür bitki”.
- KANDİBEY** [kan+di+bey] : **КАНДИБЕЙ** [кан+ди+б’эй] (İbragimova, 2009 :50). *Kan*: “Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı” (TS : 1292). *Bey*: “Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı” (TS : 320). “*Aynı kanı taşıyan knez, bey*” (İbragimova, 2009 : 50).
- KARABAN** [kara + ban] : **КАРАБАН** [кара + бан] (İbragimova, 2009, s.50). *Kara*: “En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşısı”; *Ban – bayan*: 1. “Kadınların ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü; 2. “Eş, karı” (TS : 285).
- KARABAŞ, HARABAŞ** [kara + baş] : **КАРАБАШ** [кара + баш] (İbragimova, 2009, s.50). *Kara + Baş*: 1. “İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser”; 2. “Bir topluluğu yöneten kimse” (TS : 264).
- KARABAYEV** [kara + ba + yev] : **КАРАБАЕВ** [кара + ба + йэф] (İbragimova, 2009, s.50). *Kara + Bey*: “Küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı” (TS : 320). *Kara bey* – Kara zengin (İbragimova, 2009, s.50).
- KARABUGA** [kara + buga] : **КАРАБУГА** [кара + буга] (İbragimova, 2009 : 50). *Kara + Buga – Boğa*: “damızlık erkek sığır” (TS : 370).
- KARACA** [karaca] : **КАРАДЖА** [караджа] (İbragimova, 2009 : 51). *Karaca* : “rengi koyu olan, esmer” (TS : 1315).

- KARAÇAROV** [karaçar + ov] : **КАРАЧАРОВ** [карачар + аф] (Baskakov, 1992 : 180) . *Kara džar – kara yar*.
- KARAÇİNSKİY** [karaçinsk+iy] : **КАРАЧИНСКИЙ** [карачинск + ий] (Baskakov, 1992 : 168). 1) Kırım Tatar Türkçe sözcüğü *qaraçy* : sadık kul, gözlemci, bakan”. 2) Kırım Tatar Türkçe sözcüğü *qaradža* : kararımsı”. 3) Moğolca kökenli *qarşu – qarşy* : “yaramaz, inatçı”.
- KARAKEŞ** [kara + keş] : **КАРАКЕШ**[kapa + кеш] (İbragimova, 2009 : 51). Kara + keş (kaş).
- KARAKOZ, HAKOZ** [k(h)ara + koz] : **КАРАКОЗ** [kapa + коз] (İbragimova, 2009 : 50). *Kara + koz – göz*: “*görme organı*”; 2. “*Bazı deyimlerde, görme ve bakma*” (TS : 976).
- KARAKOZOV** [kara + koz + ov] : **КАРАКОЗОВ** [kapa + коз + аф] (İbragimova, 2009 : 51).
- KARAMIŞEV** [karamış + ev] : **КАРАМЫШЕВ**[карамыш + еф] (Baskakov, 1992 : 120). Türkçe *qorumuş – korumuş* sözcüğünden türemiştir.
- KARAMUŞKA** [karamuş +ka] : **КАРАМУШКА** [карамуш + ка] (İbragimova, 2009, s.51). *Kara + Muş* : 1. “*Yüz*”. 2. “*Çene*” (DS, IX : 3223). N. Baskakov’a göre **Karamuşka** soyadı *Karamuş – Korumuş* “savunan” kelimesinden türemiştir(İbragimova, 2009 :51).
- KARAMZİN** [karamz + in] : **КАРАМЗИН**[карамз + ин] (Baskakov, 1992 : 178). *Qara mirza – mirza* : “bazı Türk topluluklarında ve İran’da kullanılan bir soyluluk sanı” (TS : 1689).
- KARANDEYEV** [karande + yev] : **КАРАНДЕЕВ**[карандэ + йеф] (Baskakov, 1992:148). *Qaryn+ ly/dy- qarynly/qaryndy* “büyük karına sahip olan”.
- KARANETS** [karan + ets] : **КАРАНЕЦ** [каран’ + эц] (İbragimova, 2009 : 51).
- KARANOVİÇ** [karan + oviç] : **КАРАНОВИЧ**[каран + ович] (Baskakov, 1992: 257). Türkçe *qyran – Arapça qiran* : “mutlu, kısmetli”.
- KARATEYEV** [karate + yev] : **КАРАТЕЕВ** [карат’э + йэф] (Baskakov, 1992 : 231). *Qara* : “siyah” + *taj* : “üç yaşına kadar olan at yavrusu”.
- KARAULOV** [karaul + ov] : **КАРАУЛОВ** [караул + аф] (Baskakov, 1992 : 153). Moğolca *xaruul* – Türkçe *qarayul* : “bekçi, güvenlik”.
- KARAYEV** [kara + yev] : **КАРАЕВ** [kapa + йэф] (İbragimova, 2009 : 51).

- KAREMOV** [karem + ov] : **КАРЕМОВ** [карем + оф] (İbragimova, 2009:52). *Karem – Kerem – Kerim* : 1. “*erdemli, cömert*”; 2. “*büyüklik*” (KAS) .
- KARTAŞEV** [kartaş + ev] : **КАРТАШЕВ** [карташ + эф] (Baskakov, 1992 : 74). *Kartaş – gardaş*: “*kardeş*” (DS, VI : 1922).
- KARTMAZOV** [kartmaz+ ov] : **КАРТМАЗОВ**[картмаз + аф] (Baskakov, 1992 : 208). Türkçe *qart, kart*: “*yaşlı, ihtiyar*” (DS, VI : 1930), *Kartmaz – “yaşlanmayan”*.
- KASIMOV** [kasım + ov] : **КАСЫМОВ** [касым + оф] (İbragimova, 2009 : 52). *Kasım*: 1. “*Yılın on birinci ayı, son teşrin, teşrinisani*”; 2. “*Ayıran, bölen, taksim eden*”. 3. “*Kırıcı, ezici, ufaltıcı*” (TS : 1342).
- KAŞKAREV** [kaşkar + ev] : **КАШКАРЕВ**[кашкар’ + оф] (Baskakov, 1992 : 218). *Qoçqar – koçkar* : “*dövüş için yetiştirilmiş iri koç*” (TS : 1456).
- KATIHİN** [katih + in] : **КАТЫХИН** [катых + ин] (İbragimova, 2009 : 53). Katih -Katik: “*Yağı alınmış yoğurt, ayran*” (DS, VIII : 2682).
- KATSAREV** [katsar +ev] : **КАЦАРЕВ**[кацар + эф] (Baskakov, 1992 : 135). *Qaçar – qaçar* : *kaç*sözcüğünden türemiştir. Bazı Tatar boylarında, Sibirya Türklerinde ve eski Hazar Türkçesinde rastlanmaktadır.
- KAYSAROV** [kaysar + ov] : **КАЙСАРОВ**[кайсар + аф] (Baskakov, 1992 : 207). Arapça *qajsar*: “*sezer, imparator*”.
- KAZAN** [kazan] : **КАЗАН** [казан] (İbragimova, 2009 : 49). *Kazan*: “*Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap*” (TS : 1371).
- KAZANTSEV** [kazants + ev] : **КАЗАНЦЕВ** [казанц+ эф] (İbragimova, 2009 : 49). Tataristan başkenti Kazan’dan oluşması olabilir (İbragimova, 2009 : 49).
- KAZANOVİÇ** [kazanov + iç] : **КАЗАНОВИЧ**[казанов + ич] (Baskakov, 1992 : 246). *Qazan – kazan* : “*çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap*” (TS : 1371).

- KELEBERDA** [keleberda] : **КЕЛЕБЕРДА** [к'эл'эб'эрда] (İbragimova, 2009 : 53). *Kel – gel (gelmek fiilinin emir kipi); berda – “burada”.*
- KELEBERDENKO** [keleberd + enko] : **КЕЛЕБЕРДЕНКО** [к'эл'эб'эрд' + энка] (İbragimova, 2009 : 53). Bkz. **KELEBERDA**.
- KİÇUK** [kiçuk] : **КИЧУК** [кичук] (İbragimova, 2009 : 55). *Kiçuk – küçük: “makam, rütbe, derece bakımından daha aşağı olan kimse” (TS:1552).*
- KİLENİN** [kilen + in] : **КИЛЕНИН** [кил'эн + ин] (Baskakov, 1992:228). Moğolca *xilen –kilen* : “kadife”.
- KİREYEVSKIY** [kireyevsk + iy] : **КИРЕЕВСКИЙ** [кирийэфск + ий] (Baskakov: 1992:128). Kırım Hanlarının sık sık kullandığı *Kirey (Girey)* isminden gelmektedir.
- KİRLİK** [kirlik] : **КИРЛИК** [кирлик] (İbragimova, 2009, s.54). *Kir: “Herhangi bir şeyin veya vücudun üzerinde oluşan, biriken pislik” (TS:1444);*
- KİŞENSKIY** [kişensk + iy] : **КИШЕНСКИЙ** [кишэнск + ий] (Baskakov, 1992:193). *Kise – kese* : “cepte taşınan, içine para, tütün vb. konulan, kumaştan veya örgüden küçük torba” (TS:1395).
- KİZ** [kiz] : **КИЗ** [киз] (İbragimova, 2009:54). *Kiz – kız: “dişi çocuk” (TS: 1434).*
- KİZİMA** [kizim + a] : **КИЗИМА** [кизим + а] (İbragimova, 2009 : 54). *Кизим – kızım (benim kızım).*
- KİZİMENKO** [kizim + enko] : **КИЗИМЕНКО** [кизим' + энка] (İbragimova, 2009 : 54). Bkz. **KİZİMA**.
- KLIÇEV** [klıç + ev] : **КЛЫЧЕВ** [клыч + эф] (İbragimova, 2009, s.55). *Klıç – Kılıç: “Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah” (TS : 1408).*

KOBİLYAK [kobilyak] : **КОБИЛЯК** [кабил’ак] (İbragimova, 2009, s.55). *Kobilyak* – *Kelebek*: “Pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad” (TS : 1380).

KOBYAKOV [kobyak + ov] : **КОБЯКОВ** [кабјак + оф] (Baskakov, 1992 : 204). *Köpek* : “Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan “(TS : 1498).

KOÇENEVSKİY [koçenevsk + iy] : **КОЧЕНЕВСКИЙ** [качэн’эфск + ий] (Baskakov, 1992 : 241). *Qoçan* – *koçan* : “a. 1. Marul, lahana vb. sebzelerde yaprakların çıktığı sert gövde. 2. Mısırın tanelerini taşıyan, üzeri yaprakla sarılı, püsküllü meyvesi. 3. Mısırın taneleri atıldıktan sonra kalan sert bölüm (TS : 1456).

KOÇUBEY [koçu + bey] : **КОЧУБЕЙ** [кучук (o//y) + б’эй] (İbragimova, 2009, s.58) / (Baskakov, 1992 : 125). *Kочубей* – *küçük bey*.

KOJEVNİKOV[kojevnik + ov] : **КОЖЕВНИКОВ** [кажэвник + аф] (Baskakov, 1992: 204). *Hodža*: Farsça kökenli “Müslümanlıkta din görevlisi, öğretmen” (TS: 1107).

KOKOZİY [kokoz + iy] : **КОКОЗИЙ** [какоз + ий]. *Ko* – *kök*: “mavi”; *Koz* – *Göz*. “Mavi gözlü” (İbragimova, 2009 : 56).

KOKUŞ [kokuş] : **КОКУШ**[кокуш] (İbragimova, 2009 : 57).

KOLBASOV [kolbas + ov] : **КОЛБАСОВ** [калбас + аф] (İbragimova, 2009 : 57). *Kol* + *bas* (basmak). “Kolla bas”.

KOLİÇEV [koliç +ev] : **КОЛЫЧЕВ** [калыч + эф] (Baskakov, 1992 : 91). *Qol* ve *ci* son eki birleşiminden oluşan *qolcu* – *kolcu* : “Bir şeyi korumak için bekleyen veya kol gezen görevli, muhafız” (TS : 1462).

KOLPAKÇI [kolpak + çı] : **КОЛПАКЧИ** [калпак (a//o) + чи] (İbragimova, 2009: 57). *Kalpak*: “Kesik koni biçiminde deri, kürk veya kumaştan yapılmış başlık” (TS : 1285).

KOLTOVSKOY [koltovsk + oy] : **КОЛТОВСКОЙ** [калтафск + ой] (Baskakov, 1992 : 90). *qolt – koltuq*: “omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer” (TS : 1465).

KOMİNİN [komın + in] : **КОМЫНИН** [камын + ин] (Baskakov, 1992 : 103). Komının sülalesinin atası Mirza Bugandal Komının Altın Orduluydu. Dolayısıyla bu soyadının da Türkçe köküne dayandığını düşünülmektedir.

KONAKOV [konak + ov] : **КОНАКОВ** [конак + аф] (Baskakov, 1992 : 216). *Qonak – konuk* : “bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman” (TS : 1476).

KONDAKOV [kondak + ov] : **КОНДАКОВ** [кандак + оф] (Baskakov, 1992:209). *Qondaq – kundak* : “yeni doğmuş çocuğu ilk aylarda sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez” (TS : 1526).

KOPILOV [kopıl + ov] : **КОПЫЛОВ** [капыл + оф] (Baskakov, 1992:134). *Qop* “ayağa kalkmak” ve Kıpçak eki yl/il.

KORAMAN [koraman] : **КОРАМАН** [караман (a//o)] (İbragimova, 2009:57). *Karaman- Kahraman* (Farsça): “Savaşta veya tehlikeli bir durumda yararlık gösteren (kimse), alp, yiğit” (TS : 1268).

KORİTSKİY [koritsk + iy] : **КОРИЦКИЙ** [карицк + ий] (Baskakov, 1992:197). *Körk – kör□k – körük* : 1) “demirci kürkü”. 2) “güzellik, güzel fizik” (TS : 1504).

KOROBANOV [koroban + ov] : **КОРОБАНОВ** [карабан + аф] (Baskakov, 1992 : 105). *Korob – qorban – qurban – kurban* : “Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan” (TS:1529).

KOROVYİN [korob + yin] : **КОРОБЬИН** [караб’ + ин] (Baskakov, 1992:116).

KORSAKOV [korsak + ov] : **КОРСАКОВ** [карсак + оф] (Baskakov, 1992:72). *Korsak*: “orta boy tilki” (Dal II:172). *Korsak – karsak* : “Etçiller (Carnivora) takımının, köpekgiller (Canidae) familyasından, 52 cm kadar uzunlukta, 30 cm kadar uzunlukta kuyruklu, Asya’da yaşayan bir tür”

(TS: 1336).

KOSE [kose] : **КОСЕ** [кос'э] (İbragimova, 2009:56). *Kose – köse*: “Bıyığı, sakalı çıkmayan (erkek) (TS:1504).

KOŞKALDA [koş + kal + da(ı)] : **КОШКАЛДА, КОШКАЛДЫ** [кош + кал + да(ы)] (İbragimova, 2009:59). *Koş – hoş* (Farsça): “Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren”; *kal* (kalmak): “Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek” (TS : 1111).

KOTENİN [koten + in] : **КОТЕНИН** [кат'эн + ин] (Baskakov, 1992 : 101). *Koten – köten, kötene* : “koyun ve keçilerin yağlı bağırsağı” (DS, VIII : 2981).

KOZARSKİY [kozarsk + iy] : **КОЗАРСКИЙ** [казарск + ий] (Baskakov, 1992:240). *Qozar – qazar – hazar* : “VI-X. yüzyıllar arasında Hazar Denizi ve Kafkasların kuzeyinde yaşamış bir Türk boyu veya bu boydan olan kimse” (TS:1075).

KUTKİN [kutk + in] : **КУТКИН** [кутк + ин] (Baskakov, 1992:232). Türkçe *Qutlu* veya *Qutluq* özel isimlerinden türemiştir.

KOTLUBAY [kotlu + bay] : **КОТЛУБАЙ** [котлу + бай] (İbragimova, 2009:58). *Kotlu – kutlu*: “Uğurlu, hayırlı, mübarek”; *bay – bey*: “küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı” (TS:1546). “*Mutlu knez*” (İbragimova, 2009: 58).

KOTLUBAYEV [kotluba + yev] : **КОТЛУБАЕВ** [котлуба + йэф]. Bkz. **KUTLUBAY.**

KOTLUBANENKO [kotluban + enko] : **КОТЛУБАЕНЕНКО** [котлубан' + энко]. Bkz. **KUTLUBAY.**

KOTLUBANSKİY [kotlubansk + iy] : **КОТЛУБАНСКИЙ** [котлубанск + ий]. Bkz. **KUTLUBAY.**

KOTLUBİTSKİY [kotlubitsk + iy] : **КОТЛУБИЦКИЙ** [котлубицк + ий]. Bkz. **KUTLUBAY.**

KOYUMCAN [koy + um + can] : **КОЮМЖАН** [койум + (д)жан] (İbragimova, 2009: 59). *Koy – köy* + iyelik eki -m + *can* : “insanın kendi varlığı, özü” (TS: 437); “Benim canım köyüm” (İbragimova, 2009: 59).

KOZ' [koz'] : **КОЗЬ** [коз'] (İbragimova, 2009 : 55). *Koz' – Göz*: “Görme organı” (TS: 976).

KOZAKOV [kozak + ov] : **КОЗАКОВ** [казак + оф] (Baskakov, 1992 : 132). *Kazak* – *kozak* : “1395 yılında Rusçada tespit edilmiş bu sözcük “çalışan, ırgat” daha sonra “Rus ve İran Ordusunda ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker”. *Kazak* : “Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker” (TS : 1370).

KOZLOV [kozl + ov] : **КОЗЛОВ** [казл + оф] (Baskakov, 1992 : 130). Rusça *козёл* ve *kozas* sözcükleri Türkçe *qozy* “kuzu” sözcüğünden türemiştir.

KOZNAKOV [koznak + ov] : **КОЗНАКОВ** [казнак + оф] (Baskakov, 1992 : 69). Koznak, Türkçe kökenli *gaznaq-gazynaq- gazanaq* “hazine, define” hem Eski Uygur Türkçesinde hem de Altın Ordu dilinde rastlanmaktadır.

KUÇ [kuç] : **КУЧ** [куч] (İbragimova, 2009 : 62). *Kuç -güç*: “fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet” (TS : 994).

KUÇİN [kuç + in] : **КУЧИН** [куч + ин] (İbragimova, 2009 : 62). **Bkz. KUÇ.**

KUÇMA [kuç + ma] : **КУЧМА** [куч + ма] (İbragimova, 2009 : 62). **Bkz. KUÇ.**

KUÇMİY [kuçm + iy] : **КУЧМИЙ** [кучм(а) + ий] (İbragimova, 2009 : 62). **Bkz. KUÇ.**

KUÇMİNDA [kuç + minda] : **КУЧМИНДА** [куч + минда] (İbragimova, 2009, s.62). “*Güç burada*” (İbragimova, 2009 : 62). **Bkz. KUÇ.**

KUÇUK [kuç + uk] : **КУЧУК** [куч + ук] (İbragimova, 2009 : 62). *Kuçuk-küçük*. (İbragimova, 2009 : 62).

KUL’BAKA, KUL’BAHA [kul’ + baka] : **КУЛЬБАКА, КУЛЬБАХА** [кул’ бака (к//х)] (İbragimova, 2009: 60) 1. *Kul’ – gül* (“gülmek” fiilinin emir kipi); baka (“bakmak” fiilinin kökü); 2. Gagauz Türkçesi *kurbaka* sözcüğünden türemiştir.

KUL’BAÇENKO [kul’ + baç (ç//k)+yenko] : **КУЛЬБАЧЕНКО** [кул’ + бач (ч//к) + энко] (İbragimova, 2009 : 60). **Bkz. KUL’BAKA.**

KUL’BAÇNIY [kul’ + baç + n + iy] : **КУЛЬБАЧНЫЙ** [кул’ + бач (ч//к) + н + ый] (İbragimova, 2009 : 60). **Bkz. KUL’BAKA.**

KULOMZİN [kukomz + in] : **КУЛОМЗИН** [куломз + ин] (Baskakov, 1992 : 192). *Kul* – “Tanrıya göre insan”; *Hamza* – “aslan, güçlü adam”.

KUNAŞ [kunaş] : **КУНАШ** [кунаш] (İbragimova, 2009:60). Eski Türkçe *küne-* “ışınmak” fiilinden +Aş sonekiyle türetilmiştir.

KUNAŞENKO [kunaş + enko] : **КУНАШЕНКО** [кунаш' + энка].

KUNAYEV [kuna + yev] : **КУНАЕВ** [куна + йэф] (Baskakov, 1992 : 258). 1) Türkçe kökenli *quna*: “sevinç, memnuniyet”. 2) qün – gün : “günü güneş”.

KURAKİN [kurak + in] : **КУРАКИН**[курак+ин] (Baskakov, 1992:47). Radlof’a göre *quraq*: 1) “kumaş parçası, yama”; 2) “kuru, kurumuş; yağışsız” (Radlof, II:921,922).

KURBANOV [kurban + ov] : **КУРБАНОВ** [курбан + аф] (İbragimova, 2009 : 60). Arapça *krb* kökünden gelen **Kurban** "tanrıya sunulan adak"sözcüğünden alıntıdır.

KURDYUMOV [kurdyum + ov] : **КУРДИУМОВ**[курд'ум + аф] (Baskakov, 1992 : 218). Azeri Türkçesi *xurdžun*, Arapça *kökenli hurç*: “Genellikle yelken bezinden veya meşinden yapılmış büyük heybe. 2. Çeşitli kumaşlardan yapılan, içerisine battaniye, yorgan vb. eşya konulan özel çanta” (TS : 1115).

KURMAN [kurm(a) + an]: **КУРМАН** [курм(а) + ан] (İbragimova, 2009 : 61). 1. *Kurma – kurmak*: “hazırlamak”. 2. *Kurman – kurban* (Arapça): “Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan ” (TS : 1529).

KURMANALEYEV [kurmanale + yev] : **КУРМАНАЛЕЕВ**[курманал'э + йэф] (Baskakov, 1992 : 47). Arapça*qurban*ve erkek ismi*Ali* birleşimidir.

KURŞAKOV [kurşak + ov] : **КУРШАКОВ**[куршак + оф] (Baskakov, 1992 :258).Kıpçak Türkçe kökenli *kursak* : “karın, mide” (KTTAS : 164); Türkiye Türkçesi *qurşaq*, *kurşak*: “kadınların arkadan bellerine bağladıkları işlemeli kuşak” (DS, VIII : 3009).

KURTA [kurt + a]: **КУРТА** [курта] (İbragimova, 2009:61).*Kurt*: 1. “Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan”; 2.Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan” (TS : 1533).

KURZAKOV [kurzak + ov]: **КУРЗАКОВ** [курзак + оф] (Baskakov, 1992:179). *Qursaq-құрсақ*: Kazak Türkçesinde “1.Kursak, karın.2.Rahim.” (KTTTS:338).

- KUŞ** [kuş] : **КУШ** [куш] (İbragimova, 2009:62). Eski Türkçe *kuş* sözcüğünden türemiştir. *Kuş*: “yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı” (TS : 1542).
- KUŞELEV** [kuşel + ev] : **КУШЕЛЕВ**[кушэл’ + эф] (Baskakov, 1992:104). Bu soyad Kırım Türkçesinden geçmiştir. Kırım Tatar Türkçesinde *küşül* : “sıçan”, Noğay Türkçesinde *küşelek*: “köpek yavrusu”, Altay Türkçesi *küşül*: “su sıçanı, köstebek”.
- KUTAYSOV** [Kutays + ov] : **КУТАЙСОВ**[кутайс + аф] (Baskakov, 1992:111). *Qutas- qutaz* : “başındaki süs, atın boynunda süs”.
- KUTEPOV** [Kutep + ov] : **КУТЕПОВ**[кут’эп + аф] (Baskakov, 1992:184). Farsça *kutāh paj – kutāpa* : “ayakları kısa olan”.
- KUTORGA** [Kutorga] : **КУТОРГА**[кутарга] (Baskakov, 1992:184). *Kütārgā – Kütārgāç. Kütār* : “kaldırmak”.
- KUTUZOV** [Kutuz + ov] : **КУТУЗОВ**[кутуз + аф] (Baskakov, 1992 : 92). *Kutuz – qutuz – quguz* : 1. *tıp* Köpek, kedi, tilki vb. memeli hayvanlardan ısırma, tırmalama veya salya yolu ile insana geçen, genellikle çırpınma, sudan korkma şeklinde beliren, zamanında aşı yapılmazsa ölümle sonuçlanan hastalık. 2. *sf.* Bu hastalığa yakalanmış. 3. *sf. mec.* Azmış (TS : 1516).
- KUYAN** [kuyan] : **КУЯН**[куйан (y//o)] (İbragimova, 2009:59). *Koyan – kuyan*: “tavşan” (DS, VIII : 3019).
- KUZİV** [kuz + iv] : **КУЗИВ** [куз + иф] (İbragimova, 2009 : 59). *Kuz – Güz*: “sonbahar” (TS : 1014).
- KUZLYAYEV** [kuzlay + yev] : **КУЗЛЯЕВ** [кузл’а + йэф] (İbragimova, 2009 : 59).
- KUZİN** [kuz + iv] : **КУЗИН** [куз + ин] (İbragimova, 2009 : 59).
- KUZOVLEV** [kuzovl + ev] : **КУЗОВЛЕВ**[кузовл + эф] (Baskakov, 1992 : 237). *Quzy – quzyly*: “koyun yavrusu” ya da burcu Oğlak olanlardır.

L

- LAÇİNOV** [laçin + ov] : **ЛАЧИНОВ**[лачин + аф] (Baskakov: 1992 : 178). *Laçın*: “1.Kartal; 2. Atmaca; 3. Doğan” (DS, IX : 3057).
- LAŞKARYOV** [laşkar + yov] : **ЛАШКАРЁВ**[лашкар + йоф] (Baskakov, 1992 :

171). Farsça kökenli *lāşkār* – “ordu, asker”.

LEYLEKA [leylek + a] : **ЛЕЙЛЕКА**[л’эйл’эк + a] (İbragimova, 2009 : 62).

Farsça *legleg* sözcüğünden alıntıdır.

M

MACAROV [macar + ov] : **МАЖАРОВ** [мажар + аф] (İbragimova, 2009:63).

Macar: “Macaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse” (TS : 1598).

MAKŞEYEV [makşe + yev] : **МАКШЕЕВ** [макше + еф] (Baskakov: 1992 :134).

Maqşy –baqşy : Uygur Türkçesinde “Budist bilgini, öğretmeni, bilgili insan”. Kıpçak Türkçesine *baqşy*, *bakşı* sözcüğü : “yazıcı” (KTTS :22).

MALAYEV [mala + yev] : **МАЛАЕВ** [мала + еф] (Baskakov, 1992:197). Tatar

Türkçesi *malaj* (“genç, delikanlı”) sözcüğünden türemiştir.

MALİK [malik] : **МАЛИК** [малик] (İbragimova, 2009:63). Arapçamalik:

“sahip olan” sözcüğünden alıntıdır.

MALİKOV [malik + ov] : **МАЛИКОВ** [малик + аф] (İbragimova, 2009:63).

MAMAYEV [mama + yev] : **МАМАЕВ** [мама + еф] (Baskakov, 1992 :222).Tatar

Türkçesinde *mamay* – “çocukları korkuttuğu canavar”.

MAN, MEN [man] : **МАН, МЕН** [ман (*a//e*)] (İbragimova, 2009 : 64). *Men – ben*.

MANCURA [man] : **МАНЖУРА** [ман + джурат] (İbragimova, 2009 : 64). *Man –*

men: “ben”; *curat*– Arapça kökenli *cüret* (yürekli, ataklık, cesaret) sözcüğünden alıntıdır.

MANGUŞ [manguş] : **МАНГУШ** [мангуш] (İbragimova, 2009: 65). Sözcüğün

kökü Moğol adı Myankuş’tan gelmektedir.

MANSUROV [mansur + ov] : **МАНСУРОВ**[мансур + аф] (Baskakov, 1992: 59).

Mansur : Arapça kökenli “mansur” (kazanan) genelde isim ve soyadı olarak kullanılmaktadır.

MANTUROV [mantur + ov] : **МАНТУРОВ**[мантур + аф] (Baskakov, 1992 : 196).

Мантупа-bandyra – bandıra: “bir geminin hangi devlete ait olduğunu gösteren bayrak” (TS : 249).

MAYDANOV [maydan + ov] : **МАЙДАНОВ** [майдан +оф] (İbragimova, 2009: 63). *Meydan*: “alan, saha” (TS : 1671).

MAYDANSKİY [maydansk + iy] : **МАЙДАНСКИЙ** [майданск + ий]. Bkz. **MAYDANOV**.

MERLİN [merl + in] : **МЕРЛИН** [м’эрл + ин] (Baskakov, 1992 : 119). *Emir + Ali* ya da *ömr + Ali* iki kökten oluşmaktadır.

MEŞERİNOV [meşerin + ov] : **МЕЩЕРИНОВ** [м’эш’эрин + аф] (Baskakov, 1992: 122). *Meşer* –“İdil-Ural Tatarların Mişer boyu ve Rusya’da Meşera adlı bir coğrafi yer”.

MEŞERSKİY [meşersk + iy] : **МЕЩЕРСКИЙ** [meşersk + iy] (Baskakov, 1992 : 79). *Meşer* – İdil-Ural Tatarların Mişer boyu ve Rusya’da Meşera adlı bir yer.

MOSOLOV [mosol + ov] : **МОСОЛОБ** [масол + аф] (Baskakov, 1992 : 156). Türkçe kökenli *mosol – mosyl – mosyl* : “yerine teslim eden, kurye”.

MUHANOV [muhan + ov] : **МУХАНОВ** [мухан + аф] (Baskakov, 1992 : 106). Arapça kökenli *Muhhan*: “köle, çalışan” sözcüğünden türemiştir.

MURATOV, MURADOV [murat(d) + ov] : **МУРАТОВ, МУРАДОВ** [мурат (*m//d*) + аф] (İbragimova, 2009 : 65 / Baskakov, 1992 : 217). Arapça kökenli *murad* (“istek, dilek”) sözcüğünden alıntıdır. Murat -XV-XVI. yy. Ruslar arasında yaygın isimdi (Fedosyuk, 2011: 73).

MURZA [murza] : **МУРЗА** [мурза] (İbragimova, 2009 : 66). *Murza* sözcüğü Arapça “mir” (baş, kumandan, amr); ve Farsça “za(da)” (oğul, evlat) sözcüklerden gelmektedir. “Bey’in oğlu” (İbragimova, 2009 : 66).

MURZİÇ [murz + iç] : **МУРЗИЧ** [мурз + ич] (İbragimova, 2009, s.66). Arapça kökenli *murza* + son ek – iç.

MUSİN – PUŞKİN [mus+in-puşk+ in] : **МУСИН – ПУШКИН** [мус+ин - пушк +ин] (Baskakov, 1992:143). *Musa*: “1. Musevi dininin kurucusu, İsrail peygamberi ve kanun koyucusu. 2. Bir vasiyeti yerine getirmekle görevli kimse” (KAS).

MUSTAFİN [mustaf + in] : **МУСТАФИН**[мустаф +ин] (Baskakov, 1992:247). Arapça kökenli *Mustafa* ismi.

MYAÇKOV [myaçk + ov] : **МЯЧКОВ** [м'ачк + аф] (Baskakov, 1992 : 146). Tatar Türkçesi *maçı- maça – мәче* : “kedi”.

N

NAVRUZOV, NAVROZOV[navru(o)z + ov] : **НАВРУЗОБ, НАВРОЗОБ** [навру(о)з + аф] (İbragimova, 2009 : 67). *Navruz – nevrüz*:Farsça *nev* (yeni) ve *roz* (gün) sözcüklerden gelmektedir.

NAGAYEV [nagay+ yev] : **НАГАЕВ** [нагай + йэф] (İbragimova, 2009:67).*Nagay – noğay*: Moğolca “nogay” (1. *Köpek*; 2. *Kafkasya'da yaşayan bir Türk kavmi*) sözcüğünden alıntıdır. *Nogay* – Cengiz Han sülalesinden Moğol Lideri, XIV. yüzyılda Altın Ordu’dan ayrılan Nogay Ordunun kurucusunun adıdır. Ruslar arasında yaygın isimdi (Fedosyuk, 2011 : 73).

NAGAYKA [nagay+ ka] : **НАГАЙКА**[нагай + ка] (İbragimova, 2009 : 67). *Nagayka*: 1. “kısa kemerli kırbaç” (Ojegov: 375). *Ногайка*:“Kırım ve Kafkasya’da yaşayan Türk soyu” (Ojegov: 418).

NAGAYETS [naga+ yets] : **НАГАЕЦ** [нагай + йэц] (İbragimova, 2009 : 67).

NAGAYÇUK [nagayç + uk] : **НАГАЙЧУК** [нагайч + ук] (İbragimova, 2009 : 67).

NARBEKOV [narbek + ov] : **НАРБЕКОВ** [нарб'эк+ аф] (Baskakov, 1992:152).*Nar*: “1. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (*Punica granatum*). 2. Bu ağacın kırmızımtırak sarı sert bir kabukla örtülü, içinde çok sayıda kırmızımtırak, sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi” (TS : 1751) + bek (bey) “erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü” (TS : 320).

NARIŞKİN [narışk + in] : **НАРЫШКИН** [нарышк + ин] (Baskakov, 1992 : 101). Farsça kökenli *nar* sözcüğü + Türkçede “küçük” anlamını veren -iş eki + Rusçadaküçük anlamını veren -ka eki (nar+iş+ka).

NASUROV [nasur (*i//u*)+ ov] : **НАСУРОВ** [насыр (*и//у*) + аф] (İbragimova, 2009 : 68). *Nasur – nasır*: Arapça kökenli “nāsūr” (en çok el ve ayağın sürekli

sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri) sözcüğünden alıntıdır.

NAZİMOV [nazim +ov] : **НАЗИМОВ**[назим + аф] (Baskakov, 1992:258). Arapça kökenli *nazim*: “düzenleyen, düzene koyan, tertip eden” (TS:1755).

NEDUVAYEV [ne +duva + yev] : **НЕДУБАЕВ**[не + дува +еф] (İbragimova, 2009 : 68). *Ne*: olumsuz Rusça öneki; *duva*: Arapça du’a (*yakarış*) sözcüğünden alıntıdır.

O

OGAREV [ogar + ev] : **ОГАРЕВ**[огар’ + эф] (Baskakov, 1992 : 172). *Oqar* – *oğar* : “uzun, yüce” (Radlof, I : 993).

OGARKOV [ogark + ov] : **ОГАРКОВ**[огарк + аф] (Baskakov, 1992 : 147). *Oqar* – *oğar* : “uzun, yüce” (Radlof, I : 993).

OGON-DOGONOVSKIY [ogon-dogonovsk+iy] : **ОГОН-ДОГОНОВСКИЙ**[агон – догонофск + ий] (Baskakov, 1992 : 166). 1) Kıpçak dillerinde *üjkön-üjgön* – “üyük, yüce”. 2) Türkçe kökenli *oğan-oğon* : “tanrı”. 3) *ögön* – *öven* : “yücelten, tebrik eden”.

ORDINETS [ordı + n + ets] : **ОРДЫНЕЦ** [ардын’ + эц] (İbragimova, 2009:69). *Orda* – *ordu*: “bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü) sözcüğünden gelmektedir” (TS : 1810).*Ordinets* – “Altın Ordu sakinidir; daha sonra Devlet Hazinesini getiren Hanın haizmetkarın adıdır; daha sonra Orda’nın esirinden satın alınan ve Knezin topraklarında yaşayan kişinin adıdır. En son Novosibirsl İli Ordinskiy köyünde yaşayan kişinin adıdır” (Fedosyuk, 2011: 79).

ORDINÇUK [ordinç + uk] : **ОРДЫНЧУК** [ордынч +ук].(İbragimova, 2009: 69).

Bkz. **ORDINETS**.

ORDINOV [ordin + ov] : **ОРДЫНОВ** [ордын+ оф].(İbragimova, 2009:69).

Bkz. **ORDINETS**.

ORDINTSEV [ordints + ev] : **ОРДЫНЦЕВ** [ордынц+ еф].(İbragimova, 2009:69). Bkz. **ORDINETS**.

OSORGİN [osorg+ in] : **ОСОРГИН** [асарг +ин] (İbragimova, 2009 : 69). *Osarmaq* – *osurmaq* – *osurmak* : kaba “yellenmek”.

OTAMAN [ota + man] : **ОТАМАН** [атаман] (Useinov, 2005:151). *Ota+ man* (ata ve men (ben)) sözcüklerden türemiştir. *Otaman* sözcüğü (ataman) Ukrayna’da XV–XVI. yüzyıllarda girmiş ve ilk anlamını kaybetmiştir. O zaman otoman, baş çoban ayrıca on başı olan kişilerdir. Zamanla Ukraynacada bu sözcük “komutan”, “Kazak veya köy bölüğünün komutanı” anlamına gelmiştir.

OTAMANOV [otaman + ov]: **ОТАМАНОВ** [атаман + аф] (Useinov,2005:151).

OTAMANÇUK [otaman + çuk]:**ОТАМАНЧУК**[атаман + чук] (Useinov,2005:151).

OTAMANYUK [otaman + yuk]:**ОТАМАНЮК** [атаман + йук] (Useinov,2005:151).

P

PEÇENEGOV [peçeneg (g//k) + ov] : **ПЕЧЕНЕГОВ** [п’эч’эн’эг + аф] (İbragimova, 2009:71). *Peçenek* – “IX-XI. yy. Güney-Doğu Avrupa’da yaşamış Türk kabilesi” (Ojegov, 1988 : 417); “VIII-XI. yüzyıllar arasında Türkistan’da, Güneydoğu Avrupa ve Balkanlarda yaşamış olan bir Türk kavmi” (TS : 1905).

PEÇENEJSKİY [peçenejsk+iy] : **ПЕЧЕНЕЖСКИЙ** [п’эчэн’эшск+ий] (İbragimova, 2009:71).

PİROGOV [pirog + ov] :**ПИРОГОВ** [пирог + оф] (Baskakov, 2009 : 247). *Пирог* - *Börek* – *bürök* : “Açılmış hamurun veya yufkanın arasına, peynir, kıyma, ıspanak vb. konularak çeşitli biçimlerde pişirilen hamur işi” (TS : 399).

POLİVANOV [polivan + ov] : **ПОЛИВАНОВ** [паливан + аф]
(Baskakov,2009:118). Farsça kökenli *p□lwan* – *paliwan* –
p□hlewan - *pehlivan* : “güreşçi”.

POLOVTSEV [polovts + ev] : **ПОЛОВЦЕВ** [полов ц + эф] (İbragimova, 2009:71). Rus kaynaklarında Kıpçaklar *Polovtsı* olarak adlandırılmaktadır.

POLOVÇENKO [polovç + enko] : **ПОЛОВЧЕНКО** [палофч + энко]
(İbragimova, 2009:71). Bkz. **POLOVTSEV**.

R

- RAMZAYEV** [ramza + yev] : **РАМЗАЕВ** [рамзай + эф] (İbragimova, 2009:71).
Ramza-Remzi: Arapça kökenli erkek ismi (*İşaretle, simgeyle ilgili, simgeli, simgesel*) (KAS).
- RAMZİN** [ramzin] : **РАМЗИН** [рамз + ин] (İbragimova, 2009:72)
- RAHMANOV** [rahman + ov] : **РАХМАНОВ**[рахман + оф] (İbragimova,2009:72).
Rahman: “*Herkese, her canlıya merhamet eden*” (TS : 1961).
- ROHMANİNOV** [rahmanin + ov] : **РОХМАНИНОВ**, [рахманин+оф] (İbragimova, 2009:72). Bkz. **RAHMANOV**.
- READOV** [read + ov] : **РЕАДОВ** [p’эад + аф] (Baskakov, 1992:238). Arapça erkek özel ismi *Ra’d* : “gök görüntüsü”.

S

- SABADA** [saba + da] : **САБАДА** [саба + да] (İbragimova, 2009:72). *Saba – sabah*: Arapça kökenli “saba” (*sabah ezanı, sabah namazı*) sözcüğünden gelmektedir.
- SABADİN** [sabad + in] : **САБАДИН** [сабад + ин] (İbragimova, 2009:72).
- SABLUKOV** [sabluk + ov] : **САБЛУКОВ** [саблук + оф] (Baskakov, 1992:71). Türkçe kökenli *salbuq – salbuq- salpuq - salpak*.
Salpa : “tembel, iş bitmez, gevşek” (TS: 2022).
- SABODAŞ** [sabodaş] : **САБОДАШ** [сабадаш] (İbragimova, 2009:72).
 “Sabah erken kalkan kimse”.
- SABUROV** [sabur+ ov] : **САБУРОВ** [сабур + аф] (Baskakov, 1992:56).*Sabur –* Arapçakökenli *sabür* (çok sabırlı) sözcüğünden türemiştir.
- SALTİKOV** [saltık + ov] : **САЛТЫКОВ** [салтык + оф] (Baskakov, 1992:85). *Saktık – saltaq – soltaq – syltyq – syltaq*. Genelde Kıpçak Türk grubunun dillerinde (Kazakça, Kırgızca) “biraz aksak, topallayan, ayağı sağlam olmayan” anlamına gelmektedir.
- SAMARİN** [samar + in] : **САМАРИН** [самар + ин] (Baskakov, 1992:144).*Samar –*

semer : İran sözcüğü *semer* : “1. At, eşek, katır vb. hayvanların sırtına yerleştirilen, üzerine yük bağlanan veya binilen, iskeleti ağaçtan araç 2. Hamalların yük taşırken kullandığı deriden sırt yastığı, arkalık” (TS : 2063)

SANBUROV [sanbur + ov] : **САНБУРОВ** [санбур + аф] (Baskakov, 1992:76).
Sanbur – salbur: “sarkan, gevşek”.

SAPAYENKO [sapa + yenko] : **САПАЕНКО** [сапа + йэнка] (İbragimova, 2009:73).
Sapa – safa: Arapça kökenli *sefa*: “1. Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma. 2. Eğlence, zevk, neşe” sözcüğünden alıntıdır. “Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin” anlamına gelen kız ve erkek ismidir (TS:2056).

SARAKUN [sara + kun] : **САРАКУН** [сапа + кун] (İbragimova, 2009:73). *Sara – “sarı”; kun – “gün”. “Sarı (altın) gün”.*

SARBAŞ [sar + baş] : **САРБАШ** [сар + баш] (İbragimova, 2009:73). *Sar – “sarı”; baş: “sarı baş”.*

SARANA [sarana] : **САРАНА** [сарана] (İbragimova, 2009:73). *Сарана– 1. Zambak. 2.Yaban sarımsağı (Fasmer,IV: 560).*

SARMAGA [sarmaga] : **САРМАГА** [сармага] (İbragimova, 2009:74). *Sarmag – sarmak.*”Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek. 2. Kuşatmak, çevirmek, ihata etmek” (TS : 2038).

SAVANÇEYEV [savançe + yev] : **САВАНЧЕЕВ**[саванчэ + йэф] (Baskakov, 1992 : 133). *Saban*: “çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı” ve kişi eki -çi/cı (TS:1995).

SAY [say] : **САЙ**[caй] (İbragimova, 2009:72). *Say*:“1.Düz, tabaka biçiminde ince, yassı taş. 2.İri, büyük kaya. 3.Dik kayalık, taşlık yer. 4.Ekime elverişsiz, altında taş, kum ve kil tabakası bulunan toprak. 5.Tarla sürerken ayrılan eni dar, boyu uzun evlek. 6.Kır, düz olmayan yerler” (TS : 2046).

SELEHOV [seleh + ov] : **СЕЛЕХОВ** [с'эл'эх + аф] (Baskakov, 1992 : 217). *Seleh – salih* : “1. Elverişli, iyi, uygun, yakışır. 2. Yetkisi, hakkı olan. 3. Dinin buyruklarına uygun harekette bulunan” (KAS).

SERDÜK [serdük] : **СЕРДЮК** [серд'ук] (İbragimova, 2009:74). *Сердюк* – Türkçe *sürtüksözcüğü*nden türemiştir (Fedosyuk, 2011: 96). Rusçada *serdük* “getman veya atamanın korumasıdır” (Fasmer, 1987: 606).

SERDÜKOV [serdük + ov] : **СЕРДЮКОВ** [с'эрд'ук + оф] (İbragimova, 2009:74).

Bkz. **SERDÜK**.

SERDÜÇENKO [serdüç (*k/ç*) + enko] : **СЕРДЮЧЕНКО** [с'эрд'ук (к//ч) + энка] (İbragimova, 2009:74). Bkz. **SERDÜK**.

SKRIPEYEV [skripe + yev] : **СКРЫПЕЕВ** [скрып'э + йэф] (Baskakov, 1992:67). Bu Rus soyadı *soqyr* ve *bej* iki Türkçe kökenli sözcükten türemiştir. *Soqyr* – *soqur* ve Sibiry Türk dillerinde çeşitleri *soqor* – *soqyr*, Moğolca *soxor* “kör, yamuk” anlamına gelmektedir. *Bej* sözcüğü Altın Ordu’da “knez, sayın, bey” hem askeri hem sivil soylu beyler için kullanılan addır.

SONİN [son + in] : **СОНИН** [сон + ин] (Baskakov, 1992: 104). *Son* – *сонгу* : “son olan”. Bu soyadının Türkçe kökenli olup olmaması henüz net değildir.

SOYMONOV [soymon + ov] : **СОЙМОНОВ** [сааймон +аф] (Baskakov, 1992:70). Türk-Moğol temeline sahip olan Soymonov soyadı Baskakov’a göre *sojmon* “hızlı hareket eden, kıvrılarak” anlamındaki sözcükten gelmektedir.

STAMBULA [stambul+a] : **СТАМБУЛА** [стамбул+а] (İbragimova, 2009:74). *Stambul* - Türkiye’nin eski başkentidir.

STAMBULCI [stambul+cı] : **СТАМБУЛДЖИ** [стамбул+джы] (İbragimova, 2009: 75). Bkz. **STAMBULA**.

STERLEGOV [sterleg+ ov] : **СТЕРЛЕГОВ** [ст'эрл'эг + аф] (Baskakov, 1992 :203). Farsça kökenli *sitare* : “yıldız”.

SURİN [sur + in] : **СУРИН** [сур + ин] (Baskakov, 1992 :241). Başkut erkek

özel ismi *Sura*.

SURMAÇ [surm + aç] : **СУРМАЧ** [сурм + ач] (İbragimova, 2009:75). *Surma* – *sürme*(kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is) (TS:2185).

SURMAÇEV [surmaç + ev] : **СУРМАЧЕВ** [Сурмач + еф] (İbragimova, 2009:75).

SURMAÇYOV [surmaç + yov] : **СУРМАЧОВ** [Сурмач + оф] (İbragimova, 2009:75).

SURMİN [surm + in] : **СУРМИН** [сурм + ин] (Baskakov, 1992 : 216).Sürme : “Kırpık diplerine sürülen siyah boya, sürme, is” (TS:2185).

SUVOROV [suvor + ov] : **СУВОРОВ** [сувор + аф] (Baskakov, 1992 : 84). *Suvorov* soyadının kökü Farsça *süvari* sözcüğünden gelmediğini ihtimali çok düşük olsa da tahmin edilmektedir.

SVERBEYEV [sverbe + yev] : **СВЕРБЕЕВ** [св’эrb’э+ йэф] (Baskakov, 1992: 245). Farsça kökenli *suvar* – *süvari* : “ticaret gemilerinde kaptanlık yapan kimse” (TS:2192) + *bey*: “komutan”.

Ş

ŞABAYEV [şaba + yev] : **ШАБАЕВ**[шаба + йэф] (İbragimova, 2009:90).*Şaba* - *Şaban*: “ay takviminin sekizinci ay, üç ayların ikincisi” (TS : 2195).

ŞAHOV [şah + ov] : **ШАХОВ** [шах + аф] (İbragimova, 2009:91).*Şah*:Farsça kökenli “şah” (*İran veya Afgan hükümdarı*) sözcüğünden alıntıdır.

ŞAHOVSKIY [şahovsk + iy] : **ШАХОВСКИЙ** [шахофск +ий] (İbragimova, 2009: 91). Bkz. **ŞAHOV**.

ŞAHOVSKOY [şahovsk +oy] : **ШАХОВСКОЙ** [шахофск +ой] (Baskakov, 1992: 79).

Bkz. **ŞAHOV**.

ŞAHNÜK [şahnük] : **ШАХНЮК** [шахн’ук] (İbragimova, 2009: 91). Bkz. **ŞAHOV**.

ŞAHNENKO [şahn + enko] : **ШАХНЕНКО** [шахн’ + энка] (İbragimova, 2009: 91).

Bkz. **ŞAHOV**.

- ŞALİMOV** [şalim + ov] : **ШАЛИМОВ** [шалим + аф] (Baskakov, 1992: 137). Arapça kökenli *şah* : “İran veya Afgan hükümdarı” (TS : 2195) ve *alim* : “bilgin” (TS : 96).
- ŞAM** [şam] : **ШАМ** [шам] (Baskakov, 1992:137). *Шам* : “mum” (Useinov, 2002: 319). *Şama* : “bal mumuna veya parafine batırılmış fitil” (TS: 2200).
- ŞAMİN** [şam + in] : **ШАМИН** [шам +ин] (Baskakov, 1992:138). Bkz. **ŞAMİN**.
- ŞAMŞEV** [şamş + ev] : **ШАМШЕВ**[шамш + эф] (Baskakov, 1992 : 131). 1) Türkçeye Arapçadan geçmiş *şam* sözcüğünden türemiştir; 2) Arapça kökenli *şems* (güneş) sözcüğünden türenme ihtimali düşük olsa da var.
- ŞAMŞUR** [şamş + ur] : **ШАМШУР** [шамш (с//ш) + ур] (İbragimova, 2009: 90). *Şamş*: Arapça kökenli “şems” (güneş) sözcüğünden alıntıdır (TS :2215)
- ŞARAVÇENKO** [şarav (f//v) + ç + enko] : **ШАРАВЧЕНКО** [шарафч + энка] (İbragimova, 2009: 90). *Şarav –Şaraf (f//v)*: Arapça kökenli “şeref” (*başkasının, birine gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur*) sözcüğünden alıntıdır.
- ŞARAPENKO** [şarap + enko] : **ШАРАПЕНКО** [шарап’ + энка] (İbragimova, 2009: 91). *Şarap*: Arapça kökenli “üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey” (TS : 2204).
- ŞARAPOV, ŞERAPOV** [şarap + ov] : **ШАРАПОВ, ШЕРАПОВ** [ша/эрап + аф] (İbragimova, 2009: 91/ Baskakov, 1992 :138). *Şarap* : Arapça kökenli “şarap” sözcüğünden alıntıdır.
- ŞEBANOV** [şeban + ov] : **ШЕБАНОВ** [шэбан + аф] (Baskakov, 1992:211). Arapça kökenli *şaban* : “takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi” (TS : 2195) sözcüğünden alıntıdır.
- ŞELEHOV** [şeleh + ov] : **ШЕЛЕХОВ** [шэл’эх + аф] (Baskakov, 1992 :171). Kıpçak dillerde rastlanan *çelek – şelek* : “kova, sürahi, su için kap”.
- ŞERBAY** [şer + bay] : **ШЕРБАЙ** [шэр + бай] (İbragimova, 2009: 91). *Şer*:

Arapça kökenli “şerr” (*kötülük, fenalık*) sözcüğünden alıntıdır.

ŞEREMET [şeremet] : **ШЕРЕМЕТ**[шэр’эм’эт] (İbragimova, 2009: 91). *Şeremet*: “15 - 16.yy. özel isimdi, daha sonra 16. yy. Şeremetev boyar soyudur. Radlof’a göre *şeremet* - “hızlı yürüyen”, “kaba, sert” (Fasmer, 1987, IV: 428).

ŞEREMETKO [şeremet + ko] : **ШЕРЕМЕТКО**[шэр’эм’эт + ка] (İbragimova, 2009: 92).

ŞEREMETYEY [şeremet + yev] : **ШЕРЕМЕТЬЕВ** [шэр’эм’эт’ + йэф] (İbragimova, 2009: 92).

ŞETNEV [şetn +ev] : **ШЕТНЕВ**[шэtn + эф] (Baskakov, 1992:142).*Şeten –çeten* : “ahırın bir tarafında yavrular için ayrılan yer” (DS, III : 1150).

ŞİHMATOV [şıhmat+ov] : **ШИХМАТОВ**[шыхмат+аф] (Baskakov, 1992:235).*Şeyh*: “1. Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse. 2. Tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimse. 3. Arap kabile ve aşireti başkanı (TS : 2219) + Ahmad.

ŞİMANOVSKİY [şımanovsk+iy] : **ШИМАНОВСКИЙ**[шымановск+ий] (Baskakov, 1992:218).*Şıman – şışman* : “deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse), şişko, mülahham” (TS:2228).

ŞİŞKİN [şışk + in] : **ШИШКИН** [шышк + ин] (Baskakov, 1992: 123). Türkçe *şiş*: “şişmiş olan yer, şişlik” sözcüğünden türemiştir (TS : 2227) .

ŞİSMARYOV [şışmar + yov] : **ШИШМАРЁВ** [шышмар’ + оф] (Baskakov, 1992: 210). Türkçe *şişman*(şişen yer, şişlik) + er (kişi) iki sözcükten türemiştir (TS : 2227) .

ŞİŞOV [şış + ov] : **ШИШОВ**[шыш + оф] (Baskakov, 1992: 200). Bkz. **ŞİŞKİN**.

ŞİŞMAN [şışman] : **ШИШМАН** [шишман] (İbragimova, 2009: 92). *Şışman*: “deri altında fazla yağ toplanması sebebiyle vücudun her yanı şişkin görünen (kimse)” (TS :2228).

ŞİRİN [şirin] : **ШИРИН** [шырин] (İbragimova, 2009: 92).*Şirin*: “sevimli, cana yakın, tatlı, hoş” (TS : 2226).

- ŞUBİN** [şub + in] : **ШУБИН** [шуб + ин] (Baskakov, 1992 : 218). *Džübbe* – “cüppe”.
- ŞUKLİN** [şukl + in] : **ШУКЛИН** [шукл + ин] (Baskakov, 1992 : 207). Türkçe kökenli *çük* – *şük* “kiprik”, *şüklü* : “güzel kiprikli olan”.
- ŞUMAKOV** [şumak + ov] : **ШУМАКОВ** [шумак + оф] (Baskakov, 1992: 194). Türkçe kökenli *çumak* – *şumak* – *çotak* : “ucu topuzlu değnek” (TS : 561).

T

- TABİY** [tabiy] : **ТАБИЙ** [табий] (İbragimova, 2009:75). *Tabiy* – Arapça “tabii” (*katıksız, saf, doğal*) sözcüğünden alıntıdır.
- TALİZİN** [talız + in] : **ТАЛЫЗИН** [талыз + ин] (Baskakov, 1992:62). Baskakov’a göre Talizin, Tagaldızın soyadları “tek” ve “yıldız” iki Türkçe sözcüğünden (“yalnız yıldız”) oluştuğunu ve bu soylu soyadının armasının sol alt kısmında tek sekiz uçlu yıldız etimoloji ile ilişkili olabileceğini düşünmektedir (Baskakov, 1992: 62).
- TANEV** [tan + ev] : **ТАНЕВ** [тан’ + эф] (Baskakov, 1992: 211). Türkçe fiil kökü *tany* : “bilmek, öğrenmek, tanımak”; *tanıq* – *tanık* : “gördüğünü ve bildiğini anlatan, bilgi veren kimse, şahit” (TS : 2261).
- TARTIKOV** [taptık + ov] : **ТАПТЫКОВ** [таптык + аф] (Baskakov, 1992: 189). Tatar Türkçesi *taptyq* : “doğan, bulunan” sözcüğünden türemiştir.
- TARAKANOV** [tarakan+ov] : **ТАРАКАНОВ** [таракан+оф] (Baskakov, 1992: 225). Eski Uygur Türkçesinde *taryq* – “dağıtmak, dağılmak, yok olmak” fiilden türemiştir. *Taryqqan* – *taryqan* : “dağıtan, dağılan”.
- TARBEYEV** [tarbe + yev] : **ТАРБЕЕВ** [тарб’э + йэф] (Baskakov, 1992:60). *Tarbay* sözcüğü Türkçe ve Moğolcada karışık anlamları içermektedir: 1) “gerilmek, şişmek; 2) “gururlu olmak, gösteriş yapmak”. Kırgız Türkçesi *tarbaj* “yayvan”, Karakalpak Türkçesi *tarbaj* “geniş yayılmak” (Baskakov, 1992:61).
- TARHANOV** [tarhan + ov] : **ТАРХАНОВ** [тархан + аф] (İbragimova, 2009:76). Tarhan – Eski Türkçe “tarh(k)an” (vergi’den muaf olan üst sınıf).

Fedosyuk'a göre eskiden beri Tatarlarda daha sonra Ruslarda *Tarhan*: “vergiden muaf ve ayrılcılığı olan kişidir. Daha sonra hem Tatar, hem Rusların özel ismi oldu. 18.-19.yy. *tarhan* kelimesinin anlamı “gezgin küçük tüccar” olarak değişir. “Tarhanı kandıran daha dünya'ya gelmemiştir” eski Rus atasözüdür” (Fedosyuk: 103).

TATAYENKO [tata + yenko] : **ТАТАЕНКО** [тата + йэнка] (İbragimova, 2009:76).

Tata - - 1. Abl. 2. Hala (Useinov III, 2002 : 247).

TAŞLIK, TYAŞLIK [taş + lık] : **ТАШЛЫК, ТЯШЛЫК** [таш + лык] (İbragimova, 2009:78). *Taşlık* – “nehirlerin yaygın isimleri: 1) Güney Bug'a giren Taşlık Barajı; 2) Tyasmin nehrini besleyen Kuru Taşlık nehir ismidir (Fasmer IV, 1987: 30)

TAŞLIKOV [taş + lık + ov] : **ТАШЛЫКОВ** [ташлык + аф] (İbragimova, 2009:78)

TAŞLIÇENKO [taş + lıç (k//ç) + enko] : **ТАШЛЫЧЕНКО** [ташлык (к//ч) + энко] (İbragimova, 2009:78)

TATAR, TATARA [tatar(a)] : **ТАТАР, ТАТАРА** [татаp(a)] (İbragimova, 2009:76). Tataristanda, Batı Sibirya'da ve Rusya Federasyonu'nun değişik bölgelerinde yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse (TS:2283).Eskiden Rusyanın Doğusunda yaşayan farklı milletler ve o bölgede uzun süre yaşayan Rusları da Tatar olarak adlandırıyorlardı (İbragimova, 2009:76).

TATARİN [tatar + in] : **ТАТАРИН** [татаp + ин] (İbragimova, 2009:77). Bkz. **TATAR.**

TATARİNOV [tatar + in + ov] : **ТАТАРИНОВ** [татаp + ин + оф] (Baskakov, 1992 : 122). Bkz. **TATAR.**

TATARİNTSEV [tatarints + ev] : **ТАТАРИНЦЕВ** [татаpинц+ эф] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARİÇENKO [tatarints+ ev] : **ТАТАРИНЧЕНКО** [татаpич+ энко] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARNİK [tatar + nik]: **ТАТАРНИК** [татаp + ник] (İbragimova, 2009:78). Bkz.

TATAR.

TATARNİKOV [tatarnik + ov] : **ТАТАРНИКОВ** [татарник + аф] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARSKİY [tatarsk + iy] : **ТАТАРСКИЙ** [Татарск + ий] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARÇENKO [tatarç + enko] : **ТАТАРЧЕНКО** [татарч + энко] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARÇİN [tatarç + in] : **ТАТАРЧИН** [татарч + ин] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATARÇUK [tatarç + uk] : **ТАТАРЧУК** [татарч + ук] (İbragimova, 2009:78). Bkz. **TATAR.**

TATİŞEV [tatiş + ev] : **ТАТИЩЕВ** [татиш' + эф] (Baskakov, 1992:87). Türkçe kökenli *tat* sözcüğünden türemiştir.

TEGLEV [tegl + ev] : **ТЕГЛЕВ** [т'эгл' + эф] (Baskakov, 1992 : 98). *Tegel* – “seyrek ve eğreti dikiş” (DS, X: 3859).

TEKUTYEV [tekut + yev] : **ТЕКУТЬЕВ** [т'экут' + йэф] (Baskakov, 1992 : 196). *Tiküwçi* (tik + üw + -çy//çi) : “elbise diken, bir şeyi yapan, üreten”.

TELEGİN [teleg + in] : **ТЕЛЕГИН** [т'эл'эг + ин] (Baskakov, 1992 : 129). Türkçe kökenli *telega* – *t□g□r□k* - - *t□g□l□k* “*tekerlek*” sözcüğünden türemiştir.

TENİŞEV [teniş + ev] : **ТЕНИШЕВ** [т'эниш + эф] (Baskakov, 1992:247). *Tinç* – *tinş* – *tiniç* – *tiniş*: “sakin, sessiz”

TERZİ [terzi] : **ТЕРЗИ** [т'эрзи] (İbragimova, 2009:79). *Terzi* – Farsça “*tera:zi*” (bir kolun iki ucuna asılı iki kefedden oluşan tartı, mizan) kelimesinden alıntıdır (TS:2335).

TEVYAŞEV [tevyaş + ev] : **ТЕВЯШЕВ** [т'эв'аш + эф] (Baskakov, 1992:213). Tatar Türkçesi *t□w□* : “deve” + son eki – ş. *T□w□ş* : “deve yavrusu”.

TİLİK [tıl + ik] : **ТЫЛИК** [тыл + ик] (İbragimova, 2009:82). *Tıl-dil*: “ağız

boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı” (TS:662).

TİHMENEV [tihmen + ev] : **ТИХМЕНЕВ** [тихм’эн’ + эф] (Baskakov, 1992 : 182). Moğolca tiimhen : “kötü, iyi değil”.

TİMAŞEV [timaş + ev] : **ТИМАШЕВ** [тимаш + эф] (Baskakov, 1992:159). 1) Özel isim tijm□dž – tijm□ç: “amaç, niyet”; 2) tuj “bağlamak, iliklemek” + son eki ma; 3) Tatar sözcüğü tuw – “doğmak” + son ek -ma + son ek – ş.

TİMİRÝAZEY [timiryaz + ev] : **ТИМИРЯЗЕВ** [тимир’аз’ + эф] (Baskakov, 1992 : 214). *Timir–demir*+ yazı : Arapça’da “asker, savaşçı”.

TİNKOV [tink + ov] : **ТИНЬКОВ** [тин’к + оф] (Baskakov, 1992:124). Tinkkökü ya Tatar *tyjnaq* “mütevazi, nazik, kibar” sözcüğünden ya da Türk-Moğol *tenek* “aptal, şımarık”, yada Türkçe *tijin* “sincap” sözcüğünden türemiştir.

TİŞENİNOV [tişenin + ov] : **ТИШЕНИНОВ** [тишэнин + оф] (Baskakov, 1992: 181). *Taşynu – teşinü* : “girişte ayakabıların çıkarttığı yer”.

TOBOLA [tobol + a] : **ТОБОЛА** [табол + а] (İbragimova, 2009:79). *Tobol* – Rusya’da ve Kazakistanda bir nehir.

TOKAY [tok + ay] : **ТОКАЙ** [ток + ай] (İbragimova, 2009:79). *Tok* : “açlığını gidermiş, doymuş, aç karşıtı; “ay” – “Dünya’nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh” (TS:2361).

TOKAYEV [tok + a(y) + ev] : **ТОКАЕВ** [тока+ йэф] (İbragimova, 2009:79). Bkz. **TOKAY**.

TOKMAKOV [tokmak + ov] : **ТОКМАКОВ** [такмак + оф] (İbragimova, 2009:79). Tokmak – “ağaçtan yapılmış iri çekiç” (TS:2362). İnatçı, ısrarcı, “aynı şey deyip duran” kimseye verilmiş ad olabilir. Eski Rusya’da Tokmakov boyar soyları vardı. Tokmakov soyu 16.yy. Moskova’da yaşayan İvan Tokmakov’dan gelmektedir (Fedosyuk, 2011:105).

TOLBUZİN [tolbuz + in] : **ТОЛБУЗИН** [талбуз+ ин] (Baskakov, 1992:205). *Tolbaz* – *tolmaz– dolmaz* : “dolmayan”.

TOLMAÇYOV [tolmaç + yov] : **ТОЛМАЧЁВ** [талмач + оф] (Baskakov, 1992: 244).

Til : “dil” + son ek – maç//меç. *Толмач* – *dilmaç*: “çevirmen” (TS : 2329).

TOMAR [tomar] : **ТОМАР** [тамар] (Baskakov, 1992:219). *Tomar* – *tumar* – *tulsım* : “Büyülü olduğuna inanılan muska vb. şey” (TS : 2348).

TORBA [torba] : **ТОРБА** [таpба] (İbragimova, 2009:81). Torba – “genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç” (TS: 2373).

TORSUKOV [torsuk + ov] : **ТОРСУКОВ** [таpсуk + оф] (Baskakov, 1992:179). Tatar Türkçesi *torsyq* : “tulum” (bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi).

TORUBAYEV [toruba + yev] : **ТОРУБАЕВ** [тоpуба + йэф] (Baskakov, 1992:244). Kesinlikle Türk soyadıdır. *Töre* : “Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet” (TS:2377) + *baj* : “bey”.

TSURİKOV [tsurik + ov] : **ЦУРИКОВ** [цурик + аф] (Baskakov, 1992:106).

Tsurikov sülale armasında ok, hilal, sekiz üçlüyıldız gibi Türklere has simgeler mevcuttur.

TUHAÇEVSKİİY [tuhaçevsk + iy] : **ТУХАЧЕВСКИЙ** [тухачэфск + ий] (Baskakov, 1992 : 201). Tatar Türkçesi *tuyaş* – *tuyaç* : “ekmek türü, etli ekmek”.

TUL [tul] : **ТУЛ** [тул] (İbragimova, 2009:81). *Tul* – *dul* : “eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek” (TS : 722).

TULUBYEV [tulub + yev] : **ТУЛУБЬЕВ** [тулуб’ + йэф] (Baskakov, 1992 : 191). 1) Tatar Türkçesi *tulu* – *dolu* : “sinirli, hırçın”. 2) Tulu - “sinirli, hırçın” + bej “bey” - sinirli bey. 3) tulup – “korkuluk” + bej “bey” - “korkuluk bey”.

TUMANSKİİY [tumansk + iy] : **ТУМАНСКИЙ** [туманск + ий] (Baskakov, 1992 : 199). *Tuman* : 1) “Don, şalvar”. 2) “Nem, çiy” (TS : 2385).

TURA [tura] : **ТУРА** [тура] (İbragimova, 2009:82). *Tura – tuğra*: “Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret” (TS: 2384).

TURUBAY [turu + bay] : **ТУРУБАЙ** [туру + бай] (İbragimova, 2009 : 82). Bkz.

TURA.

TURÇAK [turç + ak] : **ТУРЧАК** [турч + ак] (İbragimova, 2009:82). *Turç – turk– türk* : “Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse. 2. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse” (TS : 2401).

TURÇANİNOV [turçanın + ov] : **ТУРЧАНИНОВ** [турчанин+ аф] (Baskakov, 1992 : 75). Bkz. **TURÇAK.**

TURÇENKO [turç + enko] : **ТУРЧЕНКО** [турч + энко] (İbragimova, 2009 : 82).

Bkz. **TURÇAK.**

TURÇİN [turç + in] : **ТУРЧИН** [турч + ин] (İbragimova, 2009 : 82). Bkz.

TURÇAK.

TURÇİNOV [turçin + ov] : **ТУРЧИНОВ** [турчин + оф] (İbragimova, 2009:82). Bkz.

TURÇAK.

TURENKO [tur + enko] : **ТУРЕНКО** [тур’ + энка] (İbragimova, 2009 : 82). Bkz.

TURÇAK.

TUROV [tur + ov] : **ТУРОВ** [тур + оф] (İbragimova, 2009:82). *Turç – turk– türk* : “Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan halk ve bu halktan olan kimse. 2. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin değişik lehçelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse” (TS : 2401).

TUROVETS [turov + ets] : **ТУРОВЕЦ** [турав + эц] (İbragimova, 2009:82). Bkz.

TUROV.

TURGENEV [torgen + ev] : **ТУРГЕНЕВ**[тург’эн’ + эф] (Baskakov, 1992 : 155). Moğolca kökenli *türgen* –“hızlı, aceleci, acil”. Aynı model Sibirya Türk dillerinde (Altay Türkçesi, Hakas Türkçesi)

rastlanmaktadır.

TUTOLMİN [tutolm +in] : **ТУТОЛМИН** [тутолм + ин] (Baskakov, 1992:66).

Tutol - Türkçe kökü tut sözcüğünden tutylma/tutalma : “1) Tutulmak işi; 2) Halk tarafından sevilme, ünlü olma, iyi tanınma, popülerite” (TS : 2393).

TÜFYAKİN [tüfyak +in] : **ТЮФЯКИН** [т’уф’ак + ин] (Baskakov, 1992:78).

Tüfyak – tüşak – döşek: “1. Yatak. 2. Gemi gövdesinde, su basıncı, çarpma, karaya oturma vb. durumlarda darbeleri karşılayabilecek, yük ve makinelerin ağırlığına dayanabilecek dirençteki yapı gereci. 3. *hlk.* Dövmek üzere harman yerine serilen ekin sapları” (TS : 717).

TÜTÇEV [tütç + ev] : **ТЮТЧЕВ** [т’уч + јәф] (Baskakov, 1992 : 190). *Tüç–*

tunç: “koyu kırmızı renkte olan, bakır, çinko ve kalay alaşımı, bronz” (TS : 2386).

TÜTÜN [tütün] : **ТЮТЮН** [т’ут’ун] (İbragimova, 2009:82). *Tütün*–“bu

bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı” (TS: 2403).

TÜTÜNNİK [tütün + nik] : **ТЮТЮНИК** [т’ут’ун + ик] (İbragimova, 2009:82). Bkz.

TÜTÜN.

TÜTÜNOV [tütün + ov] : **ТЮТЮНОВ** [т’ут’ун + аф] (İbragimova, 2009:82). Bkz.

TÜTÜN.

TVAROGOV [tvarog + ov] : **ТВАРОГОВ** [тварог + оф] (Baskakov, 1992 : 207).

Çuvaş Türkçesi *tavarak* “hafif tuzlu, ekşimiş”. Çuvaş Türkçesi *tavar* : “tuz”.

U

URAZKA [uraz + ka] : **УРАЗКА**[урака], *ураз*: «mutluluk» (Useynov, 2006, 3, c.

159) + -ka]. *Uraz* : 1) erkek ismi; 2) Müslümanların Tanrı'ya ibadet amacıyla yeme, içme vb. şeylerden belli bir süre kendini alıkoyan ibadettir - oruçtur (oraza; uroza).

- URAZOV** [uraz + ov] : **УРАЗОВ** [ураз + ов] (İbragimova, 2009:83).
- URAZAYEV** [uraza + yev] : **УРАЗАЕВ** [ураза + ев] (İbragimova, 2009:83).
- URUSOV** [urus + ov] : **УРУСОВ** [урус + оф] (Baskakov, 1992 : 187). *Urus – orus*: “Rus”.
- UŞAK** [uşak] : **УШАК** [ушак] (İbragimova, 2009:84). Türkçe kökü *uşak* – 1. Çocuk; 2. Herhangi bir bölgenin halkından olan erkek; 3) Erkek hizmetçi (TS : 2422). 15-17.yy. özel isim olarak *Uşak* soyadı sık sık tüzüklerde rastlanmaktadır (Fedosyuk, 2011: 109)
- UŞAKOV** [uşak + ov] : **УШАКОВ** [ушак + оф] (İbragimova, 2009:84; Baskakov, 1992: 70). Bkz. **UŞAK**.
- UVAKİN** [uvak + in] : **УВАКИН** [увак + ин] (Baskakov: 1992: 137). *Uvak – ufak*: “1) Boyutları normalden küçük; 2) Yaşça daha küçük olan; 3) Makam, derece bakımından geri olan; 4) Kısa bir süre; 5) Önemsiz, çok az” (TS : 2409).
- UZENÜK** [uzen + ük] : **УЗЕНЮК** [узен’+ ук] (İbragimova, 2009:83). Kazak Türkçesinde *özön-* krş. önüz, deniz, cengiz, ögüz. *Ögüz:*”ırmak” (TVS:666).

V

- VELYAMİNOV** [velyamin + ov] : **ВЕЛЬЯМИНОВ** [вел’йамин +аф] (Baskakov, 1992:89). Arapça *wali*: “yakın, öz”; *amin*: “sadık, güvenilir” iki sözcükten türemiştir. **Bünyamin** :“Yakup Peygamber’in en küçük oğlunun adı” (KAS).

Y

- YAMİNSKİY** [yaminsk + iy] : **ЯМИНСКИЙ** [йаминск + ий] (Baskakov, 1992 : 129).
1) Moğolca *jam* sözcüğü Altın Ordu’da “posta istasyonu, posta atları” olarak kullanılmıştı. 2) Arapça kökenli *jamin* – yemin sözcüğünden türemiştir.
- YARMIŞ** [yarmış] : **ЯРМЫШ** [йармыш] (İbragimova, 2009: 94). *Yarmiş*:esk. “ticarete ara bulucu”.

YARMUŞKO [yarmuş + ko] : **ЯРМУШКО** [йармуш + ка] (İbragimova, 2009: 94).

Bkz. **YARMIŞ**.

YARMIŞENKO [yarmış + enko] : **ЯРМЫЩЕНКО** [йармыш' + (İbragimova,

2009: 94). Bkz. **YARMIŞ**.

YAYLENKO [yayl + enko] : **ЯЙЛЕНКО** [йайл +энка] (İbragimova, 2009:

94). *Yayla*: “coğrafya Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato” (TS : 2557).

YELÇANİNOV [yelçanın+ov]: **ЕЛЪЧАНИНОВ** [йэл'чанин + оф] (Baskakov, 1992

:151). *Yelç – elçi* : “1. Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir. 2. Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse. 3. *din b.* Peygamber” (TS : 781).

YEMİŞEV [yemiş + ev] : **ЕМИШЕВ** [йэмиш + эф] (İbragimova, 2009:46).

Yemiş: “meyve” (TS:2571).

YEPANÇIN [yepanç + in] : **ЕПАНЧИН** [йэпанч + ин] (Baskakov, 1992:

248). Türkçe kökenli *japundžy – yarıncıy - yarıncı* : “çoban yağmurluğu, yamçı” (DS, XI:4177).

YERLİKOV [yerlik + ov] : **ЕРЛЫКОВ** [йэрлык + оф] (Baskakov, 1992:246).

Jarlyq – yarlyy – yarlığ : “1. Yasa. 2. Koruyan” (DS, XI : 4187).

YERMOLOV [yermol + ov] : **ЕРМОЛОВ** [йэрмол + аф] (Baskakov, 1992 : 174). İki

kökten *er-molla* veya *er mol- el bol* oluşan soyadıdır.

YESİN [yesin] : **ЕСИН** [йэсин] (İbragimova, 2009:46). *Yasin*: “Kur'an

surelerinden biri” (TS : 2544).

YUSUPOV [yusup + ov] : **ЮСУПОВ** [йусуп + аф] (Baskakov, 1992:114). *Yusupov*

soyu Noğay Tatarlardan ve Arapça kökenli *Yusuf* isimden gelmektedir.

YUŞKOV [yuşk + ov] : **ЮШКОВ** [йушк + оф] (Baskakov, 1992:93). *Yuşk – yaş* :

“1. Nemli, ıslak, kuru karşıtı. 2. Kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış, taze” (TS : 2545).

Z

ZAMANOV [zaman + ov] : **ЗАМАНОВ** [замаһ + оф] (İbragimova, 2009:47).

Zaman: “1. Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit; 2. “Bu sürenin belirli bir parçası, vakit”; 3. “Belirlenmiş olan an” (TS : 2641).

ZENBULATOV [zenbulat + ov] : **ЗЕНБУЛАТОВ** [з’энбулат + оф] (Baskakov, 1992 : 159). Tatar kökenli Zenbulatov soyadı *zen* : dzan (dz//c) – “can” ve *bulat* : “çelik” iki sözcükten türemiştir.

ZURNACI [zurna + cı] : **ЗУРНАДЖИ** [зурһа + джы] (İbragimova, 2009:47).

Zurna: “Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbeleklerle birlikte çalınan nefesli çalgı”; + -cı : meslek eki.

2.2. Türkçe Kökenli Hayvan Adları (Zoonimler)

Rusçada bulunan hayvanadları ve hayvancılıkla ilgili Türkçe kökenli sözcüklerinsayısı azımsanmayacak kadar çoktur. “Geçmişten günümüze ağırlıklı olarak tarıma dayalı bir hayat süren Türkler, hayvancılıkla ilgilenmişler, hayvanlara çeşitli isimler vermişlerdir. Her ne kadar ana dilde hayvan ve hayvancılıkla ilgili adlandırmalar yapılsa da kültürel etkileşimlerin sonucu olarak gerek yazılı kültürde gerekse sözlü kültürde birçok alıntı hayvan ismi de kullanılmıştır”²⁴.

Ad bilimin *zoonim* adı verilen dalı, hayvan adlarını incelemektedir. Hayvan adları (zoonimler), Rus Ad biliminin alt dalı olarak 20. yüzyılın ortalarında faaliyet göstermeye başlamıştır ve başta yalnızca hayvanın takma adını belirtmek için kullanılmıştır. Zamanla zoonimler, hayvanların adlarını ve takma adlarını incelemeye başlanmıştır. Zoonim terimi ile ilgili ilk bilimsel çalışmaları 19. yüzyılın sonunda başlamıştır.

Rus dil bilimci O. Trubaçyov’un²⁵ “*Slav Dillerdeki Evcil Hayvan Adlarının Kökeni*” adlı etimolojik çalışması, bu alanda değerli ve donanımlı eserlerden ilki olur.

²⁴ Kürşat Efe, Tarihi Türk Lehçelerinde Alıntı Hayvan İsimleri. Route Educational and Social Science Journal. Volume 4(5), August 2017, s.381. pdf.

²⁵ Trubaçyov O. Proishozhdenie nazvaniy domaşnih jivotnih v slavyanskikh yazıkah : (etimologičeskoe issledovanie). Moskova. An SSSR Yayınevi. 1960. 115 s.

N. Dmitriyev'in²⁶ “*Rus Sözlüğünün Türk Unsurları Hakkında*” bilimsel araştırma ise bu alanda temel çalışma olarak adlandırılabilir. Bunun dışında 1961 yılında A. Şerbak'ın²⁷ “*Nazvaniya Domaşnih i Dikih Jivotnih v Türskih Yazıkah*” çalışması ve 1971 yılında D. Setarov²⁸ tarafından yazılan “*Hayvan Dünyasının Rus Adlarında Türkizimler*” adlı tezde Rus zoonimlerin sınıflandırılması ve analizi yapılmıştır.

Çalışmamızın “Türk Kökenli Hayvan Adları (Zoonimleri)” alt başlıklı üçüncü bölümünde Rusçada Türkçe kökenli hayvan adları araştırıldı, Türkçeye uygun şekilde çevrildi, zoonimler alfabetik sırasına göre sınıflandırılmaya çalışıldı. Bu bölümde, Ye. Şıpova'nın *Rus Dilinde Türkizimler Sözlüğü*, Ş. H. Akalın'ın hazırlamış olduğu *Türkçe Sözlüğü*, V. Dal'ın 4 ciltli *Yüce Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*, M. Fasmer'in 4 ciltli *Rusça Etimolojik Sözlüğü*, G. Karaağaç *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, S. Ojegov *Rus Dili Sözlüğü* gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

Toplam 141 Türkçe kökenli hayvan adı incelenmiştir.

Türkçe Kökenli Zoonimler

AKJILAN, AKZİLAN [akjılan], [akzılan] : **АКЖИЛАН, АКЗИЛА** [акжылан], [акзила] (Şıpova, 2009: 26). *Jılan – yılan*: “Coluber dione, mitoloji’de ak bounuzlu yılan, yılan çar” (Dal, 1955:8). Ak yılan: “beyaz renkli mitolojik yılan” (TVS:19).

AKLEY [akley] : **АКЛЕЙ** [аклей] (Şıpova, 2009:26). *Акле́й*: ördek türü, küçük, siyah (Şıpova,2009:26). *Aklay*: “batak, çamurcu,küçük yaban ördeği” (TVS:17).

AKTAZ [aktaz] : **АКТАЗ** [актаз] (Fasmer,I:66). Beyaz renkli at (TVS:17).

ALAŞA [alaşa] : **АЛАША** [алаша] (Şıpova, 2009: 29). *Алаша* –loşad, loşa; alaca at: “kısırlaştırılmış at”. *Alaşa*: “sert başlı, huysuz, haşarı (at) (TTAS, I: 88). Bkz. **AT**.

ANCIGAN, ANJIGAN[anc/jıgan] : **АНЖИГАН, АНДЖИГАН** [ан(д)жыган] (Şıpova, 2009:34). *Anjigan* : “karaca’nın yavrusu” (Dal, 1955:17).

²⁶ Dmitriyev N. Stroy Türskih Yazıkov. Moskova. Vostochnaya Literatura Yayınevi. 1962.

²⁷ Şerbak A. Nazvaniya Domaşnih i Dikih Jivotnih v Türskih Yazıkah//İstoričeskoye Razvitiye Leksiki Türskih Yazıkov/Institut Yazıkoznaniya AN SSSR. Moskova. AN SSSR Yayınevi. 1962. s.82-172.

²⁸ Setarov D. Türkizmi v Russkih Nazvaniyah Jivotnogo Mira: avtoref. Dis.kand. filolog.nauk. Alma-Ata.1971. 27 s.

ANGİÇ [angiç] :**АНГИЧ**[ангич] (Şırova, 2009: 29). Ангич: “ördek, Sibirya ördeği” (Fasmer, I:55). *Angut*: “Ördek gillerden, tüyleri kiremit renginde, evcilleştirilebilen bir yaban kuşu (*Casarca ferruginea*)” (TS: 125).

ARGAMAK [argamak] : **АРГАМАК** [аргамак] (Şırova, 2009: 35). *Аргамак*: “İri ve değerli Asya atı” (Dal, I: 21). *Argamak*: “iyi cins at, yarış atı. 2. Çok hızlı koşan at” (TTAS).

ARGAŞ [argaj] :**АРГАШ** [аргаж] (Şırova, 2009:36). Rengarenk, Alabalık ve Somon karışımı balık türü (Dal, 1955: 21).

B

BABR [babr] :**БАБР** [бабр] (Şırova, 2009: 43). *Babr*: Güney Sibirya ve Kafkasya’da çok nadir görünen çizgili, kral kaplandır (Dal, 1955:35).

BABUK [babuk] :**БАБУК** [бабук] (Şırova, 2009: 44). Küçük yer tavşanı, *Dipus Jaculus* (Dal, 1955: 35). Goryayev’ ve göre *baybak* Türkçe kökenli sözcüğünden gelmektedir (Şırova, 2009: 44).

BAKLA [bakla] :**БАКЛА** [бакла] (Şırova, 2009: 51). *Бакла*: Belaya, Ufa nehirlerde bulunan küçük bir balık türüdür (Dal, 1955: 40). *Bakla*: “Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki (*Vicia faba*) (TS:239).

BAKLAN [baklan] :**БАКЛАН** [баклан] (Şırova, 2009: 52). Balıkla beslenen deniz kuş türü, *Phalacrocolax* (Dal, 1955:40). Budagov’un sözlüğüne göre Eski Tatar Türkçesinde yabani kaz anlamına gelen “baklan”, “bağlan” ve “baklan kaz” sözcükleri mevcuttu. TDK Etimoloji Sözlüğünde *baklan* - “Anguda benzeyen kırmızı renkli bir tür yaban kazı (Otis tarda)” (TS : 240).

BAKTRİAN [baktrian] :**БАКТРИАН** [бактриан] (Şırova, 2009:52). Çift hörgüçlü deve. Bu sözcük Hindistana ve Çine giden karavan yolların geçtiği Baktria bölgesinden gelmektedir.

BALABAN [balaban] : **БАЛАБАН** [балабан] (Şırova, 2009:53). *Balaban*: “Atmaca, doğan vb. Yırtıcı bir kuş” (TS: 242). P. Melioranski’ye göre *balaban*

sözcüğü Türkçeden Rusçaya geçmiş; büyük kafalı (Kırgız Türkçesinde *balapan* – “kuş yavrusu”) anlamına gelmektedir.

BALAMUT [balamut] :БАЛАМУТ[баламут] (Şırova, 2009: 54). *Баламут* – *palamut*: “Uskumrugillerden, ortalama 1-2 kilogram gelen, eti esmer, büyüklüğüne göre □çingene palamudu, torik, sivri, altıparmak, pıçuta□adlarını alan, pulsuz bir balık, sivri” (*Pelamys sarda*) (TS:1876). Karadeniz balığı, *Scomber scombrus*. Setarov’a göre “balamut” sözcüğü Rusça’ya Türkçe palamut sözcüğünden geçmiştir. Radloff’a göre Türkçe “palamut” sözcüğü Rumca “palamida” sözcüğünden geçmiştir.

BALIK [balık] :БАЛЫК [балык] (Şırova, 2009:58). İri kırmızı balığın rüzgârda kurutulmuş ve tuzlanmış sırt kısmıdır. Dmitriyev’e göre Rusça anlamlı “balık” sözcüğünün değişen anlamı Kırım Türklerin ve Rusların balık ticaretinden dolayı oluşmuştur. Kırım’dan Rusya’ya gönderilen balık, Ruslar için konserve olarak gönderilen tuzlu balık anlamına gelmektedir. Ogayenko, Dmitriyev ve Şatayekiy’e göre *balık* sözcüğü Tatar Türkçesinden Rusça’ya geçmiştir.

BAR(A)BULKA [barabul’ka] :БАРАБУЛЬКА [барабул’ка] (Şırova, 2009: 59). Barabulka: “Pembe renkli Karadeniz balığı, *Mullus barbatus*” (Dal, 1955: 47). Radloff’a göre Türkçe asıllı “barbunya” balığıdır.

BARAHÇAN [barahçan] : БАРАХЧАН [барахчан] (Şırova, 2009:59). İki yaşındaki dana. Dal’e göre *barakçan* sözcüğü Moğolcadan Türkçeye geçmiştir.

BARAKÇAN [barakçan] – БАРАКЧАН [баракчан] (Şırova, 2009 : 59). *Баракчан* : “iki yaşına giren buzağı” (Dal, I : 47).

BARAN [baran] – БАРАН [баран] (Şırova, 2009 : 59). *Баран- baran*: “iri koç, üç senelik koç” (DS, II : 525). “1.Koyun ve keçi yavrusu, kuzu.2. Bir yaşı dolmamış kuzu. 3.Kuzu derisinden dikilmiş” (TVS:79).

BARS [bars] :БАРС[барс] (Şırova, 2009: 62). *Bars* – *pars*: “Kedigillerden yırtıcı hayvandır; *Panthera pardus*. 1625 yılında kaydedilmiştir. Eski Türkçeden alıntıdır” (Fasmer, 1986: 128).

BARSUK [barsuk] :БАРСУК[барсук] (Şırova, 2009: 62). *Barsuk* – *porsuk*: “Sansargillerden, su kıyılarında kazdıkları deliklerde yaşayan, ot ve etle beslenen, pis kokulu, memeli bir hayvan” (TS : 1939). Başlangıçta

hayvanın tüy rengi gri anlamındaydı (Fasmer, 1986: 128). Dmitriyev'e göre Kazak Türkçesi *borsuk*, Tatar Türkçesi *bursık*; Türkiye ve Azeri Türkçesi *porsuk* (Şırova, 2009: 62).

BAŞKLEYKA [başkleyka]: **БАШКЛЕЙКА** [башклейка]. Alburnus luciolus balık türüdür (Şırova, 2009: 71).

BAYBAK [baybak] : **БАЙБАК** [байбак] (Şırova, 2009:48). *Байбак, бобак*: “bozkır köstebeği (Arctomys Bobac); hantal, tembel ve yukucu kişidir (Dal, 1955: 38). *Baybak*: “dağ sıçanı” (TTAS).

BELGUN [bel'gun] : **БЕЛЬГУН** [бел'гун] (Şırova, 2009: 71). Bataklıkta yaşayan sarı baykuş.

BERKUT [berkut] : **БЕРКУТ** [беркут] (Şırova, 2009: 78). *Berkut – Kaya kartalı*: atmacagiller familyasından büyük ve kahverengi bir kartal türü

BIK [bık] : **БЫК** [бык] (Şırova, 2009: 105). *Бык – boğa*: . Bu sözcüğün hakkında tek bir düşünce yoktur. Örneğin, Fasmer, *bık* sözcüğü Dalmaçya “buak”; Korş'a göre Eski Türkçede *buka* sözcüğünden geçtiği, Şahmatov ve Ogiyenko göre ise bu sözcüğün hem Eski Türkçede hem de Kelt kökenli sözcük olduğunubelirtmektedirler (Fasmer, I:258).

BİY [biy] : **БИЙ** [бий] (Şırova, 2009: 79). *Biy*: “zehirli örümcek, tarantula”.

BİRÜK [birük] : **БИРЮК** [бир'ук] (Şırova, 2009: 80). *Бирюк*: “kurt, yalnız kurt; *mec.* uzun suratlı ve ürkütücü kimse” (Fasmer,I: 168). *Börü – böri – büri – büri*: “kurt” (TVS:132).

BİRÜK [birük] : **БИРЮК** [бир'ук] (Şırova, 2009: 81). *Birük – platika*: “kemikli balıklar (Teleostei) takımının, levrekgiller (Percidae) familyasından, 15-25 cm kadar uzunlukta, sırtı zeytin yeşili, Avrupa ve Kuzey Asya'nın akıntılı göl ve ırmaklarında yaşayan bir tür” (TTAS : 528).

BİTÜG [bitüg] : **БИТЮГ** [бит'ук] (Şırova, 2009: 82). *Битюг*: “güçlü at”. *Mec.*: sert, suskun, asık suratlı insan” (Dal, 1955:91).

BOLDURUK [bol'duruk] : **БОЛЬДУРУК** [бол'дурук] (Şırova, 2009:85). *Большдурук*– kınalı keklik. Kazak ve Çağatay Türkçesinden alıntıdır.

BOROVÇAK [borovçak] : **БОРОВЧАК** [барафчак] (Şırova, 2009:86). Bkz. **BARAHÇAN**.

- BOSIY** [bosiy] : **БОСЫЙ** [босый] (Şırova, 2009: 87). Eski Rusçada *босыйволк* – “yalın ayaklı kurt” anlamına gelmektedir (Fasmer, I: 199).
- BUGAY** [bugay] : **БУГАЙ** [бугай] (Şırova, 2009: 87). *Bugay* : 1. Boğa: 2. Bataklıkta yaşayan balıkçıl kuş türüdür, *Ardea Stellaris*; 3. koçbaşı: Şanskiy’e göre “bugay” sözcüğü Tatar Türkçesinden Eski Rusçaya, Ogiyenko’ya göre ise Türkiye Türkçesinden Rusçaya geçmiştir. Melioranski’ye göre ise bu sözcük Eski Moğol döneminde Rusçaya geçmiştir.
- BUZE(İ)VOK** [buzivok] : **БУЗЕ(И)ВОК**[бузивок] (Şırova, 2009:91). *Buzevok* – *buzağı*: ineklerin, doğumundan süttten kesilmesine kadar yavrularına verilen addır.
- BULBUL** [bülbul] : **БУЛЬБУЛЬ**[бул’бул’] (Şırova, 2009:93). *Bulbul* – Farsça kökenli “bülbul” sözcüğü: “karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış ötücü kuş” (TS:423).
- BURA** [bura] : **БУРА**[бура] (Şırova, 2009: 93). *Bura* – *buğra*: 1. Sibirya Bölgesinde dişi deve; 2. Ural Bölgesinde erkek deve. Kazak Türkçesinden Rusçaya geçmiştir.
- BURUN** [burun] : **БУРУН**[бурун] (Şırova, 2009: 100). *Burun* – bir-iki yaşındaki boğaya verilen addır.
- BURUNDUK** [burunduk] : **БУРУНДУК**[бурундук] (Şırova, 2009: 100). *Бурундук*, *борондук*: “Sibirya orman gelengesi”.Mari dilinde *uromdok* (Fasmer, I : 248). *Burunduk* - “sincaba benzeyen bir tür kemirgen hayvan (TTAS).
- BUSEL** [busel] : **БУСЕЛ**[бусел] (Şırova, 2009: 102). *Busel* – *leylek*.
- BUŞLA** [buşla] : **БУШЛА**[бушла] (Şırova, 2009: 105). *Buşla* – *gri leylek*, *Ardea cineraria*.
- BUŞMAK** [buşmak] : **БУШМАК**[бушмак] (Şırova, 2009: 105). *Бушмак*: “düve” (Dal, I : 147).

C

- CEYRAN** [ceyran] : **ДЖЕЙРАН**[джейран] (Şırova, 2009: 121). *Джейран* – Kafkasya, Orta Asya ve Kazakistan’da yaşayan ceylan türü.
- CİGİTAY** [cigıtay] : **ДЖИГИТАЙ**[джигитай] (Şırova, 2009: 122). *Джигитай* – Asya yaban eşiği (Orta Doğu’ya özgü bir hayvan çeşididir. Asya yaban

eşegi, evcil eşekten az daha iridir ve daha çok ata benzer. 190 kg ağırlığında ve 2.1 m. boyundadır). Fasmer, bu sözcüğün Tatar Türkçesi *cigitai*, Radloff ise *juidaisözcüğünden* alıntı olduğunu ifade etmektedir (Fasmer, I:511).

CUMBURA [cumbura] :ДЖУМБУРА[джумбура] (Şırova, 2009: 123). *Джумбура* – sincapgiller familyasından, gelengi. Fasmer, bu sözcüğün Türkçeden geçtiğini belirtmektedir (дж/ч, ч/с) (Fasmer, I:511).

G

GAZEL [gazel] :ГАЗЕЛЬ[газел'] (Şırova, 2009: 113). *Газель* – *ceylan*. Arapça kökenli *gazal* kelimesinden alıntıdır.

GOGOL [gogol'] : ГОГОЛЬ[гоголь'] (Şırova, 2009:115). *Гоголь* – *Altıngöz kuş* (ördek giller familyasından orta büyüklükte denizel bir ördek türüdür). Bu kuşun adı “İgor Alayı Destanı”nda geçmiştir. Setarov, bu sözcüğün Kırgız Türkçesi “kogol”, Eski Türkçesi “gogöl” sözcüklerin benzerliğinden bahsetmiştir (Fasmer, I:425).

GUNAK [gunak] :ГУНАК[гунак] (Şırova, 2009: 115). Üç yaşındaki dana. Asıl Moğolca kökenli bu sözcük önce Şor Türkçesine, daha sonra Rusçaya geçmiştir (Fasmer, I:474).

GUNAN [gunan] :ГУНАН[гунан] (Şırova, 2009: 116). Üç yaşındaki dana veya tay.

GURAN [guran] :ГУРАН[гуран] (Şırova, 2009: 116). *Гуран* - *yaban keçisi*. Fasmer, Moğol kökenli “gura” sözcüğünden Türkçe’ye (Teleut, Altay Türkçesi) daha sonra Rusçaya geçtiğini belirtmektedir (Fasmer, I: 476).

D

DAGAN [dagan] :ДАГАН[даган] (Şırova, 2009: 118). *Даган* – iki yaşındaki tay (Sibirya, Astrahan, Zabaykal bölgeleri).

DROFA [drofa] : ДРОФА[дрофа] (Şırova, 2009: 126). *Дрофа* – *toy (kuş)*. Setarov, “drofa” sözcüğünün bütün Slav dillerinde rastladığını ve anlamındaki farklılıklar bu sözcüğün alıntı olduğunugöstermektedir. Fasmer, Rasanen’in “drofa” sözcüğünün Türkçe “tor dak”, Moğolca “togadak” sözcüğünden alıntı olduğunu belirtmiştir (Fasmer, I: 542).

- DUDAK** [dudak] :ДУДАК[дудак] (Şırova, 2009: 128). *Дудак* - *toy (kuş)*, *Otis tarda*. Setarov, “dudak” sözcüğünün Türkçeden alıntı olduğunu belirtmiştir. Radloff, Kazak Türkçesi “дуадак”, Tatar Türkçesi “доғдак”, Kırgız Türkçesi “тодак”, Çağatay Türkçesinde “тоғдак” olarak adlandırılmıştır.
- DUNAN** [dunan] :ДУНАН[дунан] (Şırova, 2009: 129). *Дунан*: “üç yaşındaki koç (Moğolca); dana veya üç-dört yaşındaki tay” (Dal, 1955:501).
- DZERYON** [dzeryon] :ДЗЕРЁН [дзер’он] (Şırova, 2009: 123). *Дзерён* – *Güney sayga* (boynuzlugiller familyasından Orta Asya’da yaygın görülen ve antiloplar arasında garip görünüşlü burnuyla dikkat çeken bir memeli türü). Bkz.CEYRAN.

J

- JOLBARS** [jolbars] :ЖОЛБАРС[жолбарс] (Şırova, 2009:137). *Жолбарс* – *pars, panter, kaplan*.

İ

- İNCIGAN** [incigan] : ИНЖИГАН [инжыган] (Şırova, 2009:142). *Инжиган* – *yaban keçisi*.
- İRBİS** [irbis] : ИРБИС [ирбис] (Şırova, 2009: 143). *Ирбис* - *kar leoparı*. Dal, “irbis” sözcüğünün Moğolca kökenli olduğunu belirtmiştir (Dal, I:47).
- İŞAK** [işak] : ИШАК [ишак] (Şırova, 2009: 144). *Ишак* – *eşek; тес. aptal, inatçı kişi* demektir.
- İŞIGEN** [işigen] :ИШИГЕН[ишыген] (Şırova, 2009: 144). *Ишиген* - *keçi yavrusu; keçi derisi*.

K

- KABAN** [kaban] :КАБАН[кабан] (Şırova, 2009: 146). *Кабан* – *yaban domuz*.
- KABARGA I** [kabarga] :КАБАРГА[кабарга] (Şırova, 2009: 146). *Кабарга* - *Misk geyikgiller, geyikgiller ile yakın akraba olan bir çift toynaklı familyadır. (Moschus Moschiferus)*.
- KABARGA II** [kabarga] : КАБАРГА[кабарга] (Şırova, 2009: 147). *Кабарга*: “zayıf, sıska mal” (Dal, II:70).

KAÇKAR, KOÇKAR [ka/oçkar]: **КАЧКАР, КОЧКАР** [ка/очкар] (Şırova, 2009: 175). *Качкар* – damızlık koç.

KARKARA, KİBKARA [kapkara], [kibkara]: **КАПКАРА, КИБКАРА** [капкара], [кипкара] (Şırova, 2009: 161). *Капкара* - *Нуена* (sırtlangiller familyasından bir sırtlan cinsi).

KARABAYR [karabayr]: **КАРАБАИР** [карабаир] (Şırova, 2009: 163). *Карабайр* - Karabair (Argamak atı ile Kırgız kısrakın karışımı)

KARAVAYKA [karavayka]: **КАРАВАЙКА** [каравайка] (Şırova, 2009:163). *Каравайка* – *Баяғи айнак* (aynagiller familyasından bir kuş türü). Setarov, “karavayka” sözcüğünün Türkçe kökenli olduğunu, leylek türlerinden biri ve Kırgız Türkçesinde *karabaj* veya Özbekçe *karaboj* sözcüğü örnek olarak verilmektedir.

KARAGUŞ [karaguş]: **КАРАГУШ** [карагуш] (Şırova, 2009: 164). *Карагуш* - küçük orman kartalı.

KARAKURT [karakurt]: **КАРАКУРТ** [каракурт] (Şırova, 2009: 165). *Каракурт* – karakurt örümceği, tarantula.

KARANGIÇ [karangiç]: **КАРАНГИЧ** [карангич] (Şırova, 2009: 165). *Карангич*– Kırlangiç balığı (Triglidae familyasına ait bir deniz balığı türü).

KARASIRT [karasirt]: **КАРАСЫРТ** [карасырт] (Şırova, 2009: 167). *Карасырт* – Mugil balığı.

KARAS [karas’]: **КАРАСЬ** [карас’] (Şırova, 2009: 167). *Карась* – sazan balığı.

KARBIŞ [karbiş]: **КАРБЫШ** [карбыш] (Şırova, 2009:168). *Карбыш*- Hamster.

KARGA [karga]: **КАРГА** [карга] (Şırova, 2009: 169). *Карга* – 1. Karga; 2. Yaşlı kadın (argo).

KATER [kater]: **КАТЕР** [катер] (Şırova, 2009: 169). *Катер* – *katır*: “atgillerden, kısrak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan” (TS:1351).

KAŞKALDAK [kaşkaldak]:**КАШКАЛДАК**[кашкалдак] (Şırova, 2009: 175). *Кашкалдак* – sakameke (yelvegiller 36-38 cm boyunda sulak alanlarda yaşayan bir kuş türü).

KAYAKAN[kayakan]: **КАЯКАН** [кајакан] (Şırova, 2009: 176). *Каякан* – yaban keçisi.

- KAZANKA** [kazanka] : **КАЗАНКА** [казанка] (Şırova, 2009: 147). *Казанка* – kısa ve hızlı atların türü. Sözcüğün kökü Kazan şehrinde gelmektedir.
- KEÇKA** [keçka]: **КЕЧКА** [кечка] (Şırova, 2009: 179). *Кечка* - keçi (keçileri çağıran ses).
- KOBEL** [kobel]: **КОБЕЛЬ** [кобел'] (Şırova, 2009: 187). *Кобель*- erkek köpek. Ogiyenko, *kobel* sözcüğün kesinlikle Türkçeden alıntı olduğunu belirtmektedir.
- KOÇKAR, KAÇKAR** [koçkar], [kaçkar]: **КОЧКАРЬ, КАЧКАР** [кочкар'], [качкар] (Şırova, 2009: 199). *Кочкарь* – damızlık koç.
- KOLONOK** [kolonok] : **КОЛОНОК** [каланок] (Şırova, 2009: 191). *Колонок* – Sibiryaya gelenciği. Fasmer, “kolonok” sözcüğü Moğolca *solongo*, Evenkice’de *holongo*, *solongo* olduğunu belirtmektedir.
- KOLPİTSA** [kolpitsa] : **КОЛПИЦА** [калпица] (Şırova, 2009:192). *Колпица* – kaşıkçı (kuş).
- KORSAK** [korsak] : **КОРСАК** [карсак] (Şırova, 2009:195). *Корсак* – *karsak* (köpekgiller familyasından asıl tilkiler oymağına ait Orta Asya’da yaygın olan tilki türü).
- KOS** [kos] : **КОС** [кос] (Şırova, 2009: 196). *Кос* – turdus kuşu.
- KOZA, KOZYOL** [koza], [koz’ol] : **КОЗА** [каза], **КОЗЁЛ** [каз’ол] (Şırova, 2009: 190). *Коza* - keçi. Korş’un araştırmalara dayanarak Ogiyenko, “koza” sözcüğü Eski Türkçe kökenli olduğunu yazmaktadır. Fasmer, bu açıklamaları kabul etmiyor.
- KRAGUY** [kraguy]: **КРАГУЙ** [крагуй] (Şırova, 2009: 202). *Крагуй* – Bayağı atmaca.
- KUYON** [kuyon']: **КУЁНЬ** [куйон'] (Şırova, 2009: 203). *Куёнъ* - tavşan.
- KUKUŞKA** [kukuşka]: **КУКУШКА** [кукушка] (Şırova, 2009: 204). *Кукушка* – Guguk kuşu.
- KULAN** [kulan]: **КУЛАН** [кулан] (Şırova, 2009: 204). *Кулан* - Asya yaban eşiği. (Moğolca *qula* - yabani at sözcüğünden alıntıdır).
- KURLANÇUK** [kurlançuk]: **КУРЛАНЧУК** [курланчук] (Şırova, 2009: 213). *Курланчук* – Kırlangıç balığı.

L

- LEKLEK** [leklek]: **ЛЕКЛЕК** [леклек] (Şırova, 2009: 221). *Леклек* – beyaz leylek.
- LOŞAD** [loşad’]: **ЛОШАДЬ** [лошат’] (Şırova, 2009: 223). *Лошадь* – at. Korş, Türkçe kökenli *alaşa* sözcüğünün kısaltılmışı *loşa* sözcüğünden Rusçada *loşad* olduğunu belirtmektedir. Ogiyenko ve Melioransky ise Rusça *loşad* sözcüğünün Eski Türkçe’den (Moğol öncesi dönemi) alıntı olduğunu belirtmektedir.
- LOŞAK** [loşak]: **ЛОШАК** [лошак] (Şırova, 2009: 224). *Лошак* - katır.
- LUFAR** [lufar’]: **ЛУФАРЬ** [луфар’] (Şırova, 2009: 224). *Луфарь* – lüfer.

M

- MALİÇ** [malîç]: **МАЛИЧ** [малич] (Şırova, 2009: 228). *Малич* – Kırım koyunu. Fasmer, “malıy” sözcüğünün Türkçe kökenli mal sözcüğünden gelmekte olduğunu düşünmektedir.
- MALHAN** [malhan]: **МАЛЬХАН** [мал’хан] (Şırova, 2009:228). *Мальхан* – koyun, koç.
- MAMONA** [mamona]: **МАМОНА** [мамона] (Şırova, 2009:229). Eski Rusça - maymun; Arapça kökenli “meymun” sözcüğünden alıntıdır.
- MANUL** [manul]: **МАНУЛ** [манул] (Şırova, 2009:229). *Манул* – Pallas kedisi.
- MARAL** [maral]: **МАРАЛ** [марал] (Şırova, 2009:230). *Марал*– Kızıl geyik.
- MARENA, MURENA** [ma(u)rena]: **МАРЕНА, МУРЕНА** [ма(у)рена] (Şırova, 2009: 230). *Марена* – Coregonus balığı türlerinden biri.
- MAŞTAK** [maştak]: **МАШТАК** [маштак] (Şırova, 2009:231). *Маштак* – cüce at. Fasmer’a göre Rusça’da “*maştak*” sözcüğünün Kamukça “*mastag*” (*küçük at*) sözcüğünden geçmiştir (Fasmer II: 586).
- MİZGİR** [mizgir’]: **МИЗГИРЬ** [мизгир’] (Şırova, 2009:234). *Мизгирь* - Tarantula, örümcek türlerinden biri. Dmitriyev, Rusça’daki “mizgir” sözcüğü Farsça’daki “misger” sözcüğüne benzediğini vurgulamaktadır (Dmitriyev, 1958:12,42).
- MUKSUN** [muksun]: **МУКСУН** [муксун] (Şırova, 2009: 237). *Муксун* - Coregonus balığı türlerinden biri.

N

- NAR** [nar]: **НАР** [нар] (Şırova, 2009: 243). *Нар – Melez deve*. Fasmer, Kırgız, Çağatay, Özbek ve Türkmen Türkçesinde aynı anlam içerdiğini yazmaktadır (Fasmer III: 43).
- NARGUÇAN** [narguçan]: **НАРГУЧАН** [наргучан] (Şırova, 2009: 244). *Наргучан* - iki yaşındaki dana. Özbek Türkçesinde “norbaçça” – 1. deve yavrusu; 2. Tek kamburlu deve.

O

- OBEZYANA** [obezyana]: **ОБЕЗЬЯНА** [обез’јана] (Şırova, 2009: 247). *Обезьяна* – maymun. Eski Rusça “obeziana”; 14. yy. “oboziyana”; 17.yy.”obezyana”. Arapça kökenli “abuzine” sözcüğünden alıntıdır.
- OGER** [oger]: **ОГЕР** [orep] (Şırova, 2009: 248). *Огер* – tay.
- OSMAN** [osman]: **ОСМАН** [осман] (Şırova, 2009: 252). *Осман* – Sazangiller familyasından balık türü.

P

- PEKELEK** [pekelek]: **ПЕКЕЛЕК** [пекелек] (Şırova, 2009:258). *Пекелек* – kelebek.
- PUSTELGA** [pustel’ga]: **ПУСТЕЛЬГА** [пуст’ел’га] (Şırova, 2009:262). *Пустельга* - Kerkenez (Kartalgillerden, leşle beslenen, 35 santimetre uzunluğunda, kızıllımsı tüyleri olan bir kuş (Falco tinnunculus) (TS : 1393).

S

- SAZAN** [sazan]: **САЗАН** [сазан] (Şırova, 2009: 270). *Сазан* - *Sazan*.
- SAYGA** [sayga]: **САЙГА** [сайга] (Şırova, 2009:271). *Сайга* -Sayga (boynuzlugiller familyasından Orta Asya’da yaygın görülen ve antiloplar arasında garip görünüşlü burnuyla dikkat çeken bir memeli türü).
- SAPSAN** [sapsan]: **САПСАН** [сапсан] (Şırova, 2009:278). *Сапсан* – Bayağı doğan (doğangiller amilyasından oldukça yaygın bir gündüz yırtıcı kuş türüdür.

- SARANÇA** [sarança]: **САРАНЧА** [саранча] (Şırova, 2009:279). *Саранча* – Çekirge (Eski Türkçe “sarıçga” sözcüğünden alıntıdır).
- SARGA** [sarga]: **САРГА** [сарга] (Şırova, 2009: 280). *Сарга*– Koyun. Radloff’a göre, Kazan bölgesinde “sarık” – koyun.
- SARLIK** [sarlık]: **САРЛЫК** [сарлык] (Şırova, 2009: 280). *Сарлык* - Moğol veya Tibet sığırı. Kazak Türkçesinde “sarlık” – yaban sığırı.
- SARIÇ** [sarıç]: **САРЫЧ** [сарыч] (Şırova, 2009:280). *Сарыч* – Kızıl kuyruklu şahin, sarıca kuşu (Eski Türkçe “sarıca” sözcüğünden alıntıdır).
- SEVRYUGA/ŞERVİGA** [sevryuga]: **СЕВРЮГА** [севрюга] (Şırova, 2009:282). *Севрюга*-Türkçe “sivri” sözcüğünden gelmektedir ve Türkçede Sivriburun karagöz balığı olarak adlandırılır.
- SİM** [sım]: **СЫМ** [сым] (Şırova, 2009: 296). *Сым* – Karaca.
- SLON** [slon]: **СЛОН** [слон] (Şırova, 2009: 287). *Слон* – Fil. Ogiyenko’ye göre, “slon” sözcüğü en Eski Türkçeden alıntı kelimelerden biriolduğunu ve Türkiye Türkçesinden Rusça’ya geçtiğini vurgulamaktadır.
- SOBAKA** [sabaka]: **СОБАКА** [сабака] (Şırova, 2009: 287). *Собака* – köpek (Eski Rus Yazıtlarında “sobaka” yerine daha çok “pyos” sözcüğüne rastlanmaktadır. *Sobaka* sözcüğü 12. yy’dan beri Rusça’da var olduğu bilinmektedir.
- SOKSUN** [soksun]: **СОКСУН** [соксун] (Şırova, 2009: 288). *Соксун* – Bayağı kaşıkgaga.
- SUDAK** [sudak]: **СУДАК** [судак] (Şırova, 2009: 289). *Судак* – Sudak balığı / uzun levrek.
- SULA** [sula]: **СУЛА** [сула] (Şırova, 2009: 290). *Сула* - Sudak balığı türlerinden biri.
- SULTANKA** [sultanka]: **СУЛТАНКА** [султанкаа] (Şırova, 2009: 291). *Султанка* – Sazhorozu.
- SUOK** [suok]: **СУРОК** [сурок] (Şırova, 2009: 294). *Сурок*– Marmot.
- SYAVRONİNA** [syavronina]: **СЯВРОНИНА** [с’аяврони́на] (Şırova, 2009: 297). *Сяврони́на* — Rasanen’e göre, Çuvaşça’da *sarlan/savran* “çeviren, savrulan” demektir.

T

TABARGAN/ TARBAGAN [tabargan]:**ТАБАРГАН**[табарган] (Şırova, 2009: 298).

Табарган – Cırboğa.

TARAKAN [tarakan]:**ТАРАКАН**[таракан] (Şırova, 2009: 308). *Таракан* – Hamam böceği. Rasanen' e göre, “tarakan” sözcüğü Çuvaş Türkçesinde “tar” + “aqan” (kaçan), Türkiye Türkçesinde “tez” (hızlı) kaçan anlamına gelmektedir. Mikkola, Eski Türkçe “kara” sözcüğüne bağlanmaktadır.

TARAN' [taran']: **ТАРАНЬ**[тарань] (Şırova, 2009:309). *Тарань* - Kızılköz balığı.

TARPAN [tarpan]:**ТАРПАН**[тарпан] (Şırova, 2009:310). *Тарпан* – Yaban atı (nesli tükenmiş).

TEGULÇİK [tegul'çik]:**ТЕГУЛЬЧИК**[тегульчик] (Şırova, 2009:315). *Тегульчик* - Pozkır Lemmingi (sıçangiller cinsi).

TEK [tek]:**ТЕК**[тек] (Şırova, 2009:316). *Тек* – Eski Türkçede *teke*: erkek keçi.

TELYONOK [telyonok]:**ТЕЛЁНОК**[т'ел'онок] (Şırova, 2009: 316). *Телёнок* – Eski Türkçede *buzağı*.

TOLAY [tolay]:**ТОЛАЙ**[толай] (Şırova, 2009: 324). *Толай* – uzun kulaklı tavşan.

TUGUN [tugun]:**ТУГУН**[тугун] (Şırova, 2009: 329). *Тугун* - *Coregonus* balık cinsi.

V

VOL [vol] : **ВОЛ**[вол] (Şırova, 2009:110). Ogiyenko, en eski Türkçe sözcüklerden biri olduğu belirtmektedir. Fasmer ise bu sözcüğün Çuvaşça'da *vylıx* , Mari'ce “mal” anlamına gelen *volik* , Türkçedeki “yük yada binek hayvan” anlamına gelen “ular” kelimelerle benzerlikten dolayı saymak yanlış olduğunu düşünmektedir (Fasmer, I: 335).

Y

YEMURANKA [yemuranka] :**ЕМУРАНКА** [jэмуранка] (Şırova, 2009: 132).

Емуранка : “küçük kemirgen, *Dipus acontion*, Arap tavşanı”.

2.3. Türkçe Kökenli Bitki Adları (Fitonimler)

Fitonim - bitkilerin, ağaçların adlarıyla ilgili yer adlarıdır. Bitki adları (fitonimler) Rus dil biliminde “fitonim” terimi ilk defa Rus dil bilimci A. Superanskaya tarafından 1973 yılında kullanılmıştır. Fitonim, Yunanca $\phi\tau\upsilon\nu$ - “bitki”, $\iota\upsilon\sigma\mu\alpha$ - “isim” sözcüklerinden gelmektedir. Rus dilinde fitonimleri inceleyen dil bilim adamlarının arasında A. Superanskaya, T. Bobrova, Yu. Dyaçenko, N. Konovalova gibi dil bilimciler vardır. Rusçada bitkilerin söz varlığı oldukça zengindir. Çoğu bitki ismi, son iki yüzyılda Rusçaya girmiştir.

Çalışmamızın “Türk Kökenli Bitki Adları (Fitonimleri)” alt başlıklı bu bölümünde ana kaynak olarak Ye. Şıpova’nın “Rus Dilindeki Türkçe Kökenli Kelimeler Sözlüğünü” kullanılarak Türkçe kökenli bitki adları bölümünü oluşturuldu. Rusçada Türkçe kökenli bitki adlarını araştırıldı, uygun şekilde Türkçeye çevrildi, sözcükler alfabetik sıraya göre sınıflandırıldı.

Toplam 88 Türkçe kökenli bitkilerin adını belirlendi.

Türkçe Kökenli Fitonimler

A

- AİR** [air] : **Аир** [аир] (Şıpova, 2009: 24). *Aup-Eğir Kökü* ya da Hazanbel. *Eğir otu*: “dere ve durgun su kenarlarında yetişen, 50-125 santimetre yüksekliğinde, çok yıllık ve otsu bir bitki, eğir kökü” (TS:761).
- AYVA** [ayva] : **Айва** [айва] (Şıpova, 2009:25) *Aйва-ayva*: *Gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç (Cydonia vulgaris)* (TVS: 58).
- ALIÇA** [alıça] : **Алыча** [алыча] (Şıpova, 2009:32). *Алыча* – *alıç*: Farsça kökenli “aluça” (*Hünnapgillerden, kırlarda kendiliğinden yetişen, tıpta ve boya sanayisinde kullanılan, sert dallı bir ağaç*) sözcüğünden alıntıdır (TS : 93).
- ARBUZ** [arbuz] : **Арбуз** [арбуз] (Şıpova, 2009:35). *Арбуз* – *karpuz*: Farsça kökenli *harbuz*: “kabakgillerden, sürüngen gövdeli parçalı sert yapraklı,

sarı çiçekler açan bir bitki (*Citrullus vulgaris*)” sözcüğünden alıntıdır (TS : 1335).

ARDIŞ [ardış] : **АРДЫШ** [ардыш] (Şırova, 2009:37). *Ардыш* – *Ardış*: İspanyol türü ardış, *Juniperus Marchalliana* (Dal, 1955: 21). *Ardış*: “Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık” (TS:147).

ARMUD [armud] : **АРМУД** [армут] (Şırova, 2009: 37) *Армуд* - *armut*, *Cydonia vulgaris* (Dal, 1955: 23).

ARSA [arsa] : **АРСА** [арса] (Şırova, 2009: 38). Dal’a göre ardış’ın bütün türleri (Şırova, 2009: 38).

ARTSA [artsa] : **АРТСА** [артса] (Şırova, 2009:39). Kazak ardıcı (Dal, 1955: 25). Bkz. **ARSA**.

B

BADAN [badan] : **БАДАН** [бадан] (Şırova, 2009:44). Baykal gölün doğusunda çay yerine kullanılan bitki türüdür, *Saxifraga crassifolia* (Dal, 1955: 36).

BADMA [badma] : **БАДМА** [бадма] (Şırova, 2009:45). Deniz kuruyemişleri, *Nelumbium speciosum* (Dal, 1955: 37). *Badem-badma* (TVS: 63).

BADRAN [badran] : **БАДРАН** [бадран] (Şırova, 2009: 45). *Бадран*: Köylülerin kökünü çiğ olarak yediği, maydanoz türü bir bitkidir (Dal, 1955:37). Kazak Türkçesi *baldırған*, Kırgız Türkçesinde *baltırkan*. *Baldıran*: “Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilen ortak adı, ağı otu, baldıran” (TS:243).

BADYAN [badyan] : **БАДЬЯН** [бад’йан] (Şırova, 2009:46). *Бадьян*: “Anason bitkisinin bir türü”, *Illicum anisatum*, bitkidir (Dal,I:37). Tatar Türkçesi *badjan* sözcüğünden alıntıdır. *Бадьян-badyan*: “Anason bitkisinin bir türü” (TVS:64).

BAKAN [bakan] – **БАКАН** [бакан] (Şırova, 2009:51). *Бакан* –*bakam*: “baklagillerden, dallarından kırmızı boya çıkarılan bir ağaç” (TS:236).

BAKLAJAN [baklajan] : **БАКЛАЖАН** [баклажан] (Şırova, 2009:52). *Баклажан* - *patlıcan*: güney bölgelerde yetişen mor renkli sebze türü, *Solanum esculentum*; badaljan (don.), badaldjan , badarjan (astrah.), badidjan ve

badijan, badlajan, badri-jan (azer.), batlajan (astrah.), podlajan (novoros.) (Dal, 1955: 36).

BALDRAN [baldran] : БАЛДРАН [балдран] (Şırova, 2009: 57). *Балдран, балдыран, балдырьян*: “baldıran, zehirli ot”, *Heracleum spondylium* bitkisi (Fasmer, I:103). Radloff’a göre Kazak ve Kırgız Türkçesinde “baltırgan”, Altay, Teleut ve Şor Türkçesinde “paldırgan”, Saka Türkçesinde “maltırgan”, Kazan Tatar Türkçesinde “baldırgan”, Türkiye Türkçesinde “su baldıranı” olarak adlandırılmaktadır. *Baldıran*: “Maydanozgillerden, nemli yerlerde yetişen zehirli bitkilen ortak adı, ağı otu, baldıran” (TS:243).

BARBARİS [barbaris] : БАРБАРИС [барбарис] (Şırova, 2009:62). *Барбарис – sarıçalı*. Meyvesi ekşi ve kırmızı renkte dikenli çalı türüdür; *Berberis vulgaris* (Şırova, 2009: 61). *Sarıçalı*: “Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden, çiçekleri sarı, meyvesi ekşi ve kırmızı renkte, kabuğu ve kökü solucan düşürücü ilaç olarak kullanılan bir bitki, kadıntuzluğu, çobantuzluğu, amberbaris (*Berberis vulgaris*) (TS: 2035). Fasmer’e göre bu sözcük Arapçadan Latince’ye, Latince’den Fransızca’ya *berberis* olarak geçmiştir (Fasmer, 1986: 125).

BERGAMOT [bergamot] : БЕРГАМОТ [бергамот] (Şırova, 2009: 78). *Бергамот - bey armudu*: turunçgillerden bir ağaç (*Citrus bergamia*). Bergamot Türkçe bey armudu sözcüğünden Fransızca ve Italyancaya geçmiştir (Fasmer, 1986: 151).

BOGULA [bogula] : БОГУЛА [богула] (Şırova, 2009: 83). *Богула*- Bir tür bitki; *Spirea ulmaria* (Dal, 1955: 102).

BOGULNİK [bogul’nik] : БОГУЛЬНИК [богул’ник] (Şırova, 2009: 83). *Ledum palustre*, bitki türü; fundagiller (*Ericaceae*) familyasından Kuzey Yarımküre’de yetişen bir ormangülü türü.

BODRAN [bodran] : БОДРАН [бодран] (Şırova, 2009: 84). *Бодран*– öğrekotu (ağılı ot).

BURKUN [burkun] : БУРКУН [буркун] (Şırova, 2009: 97). *Буркун – yoncalar* (*Medicago falcata*). Sarı Taşyoncası:

BUYAV [buyav] : БУЯВ [буйаф] (Şırova, 2009: 105). *Буйав- lat. Starice Gmelini* bitkisi; bu bitkinin suyu ile hayvan kürkleri boyanmaktadır. Kırgız

Türkçesi “*boyau*”; Tatar Türkçesi “*byja*”; Kazak Türkçesi “*бою*” – boya, boyama, boyamak.

C

CERGANAK [cerganak] : **ДЖЕРГАНАК** [джырганак] (Şırova, 2009: 122).

Джерганак (облепиха) - *çıçırgan*, yer iğdesi (dikenli, ıssız bölgelerde yetişen çalı).

CIDA [cida] : **ДЖИДА** [джыда] (Şırova, 2009: 122). *Джидда* – *iğde*. Radloff’a

göre Azerbaycan Türkçesi “*ida*” , Çağatay Türkçesi “*çigda*”, Kazak Türkçesi “*cide cida*”, Kırgız Türkçesi “*cıyde cida*”.

CUGARA [cugara] : **ДЖУГАРА** [джугара] (Şırova, 2009: 123). *Джугара* – *darı*.

Dmitriyev’e göre SSCB zamanında terimlerle birlikte çok sayıda Türkçe kökenli sözcük Rusça’ya geçmiştir. Cugara (mısır) sözcüğü örnek olarak vermektedir. Radloff’a göre Hivi dilinde mısıra benzer “*cugan*”, tahılgillerden, tohumları buğday gibi besin maddesi olarak kullanılabilen, bir veya bir kaç sene üst üste yetişen bitkidir.

G

GARBUZ [garbuz] : **ГАРБУЗ** [гарбұс] (Şırova, 2009:114). *Гарбуз* – *garbuz*.

Rusya’nın güney bölgelerde *karpuz* sözcüğünün “*гарбуз*” olarak kullanılmaktadır. Dmitriyev, Ogiyenko ve Fasmer Farsça kökenli olan “*garbuz*” sözcüğün Rusçaya Türkçeden geçtiğini belirtmişler.

JASMIN [jasmin] : **ЖАСМИН** [жасмин] (Şırova, 2009:136). *Жасмин* - *yasemin*

Farsça kökenli “*yasemin*” sözcüğünden alıntıdır.

İ

İZÜM [izüm] : **ИЗЮМ** [из’ум] (Şırova, 2009: 141). *Изюм* – *kuru üzüm*.

Ogiyenko, *izüm* sözcüğünün Türkçeden alıntı olduğunu söylemektedir. Dmitriyev, “*balık*”, “*izüm*” ve v.b. sözcüklerin Rusça’ya Kırım Türkçesinden geçtiğini ve sözcüklerin anlamlarının daraldığını belirtmiştir (Dmitriyev, 1958:24).

- İNJİR** [injr] : **ИНЖИР** [инжыр] (Şırova, 2009: 142). *Инжир* – *incir* (Farsça kökenli *encir* sözcüğünden alıntıdır). Dmitriyev, büyük ölçüde devrimden sonra yayılan ve şarap meyvesi olarak adlandırılan “incir” sözcüğünün, Özbek Türkçesinden türediğini söylemektedir (Dmitriyev, 1958: 8, 24).
- İR** [ir] : **ИР** [ир] (Şırova, 2009: 142). *Ир, аир* – Hazanbel veya Eğir kökü.

K

- KABAK, KABAÇOK** [kabak], [kabaçok] : **КАБАК** [кабак], **КАБАЧОК** [кабачок] (Şırova, 2009: 144). *Кабачок* - *kabak*.
- KALBA** [kalba] : **КАЛБА** [калба] (Şırova, 2009:154). *Калба* - yabancı sarımsak; *Allium ursinum*.
- KALGAN** [kalgan] : **КАЛГАН** [калган] (Şırova, 2009: 154). *Калган* – *kalkan otu*.
- KAMIŞ** [kamış] : **КАМЫШ** [камыш] (Şırova, 2009:157). *Камыш* - *kamış*.
- KANAKAY** [kanakay] : **КАНАКАЙ** [канакай] (Şırova, 2009: 158). *Канакай* – Kırım’da yetişen darı türüdür.
- KANDIK** [kandık] : **КАНДЫК** [кандык] (Şırova, 2009: 159). *Кандык* – *Erythronium* (Kuzey Yarım Küre’de orman ve çayırarda görülen, 20-30 türden oluşan, dişi soğan yumrulu, ilkbaharda çokyıllık bitki cinsidir).
- KARAGAÇ** [karagaç] : **КАРАГАЧ** [карагач] (Şırova, 2009: 164). *Карагач* – *karaağaç* (bir ağaç türü).
- KARKAŞUN** [karkaşun] : **КАРКАШУН** [каркашун] (Şırova, 2009:169). *Каркашун* - *uzun lohusa otu*.
- KAŞKARA** [kaşkara] : **КАШКАРА** [кашкара] (Şırova, 2009:176). *Кашкара* – lat. *Rhododendron aureum*.
- KATRAN** [katran] : **КАТРАН** [катран] (Şırova, 2009:172). *Катран* – *Crambe* (*Crambe*, endüstride ticari olarak kullanılan bir bitki cinsi) .
- KENAF, KENAP** [kenaf/p] : **КЕНАФ, КЕНАП** [кенаф/п] (Şırova, 2009:178). *Кенаф/п* – *kenevir*.
- KENDİR** [kendir’] : **КЕНДЫРЬ** [кендырь’] (Şırova, 2009:178). *Кендырь* – *kendir*.
- KERMİK** [kermek] : **КЕРМЕК** [кермек] (Şırova, 2009:179). *Кермек*– deniz lavantası (*Statice latifolia*).

- KİRLİK** [kirkil] : **КИРЛИК** [кирлик] (Şırova, 2009: 183). *Кирлик* – karabuğday. Radloff, “кирлик” sözcüğü Kırgız Türkçesinde “kırlık” otu olduğunu söylemektedir.
- KİŞMİŞ** [kişmiş] : **КИШМИШ** [кишмиш] (Şırova, 2009: 186). *Кишмиш* – çekirdeksiz kuru üzüm. Ogiyenko ve Fasmer, “kişmiş” sözcüğü Türkçeden geçtiğini belirtmektedir.
- KOK-SAGIZ** [kok-sagız] : **КОК-САГЫЗ** [кок-сагыз] (Şırova, 2009: 191). *Кок-сагыз* - Taraxacum kok saghyz (papatyagiller familyasına ait, sarı kısa boylu çiçekleri kaplayan geniş bitki).
- KRASNOTAL** [krasnotal]: **КРАСНОТАЛ** [краснотал] (Şırova, 2009:202). *Краснотал* – kırmızı iğde.
- KUGA** [kuga] : **КУГА** [куга] (Şırova, 2009: 202). *Куга* – Kamış, Hasır otu, Saz.
- KUKOL** [kukol] : **КУКОЛЬ** [кукол'] (Şırova, 2009: 202). *Куколь* – *Karamuk* (Karanfilgillerden, ekin tarlalarında biten, yaprakları karşılıklı, çiçeği pembe mor renkte, zararlı bir bitki) (TS:1320).
- KUNJUT** [kunjut] : **КУНЖУТ** [кунжут] (Şırova, 2009: 209). *Кунжут* – *susam*.
- KURA** [kura] : **КУРА** [кура] (Şırova, 2009:209). *Кура* – Sütleğen (Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki, Japon kaktüsü) (TS:2191).
- KURAY** [kuray] : **КУРАЙ** [курай] (Şırova, 2009: 210). *Курай*–Kamış türünden bir bitki.
- KURİM** [kurim] : **КУРИМ**[курим] (Şırova, 2009: 213). *Курим* – Potintilla supin.
- KURLUK** [kurluk] : **КУРЛУК**[курлука] (Şırova, 2009:213). *Курлук* – Karabuğday türü.
- KURMA** [kurma] : **КУРМА** [курма] (Şırova, 2009: 213). *Курма* - *Hurma* ağacı.
- KURMAÇ** [kurmaç] : **КУРМАЧ** [курмач] (Şırova, 2009:213). *Курмач* – kavrulmuş buğday. *Karmaç*: “Arpa, çavdar ve mısır unu su ile karıştırılarak yapılan hayvan yemi” (TTAS).

KUÇELYABA[kuçelyaba] : **КУЧЕЛЯБА** [кучеляба] (Şırova, 2009:216). *Кучеляба* – *Kargabüken* (Bitişik taç yapraklı iki çeneklilerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri talkım durumunda olan, meyvesi zehirli bir ağaç) (TS:1327).

KIRLIK [kırılık] : **КЫРЛЫК** [кырлык] (Şırova, 2009:217). *Кырлык* - karabuğday. Bkz. **КИРЛИК**.

L

LEBEDA [lebeda] : **ЛЕБЕДА** [лебеда] (Şırova, 2009: 220). *Лебеда* – *labada*, *kuzu kulağı*.

LİMON [limon] : **ЛИМОН** [лимон] (Şırova, 2009: 222). *Лимон* – *limon*.

LÜFA [lüfa] : **ЛЮФА** [л’уфа] (Şırova, 2009: 225). *Люфа* – *lif kabağı*.

M

MUŞMULA [muşmula] : **МУШМУЛА**[мушмула] (Şırova, 2009: 240). *Мушмула* – *Muşmula*, Malta eriği, diğer adıyla yenidünya.

N

NARTARA [nartara] : **НАРТАРА** [нартара] (Şırova, 2009: 244). *Нартара* – Rusya’da iri çalı darısı. Türkçe “nar” (deve) ve “tara” (darı) sözcüklerden türemiştir.

NETALA [netala] : **НЕТАЛА**[нетала] (Şırova, 2009:246). *Нетала* – İğde ağacının türlerinden biri.

NOHOT [nohot] : **НОХОТ** [нохот] (Şırova, 2009: 246). *Нохот* – *nohut* (Farsça kökenli *nohud* sözcüğünden alıntıdır).

NUT [nut] : **НУТ** [нут] (Şırova, 2009: 247). *Нут* – *Nohut*.

O

ORKİŞ [orkiş]:**ОРКИШ**[оркиш] (Şırova, 2009: 251). *Оркиш*– buğday türlerinden biri.

OSİNA [osina]: **ОСИНА** [осина] (Şırova, 2009: 251). *Осина* – Titrek kavak.

OSOT [osot]:**ОСОТ**[осот] (Şırova, 2009: 252). *Осот* - bütün dikenli ot türleri. Os (büyümek) + ot (bitki).

OTAVA [otava] : **ОТАВА** [отава] (Şırova, 2009: 252). *Отава*– biçim’den sonra çıkan ot/ geçen senenin otu. Dmitriyev’e göre, “Türkçe kökenli *ot* sözcüğünden alıntıdır” (Dmitriyev, 1958:29).

P

PRINÇ [prınç] : **ПРЫНЧ**[прынч] (Şırova, 2009: 261). *Прынч* - *pirinç*: (Farsça kökenli “birinc” sözcüğünden alıntıdır).

R

REVEN [reven’] : **РЕВЕНЬ** [ревен’] (Şırova, 2009: 264). *Ревень* – *Ravent* : “Karabuğdaygillerden, 1-2 metre yüksekliğinde, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Rheum officinale*)” (TS:1967). Farsça kökenli “ravend” sözcüğünden alıntıdır.

S

SABUR [sabor] : **САБУР** [сабур] (Şırova, 2009: 268). *Сабур* – Aloe bitkisi yapraklarının suyu (Arapça kökenli “sabr” sözcüğünden alıntıdır).

SABZA [sabza] : **САБЗА** [сабза] (Şırova, 2009: 268). *Сабза* - çekirdeksiz kuru üzüm türü. Dmitriyev’e göre, “sabza” sözcüğü diğer Türk terimlerle Sovyet döneminde Rusça’ya geçmiştir. *Сабза* – *sebze*.

SAKSAUL [saksaul] : **САКСАУЛ** [саксаул] (Şırova, 2009: 273). *Саксаул* - Orta Asya çöllerinde yetişen orta boy yapraksız ağaç türü.

SALEP [salep] : **САЛЕП** [салеп] (Şırova, 2009: 273). *Салеп* – *salep* : “Salepgillerin tek köklü, yumrulu, salkımlı veya başak çiçekli olan örnek bitkisi (*Orchis*)” (TS : 2018). Arapça kökenli “sahlep” sözcüğünden türemiştir.

SANDAL [sandal] : **САНДАЛ** [сандал] (Şırova, 2009: 276). *Сандал* – Sandal ağacı :“Arapça kökenli sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç (*Santalum album*)” (TS:2026).

SARANA [sarana] : **САРАНА** [сарана] (Şırova, 2009: 279). *Сарана/саранка* – Türk zambağı.

- SAZAN** [sazan] : **САЗАН** [сазан] (Şırova, 2009: 270). *Сазан* - Sukamışı türlerinden. “su” + “san/z” iki sözcükten oluşmuş ve Türkçeden Rusça’ya geçmiştir.
- SUMAH** [sumah] : **СУМАХ** [сумах] (Şırova, 2009: 292). *Сумах* - *Sumak*.
- SUSAK** [susak] : **СУСАК** [сусак] (Şırova, 2009: 295). *Сусак* – *Su menekşesi*. Türkçedeki “susamak” (su içme gereksinimini duymak) fiilden oluşmaktadır.

T

- TAL, TALNİK** [tal], [tal'nik] : **ТАК, ТАЛЬНИК** [тал], [тал'ник] (Şırova, 2009:303). *Тал, тальник* – Söğüt. Türkçe “dal” sözcüğünden gelmektedir.
- TAU-SAGIZ** [tau-sagız] : **ТАУ-САГЫЗ**[тау-сагыз] (Şırova, 2009: 312). *Тау-сагыз* - Kauçuk ağacının bir cinsi.
- TAVOLGA** [tavolga] : **ТАВОЛГА** [таволга] (Şırova, 2009: 300). *Таволга* - Filipendula (gülgiller familyasından çok yıllık otsu bitki cinsi).
- TEGENYOK** [tegenyok] : **ТЕГЕНЁК** [теген'ок] (Şırova, 2009: 314). *Тегенёк* – Karaçalı. Bazı kaynaklara göre kuşburnu ağacı. Türkçe “diken” sözcüğü ile karşılaştırılmıştır.
- TİPÇAK** [tipçak] : **ТИПЧАК** [т'ипчак] (Şırova, 2009: 321). *Типчак*: Tahıl ailesinin çok yıllık gri-yeşil yapraklı ve dar salkımları ile birbitki(*Festuca valesiaca*).

V

- VİŞNYA** [vişnya] : **ВИШНЯ** [вишн'а] (Şırova, 2009: 109). *Вишня* – *vişne*; *Prunus Cerasus*. Dmitriyev’e göre bu sözcük Türkçe kökenlidir. Radloff’a göre Slavcadan Türkçeye geçmiştir. Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi dışında hiçbir Türk dilinde bu sözcük geçmemektedir.

Y

- YEVŞAN** [yevşan] : **ЕВШАН** [йэфшан] (Şırova, 2009: 130). *Евшан (полынь)* – *yavşan*: “saracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan bir bitki” (TVS:916).

Z

ZİNZİVEY [zinzivey] : **ЗИНЗИВЕЙ** [зинзивей] (Şırova, 2009: 139). *Зинзивей* – *Hatmi çiçeği*; *Althaea officinal*. Mikloşiç’e göre Türkçe *zencefıl*’den, Radloff’a göre Arapça kökenli *zencebıl*’den alıntıdır (Fasmer, II:97).

2.4. Türkçe Kökenli Genel Adlar

2.4.1. Unvanlar ve Meslekler(75)

- AGA** [aga] – **АГА** [ara] (Şırova,2009 : 23). *Aza – ağa*: “Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse” (TS : 36).
- AHUN** [ahun] – **АХУН** [ахун] (Şırova,2009 : 42). *Ахун*: “ilahiyatçı, bilim adamı, imam sayılan” (Dal, I : 31). *Ahunt* : “acemlerin din adamı, bilgini,hoca” (TTAS, I: 135).
- AKIN** [akın] – **АКЫН** [акын] (Şırova, 2009 : 27). *Акын - akın* : “Kazak, Kırgız ve başka Türk halklarında halk şair veşarkıcısı” (TVS:16).
- ALPAUT** [alpaut] – **АЛПАУТ** [алпaut] (Şırova,2009 : 30). *Алпaut* – Fasmer’e göre “tanınmış soylu biri” (Fasmer, 2004, I:74). Kononov’a göre Türkçe kökenli *alpaut* sözcüğü, Eski Türkçe “alp” sözcüğünden türemiş ve kahraman anlamına gelmektedir. *Alpagut*: “kahramanlar; cesurlar; alplar; savaşçılar” (ÖTS, I: 220).
- ALIR** [alır] – **АЛЫР** [алыр] (Şırova,2009 : 31). *Алыр* – eskiden “düzenbaz, büyücü” – “hırsız” (DS,I :235).
- ATA** [ata] – **АТА** [ata] (Şırova,2009 : 40). *Ama - ata*: baba (Orta Asya sınırlarında yaşlı Tatar erkeklere edilen hitap (Dal, 1880: 28). Rusçada ata, atay, otets “baba; ata; amca; yaşlı Tatar erkekler için saygı sözü; dede” (TVS: 50).
- ATAMAN** [ataman] – **АТАМАН** [атаман] (Şırova,2009 : 41). *Атаман* – *çetebaşı*: Rus Kazakların başı (Dal, I:28). *Атаман*- ata + man/men (ben atayım). *Ataman* sözcüğü Rusçadan bazı çağdaş Türk dillerine girmiştir

(Dmitriyev, 1958:17). 1.Rus Kazakların başbuğuna verilen unvan. 2. Çarlık Rusyası zamanında kullanılan bir askeri rutbe” (TVS:51).

AŞUG [aşug] – **АШУГ** [ашук] (Şırova,2009 : 42). *Ашуг* – *aşık* : “halk ozanı” (TS : 174).

BARABUZ [barabuz] – **БАРАБУЗ** [барабус] (Şırova,2009 : 59). *Барабүз*: “Tatar faytoncu” (Dmitriyev : 45). *Araba* sözcüğünden türemiştir.

BARANTAÇ [barantaç] – **БАРАНТАЧ** [барантач] (Şırova,2009 : 60). *Барантач*: “hayvanları çalan kişi” (RHAS, II:107).

BARANÇUK[barançuk] – **БАРАНЧУК** [баранчук] (Şırova,2009 : 60). *Баранчук* : “çocuk, delikanlı” (Dal, I:47).*Баран- коç*.Türk halkları, çocuklara bazı hayvanların yavru adları kullanarak sevgiyle seslemektedirler: koçum, kuzum.

BASKAK [baskak] – **БАСКАК** [баскак] (Şırova,2009 : 64). *Баскак* – *baskak*: “Eski ‘baskak’ terimi Altın Ordu devletinde vergi toplayıcıdır, aynı zamanda Çağatay Türkçesinde de geçmektedir. Ruslar tarafından Altın Ordu döneminde Rusçaya geçmiştir. Yeni Türk Dillerinde rastlanmamaktadır” (Dmitriyev, 1958:19).“*Basmak* fiil olarak yayınlamak (baskıya vermek) anlamına gelmektedir; *mühür basmak* – dolayısıyla anlamca en yakın anlamı: *baskak* – hanın mühürünü basan; tahsildardır (Kononov, 1969:534). *Baskak* : “tahsildar” (DS, II : 541).

BASMAÇ [basmaç] – **БАСМАЧ** [басмач] (Şırova,2009 : 66). *Басмач*: “eşkıya, Orta Asya’da karşı devrimci hareketinin katılımcısıdır” (Uşakov, I : 193). *Baş*: “başkan, topluluğu yöneten, komutan” (TTAS, I:413).

BASURMANİN [basurmanin] – **БАСУРМАНИН** [басурманин] (Şırova, 2009 : 66). *Басурманин* – eski Rusçada müsülmanlar için kullanılan hoş olmayan bir lakaptır. Bu kelimenin kökünde *Müslüman* (İslam’a inanan kimse) Arapça–Farsça ifadesidir (Dmitriyev, 1958:19).Dmitriyev’e göre en eski sözcüklerden Tatar Türkçesinden Rusçaya geçmiştir.

BAŞIBUZUK[başibuzuk] – **БАШИБУЗУК** [башибузуk] (Şırova, 2009:71).

Башибузук – başıbozuk: “Osmanlı devletinde savaş zamanında orduya katılan gönüllülere verilen ad” (TA:383).*Мес.*“azgın, serbaz kişi, eşkiya” (Uşakov,97). 1. Askerler arasında katılmış sivil savaşçı. 2. Düzensiz yopluluk (TVS:85). Başibuzuk sözcüğü Rusçaya Türkiye Türkçesinden 19.yy. geçmiştir (Şanskiy, 62).

BATRAK [batrak] – **БАТРАК** [батрак] (Şırova,2009 : 67). *Батрак*– “köydetarlılarda çalışan kiralık işçi, ırgat” (Dal, I:54). Şanskiy’ye göre “batrak” sözcüğü Tatar Türkçesinden geçmiştir. Fasmer ve Sobolevskiy ise “batrak” sözcüğünün “batır” + “ak” son ekinden türediğini belirtmişler (Fasmer, I: 134). Tarla ve benzeri yerlerde gündelikçi olarak çalışan kişi, ırgat, rençber (TVS:89).

BATIR [batır] – **БАТЫРЬ** [батыр’] (Şırova,2009 : 68). *Батырь – batır*: “yiğit, kahraman, cesur” (TTAS, I:456). 1.Kırgız, Kazak ve Başkurtkarda cesur binici, yiğit; 2. İdil nehrinde çalışan hamalbaş (Dal, I: 54). Şanskiy ve Fasmer’e göre “batır” sözcüğü Türkçeden geçmiştir. Türkçeye ise Farsça “bahadur” (kahraman) sözcüğünden geçmiştir (Fasmer, I: 135).

BEK [bek] – **БЕК** [бек] (Şırova,2009 : 74). *Бек*: “Türkiye Türkçesinin dışında diğer Türk dillerinde *bey* sözcüğünün karşılığıdır” (Dmitriyev, 1958:20).

BEY [bey] – **БЕЙ** [бей] (Şırova,2009 : 74). *Бей – bey*: “Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü” (TS : 320). 1917 Devrimi öncesinde Tatarlarda ve Eski Türkiyede küçük yöneticiler veya büyük bürokratlar için kullanılan saygı ifadesi. “Orta Türkçe sözcüklerinden ... Orhon Bölgesinde *beg* olarak kullanılmıştır” (Dmitriyev, 1958:20).

BİL (BİLYA) [bıl’], [bılya] – **БЫЛЬ, БЫЛЯ** [был’], [был’ja] (Şırova,2009 : 106). *Быль, быля* : “asilzade” (eski). Fasmer, *bılya* sözcüğünün Eski Türkçe *boila, buila* (erdemli, saygıdeğer) sözcüğünden türemiştir (Fasmer, I:259).

BİRYUK [biryuk] – **БИРЮК** [бир’ук] (Şırova,2009 : 80). *Бирюк*: “süratı asık, ürkülen adam” (Dal, I: 88).

BOGATIR [bogatır] – **БОГАТЫРЬ** [багатыр'] (Şırova,2009 : 83). *Богатырь-bahadır*:“savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan veya yiğitlik gösteren kimse, batur” (TS:233). Rus masal ve hikâyelerde fiziki gücüne, aklına, güzelliğine ve cesurluğuna sahip bir kahraman (Dal, I: 102).

BOYARİN [boyarin] – **БОЯРИН** [байар'ин] (Şırova,2009 : 87). *Боярин – boyar*: “Tuna bölgesinde, Transilvanya'da, Rusya'da soylulara verilen unvan” (TS:387); *bayar*: “1.neşe, kut,mutluluk. 2. Baylık, zenginlik.3. Bayram. 4. Bay, zengin. 5. Rus vergi memuru” (TVS:90). Bu sözcük hakkında pek çok iddia var. P. Melioransky'ye göre *boyarin* sözcüğü Rusça'dan Türkçe'ye geçmişti. L. Yakubinskiy, *boyarin* sözcüğün kökünde Türkçe *bay* (zengin, tanınmış, sahip) + *ar* ekinden türemiştir. Dmitriyev ise, “Eski Türkçe kaynaklarda bu sözcüğün geçtiğini tesbit edilmemiştir. Kazak, Tatar, Türkmen Türkçesinde *knez*, *soylu* anlamına gelmektedir. Türkiye Türkçesinde *bayar* olarak kullanılmaktadır, dolayısıyla *o* sesinin baskısı Rusça'dan geçtiğini belirtmektedir (Dmitriyev, 1958:39). Şanskiy, “genelde bu sözcüğü Türkçe kökenli olduğunu kabul etmelerine rağmen Slav kökenli olduğunu düşünmektedir. Korş'a göre ise “*boyarin* sözcüğünün Türkçe etimolojisi tam ispatlanmamış, fakat başka (etimoloji) de mümkün değildir”. Ogiyenko, *boyarin* sözcüğünü Kelt kökenli eski sözcüklere dayandığının belirtmiştir” (Fasmer, I: 203).

BURALOJNİK [buralojnik] – **БУРАЛОЖНИК** [бураложник] (Şırova, 2009: 95). *Бураложник* : “kurt avcısı”.

BURLAK [burlak] – **БУРЛАК** [бурлак] (Şırova,2009 : 97). *Бурлак* : “nehirdeki gemileri ve mavnaları kıyıya çeken işçidir, ırgat; çalışmak için gurbete giden köylü” (Dal; I:143). Şanskiy *burlak* sözcüğünün Slav kökenli olduğunu belirtmiştir, Dmitriyev ise “Eski Tatar Türkçesinde bu sözcüğün var olduğunu ve *bur* (“çevirmek/çekmek”) ipi çevirmek anlamına geldiğini belirtmiştir. *Bur* kökünün fonetik yapısı Volga kıyısındaki Türk dillerinde işaret edilmektedir. ... Böylece, *bur* kökü olan ve nehirde burlakların yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olan Tatar Türkçesinde *burlak* teriminin oluşabileceğini” düşünmüştür (Dmitriyev,

1958:39). Bazı Türkizmlerin edebi veya sanat eserlerinden tanınmaktadır. Rusçada *burlak* sözcüğü, ünlü Rus ressamı P.Repin'in "Volgada burlaklar" ("Бурлакина Волге") adlı resminden bilinmektedir.

- ÇİĞİT** [çigit] – **ДЖИГИТ** [джыгит] (Şırova, 2009 : 122). *Джигит* - *yiğit*: "Güçlü ve yürekli, kahraman, alp" (TS : 2596)
- ÇABAN** [çaban] – **ЧАБАН** [чабан] (Şırova, 2009 : 369). *Чабан* – *çoban*: "koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse" (TS: 555).
- ÇAGA** [çaga] – **ЧАГА** [чага] (Şırova, 2009 : 369). *Чага* – *çağa*: "Çocuk, bebek" (TS: 479) ; "esire düşmüş kız, köle" (Dal, IV: 580). "İgor Alayı Destanında" Türkçe kökenli *çaga* sözcüğüdür.
- ÇİBERKA** [çiberka] – **ЧИБЕРКА** [чиб'эрка] (Şırova, 2009 : 388). *Чиберка* : "bayan terzi, el işi yapan kadın" (Dal, IV: 603). *Çiber-çeber*: "dış görünüşü ile göze güzel gelen, şık, yakışıklı, güzel" (TVS:184).
- ÇUMAK** [çumak] – **ЧУМАК** [чумак] (Şırova, 2009 : 402). *Чумак* : Kırım'da öküzle gıda getiren köylü" (Dal, IV : 614). *Çomak* : "ucu topuzlu değnek" (TS:561).
- DRAGOMAN** [dragoman] – **ДРАГОМАН** [драгоман] (Şırova, 2009 : 126). *Драгоман* : "Doğu ülkelerinde Avrupa elçilikleri bünyesinde çalışan tercüman" (Dal, I : 489). *Dragoman* – "çevirmen" (TS : 719).
- EFENDİ** [efendi] – **ЭФЕНДИ** [эф'энди] (Şırova, 2009 : 428). *Эфенди* – *efendi*: "Erkekler için kullanılan bir seslenme sözü" (TS: 757).
- GAYDAMAK** [gaydamak] – **ГАЙДАМАК** [гайдамак] (Şırova, 2009 : 113). *Гайдамак* : "17.-18. yy. Polonyalıları karşı savaşan devrimci Ukraynalı Kazak" (Uşakov, 536). "Ukraynaca haydut, eşkıya, soyguncu" (Dal, I: 341).
- HABARŞİK** [habarşik] – **ХАБАРЩИК** [хабарщ'ик] (Şırova, 2009:358). *Хабарщик* – *haberci*: "haber getiren kimse, ulak. 2. Bir haberi usulünce hazırlayan ve yayın organlarında yayımlayan kimse. 3. Muhbir, ihbar eden kimse" (TS : 1020).

- HOZYAIN** [hozyain] – **ХОЗЯИН** [хаз’йаин] (Şırova, 2009 : 365). *Хозяин* : “bir şeyin sahibi; evin reisi”; Rus mitolojisinde evin cini. Dmitriyev, Tatar Türkçesi Mişar ağzı *хузәй* sözcüğünden türediğini belirtmiş. Asıl kökü Farsça *hoca* sözcüğüdür (Dmitriyev:47). Fasmer, “Çuvaşça *hoža*, *huža* (sahip), Türkçe *hodža*, Kırım Tatarca, Çağatay, Azeri ve Tatar Türkçesinde *hoža* (öğretmen, sahip, yaşlı amca)” (Fasmer, IV:254).
- JUPAN** [jupan] – **ЖУПАН** [жупан] (Şırova,2009:137). *Жупан* : “bölge başkanı” (Fasmer, II : 66). *Çаран*: “parçalı giyisi, cepken, palto, kaftan” (TVS:174).
- KAGAN** [kagan] – **КАГАН** [каган] (Şırova,2009 : 148). *Каган – kağan*: “Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, hakan, imparator” (TS : 1266).
- KADİ/KADİ** [kadi] – **КАДИ** [кади] (Şırova,2009:149). *Кади – kadi*: “İslam ülkelerinde dini hakem. Tanzimata kadar her türlü davaya, Tanzimat ile Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkeme başkanları” (TS:1258).
- KALİKA** [kalika] – **КАЛИКА** [калика] (Şırova, 2009:154). *Калика* : “derviş (eski). Manileri, şiirleri ve ilahileri söyleyen yoksul, dilenci” (Dal, II:78).*Kalık*: “1.kalmış, artmış, eskimiş. 2.Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış kız” (TVS: 424).
- KAM** [kam] – **КАМ** [кам] (Şırova, 2009:156). *Кам – kam, şaman*: “şamanlıkta büyü yapan, gelecekte haber verdiğine, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse” (TS : 2201).
- KARAÇ** [karaç] – **КАРАЧ** [карач] (Şırova, 2009 : 168). *Карач* : “üst yönetici, bakan” (Fasmer, II:194).
- KATUNA** [katuna] – **КАТУНА** [катуна] (Şırova, 2009:172). *Катуна* : “kadın, hanım” (Fasmer, II : 211). *Hatun* : “kadın” (TS : 1060).
- KAZNAÇEY** [kaznaçey] – **КАЗНАЧЕЙ** [казнач’эй] (Şırova, 2009 : 151). *Казначей – hazinedar* : “bir hazineyi bekleyen, yöneten kimse” (TS :1077).*Казна* – “hazne, hazine”.

- KİLİÇEY** [kiliçey] – **КИЛИЧЕЙ** [килич'эй] (Şırova, 2009 : 181). *Киличей* : “elçi”. Fasmer, Tatar Türkçesinde *kiliş* (birbirine gidip gelmek) ile karşılaştırdığını belirtmiştir (Fasmer, II:232).
- KUL** [kul] – **КУЛ** [кул] (Şırova, 2009 : 204). *Кул* – *kul*: “köle” (TS : 1517). Fasmer'e göre Hintçeden; Radlof'a göre ise Türkçeden gelmektedir.
- KUMA** [kuma] – **КУМА** [кума] (Şırova, 2009 : 206). *Кума* : “vaftiz anne. *Kum*-vaftiz baba. Hristiyanlarda vaftiz törenlerinde vaftiz anne olan bayandır” (Dal, II:217). Melioranski, *kuma* sözcüğünü en eski (Moğollardan önceki) döneme ait, Türkçe alıntı sözcüğü olduğunu belirtmişti... *Kuma* : “kuma, kadının ortağı, koma” (KTTAS : 162).
- KUNAK** [kunak] – **КУНАК** [кунак] (Şırova, 2009 : 208). *Кунак* – *konak*: “arkadaş, dost” (Dal, II:218). *Konak*: “1. Büyük ve gösterişli ev. 2. Hükûmet işlerin görüldüğü yapı. 3. Araba veya hayvanla bir günde alınan yol. 4. Yolculukta geceyi geçirmek için inilen, konaklanan yer. 5. Konakçı (TVS:521).
- MATRABAZ** [matrabaz] – **МАТРАБАЗ** [матрабас] (Şırova, 2009 : 231). *Матрабаз* – *madrabaz*: “hile yapan, hileci” (TS : 1601).
- MELİK** [melik] – **МЕЛИК** [м'элик] (Şırova, 2009 : 233). *Мелик* – *melik*: esk. “Kafkasyalı soylu kişi” (Dal, II: 316); *melik*: “padişah, hükümdar, hakan, han” (TS : 1648).
- MURZA** [murza] – **МУРЗА** [мурза] (Şırova, 2009 : 238). *Мурза* – *murza* : “bazı Türk topluluklarında ve İran'da kullanılan bir soyluluk sanı” (TS : 1689).
- MUSULMAN** [musulman] – **МУСУЛЬМАН** [мусул'ман] (Şırova, 2009 : 239). *Мусульман* – *Müslüman*: “İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman, mümin. 2. *hlk*. İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse. 3. *mec*. Doğru, haktan ayrılmaz kimse.” (TS:1732).
- NAİB** [naib] – **НАИБ** [наип] (Şırova, 2009 : 243). *Наиб*: “Osmanlıda birinin yerine vekâletle bakan kimse” (Uşakov, II:357). *Naip*: “1. Tahtta

hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yöneten kimse.2.Naiplik yapan” (TVS:632).

NUKER [nuker] – **НУКЕР** [нук’эр] (Şırova, 2009 : 247). *Нукер – nöker* : “Ücretle iş gören erkek işçi, hizmetkâr” (AAAD : 295) .

ODALİSKA [odaliska] – **ОДАЛИСКА** [адалиска] (Şırova, 2009 : 249). *Одалиска – odalık*: (tarih) “Padişah, şehzade ve paşaların saraya alınan karavaşlar²⁹ arasından seçtikleri kadın, ikbal” (TS : 1788).

PADİŞAH [padişah] – **ПАДИШАХ** [падишах] (Şırova, 2009 : 254). *Падишах – padişah*: (tarih) “Farsça kökenli bu sözcük Osmanlı Devleti’nde devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan” (TS:1874).

PALAÇ [palaç] – **ПАЛАЧ** [палач] (Şırova, 2009 : 255). *Палач- cellat*: “ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse” (TS:450).

SAGÇİY [sagçiy] – **САГЧИЙ** [сакчий] (Şırova, 2009 : 269). *Сагчий- sakçı* : “bekçi ” (TTAS,V:3254).

SALTAN [saltan] – **САЛТАН** [салтан] (Şırova, 2009 : 274). *Салтан – sultan*: “1. Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah. 2. Padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan. 3. Bektaşî azizi. 4. mec. Belli bir alanda en üst düzeyde olanlar için kullanılan bir söz (TS : 2169). Eski sözcük, “İgor Alayı Destanında” rastlanmaktadır.

SANÇAK [sançak] – **САНЧАК** [санчак] (Şırova, 2009 : 277). *Санчак – sancak* : “Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık” (TS : 2026). Eski Rus kaynaklarında Ryazan şehrinin Batı Han tarafından yakılıp yıkılmasını anlatan hikayede geçmektedir.

SEİT [seit] – **СЕИТ** [сэит] (Şırova, 2009 : 282). *Сеит – seyyit*: “1. Bir topluluğun ileri gelen kişisi; 2. Hz. Muhammed’in soyundan olan kimse” (TS : 2083)

²⁹Odalık- esir kadın, köle.

- SERDÜK** [serdük] – **СЕРДЮК** [с’эрд’ук] (Şırova, 2009:284). *Сердюк* – *serdiük*: “getman veya atamanın korumasıdır” (Fasmer, III: 606).
- SULTAN** [sultan] – **СУЛТАН** [султан] (Şırova, 2009 : 291). *Султан* - *sultan*: “1. Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah” (TS:2169); 2. “Laik iktidarın başı, kral, çar anlamına gelen Arapça kökenli *sultan* kelimesi Türk dillerine geçmiştir. Türkiye Türkçesinden Rusça’ya geçmiştir ki Osmanlının yöneticileri bu unvanı kullanmıştır. Ayrıca Kazak Türkçesinde de soylu aileler için kullanılmıştır” (Dmitriyev: 30) .
- ŞAMAN** [şaman] – **ШАМАН** [шаман] (Şırova, 2009 : 410). *Шаман* – *şaman*: “amanlıkta büyü yapan, gelecekte haber verdiğine, ruhlarla ilişki kurarak hastalıkları iyileştirdiğine inanılan kimse, kam” (TS : 2201).
- ŞAH** [şah] – **ШАХ** [шах] (Şırova, 2009 : 414). *Шах* – *şah*: “İran veya Afgan hükümdarı; 2. satranç oyununda her yönde tek hane gidebilen en önemli taş” (TS : 2195).
- ŞERİF** [şerif] – **ШЕРИФ** [шэр’иф] (Şırova, 2009 : 418). *Шериф* – *şerif*: “1. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in soyundan olan kimse; 2. Soylu, temiz” (TS: 2217).
- ŞUBAŞ** [şubaş] – **ШУБАШ** [шубаш] (Şırova, 2009 : 424). *Шубаш* – *subaşı*: “Osmanlılarda kapıkulu süvarileri arasından, savaş zamanı güvenlik işlerine bakmak, barış zamanında vergi toplamakla görevli kimse” (TS: 2165)
- TAMİR** [tamır] – **ТАМЫР** [тамыр] (Şırova, 2009 : 307). *Тамыр* : “dost, arkadaş” (Dal, IV:390).
- TANAK** [tanak] – **ТАНАК** [танак] (Şırova, 2009 : 307). *Танак*: “usta, uzman” (Dal, IV: 390). Radloff’a göre “Türkçeden geçmiştir; Türkiye, Tatar, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinde *tanuk* “tanık, şahit” olarak kullanılmaktadır (KTTAS: 262).
- TARHAN** [tarhan] – **ТАРХАН** [тархан] (Şırova, 2009 : 310). *Тархан* – *tarkan*: “1. Bütün vergilerden muaf büyük ağa; 2. Köylerde her türlü kumaş, deri vb.

şeyleri satın alan kişi” (Dal, IV:491). *Tarkan* :“1.Vekil; vezir; nazır. 2.Yüksek asalet derecesi.3.Yüksek asalet derecesi, bey” (ÖTS, V: 4608).

TAFTUY, ТАҢТУЙ [taftuy] – **ТАФТУЙ** [тафтуй] (Şırova, 2009 : 312). *Тафтуй*: “1. Ahmak, sakar, kaba kişi, çuval gibi adam; 2. Yay ve ok çantası” (Dal, IV:393).

TOVARİŞ [tovariş] – **ТОВАРИЩ** [тавариш'] (Şırova, 2009 : 322). *Товарищ* : “yoldaş, ortak, arkadaş” , Korş’a göre Rusça’ya geçmiş en eski Türkçe sözcüklerden: Türkiye ve Çağatay Türkçesinde *tavar* ‘mal’ + son ek *-eş, iş* “товариш” (Fasmer, IV:68).

TOLMAÇ [tolmaç] – **ТОЛМАЧ** [талмач] (Şırova, 2009 : 324). *Толмач* – *dilmaç*: “çevirmen” (TS : 2329).

TRUJ [tru] – **ТРУЖ** [труш] (Şırova, 2009 : 328). *Труж* : “İdil Bulgarlarında tanınmış kişi. Eski Türkçe *tudun* sözcüğünün karşılığıdır. *Tudun* : eski Türk bölgesel yöneticilerine verilen unvandır. Avar, Göktürk ve kadim Bulgarların kullandığı bu unvan günümüzün valileri ile eşleştirebilir. Tudun imparatorluk hükümetinin temsilcisi, bir yönetici ve bir diplomat olarak her üç işlevi de görebilirdi. Tudun, merkezdeki kağana bağlı olarak iş görürdü ve ona icazet vermek zorundaydı (Fasmer, IV:108). “Eski Türklerde bir unvan. Bkz.*TUTUN, TURUN*. (TVS:859).

UZDEN [uzden] – **УЗДЕНЬ** [узден'] (Şırova, 2009 : 343). *Узденъ*: “Kabardey ve Dağıstan bölgelerindeki soylu kişi” (Uşakov, IV: 908). *Özden*: “özle, öz varlıkla, gerçeğe ilgili” (TS:1865).

ULAN [ulan] – **УЛАН** [улан] (Şırova, 2009:344). *Улан* : “devrimden önce hafif süvari bölüklerinden olan asker” (Dal, IV:487). *Ulan* : “oğlan” (ÖTS,V: 4977).

VATAMAN [vataman] – **БАТАМАН** [ватаман] (Şırova,2009 : 108). *Ватаман*: “muhtar, ataman” (Dal, I:167). Fasmer, *vataman* sözcüğü Eski Rusçada, 1294’ten sonra kullanıldığını belirtmiştir (Fasmer, I:278).

- VOR** [vor] – **БОР** [бор] (Şırova, 2009 : 111). *Бор* – *hırsız*: “başkasının malını çalan kimse” (BT:1094). Dmitriyev’e göre Rusça *vor* sözcüğü “Türkçe kökenli оѿру, Kırgız Türkçesi *уруу* v.b. sözcüklerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Rusça’dan yeni Tatar ve Başkurt Türkçesine *bur* olarak geçmiştir” (Dmitriyev, 1958:45).
- YAMŞİK** [yamşık] – **ЯМЩИК** [йамш’ик] (Şırova, 2009 : 436). *Ямщик* : “at arabasını süren kişi, faytoncu” (Dal, IV:698). Fasmer ve Radloff, bu sözcüğün Türkçe kökenli *yamçı* (bir yüzü uzun tüylü, kalın yüнден dokunarak yapılmış yağmurluk) sözcüğünden geçtiğini belirtmişler (Fasmer, IV:557).
- YANIÇAR** [yanıçar] – **ЯНЫЧАР** [йанычар] (Şırova, 2009 : 437). *Янычар* – *yenicheri*: “Kapı kulu teşkilatının piyade sınıfı” (TS: 2572).
- YARIGA** [yarıga] – **ЯРЫГА** [йарыга] (Şırova, 2009 : 440). *Ярыга* : “1.polis teşkilatının en alt sınıfı; 2. Ayaş, dolandırıcı, ahlaksız” (Dal, IV: 679). Dmitriyev’e göre *yargı* sözcüğünden türemiştir (Dmitriyev: 43).

2.4.2. Takma Adlar (56)

- ABAZA** [abaza] – **АБАЗА** [абаза] (Şırova, 2009:22). *Абаза* : “1. Kafkasya’da sert doğu rüzgarı; 2. akılsız Müslüman” (Dal, I:1). *Abaza* - *Abhaz*: “kuzeybatı Kafkasya’da yaşayan bir halk, Abaza” (TS: 3,4).
- ABATUR** [abatur] – **АБАТУР** [абатур] (Şırova, 2009:2). *Абатур*: “inatçı, küstah, aptal” (Dal, I:1); Mikloşiç’e göre *abatur* sözcüğü Türkçe kökenli *bahadır* sözcüğünden türemiştir. *Bahadır*: “savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan veya yiğitlik gösteren kimse, batur” (TS: 233).
- AKSAKAL** [aksakal] – **АКСАКАЛ** [аксакал] (Şırova, 2009:27). *Аксакал* – *aksakal*: “1. Köyün veya mahallenin ihtiyar heyetinde olan kimse. 2. Bir meslekte yaşça, kıdemce ileride ve yetenek bakımından üstün niteliğe sahip olan kimse, duayen. 3. Ermiş, evliya” (TS:72).

- ALAMAN** [alamanç] – **АЛАМАН** [аламан] (Şırova, 2009:28). *Аламан* (аламан,алахан) : “hırsız, alıcı, yağmacı, soyguncu; serseri, başıbozuk, hırsız, atlı çete” (Fasmer, I:68). *Alamançı*: “vurguncu, soygun yapan” (TVS: 57).
- ALIM** (ALIMA) [alım/a] – **АЛЫМ, АЛЫМА** [алым/a] (Şırova, 2009:31). *Алым*: “enayi, saf, ahmak”; Radlof’a göre *alım* sözcüğü Arapça kökenli *alim* sözcüğünden türemiştir (Fasmer, I:73). *Alim*: “bilen” (TS: 96).
- AMANAT** [amanat] – **АМАНАТ** [аманат] (Şırova, 2009:33). *Аманат* : *emanet*– “Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia” (TS:792).
- BABA** (**BABAY**) [baba/y] – **БАБА, БАБАЙ** [баба/й] (Şırova, 2009:43). *Баба/бабай* : “dede, yaşlı adam; bazen öcü anlamında kullanılmaktadır” (Dal, I: 35). *Baba*: “1. Çocuğu olan erkek, peder. 2. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek” (TS: 219).
- BALBAN** [balban] – **БАЛБАН**[балбан] (Şırova, 2009:55). *Балбан* : “ahmak, aptal” (RHAS, II:77). *Balbal*: “Eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen taş” (TVS:73).
- BAYGUŞ** [bayguş] – **БАЙГУШ** [байгуш] (Şırova, 2009:49). *Байгуш*: “fakir, kimsesiz, zavallı biri; tembel, emanet”.
- BALBES** [balbes] – **БАЛБЕС** [балбес] (Şırova, 2009:55). *Балбес*: “mankafa, anlayışsız, kaba, hödük, cahil” (Uşakov, I:81). Türkçe *bilmez* sözcüğünden türemiştir.
- BASMA** [basma] – **БАСМА** [басма] (Şırova, 2009:65). *Басма* :“aptal, dangalak, biçare ” (Dal, I: 52).
- BAŞKA** [başka] – **БАШКА** [башка] (Şırova, 2009:71). *Башка* : “baş, kafa, akıllı kafa” (insan hakkında) (Dal,I:56). *Baş*:“önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, enüstün” anlamında birleşik kelemeler yapar” (TVS: 84).

- BEDUİN** [beduin] – **БЕДУИН** [бидуин] (TVS: 95). *Бедуин* : “göçebe, bir at cinsi”. *Bedevi*: “1. Çölde, çadırda yaşayan göçebe. 2. Böyle bir hayat sürdüren kimse” (TS:293).
- BEKYAR** [bekyar] – **БЕКЯР** [бик’ар] (TVS:96). *Бекяр*: “bekar, evli olmayan”. *Bekar*: “Evlenmemiş kimse” (TS:295).
- BEKLEMEŞA** [beklemeşa] – **БЕКЛЕМЕША** [б’экл’эм’эша] (Şırova, 2009:75). *Беклемеша*: “*hantal, sakar*”. Türkçe *beklemek* sözcüğünden türemiştir.
- BELMES** [belmes] – **БЕЛЬМЕС** [б’эл’м’эс] (Şırova, 2009:77). *Бельмес*: “aptal, ahmak, hiçbir şey anlamayan” (Dal,I:82). Ancak *ни бельмеса не понимает* (hiçbir şey anlamıyor) kalıp olarak kullanılmaktadır (Fasmer, I: 149).
- BESTALANNİY** [bestalanniy] – **БЕСТАЛАННЫЙ** [б’эсталанный] (Şırova, 2009:78). *Бесталанный*: “şanssız, mutsuz”. “Ganimet”, “mutluluk” anlamına gelen *talán* Türkçe kökenli sözcüğünden türemiştir (Fasmer, I: 161).
- BEZALABERNİY** [bezalaberniy] – **БЕЗАЛАБЕРНЫЙ** [б’эзалаб’эрный] (Şırova, 2009:73). *Безалаберный*: “dağınık, sorumsuz”. Eski Türkçe *alp-er* (“kahraman-adam”) + Rusça olumsuz ön ekbez-... Anlamı “zor” ve “dağınık”, “düşencesiz” (Fasmer, I:144).
- BİÇERA** [biçera] – **БИЧЕРА** [бичэра] (Şırova, 2009:82). *Бичера*: “fakir, kimsesiz” (Dal, I:91). Tatar Türkçesi *biçera (zavallı)* sözcüğünden alıntıdır (Fasmer, I: 169).
- BOLVAN** [bolvan] – **БОЛВАН**[балван] (Şırova, 2009:84). *Болван*: “ahmak,kaba, sakar, görgüsüz, saf” (Dal, I:111). Korş’a göre Farsça kökenli *pehlivan* sözcüğü Kazak ve Kırgız kültürleriyle (baluan/balban) Rusça’ya girmiştir. Ruslar, ilk önce yolda buldukları taş heykelleri *bolvan* olarak adlandırıp, daha sonra metafor olarak kullanmaya başlamışlar (Dmitriyev, 1958: 21). Melioranski’ye göre *bolvan* sözcüğü Orhon Türkçesi *balbal* sözcüğünden geçtiğini belirtmektedir. Ogiyenko ise,

Farsça sözcüğünün *bolvan* önce “bahadır”, daha sonra “heykel”, “put” ve “aptal” anlamına geldiğini belirtmektedir (Fasmer, I:186).

BUHMET [buhmet] – **БУХМЕТ** [бухм’эт] (Şipova, 2009:105). *Бухмет*: “iri sağlam kişi yada hayvan” (RHAS, III:324).

BUSURMAN[busurman] – **БУСУРМАН** [бусурман] (Şipova, 2009:103). *Бусурман*: “pagan” (Dal, I:145). Melioranski’ye göre Kıpçak Türkçeden Rusçaya geçmiştir. “Muslüman”, “Müslim” anlamına gelen sözcük, Eski Rus yıllıklarında Hristiyan olmayan, düşman olarak kullanılmaktaydı.

BUTUZ (**BUTUS**) [butuz/s] – **БУТУЗ** [бутус] (Şipova, 2009 : 104). *Бутуз* : “bodur, tıknaz, büy” (Dal, I: 145). Türkçe *but-kuz* (“kalın but, bacak olan kimse”) olabilir (Dmitriyev, 1958:44).

ÇEBER [çeber] – **ЧЕБЕР** [ч’эб’эр] (Şipova, 2009 : 380). *Чебер*: “züppe, şıklık düşkünlü” (Dal, IV:585). *Çeber, cebbar*: “becerikli, açığöz, cesur” (DS, III :871).

ÇİHIRNİK [çihirnik] – **ЧИХИРНИК** [чихирник] (Şipova, 2009:395). *Чихирник*: “ayaş, asalak” (Dal, IV: 609). *Çakır – esk.* “şarap” (TS : 483).

ÇUÇELO [çuçelo] – **ЧУЧЕЛО** [чучэла] (Şipova, 2009:404). *Чучело* : “tarla, bağ ve bahçelerde kuşların zarar vermesini önlemek için konulan, insana benzer kukla, korkuluk” (Dal, IV: 616).

ÇUŞKA [çuşka] – **ЧУШКА** [чушка] (Şipova, 2009:404). *Чушка*: “halk arasında domiz; 2. Çok kirli, pasaklı insan” (Dal, IV: 616).

DONGUS [dongus] – **ДОНГУС** [донгус] (Şipova, 2009:126). *Донгус*: “aptal, eşek, mal (argo)” (Dal, I:468). Tatar Türkçesi *дуңғыз*, Kırgız Türkçesi *доңуз*, Kazak Türkçesi *доңыз* (argo), Türkiye Türkçesi *domuz* (Fasmer, I : 629).

GAUR [gaur] – **ГЯУР** [г’аур] (Şipova, 2009 : 117). *Гяур – gavur*: “1. Dinsiz kimse. 2. *din b.* Müslüman olmayan kimse” (TS: 905).

HAYDUK [hayduk] – **ХАЙДУК** [хайдук] (Şipova, 2009 : 359). *Хайдук – haydut*: “silahlı soygun yapan, yol kesen kimse” (TS: 1070).

- HARTSIZ** [hartsız] – **ХАРЦЫЗ** [харцыс] (Şırova, 2009 : 363). *Харцыз*: “hırsız” (Dal, IV:543).
- HIDKAN** [hıdkan] – **ХЫДКАН** [хыдкан] (Şırova, 2009 : 368). *Хыдкан* : “pinti,cimri” (Dal, IV: 569).
- KALAYDAK**[kalaydak] – **КАЛАЙДАК** [калайдак] (Şırova, 2009:153). *Калайдак*: “geveze, boşboğaz” (Dal, II: 76).
- KALIK** [kalık] – **КАЛЫК** [калык] (Şırova, 2009 : 155). *Калык* : “şişko, geniş omuzlu, bir karış boylu” (Dal, II:79). “Büyük olasılıkla kökü Kırçak, Kazak, Altay Türkçesinde *kalın* sözcüğüdür” (Fasmer, II:171). *Kalık*: “Kalmış, artmış, eskimiş.2.Evlenme çağı geçmiş, evde kalmış kız” (TVS:424).
- KARABÇA** (**KARABÇUN**) [karabça] – **КАРАБЧА** [карабча] (Şırova, 2009 : 163). *Карабча/карабчун*: “hırsız, rüşvetçi” (Dal, II:89). *Karakçı*: “yağmacı, yol kesen” (TTAS, IV : 2263).
- KARAPUZ** [karapuz] – **КАРАПУЗ** [карапуз] (Şırova, 2009 : 167). *Карануз* : “küçük çocuk; şişman kısa boylu kimse” (Dal, II: 90). Dmitriyev’e göre *karapuz* sözcüğü Türkçe kökendi “*karpuz*’dan (“kısa ve şişman”) gelmektedir (Dmitriyev, 1958: 10, 16).
- KATSAP** [katsap] – **КАЦАП** [кацап] (Şırova, 2009:174). *Кацан* : “halk arasında Ruslara karşı argo sözcüğü” (Dal, II: 99). Dmitriyev, bir olasılık olarak Arapça kökenli *kasap* sözcüğüne benzetmektedir (Dmitriyev, 1958: 44).
- KODAŞ** [kodaş] – **КОДАШ** [кадаш] (Şırova, 2009 : 190). *Кодаш*: “arkadaş” (Dal, II: 130). *Kadaş*: “kafa dengi, uygun arkadaş” (DS, VIII : 2898).
- KOÇKA** [koçka] – **КОЧКА** [кочка] (Şırova, 2009 : 198). *Кочка*: “kaçak Kazan Tatar erkeği” (Dal, II: 181). *Kaçak*: “bağlı bulunduğu yerden veya yasadan kaçan, uzaklaşan” (TS:1254).
- MAMAY** [mamay] – **МАМАЙ** [мамай] (Şırova, 2009:228). *Мамай*: “hödük, dövüşken adam. Mamay İstilas - hoş olmayan gelen kalabalık misafirler

veya ziyaretçiler için kullanılır; Mamay Arbedesi – büyük tartışma, kavga, kargaşa için söylenir. Mamay – Kulikov çatışmasında yenilgiye uğrayan Tatar kökenli Mamay Han Rusya'ya karşı yıkıcı istilasında bulundu" (Uşakov, II: 135).

MUZAVER [muzaver] – **МУЗАВЕР** [музавэр] (Şırova, 2009:237). *Музавер*: “dinsiz, imansız” (Dal, II: 358). *Müzevir*: “arabozan” (TS: 1740).

NAYAN [nayan] – **НАЯН** [найан] (Şırova, 2009 : 245). *Наян*: “ukala, küstah” (Dal, II: 502). *Noyan*: “Padişah oğlu, şehzade” (TVS: 644).

NOHRA [nohra] – **НОХРА** [нохра] (Şırova, 2009:247). *Нохра*: “üçkağıtçı, kaytarcı, hinoğlu” (Dal, II: 556).

OLUH [oluh] – **ОЛУХ** [олух] (Şırova, 2009 : 249). *Олух*: “aptal, ahmak, avanak” (Dal, II: 664). *Uluk* – “miskin, tembel, pasaklı” (DS, XI: 4034).

PAHMURA [pahmura] – **ПАХМУРА** [пахмура] (Şırova, 2009:257). *Пахмура*: “asık, somurtkan” (Dal, III: 22). *Mahmur*: “sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan. 2. Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan. 3. Süzgün, dalgın bakışlı (göz)” (TS: 1606).

PEÇENEG [peçeveg] – **ПЕЧЕНЕГ** [печенек] (Fasmer, III:255). *Печенег* - Türkçe *bacanak* “karıları kardeş olan erkeklerden her biri” (TVS:703).

RAZGİLDYAY [razgildyay] – **РАЗГИЛЬДЯЙ** [разгил'дяй] (Şırova, 2009:263). *Разгильдяй* : “pasaklı, çaraçul, şarşal” (Dal, IV: 23).

SALALIKA [salalıka] – **САЛАЛЫКА** [салалыка] (Şırova, 2009:273). *Салалыка* : “gammaz, müzevvir, dedikoducu” (Dal, IV: 130). Radlof'a göre Tatar Türkçe kökenli *salalyk* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer, III :549). *Salalik*: “bölgesel, mesleki, branşla ilgili” (TVS: 722).

ŞABYOR [şabyor] – **ШАБЁР, СЯБЁР** [шаб'ор], [с'аб'ор] (Şırova, 2009:405). *Шабёр* : “komşu, arkadaş, birader” (Dal, IV: 617).

- ŞALAGAY** [şalagay] – **ШАЛАГАЙ** [шалатай] (Şırova, 2009:407). *Шалагай* : “asalak, otlakçı” (Dal, IV:617). *Salak* sözcüğüne bağlı olasılığı yüksektir. *Salak* - “giyinişinden, konuşma ve davranışlarından seviyesiz, dengesiz ve saf olduğu anlaşılan (kimse)” (TS: 2016).
- ŞALBYOR** [şalbyor] – **ШАЛБӨР** [шалб’ор] (Şırova, 2009:408). *Шалбөр* : “aylak, boş gezen” (Dal, IV:619). Kazak Türkçesi “*шалбар*” (durgun, gevşek, yavaş hareket eden insan) sözcüğünden geçtiğini ihtimal olarak görünmektedir.
- ŞALTAY-BOLTAY** [şaltay-boltay] – **ШАЛТАЙ-БОЛТАЙ** [шалтай-балтай] (Şırova, 2009 : 409). *Шалтай- болтай* : “boş konuşmak, saçma” (Dal, IV: 619). *Şaltay-baltay*: “boş söz, laf” (KTTTS:626)
- UGLAN** [uglan] – **УГЛАН** [углан] (Şırova, 2009:342). *Углан*: “genç, delikanlı” (Dal, IV: 465). *Oğlan* : “Erkek çocuk; 2. Yetişkin erkek” (TS:1789).
- UPIR** [upır] – **УПЫРЬ** [упыр’] (Şırova, 2009:347). *Упырь*:“vampir; eski inanışlara göre mezardan kalkan ve insanların kanını içen ölüdür” (Dal, IV:520). *Obur*–“Sinde yatan ölü” (TTAS,XII : 4608).
- VZBALMOŞNIY** [vzbaloşniy] – **ВЗБАЛМОШНЫЙ**[взбалмошный] (Şırova, 2009: 109). *Взбалмошный* : “dengesiz, müsrif, dizginsiz” (Dal, I: 191). “Büyük olasılıkla kökünde Türkçe balmış/balgamış (karışık, darmadağan, kirlenmiş” (Dmitriyev, 1958: 44).
- YASIR** [yasır] – **ЯСЫР** [йасыр] (Şırova, 2009:442). *Ясыр - esir*: “1. Tutsak. 2. Köle. 3. *мес.* Bir düşünceye veya bir kimseye körü körüne bağlı olan kimse ” (TS:816).
- YUŞA** [yuşa] – **ЮША** [йуша] (Şırova, 2009: 431). *Юша* – “yağmurdan sırlı sıklam olan kimse” (Dal, IV: 670). *Yaş* : “nemli, ıslak, kuru karşısı (TS: 2545); *üşümek*: “ısı yokluğundan, azlığından veya ısı kaybından etkilenmek, soğğun etkisini duymak” (TS: 2456).

YALIMAN [yalıman] – **ЯЛЫМАН** [йалыман] (Şırova, 2009:435). *Ялыман* : “küstah dolandırıcı (argo)” (Dal, IV:677). *Yaman*: “1. Fena, kötü, hoş olmayan” (TTAS, VI : 4261). “Kötü, korkulan kimse” (TS : 2516).

2.4.3. Askeri Unvanlar (9)

ASKER [asker] – **АСКЕР** [аскер] (Şırova,2009: 23). *Аскер – asker* : “Türk askeri” (TVS:45).

ÇAÜŞ [çauş] – **ЧАУШ** [чауш] (Şırova, 2009 : 378). *Чайш- çavuş*: “Osmanlı Devleti teşkilatında çeşitli hizmetler yapan görevli. Onbaşidan sonra gelen ve görevi manga komutanlığı olan erbaş” (TS: 506,507).

DELİBAŞ [delibaş] – **ДЕЛИБАШ** [делибаш] (Şırova,2009 : 119). *Делибаш – delibaş*: “Osmanlı’da süvari, Paşanın bekçesi. *Delibaş* – “Yiğit, cesur” (DS : 1410).

GAYDUK [gayduk] – **ГАЙДУК** [гайдук] (Şırova, 2009 : 113). *Гайдук* : “1. hafif silahlı kiralık savaşçı; bazen bu sözcük Güney Rusya’da *haydut* anlamında kullanılmıştır; 2. Gezi sırasında asılzadelere eşlik eden uzun boylu, üniformalı uşak; 3. Çok iri kişi; 4. İşçi” (Dal,I:341); *haydut* : “Silahlı soygun yapan, yol kesen kimse” (TS :1070).

PAŞA [paşa] – **ПАША** [паша] (Şırova, 2009: 258). *Паша - paşa*: (askerlik) “Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan” (TS : 1897).

REDİF [redif] – **РЕДИФ** [редиф] (Şırova, 2009: 264). *Редиф – redif*: (tarih) “Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe ayrılan er” (TS: 1969).

SERASKİR [seraskir] – **СЕРАСКИР**[сераскир] (Şırova, 2009: 283). *Сераскир – seraskir*: “(tarih) sadrazamlık göreviyle yükümlü olmayan ve Osmanlı ordusunun komutanlığını yapan vezirin ünvanı” (TS : 2069).

SERDAR [serdar] – **СЕРДАР** [сэрдар] (Şırova, 2009 : 284). *Сердар – serdar*: “başkomutan” (TS:2070).

YESAUL (YASAUL) [yesaul] – **ЕСАУЛ** [йэсаул] (Şırova, 2009:135). *Есаул* – 1917 Devrim öncesi Kazak Ordusunda subay. Uşakov’a göre *esaul* sözcüğü Çağatay Türkçesinden emir kulu; Fasmer, Dal ve Ogiyenko ise *esaul* sözcüğü Tatar Türkçesi kökenli olduğunu düşünmektedirler. *Yasavul*– “emir subayı; yüzbaşı” (TVS:912).

2.4.4. Türkçe Kökenli Cins Adları (Pragmatonimler)

2.4.4.1. Ev ve İş Gereçleri (146)

ARÇAK [arçak] – **АРЧАК** [арчак] (Şırova, 2009:40). *Арчак*: “sırt, dağ sırtı, bük; kaş, eyer dirseği” (Fasmer, I: 92). *Arçak*: “1. Semerin ağaç iskeleti. 2.Kas, eyer kaşı. 3.Sırt, bayır. 4. Koyunları tipiden korumak için götürülen kuytu yer”.

BAKLAGA (BAKLAJKA) [baklaga], [baklajka] – **БАКЛАГА, БАКЛАЖКА** [баклага], [баклашка] (Şırova, 2009:51). *Баклага* “karaklı farklı boyutlarda deri veya metalden yapılmış su kabı” (Dal, I : 40). *Bakraç*: “çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova.2. Bir bakracın alabildiği miktar” (TVS:72).

BALDA [balda] – **БАЛДА** [балда] (Şırova, 2009:56). *Балда* – *balta*: “ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç” (TS : 247).

BALDAK [baldak] – **БАЛДАК** [балдак] (Şırova, 2009:56). *Балдак* – *bardak*: “su vb. şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap” (TS : 254).

BALODKA [balodka] – **БАЛОДКА** [балотка] (Şırova, 2009:57). *Балодка*: “orta boy çekiç” (Dal, I:43). *Balga*: “büyük balta, gürz; büyük çekiç” (TVS:74).

BALTA [balta] – **БАЛТА** [балта] (Şırova, 2009:57). *Балта*: “ince asya baltası (marangoz baltasından üç kat daha ince)” (Dal, I: 44). *Balta*: “kesmek, yarmak, yontmak gibi işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç” (TS:247).

- BARDAK** [bardak] – **БАРДАК** [бардак] (Şırova, 2009:61). *Бардак* : “geniş ağızlı topraktan yapılmış sürahi” (Fasmer, I:126). *Bardak*: “su ve benzeri şeyleri içmek için kullanılan, genellikle camdan yapılan kap. 2.Toprak testi” (TS:254).
- BARMAKİ** [barmaki] – **БАРМАКИ** [бармаки] (Şırova, 2009:62). *Бармаки* : “düz beş-altı dişli çatalı bir tarım aracı” (RHAS, II:118).
- BASTROK** [bastrok] – **БАСТРОК** [бастрок] (Şırova, 2009:66). *Бастрок* – “samanı at arabasına bağlayan manivela, direk” (Dal, I:53); *bastırık*: “Kapıyı arkadan bastırmak için kullanılan ağaç dayak.2. Ağırlık, yük (TS:263).
- BATOG** [batog] – **БАТОГ** [барок] (TVS:134). *Батог* : “dal, budak; sopa, değnek”. *Budak*: “1. Ağacın dal olacak sürgünü.2. Dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak koyuca renkte sert bölüm (TS:402).
- BELEZA** [beleza] – **БЕЛЕЗА** [б’эл’эза] (Şırova, 2009:76). *Белеза* : “kürek türü” (Dal, I:81). *Beleza*: “beleme aracı, kalafat öekme aleti, mala; bir tür kürek” (Fasmer, I:147). *Bele*: “1.Çocuğu kundaklamak.2. Beşiğe yattırıp bağlamak. 3. Bulamak: bulaştırmak” (TVS:98).
- BELİZA** [beliza] – **БЕЛИЗА** [белиза] (Şırova, 2009:77). *Белиза* : “küçük demir balta” (RHAS, II : 212).
- BEZMEN** [bezmen] – **БЕЗМЕН** [б’эзмэн] (Şırova, 2009:74). *Безмен -vezne* : “terazi” (TS : 3483).
- BİÇAK** [biçak] – **БИЧАК** [бичак] (Şırova, 2009:82). *Бичак – bıçak* : “Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç” (TS:326).
- BİRKA** [birka] – **БИРКА** [бирка] (Şırova, 2009: 80). *Бирка* : “ölçü veya işaret yapmak için ahşap sopa veya tahta” (Dal, I:87). Türkçe *bir* sözcüğünden türemiş olabilir.

- BUZDIHAN** [buzdıhan] – **БУЗДЫХАН** [буздыхан] (Şırova, 2009:91). *Буздыхан*: “*çubuk türü, baş ş adamın topuzu*” (Dal, I:137); *Bozdoğan*: “Yeniçeriler tarafından kullanılan ve atların eyerlerinde asılı duran altı toplu gürz” (TS:392).
- BULAT** [bulat] – **БУЛАТ** [булат] (Şırova, 2009:92). *Булат – polat* : “çelik; çelik gibi, güçlü, kuvvetli” (TS:1935).
- BUNÇUK** [bunçuk] – **БУНЧУК** [бунчук] (Şırova, 2009:93). *Бунчук* - “at veya boğa kuruğundan yapılan soy ve hakimiyet simgesi süslü bir kamçı” (Dal, I:144) – *boncuk*: “cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi” (TS:376).
- BURAV** [burav] – **БУРАВ** [бураф] (Şırova, 2009:94). *Бурав – borav* : “delik açmak için alet, matkap ucu” (Dal, I :142). *Burmak*: “bir şeyi iki ucundan tutup eksen çevresinde çevirerek bükme” (TS:415).
- BURDÜK** [burdük] – **БУРДЮК** [бурд’ук] (Şırova, 2009:96). *Бурдюк – tulum* : “tulum” (TTAS, V:3850). *Burduk*: “Tulum, su kabı” (TVS:140).
- BUTOR** [butor] – **БУТОР** [бутыр] (Şırova, 2009:104). *Бутор*: “mal, ev eşyası, eski eşyalar, çöp” (Dal, I:145). *Butor*: “ev eşyası” (TVS:143).
- CİRİM (JİRİM)** [cirim] – **ДЖИРИМ** [джырым] (Şırova, 2009:123). *Джирим – eyer*: “binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne” (TS : 840). *Cirim-sırım*: bazı işlerde sicim yerine kullanılmak için, sicim kalınlığında, ince ve uzun, esnek deri parçası” (TVS:754).
- ÇAN** [çan] – **ЧАН** [чан] (Şırova, 2009:375). *Чан – çanağ* : “çanak” (DS, III : 1067).
- ÇANAK** [çanak] – **ЧАНАК** [чанак] (Şırova, 2009:375). *Чанак – çanak* : “Toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yayvan, çukurca kap” (TS : 492).
- ÇAPRAK** [çaprak] – **ЧАПРАК** [чапрак] (Şırova, 2009:376). *Чапрак – çaprak* : “eyer örtüsü” (TS:495).

- ÇARA** [çara] – **ЧАРА** [чара] (Şırova, 2009:377). *Чара* – *çara* : “şarap testisi” (Dal, IV:582). Çara: “büyük ağaç tabak, yemek tabağı” (TVS: 177).
- ÇAROK** [çarok] – **ЧАРОК** [чарок] (Şırova, 2009:378). *Чарок*: “ayakla kullanılan bileyleme aracı” (Dal, IV:582); *çark* : “bir eksenin döndürdüğü tekerlek biçimindeki makine parçası” (TS:497).
- ÇAYKA** [çayka] – **ЧАЙКА** [чайка] (Şırova, 2009:372). *Чайка* – *şayka* : “Türklerin Karadeniz'deki ırmak kıyılarının korunmasında, Rus Kazaklarının kıyılara saldırmada kullandıkları altı düz, yayvan gemi.” (TS : 2209).
- ÇEKA** [çeka] – **ЧЕКА** [чэка] (Şırova, 2009:380). *Чека* – *çivi*: “iki şeyi birbirine tutturmak, bir nesneyi bir yere sabitlemek için çakılan, ucu sivri, başlı, metal veya ağaçtan yapılmış ufak çubuk, mih” (TS:552).
- ÇEKAN** [çekan] – **ЧЕКАН** [чэкан] (Şırova, 2009:381). *Чекан* – *çekiç*: “çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti” (TS : 510).
- ÇEKMAR** [çekmar] – **ЧЕКМАРЬ** [чекмар'] (Şırova, 2009:382). *Чекмарь* – *çokmar* : “topuz, başı topuzlu değnek, çomak(TTAS, II:938).
- ÇEKUŞA** [çekuşa] – **ЧЕКУША** [чикуша] (Şırova, 2009:383). *Чекуша* – *çekiç* : “çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti” (TS:510).
- ÇELEK** [çelek] – **ЧЕЛЕК** [чэл'эк] (Şırova, 2009:383). *Челек* – *çelek*: “demir su kovası” (DS, III : 1119).
- ÇEMBUR** [çembur] – **ЧЕМБУР** [чэмбур] (Şırova, 2009 : 384). *Чембур* – *çılbur*: “hayvanların yular başlığının çene altındaki halkasına bağlanan ip veya takılan zincir”; “yular, yular sapı” (TTAS, II: 895).
- ÇEMODAN** [çemodan] – **ЧЕМОДАН** [чимадан] (Şırova, 2009:385). *Чемодан* – *valiz*. Farsça kökenli *jama* – “giyim” ve *dan* – “saklama yeri” sözcüklerden Tatar Türkçesine daha sonra Rusça'ya geçmiştir.

- ÇERKAN** [çerkan] – **ЧЕРКАН** [чэркан] (Şırova, 2009 : 387). *Черкан* – “kıskaç, tuzak” (Dal,IV:611).
- ÇEÇEN** [çeçen] – **ЧЕЧЕНЬ** [чэчэн’] (Şırova, 2009:388). *Чечень* – *çeten* : “saman taşımak için kağınlara konulan büyük sepet” (DS, III : 1149).
- ÇİĞİR** [çigir] – **ЧИГИРЬ** [чигир’] (Şırova, 2009:390). *Чигирь* – *çıkırık* “kuyudan kovayı çekmeye yarayan ve el ile çevrilen araç” (TS:534).
- ÇİZÇİNİ** [çizgini] – **ЧИЗГИНЫ** [чизгины] (Şırova, 2009:390). *Чизгины* – *dizgin*: “gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yönleltmeye yarayan kayış” (TS:685).
- ÇİLYAK** [çilyak] – **ЧИЛЯК** [чил’ак] (Şırova, 2009:392). *Чыляк* – *çelek*: “1. Demir su kovası. 2. Tahta süt kovası” (DS, III : 1119).
- ÇİNAK** [çinak] – **ЧИНАК** [чинак] (Şırova, 2009:392). *Чинак– çini*: “duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve genellikle çiçek resimleriyle bezeli, pişmiş, balçık levha, fayans” (TS:549).
- ÇİRAK** [çirak] – **ЧИРАК**[чирак] (Şırova, 2009:393). *Чирак* - *çıra*: “lamba” (DS, III : 1184).
- ÇUBUK** [çubuk] – **ЧУБУК** [чубук] (Şırova, 2009:398). *Чубук* – *çubuk* : “tütün içmek için kullanılan uzun ağızlık” (TS : 569).
- ÇUVAL** [çuval] – **ЧУВАЛ** [чувал] (Şırova, 2009:399). *Чувал– çuval* : “pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba” (TS: 571).
- ÇUM** [çum] – **ЧУМ** [чум] (Şırova, 2009:401). *Чум – kerçe*:”Sulu yiyecekleri karıştırmaya ve dağıtmaya yarayan, uzun saplı, yuvarlak ve derince kaşık” (TS:1391).
- DUGA** [duga] – **ДУГА** [дуга] (Şırova, 2009:127). *Дуга* – “araba hayvanının kayış takımı, koşum takımı yapılan”; Türkçe kökenli *doğ* : “ağaçları birbirine bağlamak için deriden ya da yaş ağaçtan yapılan bağ” (DS, IV : 1535).

- FELÜGA** [felüga] – **ФЕЛЮГА** [ф’эл’уга] (Şırova, 2009:355). *Фелюга – feluka – feliga*: “sandal, küçük kayak, balıkçı kayığı” (DS, V:1842).
- GURDA** [gurda] – **ГУРДА** [гурда] (Şırova, 2009:116). *Гурда – korda* : “bir çeşit eğri kılıç” (DS, VIII : 2924).
- HOMUT** [homut] – **ХОМУТ** [хомут] (Şırova, 2009 : 365). *Хомут – hamut*: “1. Harman sürerken beygirlere takılan saptan yapılmış boyunduruk. 2. Arabaya koşulan atların boynuna vurulan koşum takımı. 3. Koşum takımının göğüse gelen kısmı. 4. Develerin sırtlarına konup üzerine yük vurulan takım” (DS, VII : 2267).
- KAZAN** [kazan] – **КАЗАН** [казан] (Şırova, 2009 : 149). *Казан – kazan* : “Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap” (TS:1371).
- KAİK (KAYAK)** [kaik] – **КАИК** [каик] (Şırova, 2009:151). *Каик – kayak* : “Kürek veya yelkenle yürütülen ufak tekne” (TS:1363).
- KALGA (KALGAN)** [kalga] – **КАЛГА** [калга] (Şırova, 2009:154). *Калга – el* yapımlı kaba ca işlene ahşap tas; *kakma* : “ağaç üzerinde veya diğer ahşap malzemede, mobilyada, belirlenmiş desen ve çizimlere göre oyulmuş yuvalara gümüş, sedef vb. süs maddeleri kakılıp oturtularak yapılan iş ” (TS : 1271).
- KALIGAN (KOLIGAN)** [kaligan] – **КАЛЫГАН** [калыган] (Şırova, 2009:155). Bkz. **KALGA**.
- KALIP’ (KALİB’)** [kalıp’] – **КАЛЫПЬ** [калып’] (Şırova, 2009:156). *Калып – kalıp* : “bir şeye biçim vermeye veya eski biçimini korumaya yarayan araç ” (TS : 11279).
- KAMÇA (KAMÇUK)** [kamça] – **КАМЧА** [камча] (Şırova, 2009:157). *Камча – kamçı* : “bir ucuna ip, deri vb. bağlı vurma, dövme aracı ” (TS : 1288).
- KAPKAN**[kapkan] – **КАПКАН** [капкан] (Şırova, 2009:160). *Капкан – gapan* : “Kapan, tuzak” (DS, VI : 1916).

- KAPTORGA** [kaptorga] – **КАПТОРГА** [каптырга] (Şırova, 2009:161). *Капторга* – *kaptırma* : “1. Kemer. 2. Kemer tokası. 3. Копча, çitçit” (DS, VIII : 2636).
- KAPŞUK** [kapşuk] – **КАПШУК** [капшук] (Şırova, 2009:162). *Капшук* – *kapçık* : “deri torba” (DS, VIII : 2632).
- KARBAÇ** [karbaç] – **КАРБАЧ** [карбач] (Şırova, 2009:168). *Карбач* – *kırbaç* : “tek parça deri veya uzun esnek bir değneğin ucuna sıırım bağlanarak yapılmış vurma aracı” (TS:1413).
- KAŞIK, KOVŞIK** [kaşık], [kovşık] – **КАШИК, КОВШИК** [кашык], [кофшык] (Şırova, 2009 : 175). *Кашик* – *kaşık* : “sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofraya aracı” (TS:1346).
- KELEP** [kelep] – **КЕЛЕП** [к’эл’эп] (Şırova, 2009:177). *Келеп* – *kelef* : “1. İplik çilesi. 2. İplik yumağı. 3. Bükülmüş iplik kangalı, çile” (AAAD : 273).
- KETMEN** [ketmen’] – **КЕТМЕНЬ** [к’этм’эн’] (Şırova, 2009:179). *Кетмень* : “çapaya benzer araç” (Radlof, II:1132).
- KİZYAK** [kizyak] – **КИЗЯК** [киз’ак] (Şırova, 2009:180). *Кизяк* – *tezek* : “yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır dışkısı” (TS:2344).
- KİNJAL** [kinjal] – **КИНЖАЛ** [кинжал] (Şırova, 2009:181). *Кинжал* – *hançer* : “Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak” (TS :1040).
- KİRKA** [kirka] – **КИРКА** [кирка] (Şırova, 2009 : 183). *Кирка* – *kirka* : “İki taraflı çapa” (DS, VIII :2879).
- KİRPİÇ** [kirpiç] – **КИРПИЧ** [кирпич] (Şırova, 2009:183). *Кирпич* – *kerpiç* : “duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla” (TS:1394).
- KOBURA** [kobura] – **КОБУРА** [кабура] (Şırova, 2009:188). *Кобура* – 1.tabanca kılıfı. 2. At eyeri yanında deri çantası. (Ojegov:281). *Kubur* : esk. 1. Boru biçiminde kap. 2. Bir tür tabanca, dolma tabanca (TS : 1515).

- KOVYOR** [kovyor] – **КОВЁР** [кав’ор] (Şırova, 2009:189). *Ковёр*: “genelde yer, duvar v.b. yüzeyleri örtmek için kalın türlü kumaş (Fasmer, II : 270). *Kigiz*: “yünden yapılan sağlam nesne, keçe” (TVS:509).
- KOVÇEG** [kovçeg] – **КОВЧЕГ** [кафчэк] (Şırova, 2009:189). *Ковчег* – *kova* : “genellikle su ve sulu şeyler taşımaya, kuyudan veya denizden su çekmeye yarayan üstünden kulplu kap ” (TS:1490).
- KONÇAN, KONÇAR** [koncan/r] – **КОНЧАН, КОНЧАР** [канчан/p] (Şırova, 2009:194). *Кончан* – *hançer*: “ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir tür bıçak” (TS:1040).
- KORDA** [korda] – **КОРДА** [корда] (Şırova, 2009:195). *Корда* – *korda* : “bie çeşit eğri kılıç” (DS, VIII:2924).
- KORÇAGA** [korçaga] – **КОРЧАГА** [карчага] (Şırova, 2009 : 195). *Корчага* : “büyük toprak surahisi ” (Fasmer, II : 341).
- KOÇERGA** [koçerga] – **КОЧЕРГА** [качэрга] (Şırova, 2009:199). *Кочерга*: “ateşi karıştıracak demir kol” (Dal, II:180).
- KUL’BAKA** [kul’baka] – **КУЛЬБАКА** [кул’бака] (Şırova, 2009:206). *Кульбака* – *kaltak* : “kuskunsuz eyer” (TS:1286).
- KUMGAN** [kumgan] – **КУМГАН** [кумган] (Şırova, 2009:207). *Кумган* – *kumgan* : “ibrik” (DS, VIII : 2998).
- LEGİN** [legin] – **ЛЕГИН** [л’эгин] (Şırova, 2009:221). *Легин* – *leğen*: “genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap” (TS:1580).
- MAKARA** [makara] – **МАКАРА** [макара] (Şırova, 2009:227). *Макара* – *takara*: “üzerine iplik, tel, şerit vb. sarılan, kenarları çıkıntılı, eksenini boyunca delik silindirik, bobin” (TS : 1610).
- MANGAL** [mangal] – **МАНГАЛ** [мангал] (Şırova, 2009 : 229). *Мангал* – *mangal*: “ısınmaya, bir şey pişirmeye yarayan, sac, bakır veya pirinçten, türlü biçimlerde üstü açık ayaklı ocak, korluk “ (TS : 1620).

- MAŞAL** [maşal] – **МАШАЛ** [машал] (Şırova, 2009:231). *Машал – meşale*: “ucunda, alev çıkararak yanıcı bir madde bulunan, aydınlatmaya yarayan değnek” (TS:1663).
- MİŞEN** [mişen] – **МИШЕНЬ** [мишен’] (Şırova, 2009:236). *Мишень – kubur* : “1. Kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef. 2. Hedefi vurmak için silah, ok vb.ne gerekli doğrultuyu verme” (TS:1773).
- MUSAT** [musat] – **МУСАТ** [мусат] (Şırova, 2009:238). *Мусат– masat*: “bıçak bilemeye yarayan çelikten, çubuk biçiminde araç” (TS:1631).
- MUTAKA** [mutaka] – **МУТАКА** [мутака] (Şırova, 2009:239). *Мутака* :“kirlent, divan yastığı” (CA 1957,VI:1385); *mütteka*:“İttika olunacak, dayanılacak alet; koltuk değneği” (OTAL:789).
- NABALDAŞNİK** [nabaldaşnik] – **НАБАЛДАШНИК** [набалдашник] (Şırova, 2009 :241). *Набалдашник – barçak* :“kılıç kabzasının siperi” (TS:254).
- NAGAYKA** [nagayka] – **НАГАЙКА** [нагайка] (Şırova, 2009 : 242). *Нагайка – masat* : “bıçak bilemeye yarayan çelikten, çubuk biçiminde araç” (TS : 1631).
- NAJDAK** [najdak] – **НАЖДАК** [наждак] (Şırova, 2009:242). *Наждак – nasak* : “sapı kısa, küçük odun baltası “ (TS:1743).
- ORT’MA** [ort’ma] – **ОРТЬМА** [орт’ма] (Şırova, 2009:251). *Ортьма – örtü* : “örtmek için kullanılan şey, vualet” (TS:1860).
- PALAŞ** [palaş] – **ПАЛАШ** [палаш] (Şırova, 2009:256). *Палаш – pala*: “kavisli, kısa, uç bölümü geniş, kabzasına doğru daralan bir tür kılıç” (TS:1876).
- RUNDUK** [runduk] – **РУНДУК** [рундук] (Şırova, 2009:265). *Рундук* – 1. Üstü açılan sandık; 2. Merdvenli alan; 3. Giriş, sundurma (Dal, IV:115).
- SAADAK (SAGADAK, SAGAYDAK)** [saadak] – **СААДАК** [сāдак] (Şırova, 2009 : 266). *Саадак – sadak* : “içine ok konulan torba veya kutu biçiminde kılıf” (TS:2000).

- SABA** [saba] – **САБА** [саба] (Şırova, 2009:267). *Саба*: “süt (kımız) koymak için hayvan derisinden yapılmış torba” (Dal, IV:126). *Saba*: “bardağa benzeyen deriden yapılan ve su, kımız gibi sıvıların taşımak için kullanılan kap” (TVS:711).
- SABAN** [saban] – **САБАН** [сабан] (Şırova, 2009:267). *Сабан* – *saban* : “çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı” (TS:1995).
- SABLYA** [sablya] – **САБЛЯ** [сабля] (Şırova, 2009 : 268). *Сабля* – *kılıç*. Bu sözcük Doğu kökenlidir. Macarca *szablya* “kılıç”, *szabni* “kesmek”. Almanca *säbel* de Doğu kökenlidir (Fasmer, III : 541).
- SAGAN** [sagan] – **САГАН** [саган] (Şırova, 2009:269). *Саган*– *sagan* : “bakırdan yapılmış , derinliği az yemek kabı” (DS, X:3512) ; *sahan* : “1. İçinde yemek ısıtılan veya yumurta gibi şeyler pişirilen, derinliği az metal kap. 2. Derinliği az olan kap” (TS : 2008).
- SAYGAT** [saygat] – **САЙГАТ** [сайгат] (Şırova, 2009:269). *Сайгам-askeri ganimet*. Melioranski, Kazak, Türkiye Türkçesi *sauġat* Moğolca aracılığıyla askerî ganimet anlamına geldiğini düşünmektedir. Ogiyenko ise Kuman Türkçesinden geldiğini ve “hediye” anlamına geldiğini vurgulamaktadır (Fasmer, III : 545).
- SAL** [sal] – **САЛ** [сал] (Şırova, 2009:273). *Сал (плот)-sal*: “birçok kalın direk yan yana bağlanarak yapılan, düz ve korkuluksuz deniz veya ırmak taşıtı” (TS :2015).
- SAMAN** [saman] – **САМАН** [саман] (Şırova, 2009:274). *Саман*– *saman*: “ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları” (TS : 2022).
- SANDAL** [sandal] – **САНДАЛ** [сандал] (Şırova, 2009:276). *Сандал* – *sandal*: “insan taşıyacak biçimde yapılmış, kürekle yürütülen deniz teknesi” (TS:2026).

- SANDARAK**[sandarak] – **САНДАРАК** [сандарак] (Şırova, 2009:276). *Сандарак* – *kırmızı arsenik*. Büyük olasılıkla Rusçaya Türkçeden geçmiştir. Sandarak veya Sandaroz ağacı, reçinesi.
- SANI** [sani] – **САНИ** [сани] (Şırova, 2009:277). *Сани-кызак*: “Kar ve yabuz üzerinde kayarak yol alan tekerleksiz taşıt”. Çağatay Türkçesi *sanak* “kızak”.
- SOFA** [sofa] – **СОФА** [софа] (Şırova, 2009:288). *Софа* – “kumaş ve ya deri ile kaplayan yastıklı divan, kanepeler” (Dal, IV:283). *Sofa*: “1.Evlerin önündeki geniş balkon. 2.Cami girişlerinde kapının iki yanındaki yerler” (DS, X:3653).
- STAKAN** [stakan] – **СТАКАН** [стакан] (Şırova, 2009 : 289). *Стакан* – “su vb. Şeyleri içmek için kullanılan silindirik şekilde camdan yapılan kulpsuz bir kap” (Dal, IV:322). Ogiyenko *stakan* sözcüğü Türkçeden alıntı olduğunu belirtmektedir. Radlof, Kazak Türkçesi *tustazan*, Çağatay Türkçesi *tostazan*, Tatar Türkçesi *tustagan* gibi örnekleri vermektedir.
- SUNDUK** [sunduk] – **СУНДУК** [сундук] (Şırova, 2009 : 292). *Сундук* -*sandık* : “içine çeşitli şeyler konulan, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası” (TS: 2027).
- SURGUÇ** [surguç] – **СУРГУЧ** [сургуч] (Şırova, 2009 : 293). *Сургуч* : “mühür mumu” (Dal, IV : 362). *Sorkuç* : “reçine” (DS, X : 3665)
- ŞABALA** [şabala] – **ШАБАЛА** [шабала] (Şırova, 2009:404). *Шабала*: “delikli büyük kaşık” (Dal, IV:617). Çuvaş Türkçesi *səbala* : “kaşık, kevgir”; Şor Türkçesi *şabila* : “kaşık”.
- ŞAGAYKA** [şagayka] – **ШАГАЙКА** [шагайка] (Şırova, 2009:405). *Шагайка*- *aşık, aşık kemiği*; “çift tırnaklı hayvanların ön dizlerinde bulunan bir eklem kemiği” (TS:174).
- ŞAYKA** [şayka] – **ШАЙКА** [шайка] (Şırova, 2009:406). *Шайка*: “bir veya iki kollu leğen (genelde hamamda yıkanmak için)” (Dal, IV:618). Kazak

Türkçesi *şaikamak* “durulamak”, Kırgız Türkçesi *çayka* : “1. Sallamak; 2.durulamak” (Fasmer, IV:395).

- ŞANDAL** [şandal] – **ШАНДАЛ** [шандал] (Şırova, 2009:410). *Шандал* – *şamdan*: “üzerine kandil, mum veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk, çırakma, şamdanlık ” (TS: 2201).
- ŞANRAK** [şanrak] – **ШАНРАК** [шанрак] (Şırova, 2009:411). *Шанрак* : “Türk çadırlarının en tepesinde bulunan birleşim parçasıdır” (Radlof; IV : 942). Şangırak: “çadırın ocak deliği” (TVS:785).
- ŞAH** [şah] – **ШАХ** [шах] (Şırova, 2009 : 415). *Шах*: “büyük olta takımı” (Dal, IV : 624).
- ŞOLGA** [şolga] – **ШОЛГА** [шолга] (Şırova, 2009 : 422). *Шолга* : “tarladaki korkuluk direği ” (TS: 2027).
- ŞURUM-BURUM** [şurum burum] – **ШУРУМ- БУРУМ** [шурумбурум] (Şırova, 2009 : 425). *Шурум-бурум* - *şudur-budur*.
- TAGAN** [tagan] – **ТАГАН** [таган] (Şırova, 2009 : 300). *Таган* – *tağan* : “saplı yağ tavası ” (TTAS, V : 3697).
- TAZ** [taz] – **ТАЗ** [таз] (Şırova, 2009 : 301). *Таз –tas*: “genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap” (TS : 2274).
- TAYMUN** [taymun] – **ТАЙМУН** [таймун] (Şırova, 2009:302). *Таймун*: “ahşaptan yapılan küçük kayık” (Uşakov, IV: 636).
- TALYAN** [talyan] – **ТАЛЪЯН** [тал’ан] (Şırova, 2009:305). *Талъян*: “denizin dibine bırakılan ve balığın geldiği zaman dört taraftan kaldırılan ağ” (Fasmer, IV:17); *dalyan ağı* – “huni biçiminde oldukça dar gözlü balık ağı” (TS:588).
- TANDIR** [tandır] – **ТАНДЫР** [тандыр] (Şırova, 2009:308). *Тандыр* – *tandır*: “yere çukur kazılarak yapılan bir tür fırın” (TS:2260).
- TARTAK** [tartak]–**ТАРТАК** [тартак] (Şırova,2009:310). *Тартак*: marangozhane. Melioranski, Türkçe *tart* “ezmek” sözcüğünde dayanarak, *tartak*

sözcüğünün de Türkçe kökenli olması gerektiğini belirtmektedir (Fasmer, IV : 24). *Tartak*: “bıçkı yeri, marangoz” (TVS: 818).

TEBENYOK [tebenyok] – **ТЕБЕНЁК** [т’эб’эн’ок] (Şırova, 2009:314). *Тебенёк* – *tepengi - depengi* : “hayvanın sırtını incitmemesi için eyerin ve palanın altına konulan içi doldurulmuş keçe” (TTAS, II : 1091).

TEKEMET’ [tekemet’] – **ТЕКЕМЕТЬ** [т’эк’эм’эт’] (Şırova, 2009:316). *Текеметь*: “kırkyama halı” (Dal, IV : 396).

TEMLYAK [temlyak] – **ТЕМЛЯК** [т’эмл’ак] (Şırova, 2009 : 318). *Темляк*: “bıçağı daha iyi tutmak için yardımcı kayış ” (Dal, IV : 397). “Türkiye ve Tatar Türkçesinde *t□mlik*” (Fasmer, IV : 40).

TEREZİ [terezi] – **ТЕРЕЗИ** [т’эр’эзи] (Şırova, 2009 : 318). *Терези* – *terazi*: “bir kolun iki ucuna asılı iki kefedenden oluşan tartı, mizan” (TS: 2327).

TERPUG [terpug] – **ТЕРПУГ** [т’эрпуг] (Şırova, 2009:320). *Терпуг* – *törpü* : “ağaç, kurşun, kalay vb. yumuşak metallerin kabasını almaya yarayan, dişleri uzun ve aralıklı olan ege ” (TS: 2378).

TOBOLETS (TOBOLKA) [tobolets] – **ТОБОЛЕЦ** [таболец] (Şırova, 2009 : 321). *Тоболец*: çanta, torba. *Tuval* – üzerine resim yapılan, gerdirilmiş keten, kenevir veya pamuklu kaba kumaş (TS:2394).

TOKMAK [tokmak] – **ТОКМАК** [токмак] (Şırova, 2009 : 323). *Токмак* – *tokmak* : “ağaçtan yapılmış iri çekiç” (TS: 2362).

TOMAR [tomar] – **ТОМАР** [томар] (Şırova, 2009:325). *Томар*: “samur, sansar veya kakımları yakalamak için ucu kör kemikli ok” (Dal, IV:414) ; *tomar*: “1. Dürülerek boru biçimi verilmiş deriler veya kâğıtlar. 2. ask. Topun içini silmekte kullanılan, ucu fırçalı çubuk” (TS: 2363).

TORBA [torba] – **ТОРБА** [торба] (Şırova, 2009:326). *Торба–torba*: “genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç” (TS: 2373).

- TORMOZ** [tormoz] – **ТОРМОЗ** [тормас] (Şırova, 2009 : 327). *Тормоз* – “bir makinenin, herhangi bir taşıtın hızını kesmeye veya onu durdurmaya yarayan mekanizma” (Dal, IV:420). Kökü Yunan etimolojisine dayanmaktadır, ancak Dmitriyev’e göre Türkçe kökenli *durmaz* sözcüğünden türenmiş olasılığı yüksektir (Fasmer, IV : 84).
- TUYES** [tuyes] – **ТУЕС** [туйэс] (Şırova, 2009 : 329). *Туес*: “ağaç kabuğundan yapılan yuvarlak kapaklı kap (Dal, IV: 440)
- TUKMANKA** [tukmanka] – **ТУКМАНКА** [тукманка] (Şırova, 2009:330). *Тукманка* – *tokmak* : “ağaçtan yapılmış iri çekiç” (TS:2362).
- TULUK** [tuluk] – **ТУЛУК** [тулук] (Şırova, 2009:332). *Тулук* – *tuluk (tulum)*: “bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılardan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi” (TS: 2385).
- TURSUK** [tursuk] – **ТУРСУК** [турсук] (Şırova, 2009:336). *Турсук*: “kımız için küçük deri torbası” (Dal, IV:444). Tatar Türkçesi *tursık*, Kırgız Türkçesi *torsuk*, Kazak Türkçesi *torsık* (Fasmer, IV : 145).
- TIRLIK** [tırılık] – **ТЫРЛЫК** [тырлык] (Şırova, 2009 : 339). *Тырлык* – *turluk*: “1.Keçi ağılı 2.Çadır. 3.Çadır üzerine örtülen keçe. 4.Çubuk ve dallarla çevrilip üzerine kıl kilim ya da keçe örtülerek yapılan küçük çadır. 5. Ağılların yanına yapılan küçük çoban evi. 6.Kulübe. 7. Bostan ve bahçelerdeki küçük ev” (DS, X : 3995).
- TSAP** [tsap] – **ЦАП** [цап] (Şırova, 2009:368). *Цап– çapa* : “tarlalarda toprağı işlemek için kullanılan ağaç veya demir saplı kazı aracı “ (TS: 494).
- TYUK** [tyuk] – **ТЮК** [т’ук] (Şırova, 2009 : 340). *Тюк* – *esk. tük* : “bağ, boğça, demet, deste” (Fasmer, IV: 134).
- TÜRİK** [türik] – **ТЮРИК** [т’урик] (Şırova, 2009 : 340). *Тюрик* – *türük* : “yünden ya da keçi kılından dokunmuş ufak azık torbası” (DS, X:4014).
- TÜFYAK** [tüfyak] – **ТЮФЯК** [т’уф’ак] (Şırova, 2009 : 341). *Тюфяк* – *töşek*: “yatak, döşek” (TTAS, V :3844).

- UKRÜK** [ukrük] – **УКРЮК** [укр'ук] (Şırova, 2009 : 344). *Укрюк*: “Bir ucuna ip, deri vb. bağlı atları yakalama direği” (Dal, IV:486). *Okruk* : “kement” (hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip) (TTAS, V : 2946).
- ULUK** [uluk] – **УЛУК** [улук] (Şırova, 2009:346). *Улук*: “tırmık dişleri” (Dal, IV:489). Tükceden alıntı olasılığı yüksektir. Özbek Türkçesi *ulok*: “bağlı”, Kırgız Türkçesi *ula* “uçları birleştirmek, eklemek”.
- URAK** [urak] – **УРАК** [урак] (Şırova, 2009 : 348). *Урак – orak* : “yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot vb. biçme aracı” (TS : 1808).
- UTÜG** [utüg] – **УТЮГ** [ут'ук] (Şırova, 2009:352). *Утюг – ütü* : “genellikle giysilerin buruşukluklarını gidermek için bunların üzerinden geçirilen kızgın demir araç” (TS : 2457).
- UÇAN** [uçan] – **УЧАН** [учан] (Şırova, 2009 : 353). *Учан – uçan* : “iki yelkenli gemi” (ÖTS, V: 4960).
- UŞKUY** [uşkuy] – **УШКУЙ** [ушкуй] (Şırova, 2009 : 353). *Ушкуй*: “tekne” (Dal, IV : 529).
- VYUK** [vyuk] – **ВЬЮК** [вйук] (Şırova, 2009 : 112). *Вьюк– yük*: “1. Araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi. 2. Bir şeyin ağırlığı. 3. Araba, hayvan vb.nin taşıyabildiği miktar. 4. Eşya” (TS : 2621).
- YENDOVA** [yendova] – **ЕНДОВА** [йэндова] (Şırova, 2009:132). *Ендова*: “genelde içecekler için geniş açık surahî” (Dal, I:519).
- YUK** [yuk] – **ЮК** [йук] (Şırova, 2009 : 429). *Юк (вьюк) – yük* : “1. Araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi. 2. Bir şeyin ağırlığı. 3. Araba, hayvan vb.nin taşıyabildiği miktar. 4. Eşya.” (TS : 2621).
- YUROK** [yurok] – **ЮРОК** [йурок] (Şırova, 2009 : 430). *Юрок – iğ* : “pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen” (TS : 1155).

YAL [yal] – **ЯЛ** [йал] (Şırova, 2009 : 434). *Ял* – *yele* : “at, aslan vb. hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar” (TS : 2567).

2.4.4.2. Giyim (95)

ANDARAK [andarak] – **АНДАРАК** [андарак] (Şırova, 2009 : 34). *Андарак* – *entari* : “genellikle tek parçalı kadın giyeceği” (TS : 803).

ARMYAK [armyak] – **АРМЯК** [арм’ак] (Şırova, 2009:37). *Армяк, ормяк*: “çoğunlukla Tatarların dokuduğu kumaş türü” (Dal; I : 23); *örme* : “ip” (TTAS, V: 3118).

ARHALUK [arhaluk] – **АРХАЛУК** [архалук] (Şırova, 2009:39). *Архалук* – *arkalık*: “ev içinde giyilen kolsuz, kalınca bir tür kısa hırka” (TS : 153).

BABUŞI [babuşı] – **БАБУШИ** [бабушы] (Şırova, 2009 : 44). *Бабуши* – *rabiş* : “ayakkabı” (TS : 1873).

BADANA [badana] – **БАДАНА** [бадана] (Şırova, 2009 : 45). *Бадана* : “kaplumbağa kabuğu, zırh” (Sreznevskiy, 1 :39). *Bağa* : “1. Kaplumbağa kabuğu. 2. şf. Kaplumbağa kabuğundan yapılmış veya bu kabuğu andırır biçimde olan ” (TS : 225).

BAHİLİ [bahılı] – **БАХИЛЫ** [бахилы] (Şırova, 2009 : 68). *Бахилы* : “her tür ayakkabı; uzun çorap şekilde avcı çizmeleri” (Dal, 1:55). Türkçe kökenli *bağlı* veya *basmak* sözcüklerden oluşmuştur.

BAKTAR [baktar] – **БАКТАР** [бактар] (TVS:95). *Бактар*: “göğüslük, göğüsü koruyan bir zırh türü”. *Begter*: “eskiden kullanılan zırhlı elbise” (OTAL).

BALAHON [balahon] – **БАЛАХОН** [балахон] (Şırova, 2009:55). *Балахон* : “salaş erkek giyim türü, bornoz” (Dal, 1 : 42). Kars Ağzında “*baldon* - kalın ve

büyük palto balahon (балахон) [balahon] “başlıklı kaban, cüppe, kapüşonlu”³⁰.

BAŞLIK [başlık] – **БАШЛЫК** [башлык] (Şırova, 2009:71). *Башлык - başlık*: “1. Genellikle başı korumak için giyilen şapka, serpuş. 2. Üst giysilerinin yakalarına takılı başlık, kapüşon ” (TS: 277).

BAŞMAK [başmak] – **БАШМАК** [башмак] (Şırova, 2009:72). *Башмак - başmak* : “Ayakkabı” (TTAS, I: 448).

BAZLUK (BAZLIK) [bazluk] – **БАЗЛУК (BAZLIK)** [базлык] (Şırova, 2009:47). *Базлык*: “balıkçıların kaygan buzda yürümek için ayakkabıların altında taktıkları dikenli taban” (Dal, I : 38).

BUGAY [bugay] – **БУГАЙ** [бугай] (Şırova, 2009 : 89). *Бугай* : “soyluların eski üst giysisi” (Dal, I : 135).

BURKA [burka] – **БУРКА** [бурка] (Şırova, 2009 : 96). *Бурка - yamçı* : “bir yüzü uzun tüylü, kalın yünden dokunarak yapılmış yağmurluk” (TS : 2517).

BURNUS [burnus] – **БУРНУС** [бурнус] (Şırova, 2009 : 98). *Бурнус - bornoz* : “Kuzey Afrika'da Berberilerin giydikleri başlıklı, geniş, kısa kollu bir üstlük” (TS : 380).

ÇADRA [çadra] – **ЧАДРА**[чадра] (Şırova, 2009 : 371). *Чадра- çadır* : “kadınların başlarında örttükleri büyük beyaz bez, çarşaf” (TTAS, I: 781).

ÇAKÇURI [çakçuri] – **ЧАКЧУРЫ** [чакчурь] (Şırova, 2009 : 373). *Чакчурь* : “uzun kadın ayakkabı” (Dal, IV: 581). Türkçe kökenli *çakşır* (“paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı”) sözcüğünden oluşmuştur. *Çakşır*: “1. Bir çeşit erkek şalvarı. 2. Kuşların ayağında bulunan ve süs gibi görünen tüy” (TS: 484).

³⁰ Daşdemir, M., Efendioğlu, S. Kars ve Erzurum Ağızlarında Rusça Ödünç Kelimeler , A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 55, Erzurum 2016, 159-178.

- ÇALMA** [çalma] – **ЧАЛМА** [чалма] (Şırova, 2009:374). *Чалма - çalma* : “yazma, çember de denilen baş örtüsü ve sarık” (TTAS, I :815).
- ÇAPAN** [çapan] – **ЧАПАН** [чапан] (Şırova, 2009 : 376). *Чапан - çapan*: “ceket” (DS, III :1073).
- ÇARÇUNI** [çarçunı] – **ЧАПЧУНЫ** [чапчуны] (Şırova, 2009 : 377). *Чапчуны* : “uzun bayan ayakkabısı” (Dal, IV : 582).
- ÇARKİ** [çarkî] – **ЧАРКИ** [чарки] (Şırova, 2009 : 377). *Чарки - çarık* : “işlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı ” (TS : 497).
- ÇEDİĞİ** [çedıgi] – **ЧЕДЫГИ** [чэдыги] (Şırova, 2009 : 380). *Чедыги – çedik* : “1. Mesh üzerine giyilen sarı pabuç. 2. Terlik” (TS : 509).
- ÇEKMEN** [çekmen'] – **ЧЕКМЕНЬ** [чэкм'эн'] (Şırova, 2009 : 382). *Чекмень – çekmen* : “kıl ve yün örgüsü, su geçirmez çuldan yapılmış, çobanların giydiği yağmurluk ” (DS, III : 1116).
- ÇEMBARİ** [çembarı] – **ЧЕМБАРЫ** [чэмбары] (Şırova, 2009 : 384). *Чембары – şalvar*: “genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir tür pantolon” (TS : 2200).
- ÇİBAK** [çibak] – **ЧИБАК** [чибак] (Şırova, 2009 : 388). *Чибак* : “kürklü kadın şapkası” (Dal, IV : 603).
- ÇİKÇİRİ (ÇİNÇİRİ)** [çikçirı] – **ЧИКЧИРЫ** [чикчиры] (Şırova, 2009 : 391). *Чикчиры – çakşır* :”paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan bir tür erkek şalvarı” (TS : 484).
- ÇİRİKİ** [çiriki] – **ЧИРИКИ** [чирики] (Şırova, 2009 : 394). *Чирики – çarık* : “işlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı” (TS : 497).
- ÇOHA** [çoha] – **ЧОХА** [чоха] (Şırova, 2009 : 397). *Чоха – çuha*: “elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü açık kısa bir çeşit ceket” (DS, III : 1301).

- ÇUVYAKİ** [çuvyaki] – **ЧУВЯКИ** [чув’аки] (Şırova, 2009 : 399). *Чувяки* : “yumuşak tabanlı deri ayakkabı” (Dal, IV : 586).
- ÇULOK** [çulok] – **ЧУЛОК** [чулок] (Şırova, 2009 : 401). *Чулок – çorap* : “pamuk, yün vb.nden örülen, ayağa giyilen giyecek” (TS : 562).
- ÇIGA** [çiga] – **ЧЫГА** [чыга] (Şırova, 2009 : 404). Bkz. **ÇОНА**.
- CUPAN** [cupan] – **ЖУПАН** [жупан] (Şırova, 2009:138). *Жупан –çаран*: “ceket” (TTAS, III:1073).
- CURAPKİ (ŞURAPKİ)** [curapki] – **ДЖУРАПКИ (ШУРАПКИ)** [джурапки] (Şırova, 2009 : 124). *Джурапки - çorap* : “pamuk, yün vb.nden örülen, ayağa giyilen giyecek ” (TS : 562).
- DOLOMAN** [doloman] – **ДОЛОМАН** [даламан] (Şırova, 2009 : 125). *Доломан* : “kısa hüsar ceketі” (Dal, I: 462). *Dolama* : “giysilerin üstüne giyilen, önü açık bir tür üstlük” (TS : 697).
- FEREZ (FERYAZ)** [ferez] – **ФЕРЕЗЬ** [ф’эр’эз’] (Şırova, 2009 : 355). *Ферезь – ferace* : “esk. 1. Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi. 2. Dervişlerin giydiği bol bir tür hırka” (TS : 861).
- FES** [fes] – **ФЕС** [фэс] (Şırova, 2009 : 356). *Фес – fes* : “şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık” (TS : 863).
- İÇİGİ** [içigi] – **ИЧИГИ** [ичиги] (Şırova, 2009 : 143). *Ичиги – çetik* : “1. Mes, yünden örülmüş terlik. 2. Çarık: Çetiklerini eyi bağla. 3. Çocuk ayakkabısı ” (DS, III : 1150).
- İŞİMİ** [işimi] – **ИШИМЫ** [ишымы] (Şırova, 2009 : 144). *Ишимы – çetik* : 1. Mes, yünden örülmüş terlik. 2. Çarık: Çetiklerini eyi bağla. 3. Çocuk ayakkabısı” (DS, III : 1150).

- KABLUK** [kabluk] – **КАБЛУК** [каблук] (Şırova, 2009 : 147). *Каблук* – *topuk*, *ökçe* : “ayakkabı altının topuğa rastlayan yüksek bölümü, topuk” (TS : 1842). Türkçe kap (“1. Aşık kemiği. 2. Aşık kemiğinin üstü, tepesi”) + son eki *-luk* birleşmesiyle oluşan sözcük.
- KAFTAN** [kaftan] – **КАФТАН** [кафтан] (Şırova, 2009 : 173). *Кафтан* – *kaftan* : “1. Çoğu ipekten yapılan, bir çeşit uzun, süslü üst giysisi. 2. Padişahların gönül almak, ödüllendirmek için birine giydirdikleri değerli kumaş veya kürkten yapılmış giysi, hilat” (TS : 1265).
- KALİTA** [kalita] – **КАЛИТА** [калита] (Şırova, 2009 : 155). *Калита* : “çanta, torba, cep, cüzdan” (Dal, II : 78).
- KALPAK** [kalpak] – **КАЛПАК** [калпак] (Şırova, 2009 : 155). *Калпак* – *kalpak*: “kesik koni biçimindedir, kürk veya kumaştan yapılmış başlık” (TS : 1285).
- KAPA** [kapa] – **КАПА** [капа] (Şırova, 2009 : 160). *Kapa* – *kep* : “1. Başlık, sipersiz şapka. 2. Asker şapkası. 3. Hemşirelerin giydiği başlık. 4. Bazı törenlerde profesör ve öğrencilerin giydikleri özel başlık.” (TS : 1391).
- KAPTURA** [kaptura] – **КАПТУРА** [каптура] (Şırova, 2009 : 162). *Bkz. kara*.
- KARAKUL** [karakul'] – **КАРАКУЛЬ** [каракул'] (Şırova, 2009 : 165). *Каракуль* : “Karakul kuzuların kürkü” (Fasmer, II : 192). *Karakul* : “Asıl yurdu Buhara'da Karakul bölgesi olan ve yurdumuzda da yetiştirilen, tüyleri uzun ve kıvrıkcık bir cins koyun, karagül (TS : 1318).
- KARMAN** [karman] – **КАРМАН** [карман] (Şırova, 2009 : 170). *Карман* – *ser* : “genellikle bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça” (TS: 453). Mikloşiç ve Dmitriyev, *karman* sözcüğünün Türkçe kökenli, *kar* (“karıştırmak”) kökü ve *man* son eki birleşmesiyle oluştuğunu düşünmektedirler.
- KAZAKİN** [kazakin] – **КАЗАКИН** [казакин] (Şırova, 2009 : 149). *Казакин* – *kazeki*: “işlemeli çuhadan yapılmış kısa ceket” (DS, VIII : 2711).

- KİREYA** [kireya] – **КИРЕЯ** [кир'эя] (Şırova, 2009 : 182). *Кирея* – *kerik* (*kerrik*): “keçeden yapılmış ceket” (TTAS, XII : 4546).
- KİÇKA** [kiçka] – **КИЧКА** [кичка] (Şırova, 2009 : 185). *Кичка* : “eskiden evli kadınların şapkası” (Dal, II : 107).
- KİKA** [kika] – **КИКА** [кика] (Şırova, 2009 : 185). Bkz. *kiçka*.
- KLOBUK** [klobuk] – **КЛОБУК** [клабук] (Şırova, 2009 : 186). *Клобук* : “kolpak şeklinde şapka” (Dal, II : 119). Korş, *klobuk* sözcüğü *kolpak* sözcüğünden oluştuğunu belirtmektedir. Ogiyenko, *klobuk* sözcüğü en eski Türkçe alıntı sözcüklerden (Moğol öncesi dönemine) olduğunu düşünmektedir. Radlof ise *klobuk* sözcüğü *kavık*, *kavuk* (“1. Pamuktan yapılmış, üzerine sarık sarılan erkek başlığı” (TS : 1359) sözcüklerden tüendiğinin vurgulamıştı.
- KOBENYAK** [kobenyak] – **КОБЕНЯК** [кабен'йак] (Şırova, 2009 : 187). *Кобеняк* – *kepenek* : “çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba” (TS : 1392).
- KOLPAK** [kolpak] – **КОЛПАК** [калпак] (Şırova, 2009 : 192). Bkz. *kalpak*.
- KOLÇUGA** [kolçuga] – **КОЛЬЧУГА** [кал'чуга] (Şırova, 2009 : 193). *Кольчуга* – *zırh* : “savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi” (TS : 2656). Türkçe kökenli *kol-* + son eki *-çuk* sözcüklerden tüendiğini olasılığı var.
- KOPIL** [kopıl] – **КОПЫЛ** [капыл] (Şırova, 2009 : 195). *Копыл* – *ayakkabı kalıbı*.
- KOTI** [kotı] – **КОТЫ** [коты] (Şırova, 2009 : 197). *Коты*: “sıcak, genelde kadın botları, kısa çizme” (Dal, II:179). Türkçe kökenli *kata* sözcüğünden tüenmiş olabilir. *Kata*: “kısa konçlu keçe çizme” (TVS:458).
- KUBURA** [kubura] – **КУБУРА** [кубура] (Şırova, 2009 : 202). *Кубура* – *kubur* : “Ok çantası, sadak” (TTAS, IV: 2709).

- KURPEY (KURPYAK)** [kurpey] – **КУРПЕЙ** [курп'эй] (Şırova, 2009 : 214). *Курпей* – *körpe* : “1. Yeni doğmuş koyun ya da keçi yavrusu. 2. Yeni doğmuş buzağı” (DS, VIII : 2967).
- KUŞAK** [kuşak] – **КУШАК** [кушак] (Şırova, 2009 : 216). *Кушак* – *kuşak* : “bele sarılan uzun ve enli kumaş” (TS : 1542).
- KUYAK** [kuyak] – **КУЯК** [куйак] (Şırova, 2009 : 216). *Куюк*:” zırh türü” (Dal, II : 230). Kuyak: “zırh, zırh gömleği,yelme” (TVS:555).
- MEÇTİ** [meçtı] – **МЕЧТЫ** [м'эчты] (Şırova, 2009 : 233). *Мечты* – *mest* : “üzerine mesh edilebilen, kısa konçlu, hafif ve yumuşak bir tür ayakkabı” (TS : 1662).
- OÇKUR** [oçkur] – **ОЧКУР** [очкур] (Şırova, 2009 : 254). *Очкур–uçkur*: “şalvarı bele bağlamak veya torba, kese vb. şeylerin ağzını büzmek için bunlara geçirilen bağ” (TS : 2407).
- PAMPUŞA** [pampuşa] – **ПАМПУША** [пампуша] (Şırova, 2009 : 256). *Пампуша*: “ayakkabı üzerine giyilebilen ayakkabı türü” (Dal, III: 14). Farsça kökenli *pabuç* sözcüğünden türemiştir.
- PAPAHA** [papaha] – **ПАПАХА** [папаха] (Şırova, 2009 : 256). *Папаха– papak* : “genellikle Azerbaycan ve Kafkasya'da giyilen, kuzu derisinden veya yününden yapılan, uzun tüylü başlık” (TS : 1882).
- PAPUÇ** [papuç] – **ПАПУЧ** [папуч] (Şırova, 2009 : 256). *Папуч* – *pabuç* : “ayakkabı” (TS : 1873).
- SAKSAK** [saksak] – **САКСАК** [саксак] (Şırova,2009:273). *Саксак*: “kuzu postui” (Dal, IV : 129). Saksar: “püsküllü, öbek öbek, sık, yoğun yaprak, dal vb.; kabarık, kaba tüylü, karışık, dağınık, darmadağan” (TVS:720).
- SARAFAN** [sarafan] – **САРАФАН** [сарафан] (Şırova, 2009 : 280). *Сарафан*: “özel kalıplı uzun erkek kaftanı; genelde kolsuz beyan entari ” (Fasmer, III : 561). *Serapa*: “baştan başa, bütün olarak” (TS:2068).

- SARI** [sarɪ] – **САРЫ** [сары] (Şırova, 2009 : 280). *Сары* - *çarık* : “işlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı” (TS : 497).
- SUKMAN** [sukman] – **СУКМАН** [сукман] (Şırova, 2009 : 290). *Сукман* - *çukman* : “entari” (DS, III : 1302).
- ŞABUR** [şabur] – **ШАБУР** [шабур] (Şırova, 2009 : 405). *Шабур*:esk. “köylülerin kaba, sert kumaştan yapılan dış giyim, kaftan” (Dal, IV:637).
- ŞAL** [şal] – **ШАЛ** [шал] (Şırova, 2009 : 409). *Шаль* - *şal* : “kadınların omuzlarını örtmek için kullandıkları geniş atkı” (TS : 2200).
- ŞALVARI** [şal’varɪ] – **ШАЛЬВАРЫ**[шал’вары] (Şırova, 2009 : 410). *Шальвары*-*şalvar*:“genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir tür pantolon” (TS : 2200).
- ŞARKOMA** [şarkoma] – **ШАРКОМА** [шаркома] (Şırova, 2009 : 410). *Шаркома*: “Çeremiş kadınların deri önlüğü, gerdanlık” (Dal, IV : 622).*Sarkmak*: “aşağıya doğru uzanmak” (TS:2038).
- ŞAROVARI** [şarovarɪ] – **ШАРОВАРЫ**[шаравары] (Şırova,2009:412). *Шаровары* - *şalvar* :“genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir tür pantolon” (TS : 2200).
- ŞARPAN** [şarpan] – **ШАРПАН** [шарпан] (Şırova, 2009 : 413). *Шарпан*: “Çuvaş darduval, Çeremiş kadınların başlığın bir parçası” (Dal, IV:622). Türkçe *sarmak* fiilden oluşma ihtimali var.
- ŞLIK** [şlık] – **ШЛЫК** [шлык] (Şırova, 2009 : 422). *Шлык*: “şarka, kalpak” (Dal, IV : 640). Türkçe *başlık* sözcüğünün kısaltılmış hâli.
- ŞTANI** [ştanɪ] – **ШТАНЫ** [штаны] (Şırova, 2009 : 423). *Штаны*: “pantolon” (Dal, IV : 645). Türkçe *iç donu* sözcüğünün olurturulmuştur (Fasmer, IV : 477).

- ŞUGAY** [şugay] – **ШУГАЙ** [шугай] (Şırova, 2009 : 424). *Шугай - şuha*: “elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü açık kısa bir çeşit ceket” (DS, III : 1301).
- TAKYA** [takya] – **ТАКЪЯ** [такъя] (Şırova, 2009 : 303). *Такъя - takke* : “ince kumaştan dikilmiş veya ipten örülmüş, çoğunlukla yarım küre biçiminde başlık ” (TS : 2250).
- TALAGAY** [talagay] – **ТАЛАГАЙ** [талагай] (Şırova, 2009: 303). *Талагай*: “Mordvin kadınların üst gömleği” (Dal, IV:388). *Talagan*: “kara yapağıdan dokunan bir çeşit kepenek” (TS : 2250).
- TAFYA** [tafya] – **ТАФЪЯ** [таф’я] (Şırova, 2009 : 312). *Тафъя - takke* : “İnce kumaştan dikilmiş veya ipten örülmüş, çoğunlukla yarım küre biçiminde başlık” (TS : 2250).
- TELPEK** [telpek] – **ТЕЛЪПЕК** [т’эл’пек] (Şırova, 2009:316). *Тельпек - telpek* : “ibik” (DS, X : 3872).
- TERLİK** [terlik] – **ТЕРЛИК** [тэрлик] (Şırova, 2009 : 319). *Терлик - Derlik* : “Üstten giyilen ince elbise” (TTAS I, 1988 : 1110).
- TORBASA (TORBAZA)** [torbasa] – **ТОРБАСА** [торбаса] (Şırova, 2009 : 326). *Торбаса*: “geyik derisinden dışı kürklü yumuşak çizme” (Dal, IV : 418).
- TOHYA** [tohya]–**ТОХЪЯ**[тох’я] (Şırova, 2009 : 328). *Тохъя*: “kadınların taktığı ipekli örtü üzerine gümüş, altın dizili başlık” (Dal, IV:422).
- TULUP** [tulup] – **ТУЛУП** [тулуп] (Şırova, 2009 : 333). *Тулуп - tulup* : “kürk” (DS, X : 3989).
- TUMAK** [tumak] – **ТУМАК** [тумак] (Şırova, 2009 : 333). *Тумак*: “büyük kulaklı şapka ” (Dal, IV : 442). *Tumak*: “Genellikle Kazakların ve Kırgızların giydikleri, kulaksız bir tür kışlık şapka” (TVS:862).
- TUMANI** [tumanı] – **ТУМАНЫ** [туманы] (Şırova, 2009 : 335). *Туманы - tuman*: “don, şalvar ” (TS : 2385).

TÜBETEYKA [tübetyka] – **ТЮБЕТЕЙКА** [т'уб'эт'эйка] (Şırova, 2009 : 339).

Тюбетейка: “yuvarlık veya sivri Tatar başlığı” (TS : 2385).

YAGA [yaga] – **ЯГА** [йага] (Şırova, 2009 : 432). *Яга*: “yolda giyilen kürk” (Dal, IV : 472).

YAPANÇA [yapaŋça] – **ЯПАНЧА**[йапанча] (Şırova, 2009 : 437). *Япанча* - *yapınca* : “çoban yağmurluğu, yamçı” (DS, XI : 4177).

YEMURLUK [yermuk] – **ЕМУРЛУК** [йэмурлук] (Şırova, 2009 : 132). *Емурлук* - *yağmurluk* : “yağmurdan korunmak için üste giyilen giysi, trençkot, empermeabl” (TS : 2503).

YEPANÇA (YAPANÇA/YAPONÇA) [yepaŋça] – **ЕПАНЧА** [йэпанча] (Şırova, 2009 : 133). Bkz. *yapaŋça*.

YERGAK (YARGAK/YERGAÇ) [yergak] – **ЕРГАК** [йэргак] (Şırova, 2009 : 134). *Ергак*: “yola giyilen kürk, tüyleri dışa çevirilen kürk” (Dal, I : 520).

YERMOLKA [yermolka] – **ЕРМОЛКА**[йэрмолка] (Şırova, 2009 : 135). *Ермолка*: “başı iyice saran şapka” (Dal, I : 537).

YUMŞAN [yumşan] – **ЮМШАН**[йумшан] (Şırova, 2009 : 429). *Юмшан*: “zırh, savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi” (Dal, IV : 667).

ZEP [zep'] – **ЗЕПЬ** [зэп'] (Şırova, 2009 : 138). *Зень - сеп* : “genellikle bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça” (TS : 453).

2.4.4.3. Yiyecek ve İçecek (86)

AYRAN [ayran] – **АЙРАН** [айран] (Şırova, 2009 : 26). *Айран – ayran*: “süt veya yoğurt yayıkta çalkalanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu bölüm” (TS : 208).

ARAK [arak] – **АРАК** [арак] (Şırova, 2009 : 34). *Арак – arak*: “pirinç ve şeker kamışından elde edilen bir tür rakı” (TS : 142).

- BAKALEYA** [bakaleya] – **БАКАЛЕЯ** [бакал'эя] (Şırova, 2009 : 50). *Бакалея* : “kuru meyve: üzüm, erik, hurma, kuru yemiş, reçel, bal, peynir, balık, havyer, bazen şarap satılan yer. Türkçeden *bak* ve *al* sözcüklerden türemiştir (Dal, I:40). Arapça kökenli *bakkal* sözcüğü Rusçaya Türkçeden geçtiğini olasılığı yüksektir.
- BALIK** [balık] – **БАЛЫК** [балык] (Ojegov : 41). *Балык*: “kırmızı balığın tuzlanmış ve kurutulmuş sırt kısmı”. *Balık*: “omurgalılarından, suda yaşayan solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı” (TS: 243).
- BARDA** [barda] – **БАРДА** [барда] (Şırova, 2009 : 61). *Барда* : “buğday şarabından kalan dibi” (Dal, I : 48).
- BASMAN** [basman] – **БАСМАН** [басман] (Şırova, 2009:65). *Басман*: “1.sarayda veya devlet daireler için pişirilen ekmek. 2. Sarayın ekmek ustası” (Dal, I: 52). *Basma*: “Basmak işi” (TS:261).
- BEKMES** [bekmes] – **БЕКМЕС** [бекмес] (Şırova, 2009:75). *Бекмес – pekmez*: “genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi” (TS : 1907).
- BRAGA** [braga] – **БРАГА** [брага] (Şırova, 2009 : 88). *Брага – boza*: “arpa, darı, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek” (TS : 391).
- BUDAN** [budan] – **БУДАН** [будан] (Şırova, 2009 : 90). *Будан*: “un çorbası” (Fasmer,I:229). *Budagan*: “tahıl, hububat, darı; lapa, un çorbası, yulaf ezmesi; ayıklanmış ve dövülmüş buğday, yemek, öğün” (TVS:134).
- BULGUR** [bulgur] – **БУЛГУР** [булгур] (Şırova, 2009 : 93). *Булгур – bulgur*: “kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırılan buğday” (TS : 409).
- BURDA** [burda] – **БУРДА** [бурда] (Şırova, 2009 : 95). *Бурда*: “kötü bulanık içecek; sıvı yiyecek veya içeceğin bulanık kışımı” (Dal, I : 142). *Burda*: “kötü bulanık içecek; kötü karışımli suluyemek ve içecek” (TVS:140).

- BURDUK** [burduk] – **БУРДУК** [бурдук] (Şırova, 2009 : 96). *Бурдук*: “Sibiryâ ve Yakut Türklerinde sevilen yemek türü” (Dal, I : 142).
- BURSAK** [bursak] – **БУРСАК** [бурсак] (Şırova, 2009 : 99). *Бурсак*: “beyaz ekmek veya kurabiyelerin çeşitli kalıpların adı; kızartılmış hamur” (Dal, I : 144).
- BUTKA** [butka] – **БУТКА** [бутка] (Şırova, 2009 : 104). *Бутка*: “et suyu ile pişirilen lapa (Dal, I : 145).
- BUZA** [buza] – **БУЗА** [буза] (Şırova, 2009 : 90). *Буза – boza*: “arpa, darı, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek” (TS : 391).
- ÇAK-ÇAK** [çak çak] – **ЧАК-ЧАК** [чакчак] (Şırova, 2009 : 373). *Чак-чак*: “bir tatlı türü”. Hamurun kesme sırasında bıçağın çakçak sesinden türemiştir, Türkçeden alıntıdır.
- ÇALTİK** [çaltık]–**ЧАЛТЫК** [чалтык] (Şırova, 2009 : 374). *Чалтык* – piring. *Çiltik* : “piring tarlası” (DS, III : 1221).
- ÇAPRA** [çapra] – **ЧАПРА** [чапра] (Şırova, 2009 : 376). *Чапра* – “üzüm posası” (Dal, IV:598). *Cibre* – “sıkılıp suyu alınan üzüm vb. Meyvelerin posası” (TS :463).
- ÇEBUREK** [çeburek] – **ЧЕБУРЕК** [чибур’эк] (Şırova, 2009 : 380). *Чебурек* – *çiğ börek* : “kıyma, soğan ve baharat karışımının açılmış yufkaya konulup yağda kızartılmasıyla yapılan geleneksel bir Kırım Tatar yemeğidir”.
- ÇİBRİK** [çibrik] – **ЧИБРИК** [чибрик] (Şırova, 2009 : 388). *Чибрик* – *bişi* : “mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir tür yiyecek” (TS: 362).
- ÇİĞİT** [çiğit] – **ЧИГИТ** [чигит] (Şırova, 2009 : 390). *Чигит*: “çok tuzlanmış ve üstü tereyağla kaplanmış çökelek peyniri ” (Dal, IV : 603).
- ÇİLİM** [çilim] – **ЧИЛИМ** [чилим] (Şırova, 2009 : 392). *Чилим*: “tütün sakızı” (Dal, IV : 604). *Çilim* : “nargile” (DS, III : 1218).

- ÇİRLA** [çirla] – **ЧИРЛА** [чирла] (Şırova, 2009 : 394). *Чирла* : “sahanda yumurta” (Dal, IV : 606); *şırıldama* : “şırıldamak işi” (TS : 2222).
- ÇİHİR (ÇİFİR)** [çihir] – **ЧИХИРЬ** [чихир’] (Şırova, 2009 : 395). *Чихирь* – Kafkasyada kırmızı ev şarabı(Ojegov:884). *Çağır* : “şarap” (TTAS II, 1965 : 788).
- ÇUMARI** [çumarı] – **ЧУМАРЫ** [чумары] (Şırova, 2009 : 403). *Чумары*: “hamur parçaları ile çorba türü” (Dal, IV : 614).
- ÇUREK** [çurek] – **ЧУРЕК** [чур’эк] (Şırova, 2009 : 403). *Чурек* – *çörek* : “az yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi” (TS: 566).
- ÇURT** [çurt] – **ЧУРТ** [чурт] (Şırova, 2009 : 404). *Чурт* : “ekşimiş süt” (Dal, IV : 615).*Çürük*: “1.çürümüş olan.2.Sağlam ve dayanıklı olmayan.3.Sağlam bir temele veya kanıtlara dayanmayan.4.Vurma veya sıkıştırma yüzünden vücutta oluşan mor leke” (TS:572).
- DALMA** [dalma] – **ДАЛМА** [далма] (Şırova, 2009 : 118). *Далма* – *dolma*: “tavuk, kuzu gibi hayvanların veya biber, domates vb. sebzelerin içine pirinç ve başka şeyler doldurularak pişirilen yemek” (TS : 701).
- HARÇİ** [harçi] – **ХАРЧИ** [харчи] (Şırova, 2009 : 363). *Харчи* – “gıda, yemek” (Ojegov:858). *Harç* : “bir yemeğin yapılmasında kullanılan ve tat veren maddelerin bütünü” (TS:1047).
- KABARTMA**[kabartma] – **КАБАРТМА** [кабартма] (Şırova, 2009 : 147). *Кабартма* – kabartlama: “bazlama, saçta ya da tavada kızartılan mayalı pide, çörek” (DS,VIII : 2582).
- KAVARDAK** [kavardak] – **КАВАРДАК** [кавардак] (Şırova, 2009 : 147). *Kavardak* – *kavurma*: “kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenen veya dondurulup saklanan et” (TS : 1359).
- KALAÇ** [kalaç] – **КАЛАЧ** [калач] (Şırova, 2009:153). *Калач*: “simit şekilde beyaz buğday ekmeği” (Dal, II : 76). Tatar Türkçesi *kal* + *aç* sözcüklerden türenme ihtimali yüksek. *Kalaç*: “beyaz küçük ekmek, çörek” (TVS:420).

KAÇKAVAL [kaçkaval] – **КАЧКАВАЛ** [качкавал] (Şırova, 2009:175). *Качкавал* – *kaşkaval* : “tekerlek biçiminde, sarı renkte, kaşara benzeyen bir tür peynir” (TS : 1347).

KEBAB (KEBAV) [kebab] – **КЕБАБ** [к’эбап] (Şırova, 2009:177). *Кебаб* – *kebar*: “doğrudan doğruya ateşte veya kap içinde susuz olarak pişirilmiş et; 2. Kızartma, çevirme veya kavurma yoluyla hazırlanan her türlü yiyecek ” (TS : 1375).

KOLBASA [kolbasa] – **КОЛБАСА** [калбаса] (Şırova, 2009 : 191). *Колбаса* – *salam, sucuk*. Türkçe *kol* + *bas* (basmak) sözcüklerden türemiştir.

KOÇAN [koçan] – **КОЧАН** [качан] (Şırova, 2009 : 198). *Кочан* – *koçan*: “marul, lahana vb. sebzelerde yaprakların çıktığı sert gövde” (TS : 1456).

KOVRİGA [kovriga] – **КОВРИГА** [каврига] (Şırova, 2009 : 189). *Коврига*: “buğdaylı ekmek ” (Dal, II : 128). *Gevrek* : “kaymakla yoğrulmuş hamurdan yapılan ekmek” (AADS : 261).

KUMIS [kumis] – **КУМЫС** [кумыс] (Şırova, 2009 : 207). *Кумыс* – *kımız*: “kısırak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi bir Türk içkisi ” (TS : 1410).

KUMIŞKA [kumişka] – **КУМЫШКА** [кумышка] (Şırova, 2009 : 208). *Кумышка*: “bulanık, kötü kokan içki; ev yapımı buğday şarabı” (Dal, II : 222).

KURAGA [kuraga] – **КУРАГА** [курага] (Şırova, 2009 : 209). *Курага* : “çekirdeksiz kuru kayısı”. Türkçe *kuru* sözcüğünden türemiştir. *Kuru*: “1.Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı.2. Daha sonar kullanılmak için kurutulmuş, taze ve yeşil karşıtı” (TS:1536).

KURDÜK [kurdük] – **КУРДИОК** [курд’ук] (Şırova, 2009 : 212). *Курдюк* – *kuyruk*: “hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ” (TS : 1549). Rusçada sadece koyun ve kuzuların kuyruğu için kullanılmaktadır.

- LAVAŞ** [lavaş] – **ЛАВАШ** [лаваш] (Şırova, 2009 : 218). *Лаваш* – *lavaş*: “mayalı hamurdan tandırda pişirilerek yapılan ve yapıldığı yere göre büyüklüğü değişen ince ekmek türü” (TS : 1578).
- LEVAHA** [levaha] – **ЛЕВАХА** [л’эвахa] (Şırova, 2009 : 221). *Леваха*: “içli veya boş börek türü” (Dal, II:242). Farsça kökenli sözcük Rusçaya Türkçeden geçmiştir.*Lavaş* sözcüğünden türemiştir.
- LYAŞKA** [lyaşka] – **ЛЯШКА** [ляшка] (Şırova, 2009 : 225). *Ляшка* : Çirmit Türklerin eriştesi. Fasmer’e göre , Türkçe “lakşa” sözcüğünden türemiştir (Fasmer, II : 554).
- MAGARIÇ** [magariç] – **МАГАРЫЧ** [магарыч] (Şırova, 2009 : 225). *Магарыч*: “İkram olarak sunulan içecek türü”(Ojegov : 336). *Mahariç*: “Huruç edecek, çıkacak yerler” (OTAL: 564).
- MAHAN** [mahan] – **МАХАН** [махан] (Şırova, 2009 : 231). *Махан*: “at eti” (Dal, II : 308). Kalmuk Türkçesi *mahan* : “et”, Moğolca *miqan* (Fasmer, II : 548).
- MANGİR** [mangir] – **МАНГИР** [мангир] (Şırova, 2009 : 229). *Мангир*: “bir tür yabani soğan”. Moğolca *mangir* – “yabani soğan”. *Mangır*: “1. Bakırdan yapılmış iki buçuk para değerinde sikke. 2. Nargile lülesine konulmak için kömür tozundan yapılan, çabuk tutuşur, tavla pulu biçiminde bir çeşit yakacak.3.Para (TS:1620).
- OPARA** [opara] – **ОПАРА** [апара] (Şırova, 2009 : 249). *Опара*:“ekşi maya kültürü” (Dal, II : 676).
- PAHLAVA** [pahlava] – **ПАХЛАВА** [пахлава] (Şırova, 2009 : 257). *Пахлава* – *baklava*: “çok ince yufkadan yapılarak arasına kaymak, fıstık, ceviz, badem vb. konulup pişirilen ve üzerine şeker şerbeti dökülen bir tür tatlı” (TS : 240).
- PİROG** [pirog] – **ПИРОГ** [пирок] (Şırova, 2009 : 260). *Пирог* – *börek* : “açılmış hamurun veya yufkanın arasına, peynir, kıyma, ıspanak vb. konularak çeşitli biçimlerde pişirilen hamur işi” (TS : 409).

- PLOV** [plov] – **ПЛОВ** [плоф] (Şırova, 2009:260). *Плов – pilav*: “pirinçten, bulgurdan veya kuskustan yapılan bir yemek” (TS : 1924).
- RAKA** [raka] – **РАКА** [рака] (Şırova, 2009 : 263). *Рака – rakı*: “üzüm, incir, erik vb. meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki, aslansütü, imamsuyu” (TS : 1962).
- RAHAT-LUKUM** [rahat-lukum] – **РАХАТ-ЛУКУМ** [рахатлукум] (Şırova, 2009 : 264). *Рахат-лукум – lokum* : “Şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak yapılan, küçük küp veya dikdörtgen biçiminde kesilen şekerleme, kesme, lokum” (TS : 1592).
- SALMA** [salma] – **САЛМА** [салма] (Şırova, 2009 : 274). *Салма – salma*: “pirinçle pişirilen bir tür yemek” (TS : 2021).
- SİRKA** [sirka] – **СИРКА** [сирка] (Şırova, 2009 : 286). *Сирка – sirke*: “salatalara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan ekşimiş üzüm, elma, limon vb. suyu” (TS : 2121).
- SÜZMA** [süzma] – **СЮЗЬМА** [с’уз’ма] (Şırova, 2009 : 297). *Сюзьма – süzme* : “torbada süzdürülmüş katı yoğurt” (DS, X : 3730).
- ŞAKALA** [şakala] – **ШАКАЛА** [шакала] (Şırova, 2009 : 407). *Шакала – şokalı* :”1. mısır koçanını saran yapraklar (yay.). 2. Sertleşmiş, körpeliğini yitirmiş yaprak” (DS, X : 3790).
- ŞALA** [şala] – **ШАЛА** [шала] (Şırova, 2009 : 407). *Шала – çeltik* : “kabuğu ayıklanmamış pirinç” (TS : 518).
- ŞALAP** [şalap] – **ШАЛАП** [шалап] (Şırova, 2009 : 408). *Шалап* : “su ile karıştırılmış ekşi süttten yapılan içecek” (Radlof, IV : 962).
- ŞAŞLIK** [şaşlık] – **ШАШЛЫК** [шашлык] (Şırova, 2009 : 415). *Шашлык* : “şişe dizilmiş kızartılmış kuzu etinden bir yemek türü “ (Dal, IV : 644). Ogiyenko, *şaşlık* sözcüğü 19. yy. Rusçaya geçtiğini belirtmektedir. Ogiyenko, Fasmer, Radlof, Dmitriyev, Mikloşic, Korş gibi çok sayıda

dilbilim adamları *шаашлык* sözcüğünün Türkçe *şiş* (*kebap*) sözcüğünden geçtiğini belirtmektedirler.

- ŞELEGA** [şelega] – **ШЕЛЕГА** [шэл’эга] (Şırova, 2009: 417). *Шелега*: “deniz hayvanlarının çiğ, eritilmemiş yağı” (Dal, IV: 627).
- ŞEPTALA** [şeptala] – **ШЕПТАЛА** [шэптала] (Şırova, 2009:417). *Шептала* : *esk.* “kurulmuş çekirdekli kayısı veya şeftali” (Dal, IV:628). Farsça kökenli *şeftali* sözcüğünden alıntıdır.
- ŞERBET** [şerbet] – **ШЕРБЕТ** [ш’эрб’эт] (Şırova, 2009:417). *Шербет* - *şerbet*: “meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek” (TS: 2216).
- ŞİRTAN** [şirtan] – **ШИРТАН** [ширтан] (Şırova, 2009:420). *Ширтан* : “Çuvaş yemeği; işkembe içinde dikilmiş kuzu eti” (Dal, IV:635). *Şirden*: “koyun, keçi, vb. hayvanların kalın bağırsağı” (DS,XII: 4728). *Şirdan* : “işkembe” (TTAS, X: 3772).
- ŞİŞARA** [şışara] – **ШИШАРА** [шышара] (Şırova, 2009 : 421). *Шишара* : “kızartılmış hamur parçaları” (Dal, IV : 636). *Şiş*: “İçi hava veya gazlarla dolarak gerilmek.2. Bir şeyin emerek hacmi büyümek, genişlemek” (TS:2227).
- ŞOKURI** (**ÇOKURI**) [şokurı] – **ШОКУРЫ** [шокуры] (Şırova, 2009:417). *Шокуры* - *çörek* : “az yağlı, bazen şekerli ve yumurtalı, gevrekçe bir hamur işi” (TS : 566).
- ŞUBAT** [şubat] – **ШУБАТ** [шубат] (Şırova, 2009:423). *Шубат* : “deve sütü” (Radlof, IV : 1105).
- ŞURDABURDA** [şurdaburda] – **ШУРДАБУРДА** [шурдабурда] (Şırova, 2009:425). *Шурдабурда* : “bulanık karışım, kötü içecek” (Dal, IV : 425). *Burda*: “kötü bulanık içecek; kötü karışımli suluyemek ve içecek” (TVS:140).
- ŞURPA** [şurpa] – **ШУРПА** [шурпа] (Şırova, 2009:425). *Шурпа* - *çorba*: “sebze, tahıl, et vb. ile hazırlanan sıcak, sulu içecek” (TS:562).

- ŞERBA** [şebra] – **ЩЕБРА** [щебра] (Şırova, 2009:426). *Щебра*: “balık çorbası, balık suyu” (Dal, IV:652).
- Şİ** [şi] – **ЩИ** [щи] (Şırova, 2009:427). *Щи*: “etli veya etsiz lahanalı çorba türü” (Dal, IV : 657).
- TABANİ** [tabani] – **ТАБАНИ** [табани] (Şırova, 2009:298). *Табани*: “kalın yufka” (Dal, IV:384); *taban* : “1. Ayağın alt yüzü, aya. 2. Üstü kapalı bir yerin gezinilen, ayakla basılan yüzü, tavan karşıtı. 3. Bir şeyin en alt bölümü” (TS : 2236).
- TARATOR** [tarator] – **ТАРАТОР** [таратор] (Şırova, 2009:309). *Таратор* – *tarator* : “ceviz içi, sarımsak, tuz, ekmek içi, sirke ve tahinin limon suyu ile çırpılmasından sonra kıyılmış maydanozla hazırlanan salça veya sos ” (TS: 2269).
- TAHİNNİY** [tahinniy] – **ТАХИННЫЙ** [тахинный] (Şırova, 2009:313). *Тахинный* – *tahinli* : “içinde tahin bulunan ”.
- TERİAK** [teriak] – **ТЕРИАК** [тэриак] (Şırova, 2009:319). *Териак* – *tiryak* : “bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerin karışımından yapılan macun, panzehir” (TS : 2359).
- TOKMAÇI** [tokmaçi] – **ТОКМАЧИ** [токмачи] (Şırova, 2009:324). *Токмачи* : “suda pişirilmiş hamur” (Dal, IV : 410); *tutmaç* : “dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba” (TS:2391).
- TUZLUK** [tuzluk] – **ТУЗЛУК** [тузлук] (Şırova, 2009:329). *Тузлук* – “havyer ve balık tuzlamak için turşu suyu ” (Dal, IV : 441). *Tuzluk*: “1.İçine tuz konulan kap. 2. Tuslanmış sebze suyu”. (TVS: 866).
- TUK** [tuk] – **ТУК** [тук] (Şırova, 2009:330). *Тук*: esk. “yağ; kara toprak; tok, toplu, yağlı hayvan” (Dal, IV : 441).
- TUKMAÇI** [tukmaçi] – **ТУКМАЧИ** [тукмачи] (Şırova, 2009:331). *Тукмачи* – *tutmaç* : “dört köşe kesilmiş küçük hamur parçalarından yapılan yoğurtlu çorba” (TS : 2391).

TUTURGAN[tuturgan] – **ТУТУРГАН** [тутурган] (Şırova, 2009:338). *Тутурган* – *piring*. Afanasiy Nikitin seyahatnamesinde тутурганъ olarak geçmektedir (Fasmer, IV:127).

TÜMYON [tümyon'] – **ТЮМЁНЬ** [т'ум'он'] (Şırova, 2009 : 340). *Тюмёнь* – *tütün*(Dal,IV:463). *Tütün*:“pathcangillerden, birleşiminde nikotinbulunan, otsu bir bitki ” (TS:2403).

YUVAÇI [yuvaçɯ] – **ЮВАЧИ** [йувачи] (Şırova, 2009 : 428). *Ювачи* – *yufka* : “sacda pişen bir ekmek türü ” (TS : 2613).

YUGURT [yugurt] – **ЮГУРТ** [йугурт] (Şırova, 2009 : 428). *Югурт* – *yoğurt* : “maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü ” (TS : 2599).

YURAGA [yuraga] – **ЮРАГА** [йурага] (Şırova, 2009 : 430). *Юрага* – “tereyağı yaparken altta biriken su” (Dal, IV : 669).

YAGURT [yagurt] – **ЯГУРТ** [йагурт] (Şırova, 2009:433). *Ягурт* – *yoğurt*. Bkz. **YUGURT**.

YAŞKA [yaşka] – **ЯШКА** [йашка] (Şırova, 2009 : 443). *Яшка* : “Çuvaş çorbası” (Dal, IV : 683). *Aş* : “yemek” (TS : 171).

ZETİN (ZİTİN) [zetin] – **ЗЕТИН** [зитин] (Şırova, 2009:139). *Зетин* – *zeytin*.

2.4.4.4. Coğrafi Adlar (41)

ALAN' [alan'] : **АЛАНЬ** [алан'] (Şırova, 2009: 28). *Алань* – *alan*: “açık, düz yer, meydan” (TTAS, I : 86).

ARAY [aray] – **АРАЙ** [арай] (Şırova, 2009:34). *Аран, аранка*: “çayır, otlak, sulak yer, bataklık” (Fasmer,I:82).

- ARIK** [arık] : **АРЫК** [арык] (Şırova, 2009: 411). *Арык* – *ark*: “içinden su akıtmak için toprak kazılarak yapılan açık oluk, arık, dren, karık” (TS : 152).
- BAŞTAN** [baştan] : **БАШТАН** [баштан] (Şırova, 2009: 73). Bkz. **BAHÇE**.
- BAYERAK** [bayerak] : **БАЕРАК** [байэрак] (Şırova, 2009: 46). *Баерак* : “kuru, sığ gömülü oluk” . *Bayır*: “küçük yokuş, belen, kıran (II), şev” (TS:287); 1. “kıraç tarla,kır”; 2. “otlak” (TTAS, II: 580).
- BAKAY** [bakay] : **БАКАЙ** [бакай] (Şırova, 2009: 50). *Бакай*: “sazlık” (Dal, I: 39).
- BALKA** [balka] : **БАЛКА** [балка] (Şırova, 2009: 57). *Балка*: “vadi, bozkırlarda uzun ve geniş sel yarığı” (Dal, I:43); *bulak*: “kaynak, pınar, çeşme” (TTAS, I: 687).
- BALKAN** [balkan] : **БАЛКАН** [балкан] (Şırova, 2009: 57). *Балкан* – *balkan*: “sarp ve ormanlık sıradağı” (TS: 246); “1. Sazlık, bataklık. 2. Pis suların biriktiği yer. 3. Su birikintisi” (DS, II: 507).
- BALÇUG** [balçug] : **БАЛЧУГ** [балчук] (Şırova, 2009: 58). *Балчуг* – *balçık*: “içinde çeşitli organik maddeler bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur, mil” (TS: 242).
- BASALIK** [basalık] : **БАСАЛЫК** [басалык] (Şırova, 2009: 64). *Басалык* – *basalık*: “çukurova çevresine mahsus ılık ve rutubetli bir sis. 2. Bunaltıcı, sıkıcı” (DS, II: 537).
- BUYERAK** (**BAYRAK, BAYERAK**) [buyerak], [bayrak], [bayerak] : **БУЕРАК, БАЙРАК, БАЕРАК** [буерак], [байрак], [баерак] (Şırova, 2009: 90). Bkz. BAYERAK.
- BURT** (**BURTA**) [burt/a] : **БУРТ (БУРТА)** [бурт/a] (Şırova, 2009: 99). *Бурт/бурта*: “fabrikalarda pekmez yapımı için hazırlanan pancar veya patates yığını” (Dal, I: 146).

- BURUN** [burun] : **БУРУН** [бурун] (Şırova, 2009: 99). *Бурун* – *burun*: “karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü” (TS: 416).
- BUYAN** [buyan] : **БУЯН** [буйан] (Şırova, 2009: 106). *Буйан* – “her taraftan açık, yüksek yer”. *Buyan* sözcüğünün *buydan/meysdan* sözcüğüne yakındır (Fasmer, I: 257).
- CAYLAU, JAYLAU**[caylau, jaylau] : **ДЖАЙЛАУ**[джайлау] (Şırova, 2009: 121). *Джайлау* – *yayla* : “dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri” (TS: 2557).
- YERİK** [yerik] : **ЕРИК** [йэрик] (Şırova, 2009: 134). *Ерик* – *arık* : “Su yolu, ark” (DS, I: 315).
- KİL** [kil] : **КИЛ** [кил] (Şırova, 2009: 181). *Кил* – *kil* : “ıslandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak” (TS: 1439).
- KİR** [kır] : **КЫР** [кыр] (Şırova, 2009 : 217). *Кыр* - “dağ silsilesi, tepeli bozkır”; *kır* : “şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer” (TS : 1412).
- KİR** [kir] : **КИР** [кир] (Şırova, 2009 : 182). *Кир* - *kir*: “petrol toprağı” (Fasmer, II : 236).
- KİŞLAK** [kişlak] : **КИШЛАК**[кишлак] (Şırova, 2009 : 186). *Кишлак* – *kışlak* : “köy”; *kışla* – “köye yakın tarla” (TTAS, VIII: 2846).
- MAR** [mar] : **МАР**[мар] (Şırova, 2009 : 230). *Мар*: “höyük, kurgan veya doğal tepe” (Dal, II : 301).
- OVRAG** [ovrag] : **ОВРАГ** [аврак] (Şırova, 2009: 248). *Овраг* – *kendel/kendal* : “nehir kıyılarında suyun aşındırarak oluşturduğu yarık, sel yarığı” (DS, VIII :2741).

- SAGA** [saga] : **САГА** [cara] (Şipova, 2009: 269). *Сага* : “uzun kumsal burun” (Dal, IV: 129); *sağa* : “saha, alan” (EAS : 240).
- SARMA** [sarma] : **САРМА** [capma] (Şipova, 2009: 280). *Сарма* – *girdap*: “bir engelle karşılaşan su veya hava akıntısının dönerek ve çukurlaşarak yaptığı çevrinti, ters akıntıların oluşturduğu dönme, eğrim, çevri, anafor” (TS : 945).
- SEL** [sel] : **СЕЛЬ** [с’эл’] (Şipova, 2009: 283). *Сель* – *sel*: “sürekli yağan yağmurdan veya eriyen kardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su, su taşkını” (TS : 2060).
- SIRT** [sirt] : **СЫРТ** [сырт] (Şipova, 2009: 296). *Сырт* – *sirt* : “dağların veya tepelerin üst bölümü” (TS : 2102).
- TAYGA** [tayga] : **ТАЙГА** [тайга] (Şipova, 2009: 302). *Тайга* – *tayga* : “orman kuşağı, kozalaklı orman bitki örtüsü” (TS : 2291). Rusça kökenli sözcük *tayga* : “Avrupa; Asya ve Amerika’nın kuzeyini kaplayan tundraların hemen güneyinde yer alan hep yeşil, kozalaklı orman ağaçları kuşağının oluşturduğu bitki örtüsü” (ÖTS, V:4651).
- TUGAY** [tugay] : **ТУГАЙ** [тугай] (Şipova, 2009: 328). *Тугай* – “nehir üzerinde ormanlık yer” (BAS: 1123).
- TULUM** [tulum] : **ТУЛУМ** [тулум] (Şipova, 2009: 331). *Тулум* – “suda görünen kaya” (Dal, IV:453).
- UZEN** [uzen] : **УЗЕНЬ** [узен’] (Şipova, 2009: 343). *Узень* – *nehir kolu* (Fasmer, IV : 154). Özön – krş. önüz, deniz, cengiz, ögüz. Ögüz:”ırmak” (TVS:666).
- URAL** [ural] : **УРАЛ** [урал] (Şipova, 2009: 349). *Урал* – “kaya dağları” (Dal, IV:521). *Ural* - ”kale, şehir, kent al, ele geçir” (KAS).
- UREMA** [urema] : **УРЕМА** [ур’эма] (Şipova, 2009: 349). *Урема* – “bataklık alanında orman, nehir kenarında çalılık” (Fasmer, IV: 167).

- ÇAGİR** [çağır] : **ЧАГИР** [чагир] (Şırova, 2009: 302). *Чагир* - dağ yaylası; *çayır* : “üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer” (TS :508).
- ÇAGURI** [çağurı] : **ЧАГУРЫ** [чагуры] (Şırova, 2009: 371). *Чагуры* – *çukur* : “çevresine göre aşağı çökmüş olan” (TS : 570).
- ÇİGANAK** [çiganak] : **ЧИГАНАК** [чиганак] (Şırova, 2009: 390). *Чиганак* : “yazın kuruyan göl” (Dal, IV:603).
- YAR** [yar] : **ЯР** [йар] (Şırova, 2009: 438). *Яр* – *yar* : “uçurum” (TS : 2531).
- YAROK** [yarok] : **ЯРОК** [йарок] (Şırova, 2009: 439). *Ярок* – *sel yarığı* : *yarık*– “yarılarak açılmış veya yarılarak oluşmuş ” (TS : 2538).
- YUR** [yur] : **ЮР** [йур] (Şırova, 2009: 429). *Юр* – *sel yarığı*; *yarık* – “yarılarak açılmış yer, geniş” (TS : 2538).
- ZAJOR** [zajor] : **ЗАЖОР** [зажор] (Şırova, 2009: 138). *Зажор* : “karın altındaki su dolu çukur” (Dal, I : 578).
- ZARIK** [zarık] : **ЗЯРЫК**[з’арык] (Şırova, 2009 : 140). *Зярык* : “buz üzerine yarık ” (Dal, I : 699). *Yarık* : “yarılarak açılmış yer, geniş çatlak” (TS : 2538).

2.4.4.5. Yapı Adları (45)

- ALAÇUGA** [alaçuga] – **АЛАЧУГА** [алачуга] (Şırova, 2009:29). *Алачуга* : “Çuvaş ve Tatar Türklerin avlunun ortasında kazanlarda yemek pişirmek için bir yapı ” (RHAS, I:232). *Alacuk* : “göçebe çadırı” (TTAS, I: 83). *Laçuga*, *olaçuga*, *alaçuga* “avlulu bina ortasında içinde yemek pişirilen yer; çadır, barınak, kulübe, baraka, yoksul evi” (TVS: 21).
- AMBAR** [ambar] – **АМБАР** [амбар] (Şırova, 2009 : 33). *Амбар* - *ambar*: “1. Genellikle tahıl saklanan yer. 2. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer” (TS : 112).

ARBA (ARABA) [arba] – **АРБА** [арба] (Şırova, 2009 : 34). *Арба*: “büyük dört tekerlekli at arabası” (Dal, I : 21). *Araba* : “tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı” (TS : 140).

ARGİŞ (ARGİŞ) [argiş] – **АРГИШ** [аргиш] (Şırova, 2009 : 36). *Арғиш*: “geyik kervanı” (Dal, I : 21). *Argiş* : “kervancı, bezirgân, kervan ” (TTAS, I: 192).

ARKALIK [arkalık] – **АРКАЛЫК** [аркалык] (Şırova, 2009 : 37). *Аркалык* - *arkalık* : “1.Sırt dayamaya yarayan yer.2. Sırtında yük taşıyan hamalların, yük taşırken kullandıkları arka yastığı, semer, hamal semeri, arkalıç. 3. *esk.* Ev içinde giyilen kolsuz, kalınca bir tür kısa hırka ” (TS : 153).

BALAGAN [balagan] – **БАЛАГАН**[балаган] (Şırova,2009:53). *Балаган*: “malları depolama, satış tezgahları veya eğlence izlemek için yapılan hafif ahşap yapı” (Dal, I : 41).

BAZ [baz] – **БАЗ**[баз] (Şırova,2009:46). *Баз, базок*: “ahıl, ağıl, hayvanlar için çitle çevrilmiş yer, arka avlu”. *Baz*: “Hayvan için yapılan barınak, ağıl” (TVS:93).

DERBEN [derben'] – **ДЕРБЕНЬ** [д'эрб'эн'] (Şırova, 2009 : 120). *Дербень*– *değirmen* : “içinde öğütme işi yapılan yer” (TS : 609).

ÇERDAK [çerdak] – **ЧЕРДАК**[чирдак] (Şırova, 2009:386). *Чердак*: “evin tavanı ve çatısı arasındaki bölüm” (Ojegov:877).*Çardak* : 1.“bir oda içinde ayrılmış yüksek yer”.2. Kış meyvelerinin sakladığı oda. 3. Odaların ön kısımdaki yere denir (TTAS, III :1081).

ÇULAN [çulan] – **ЧУЛАН** [чулан] (Şırova, 2009:400). *Чулан– kiler*: “Evlerde yiyecek, içecek ve erzakın saklandığı oda, ambar veya dolap” (TS : 1440).

HAUZ [hauz] – **ХАУЗ** [хаус] (Şırova, 2009:363). *Хаяз – havuz* : “su biriktirme, yüzme, çevreyi güzelleştirme vb. amaçlarla altı ve yanları mermer, beton vb. şeylerden yapılarak içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer” (TS : 1066).

KALANÇA [kalança] – **КАЛАНЧА** [каланча] (Şırova, 2009 : 153). *Каланча*: “gözetleme kulesi” (Dal, II : 76).Türkçe *kalesözcüğü*nden Rusçaya girmiştir.*Kale*: “düşmanın gelmesi beklenebilen yollar üzerinde, askeri önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı” (TS:1276).

KATORGA [katorga] : **КАТОРГА** [катарга] (Şırova, 2009 :171). *Каторга* - *sürgün*. 15- 18.yy. sürgüne gönderilen kayıkçıların kullandığı büyük gemi. *Kadırğa* : “hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi” (TS : 1259).

KİOSK [kiosk] – **КИОСК** [киоск] (Şırova, 2009 : 182). *Киоск* – *büfe* : “yiyecek, içecek, gazete, dergi gibi şeylerin satıldığı küçük dükkân” (TS : 422). “Türkçe *köşk* (“bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasır”) sözcüğü Fransızcaya, daha sonra Rusçaya “pavyon” anlamında geçmiştir” (Dmitriyev, 1958 : 8, 11, 26).

KOTUH [kotuh] – **КОТУХ** [котух] (Şırova, 2009 : 197). *Котух*: “küçükbaş hayvan, tavuk için yemlik” (Fasmer, II :354); *kotara*: “koyunları sağlamak için kullanılan üstü kapalı koyun ağılı” (DS, VIII : 2936).

KOŞ [koş] – **КОШ** [кош] (Şırova, 2009 : 199). *Кош*: “göçebe yeri, alanı” (Dal, II : 183). *Göç* : “1. Evden eve taşınma, nakil. 2. Taşınma sırasında götürülen ev eşyaları” (TS : 954).

KOŞARA [koşara] – **КОШАРА** [кошара] (Şırova, 2009 : 200). *Кошара*: “yayladaki otlaklar” (Dal, II : 181).

KUDUK [kuduk] – **КУДУК** [кудук] (Şırova, 2009 : 203). *Кудук* - *kuyu* : “Su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindirik biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur. 2. Toprağa kazılan derince çukur ” (TS : 1550).

KURGAN [kurgan] – **КУРГАН** [курган] (Şırova, 2009 : 211). *Курган* - *kurgan* :“1. İlk Çağda mezar üzerine toprak yığılarak yapılan küçük tepe. 2. Tepe biçiminde mezar, höyük ” (TS : 1530).

- KURMIŞ** [kurmiş] – **КУРМЫШ** [курмыш] (Şırova, 2009 : 214). *Курмыш*: “bir kaç tane hane, kasaba, sokağın bir tarafı” (Dal, II : 223).
- KURUL** [kurul] – **КУРУЛ** [курул] (Şırova, 2009 : 214). *Курул*: “Kalmuk mabeti, tapınak” (Dal, II : 223).
- KYARİZ** [kyariz] – **КЯРИЗ** [к’арис] (Şırova, 2009 : 218). *Кяриз*: “yer altı sulama kanalı”. *Keriz*: “Su yolu, ark” (TTAS, XII : 4546).
- LAÇUGA** [laçuga] – **ЛАЧУГА** [лачуга] (Şırova, 2009 : 220). *Лачуга* - “Çuvaş ve Tatar Türklerin avlunun ortasında kazanlarda yemek pişirmek için bir yapı ” (RHAS, I:232). *Alacuk* : “göçebe çadırı” (TTAS, I: 83). *Laçuga*, *olaçuga*, *alaçuga* “avlulu bina ortasında içinde yemek pişirilen yer; çadır, barınak, kulübe, baraka, yoksul evi” (TVS: 21).
- LİMAN** [liman] – **ЛИМАН** [лиман] (Şırova, 2009:222). *Лиман*: “deniz yakınlarında tuzlu göl veya nehrin aşağısında boğaz” (Dal, II:252); *liman* : gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal veya yapay sığınak” (TS:1586).
- MAZARKİ** [mazarki] – **МАЗАРКИ** [мазарки] (Şırova, 2009:226). *Мазарки* - *mezar* : “ölünün gömülü olduğu yer, kabir, sin, makber, gömüt ” (TS : 1674).
- MAYAK** [mayak] – **МАЯК** [майак] (Şırova, 2009 : 232). *Маяк* - *deniz feneri* : “gemilere yol gösteren ışık kulesi” (TS : 860).
- MEÇET’** [meçet'] – **МЕЧЕТЬ** [м’эчэт'] (Şırova, 2009 : 233). *Мечеть* - *mescit* : “genellikle minaresiz, küçük cami” (TS : 860).
- MOSLAK** [moslak] – **МОСЛАК** [маслак] (TVS: 589). *Мослак*: «mafsal, eklem” (Fasmer, II: 661). *Maslak*: “1.sürekli suakan boru. 2.Su yolu üzerinde bulunan su hazinesi.3. Büyük yalak” (TS :).
- OÇAG** [oçag] – **ОЧАГ** [ачак] (Şırova, 2009 : 253). *Очаг* - *ocak* : “ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. 2. Şömine. 3. Isı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet ” (TS : 1786).

- ROPAT' (ROPATA)** [ropat'] – **РОПАТЬ** [ропат'] (Şırova, 2009 : 264). *Ропать*: “başka inancına ait tapınak” (Dal, IV : 104).
- SAKLYA** [saklya] – **САКЛЯ** [сакл'а] (Şırova, 2009 : 272). *Сакля*: “dağda yaşayan Kafkas halklarının evi, yeraltı sığınağı, kulübe” (Dal, IV : 129).
- SARAY** [saray] – **САРАЙ** [сарай] (Şırova, 2009 : 278). *Сарай* : “soğuk çatılı baraka, ambar” (Dal, IV : 138). *Saray* : “kiremitlik” (DS, X : 3543).
- SELYAMLİK** [selyamlik] – **СЕЛЯМЛИК**[сел'амлик] (Şırova, 2009:283). *Селямлик*– *selamlık*: “saray, köşk veya konaklarda erkeklere ayrılan bölüm, harem karşısı” (TS:2061).
- SERAL** [seral'] – **СЕРАЛЬ**[сэрал'] (Şırova, 2009 : 283). *Сераль* - *saray* : “1.Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı. 2. Kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı. 3. *мес*. Görkemli ve gösterişli yapı” (TS : 2033).
- SIN** [sin] – **СЫН**[сын] (Şırova, 2009 : 296). *Сын*: “eski kule” (Fasmer, III: 818). *Sin*: “Ölü gömülen yer, gömüt, mezar, kabir, metfen, makber” (TS: 2115).
- SÜVA** [süva] – **СЮВА**[с'ува] (Şırova, 2009:297). *Сюва*: “gayrimüslim mezarı” (Dal, VI : 382).
- ŞALAŞ** [şalaş] – **ШАЛАШ**[шалаш] (Şırova, 2009:408). *Шалаш*– *salaş*: “tahtadan yapılmış (baraka)” (TS : 2016).
- ŞALMAN** [şalman] – **ШАЛМАН**[шалман] (Şırova, 2009:409). *Шалман*: “birahane, pavyon” (ÇREDS, 17:1247).
- ŞATYOR** [şatyor] – **ШАТЁР** [шат'йор] (Şırova, 2009:413). *Шатёр*– *çadır* : “Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerge, oba, otağ” (Dal, IV : 622).
- ŞİŞ** [şış] – **ШИШ** [шыш] (Şırova, 2009 :420). *Шуш*: “sivri yığın, tümsek, yapı; sivri çadır, kulübe” (Dal, IV : 636).

- TEREM** [terem] – **ТЕРЕМ**[т’эр’эм] (Şırova, 2009:319). *Терем*: “üst sınıf soylu ailelerin evi, kule şeklinde konak” (Dal, IV:400). Kıpçak Türkçesi *tärmä* (“kadınlara ayrılan ev bölümü”), Moğolca *terme*, Kalmuk Türkçesi *termə*(“duvar, duvar teli”) (Fasmer, IV : 47).
- TURLUK** [turluk] – **ТУРЛУК**[турлук] (Şırova, 2009:336). *Турлук* - *turluk* : “1.Keçi ağılı 2.Çadır. 3.Çadır üzerine örtülen keçe. 4.Çubuk ve dallarla çevrilip üzerine kıl kilim ya da keçe örtülerek yapılan küçük çadır. 5. Ağılların yanına yapılan küçük çoban evi. 6.Kulübe. 7. Bostan ve bahçelerdeki küçük ev ” (DS, X : 3995).
- TIRLO** [tırlo] – **ТЫРЛО**[тырла] (Şırova, 2009 : 338). *Тырло*: “uzak yaylada hayvan barınağı, bazen – kış yaylası” (Dal, IV : 448). Radlof, Sagay Türkçesi *turla* “otlak” sözcüğüne işaret etmektedir.
- TÜRMA** [türma] – **ТЮРЬМА**[т’урма] (Şırova, 2009:341). *Тюрма* – *hapishane*. Radlof, Şor Türkçesi *tyrmä*, Türkiye Türkçe *türbe*, Kazan Türkçesi *türmә* sözcükleri örnek olarak göstermektedir.
- YURTA** [yurta] – **ЮРТА** [йурта] (Şırova, 2009 : 431). *Юрта* - *yurt* : “göçebe Türklerin oturduğu çadır ” (TS : 2617).

2.4.4.6. Kumaş Adları (28)

- ABA** [aba] – **АБА** [аба] (Şırova, 2009:22). *Аба* - *aba* : “1. Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş. 2. Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük. 3. *sf.* Bu kumaştan yapılan. 4. *esk.* Bu kumaştan yapılan ve dervişlerce giyilen hırka.” (TS : 1).
- ADRYAS** [adryas] – **АДРЯС**[адр’ас] (Şırova, 2009:25). *Адряс* - “Buhara veya İran yapı ipekli kumaş türü. Farsça asıllı sözcük, Rusçaya Tatar veya Özbek Türkçesinden geçmiştir” (Fasmer, I:62).
- ALACA (ALAÇA)** [alaca] – **АЛАДЖА** [аладжа] (Şırova, 2009 : 27). *Аладжа* - *alaca* :1) “karışık renkli” (TTAS, I: 80); 2) “çubuklu kumaş” (TTAS,I : 82).

- ALTABAS** [altabas] – **АЛТАБАС** [алтабас] (Şırova, 2009 : 30). *Алтабас*: “altın veya gümüş ipe işlemeli tafta” (Dal, I : 12). Türkçe *altın* ve *bez* sözcüklerden türemiştir.
- BABEREK** [baberek] – **БАБЕРЕК** [баб’эр’эк] (Şırova, 2009 : 43). *Баберек*: “masallarda ve türkülerde bahsedilen kalın ipek veya tafta kumaş türü ” (Dal, I : 35).
- BAHROMA** [bahroma] – **БАХРОМА** [бахрама] (Şırova, 2009 : 69). *Бахрома* : “püsküllü kurdele” (Dal, I : 56).
- BAHTA** [bahta] – **БАХТА** [бахта] (Şırova, 2009 : 69). *Бахта, бафта*: “pamuklu, sert kumaş türü” (Dal, I : 56).
- BAYBARAK** [baybarak] – **БАЙБАРАК** [байбарак] (Şırova, 2009:48). *Байбарак*: “kalın ipek veya tafta kumaş türü ” (Dal, I:38).
- ÇANÇA** [çañça] – **ЧАНЧА** [чанча] (Şırova, 2009:376). *Чанча* : “atıklardan dokunan ipek kumaş türü”. Dal, bu sözcüğün Çince den alıntı olduğunu vurgulamaktadır (Dal,VI:581).
- BYAZ** [byaz] – **БЯЗЬ** [б’ас’] (Şırova, 2009:107). *Бязь – bez* : “pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput ” (TS:324).
- BURMET’** [burmet’] – **БУРМЕТЬ** [бурм’эт’] (Şırova, 2009:98). *Бурметь* : “sert pamuklu kumaş ” (Dal, I:143). *Borlat*: “1.Koyu kırmızı renk. 2.Koyu kırmızı renkli kumaş. 3. Burlat kumaşından dikilen, bu kumaştan işlenen (TTAS).
- GABA**[gaba] – **ГАБА** [габа] (Şırova, 2009:112). Bkz. **ABA**.
- İZARBAT** [izarbat] – **ИЗАРБАТ** [изарбат] (Şırova, 2009:140). *Изарбат – zerbab* : “sırma ile dokunmuş kumaş” (Dal, II:10).
- KAMKA** [kamka] – **КАМКА** [камка] (Şırova, 2009 : 156). *Камка*: “eski ipek renkli desenli kumaş türü” (Dal, II:82). *Kamgar* : “taranmış yün” (ÖTS, III:2370).

- KARMAZİN** [karmazin] – **КАРМАЗИН** [кармазин] (Şırova, 2009 : 169). *Кармазин*: “eski kırmızı renkli ince kumaş ” (Dal, II : 92). Türkçe *kırmızı* sözcüğünden türemiştir.
- KİSEYA** [kiseya] – **КИСЕЯ** [кис’эя] (Şırova, 2009 : 184). *Кисея* – *gazlı bez* : “etamin örgüsünde daha seyrek olarak dokunan bir kumaştır” (Fasmer, II : 239). *Kese* : “yıkılırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez” (TS : 1395).
- KOŞMA** [koşma] – **КОШМА** [кошма] (Şırova, 2009 : 200). *Кошма* : “koyun yününden keçe ” (Dal, II: 183). *Keçe* : “yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş” (TS : 1375).
- KUMAÇ** [kumaç] – **КУМАЧ** [кумач] (Şırova, 2009 : 206). *Кумач* : “pamuklu genelde kırmızı renkli kumaş” (Dal, II : 217). *Kumaş* : “pamuk, yün, ipek vb.nden makinede dokunmuş her türlü dokuma” (TS : 1524).
- KUTNYA** [kutnya] – **КУТНЯ** [кутн’я] (Şırova, 2009 : 216). *Кутня* : “yarı ipek Asyalı alaca kumaşı” (Dal, II : 217). *Kutnu kumaşı* : “pamuk veya ipek karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş türü” (TS : 1546).
- MATA** [mata] – **МАТА** [мата] (Şırova, 2009 : 231). *Мата*: “pamukla keten karışık kumaş” (Fasmer, II: 580). *Matah* : “kumaş, meta” (TTAS, IV: 2798).
- MUHOYAR** [muhoyar] – **МУХОЯР** [мухайар] (Şırova, 2009 : 240). *Мухояр* : “eski ipek veya yün karışıklı pamuklu kumaş türü” (Dal, II : 363). *Muare* : “dalgalı parıltılar verilmiş olan bir tür kumaş, kareli kumaş” (TS : 1700).
- OBYAR** [obyar] – **ОБЪЯРЬ** [обйар’] (Şırova, 2009 : 248). *Объяр* : “desenli ipek kumaşı” (Dal, II : 636).
- PARÇA** [parça] – **ПАРЧА** [парча] (Şırova, 2009 : 257). *Парча* : “sırma kumaş, simli kumaş” (Şerbinin: 350). *Barçın*: “1. Bir tür kumaş. 2. Kadife. 3. İpekli kumaş” (ÖTS, I:467).

- PORT** [port] – **ПОРТ** [порт] (Şırova, 2009 : 260). *Порт*: “kaba keten yünü” (Dal, III: 332). *Port* : “taranan yünün işe yaramayan bölümü” (DS, IX : 3470).
- TESMA** [tesma] – **ТЕСЬМА** [т’эс’ма] (Şırova, 2009 : 320). *Тесьма* : “ince dokuma veya örme kurdele” (Dal, IV: 403). *Tasma*: “1. Bel kemeri. 2. İnce ince dilinmiş hayvan derisinden yapılmış ip” (DS, X : 3838).
- TSENİNA** [tsenina] – **ЦЕНИНА** [цэнина] (Şırova, 2009 : 369). *Ценина* : esk. “pahalı kumaşlar” (Dal, IV : 578). Fasmer, başlangıçta Çin kumaşlar olarak olabileceğini yazmaktadır” (Fasmer, IV : 302).
- VOYLOK** [voylok] – **ВОЙЛОК** [войлак] (Şırova, 2009 : 110). *Войлок* – *keçe* : “yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş ” (TS : 1375).
- ZUF** [zuf’] – **ЗУФЬ** [зуф’] (Şırova, 2009 : 140). *Зуфь* – *sof* : esk. “1. Bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş. 2. Ham ipekten yapılmış astarlık kumaş ” (TS : 2128).

2.4.4.7. Doğa Olayları (27)

- BARHAN** [barhan] : **БАРХАН** [бархан] (Şırova, 2009:63). *Бархан* - *barkan*: “yay biçiminde kumullara Asya’nın Türkilinde verilen ad” (CS: 60).
- BASMAR** [basmar] : **БАСМАР** [басмар] (Şırova, 2009: 66). *Басмар* - “soğuk havada duman” (RHAS, II: 135).
- BESKUNAK** [beskunak] : **БЕСКУНАК** [бескунак] (Şırova, 2009:78). *Бескунак* : “Nisan ayındaki soğuklar ve 5 gün süren kar fırtınası” (RHAS, II: 269). Türkçe *beş* ve *konuk* sözcüklerden türemiştir. *Besqonaq*–“yaz ile kış arasında havanın soğuk olduğu günlerdir. Beş gün kadar sürer. Yılın sonunda yani Nevruz ayının 17–21. günleri arasında yaşanan yağmurlu günlere bu ad verilir. Halk arasında soğuk ve balçıklı olan günler bu adla

anılır. Halk, bu günlerden kendini korur ve soğukların, yağışın geleceğini bilerek hazırlıklı bekler (Biray: 6).

- BORA** [bora] : **БОРА** [бора] (Şırova, 2009: 86). *Bopa - boran*: “rüzgâr, şimşek ve gök gürültüsü ile ortaya çıkan sağanak yağışlı hava olayı” (TS: 378).
- BURAN** [buran] : **БУРАН** [буран] (Şırova, 2009: 95). *Буран -boran*: “şiddetli kar, fırtına, kasırga” (DS, II: 738).
- BURUN** [burun] : **БУРУН** [бурун] (Şırova, 2009: 99). *Бурун - burun*: coğ. “karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü” (TS: 416).
- BUS** [bus] : **БУС** [бус] (Şırova, 2009: 102). *Бус* : “kötü havada en ince yağmur; duman, kırağı” (Dal, I: 145). *Busu* : “pusu” (TTAS, I:718).
- ÇARIM** [çarım] : **ЧАРЫМ** [чарым] (Şırova, 2009:378). *Чарым – köreşe*: “yerdeki karın yüzünde buz tutmuş olan tabaka” (TS: 1502).
- ÇEMARA** [çemara] : **ЧЕМАРА** [чимара] (Şırova, 2009: 384). *Чемара - çisenti*: “ince yağmur, çisenti” (TS: 551).
- ÇİHTA** [çihta] : **ЧИХТА** [чихта] (Şırova, 2009: 395). *Чухта* : “kar çiselemesi” (Dal, IV : 609).
- ÇİÇER** (ÇİÇERA) [çiçer/çiçera]: **ЧИЧЕР**[чичэр/чичэра] (Şırova, 2009: 396). *Чичер/чичера* - “karla karışık yağmur”.
- ÇURIM** [çurım]: **ЧУРЫМ** [чурым] (Şırova, 2009: 404). *Чурым – kürtüm*: “rüzgârın etkisiyle kuytu yerlere toplanmış kar yığını” (TS: 1563).
- İLİM** [ılım] : **ИЛЫМ** [илым] (Şırova, 2009: 142). *Илым* - “orta boy gırgır ağları”. İlk defa “F.Kotov’un *Gezi Norları*adlı eserinde kullanılmıştır. Türkçeden Rusçaya geçmiştir” (Fasmer, II: 127). *İlim*: “ilmek” (ÖTS,II: 2144).
- KURJA** (**KURJAK**) [kurja/kurjak] : **КУРЖАК, КУРЖАК** [куржа/ куржак] (Şırova, 2009: 212). *Куржа/куржак* – kırağı: “su buğusunun soğuk

havalarda, yerde, bitkiler, ağaçlar ve öteki nesneler üzerinde donmasıyla oluşan ince su damlacıkları” (TS: 1413)

- PURGA** [purga] : **ПУРГА** [пурга] (Şırova, 2009: 262). *Пурга* – “kar fırtınası”. Bkz. Boran.
- PURYAS** [puryas] : **ПУРЯСЬ** [пур’ас’] (Şırova, 2009: 262). *Пурясь* - *роураз*: “kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr” (TS: 1943).
- SİUGAN** [siugan] : **СИУГАН** [сиуган] (Şırova, 2009: 286). *Сиуган*- *soğuk*: “Isının üşütecek kadar az veya düşük olması durumu” (TS: 1943).
- ŞAUŞ** [şauş]: **ШАУШ** [шәуш] (Şırova, 2009: 414). *Шауш* – *kırağı*: “havadaki su buğusunun yerde, bitkiler, ağaçlar ve öteki nesneler üzerinde donmasıyla oluşan ince buz kırılcaları” (TS: 1413).
- ŞUGA** [şuga]: **ШУГА** [шуга] (Şırova, 2009: 424). *Шуга*– “ırmak, deniz ve göl gibi su kütlerinde havalın ısınmasıyla eriyen buz parçaları”.
- ŞURGA** [şurga]: **ШУРГА** [шурга] (Şırova, 2009: 425). *Шурга* : “kar fırtınası. Bkz. **Metel, purga, buran, hurta, burya**.
- ŞUYA** [şuya]: **ШУЯ** [шуйя] (Şırova, 2009:426). Bkz. **ŞURGA**.
- TARIN** [tarin] : **ТАРЫН** [тарын] (Şırova, 2009: 311). *Тарын*- “nehirdeki kalın buz tabakı, buz dağı” (Dal, IV: 402).
- TARAN** [taran] : **ТАРАН** [таран] (Şırova, 2009: 311). Bkz. **TARIN**.
- TOLKUN** [tolkun] : **ТОЛКУН** [толкун] (Şırova, 2009: 325). *Толкун*- *dalga*: “1. Deniz veya göl gibi geniş su yüzeylerinde genellikle rüzgâr, deprem vb.nin etkisiyle oluşan kıvrımlı hareket” (TS: 584).
- TUMAN** [tuman] : **ТУМАН** [туман] (Şırova, 2009: 335). *Туман* - *tuman, sis* : “atmosferin alt tabakalarındaki küçük su taneleri veya buhardan oluşan bulutların çok alçalarak yeryüzüne kadar inmesiyle oluşan duman” (TS: 2122).

URAGAN [uragan] : **УРАГАН** [ураган] (Şırova, 2009:349). *Ураган* - *kasırga*: “Rüzgâr çizelgesinde hızı 64 veya daha fazla deniz mili olan ve kuvveti 12 ile gösterilen rüzgâr” (TS: 1343). Fasmer, *urağan* sözcüğünün İspanyolca kökenli olup Fransızcadan Rusçaya geçtiğini belirtmektedir. Trubaçyov, “*vuran, etkileyen*” anlamına gelen *urağan* sözcüğünün Türkçe kökenli sayan Dmitriyev’in teorisini “tamamen yanlış” olduğunu belirtmektedir.

VLAGA [vlaga] : **ВЛАГА** [влага] (Şırova, 2009: 110). *Влага* - *Nem*: “havada bulunan su buharı. 2. Hafif ıslaklık, rutubet” (TS : 1762). Fasmer’e göre bu sözcük eski Slavcadan Rusçaya geçmiştir. Şırova herhangi kesin anlamı vermemekle beraber Uygur, Çağatay, Türkiye, Kazak, Başkir Türkçesinden bu anlamını içeren birkaç örnek sözcük vermektedir.

2.4.4.8. Ticari Adlar (16)

ALTIN [altın] – **АЛТЫН** [алтын] (Şırova, 2009:30). *Алтын*: “eski Rus parası” (Dal, I : 12). *Altın* – “altından yapılmış sikke” (TS : 106).

BALÇUK [balçuk] – **БАЛЧУК** [балчук] (Şırova, 2009:58). *Балчук* : “pazar, balık pazarı ” (Fasmer, I : 118).

BARİŞ [barış] – **БАРЫШ** [барыш] (Şırova, 2009:63). *Барыш* : “satış işlerinin sağladığı kâr, fayda” (Fasmer, I:129). *Barış*: “1. Barışma işi. 2.savaşın bittiğinin bir antlaşmaylabelirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar. 3. Böyle bir antlaşmadan sonar insanlık tarihindeki süreç.4.Uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” (TS: 255).

BAŞ [baş] – **БАШ** [баш] (Şırova, 2009:70). Rusçada *baş* (*баш*) sözcüğü ancak “*baş na baş*” (*değiş tokuş*) deyiminde kullanılmaktadır (Fasmer, I :138). Türkçe *baş* sözcüğün Rusçadaki karşılığı *başka* sözcüğüdür.

- DENGA** [den'ga] – **ДЕНЬГА** [ден'га] (Şırova, 2009:119). *Деньга* : “para, birikim, servet, bolluk” (Dal, I:439). XIV. yüzyılında Tatar Türkçesinden (*denga//tenga//damga*) Rusçaya geçmiştir.
- DUHAN** [duhan] – **ДУХАН** [духан] (Şırova, 2009:130). *Духан* : “küçük dükkan, şarap satan restoran” (Dal, I :503).
- LİM** [lım] – **ЛЫМ** [лым] (Şırova, 2009:224). *Лым*: “yüzdelik, büyüme, birikim” (Dal, I : 276). *Alım* : “1. bir seferde alınabilen miktar; ölçü.2. Borç, borç alınan herşey” (ÖTS, I:206).
- NOGATA** [nogata] – **НОГАТА** [нагата] (Şırova, 2009:246). *Ногата - nakit* : “1. Para, akçe. 2. Kullanılması hemen mümkün olan para, peşin para, likit” (TS : 1746).
- OGULOM** [ogulom] – **ОГУЛОМ** [агулам] (Şırova, 2009:248). *Огулом*: “toptan, tamamıyla, seçimsiz” (Dal, II : 649).
- PULO** [pulo] – **ПУЛО** [пула] (Şırova, 2009:262). *Пуло*: “Doğu’da kullanılan küçük medeni para” (Dal, III:538). *Pul* : “akçeden küçük metal para” (TS : 1951).
- SARA** [sara] – **САРА** [сара] (Şırova, 2009:278). *Сара*: “para” (Dal, IV: 138). Türkçe *sarı altın (saf altın)*. .
- SATOVKA** [satovka] – **САТОВКА** [сатофка] (Şırova, 2009 : 281). *Сатовка* : “değiş tokuş ticareti, takas” (Dal, IV : 139). Türkçe *satmak* fiilden türemiştir.
- TAY** [tay] – **ТАЙ** [тай] (Şırova, 2009:301). *Тай* : “mal yükü, özellikle ipek” (Dal, IV: 396). *Tay* : “hayvan yükünün bir dengi ” (TTAS, V: 3774).
- TENKA** [ten'ka] – **ТЕНЬКА** [тен'ка] (Şırova, 2009 : 318). *Тенька*: “sikkenin eski adı” (Fasmer, IV:43).
- TOVAR** [tovar] – **ТОВАР** [тавар] (Şırova, 2009:321). *Товар* : “mal” (Şerbinin : 594). *Davar* :“1. Koyun ve keçiye verilen ortak ad. 2. Koyun veya keçi sürüsü” (TS:598).

YARIMA [yarıma] – **ЯРЫМА** [йарыма] (Şırova, 2009:440). *Ярыма* - *yarım* : argo"elli/yarım" (Dal, II:291).

2.4.4.9. Müzik Aletleri (15)

BALALAYKA [balalayka] – **БАЛАЛАЙКА** [балалайка] (Şırova, 2009:54). *Балалайка* : "müzikal enstruman" (Dal, I:41). Ogiyenko, *balalayka* sözcüğü Tatarlardan alıntı olduğunu belirtmektedir. Şanskiy'ye göre bu tamamen Rusça sözcüğüdür.

BARABAN [baraban] – **БАРАБАН** [барабан] (Şırova, 2009:58). *Барабан* – *davul*: "büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı" (TS: 600).

BAYAN [bayan] – **БАЯН** [байан] (Şırova, 2009:73). *Баян* : "akordeon" (Şerbinin: 25).

DUDA (DUDKA) [duda] – **ДУДА** [дуда] (Şırova, 2009:128). *Дуда* - *zurna* : "keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelekle birlikte çalınan nefesli çalgı" (TS : 2665).

KOBZA [kobza] – **КОБЗА** [кабза] (Şırova, 2009:188). *Кобза* - *koruz*: "ut biçiminde eski Türk sazı" (TTAS, IV: 2658).

KOBIZ (KOBUZ) [kobız] – **КОБЫЗ** [кабыс] (Şırova, 2009 : 188). Bkz. **KOBZA**.

KYAMANÇA [kyamança] – **КЯМАНЧА** [к'аманча] (Şırova, 2009:218). *Кяманча* - *kemençe*: "yayla diz üzerinde çalınan, kemana benzer, üç teli olan küçük bir çalgı, kemençe" (TS : 1383).

KURAY [kuray] – **КУРАЙ** [курай] (Şırova, 2009:211). *Курай* – Başkurt ve Tatar üflemeli müzik aleti. *Kuru* ve *nay(ney)* iki sözcükten türemiştir. Altay dilinde *kaurai* "kuru kamış" anlamına gelir, Moğol dilinde *khuurai* "kuru" anlamına gelmektedir.

NAKRI [nakrı] – **НАКРЫ** [накры] (Şırova, 2009:243). *Накры*: "eski Rusya'da davula benzer müzik enstrumanı" (Dal, II :28).

SAAZ (SAZ) [saaz] – **CAAЗ** [cac] (Şırova, 2009:267). *Caaz - saz*: “Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların genel adı” (TS : 2050).

SURNA [surna] – **СУРНА** [сурна] (Şırova, 2009 : 294). Bkz.*zurna*.

TAMBUR [tambur] – **ТАМБУР** [тамбур] (Şırova, 2009:305). *Тамбур - tambur* : “Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgı” (TS : 2257).

TARABAN (BARABAN) [taraban] – **ТАРАБАН** [тарабан] (Şırova, 2009:308). Bkz. *baraban*.

TOPŞUR [topşur] – **ТОПШУР** [топшур] (Şırova, 2009 : 326). *Топшур - ut* : “Klasik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı ” (TS : 2423).

TULUMBAS [tulumbas] – **ТУЛУМБАС** [тулумбас] (Şırova, 2009:332). *Тулумбас* : “eski Türk davulu” (Dal, IV : 442).

2.4.4.10. Renk Adları (15)

ALIY [alıy] : **АЛЫЙ** [алый] (Şırova, 2009:31). *Алый – al*: “kanın rengi, kızıl, kırmızı” (TS:79).

BURIY [burıy] : **БУРЫЙ** [бурый] (Şırova, 2009: 101). *Бурый – bor* : “rengi, grimsi veya kırmızımsı koyu kahve rengi. *Bor* - işlenmemiş, taşlık, sert, ekilmemiş (toprak), borak” (TS: 377).

BUSOY [busoy] : **БУСОЙ** [бусой] (Şırova, 2009: 103). *Бусой – boz*: “1. Açık toprak rengi; 2. Kül rengi, gri” (TS: 391).

ÇAGRAVIY [çagraviy] : **ЧАГРАВЫЙ** [чагравый] (Şırova, 2009: 370). *Чагравый* : “koyu gri, kül rengi” (Fasmer, IV: 310).

ÇALIY [çalıy] : **ЧАЛЫЙ** [чалый] (Şırova, 2009: 374). *Чалый* : “gri, gri

tonlarında” (Fasmer, IV: 313).

ÇUBARIY [çubarıy] : **ЧУБАРЫЙ** [чубарый] (Şırova, 2009: 397). *Чубарый*: “ince benekli kır renkli” (Fasmer, IV: 375).

ÇUMAZIY [çumazıy] : **ЧУМАЗЫЙ** [чумазый] (Şırova, 2009: 402). *Чумазый* – “kirli, pis” (Ojegov: 887).

İGRENEVIY [igrenevıy] : **ИГРЕНЕВЫЙ** [игр’эн’эвый] (Şırova, 2009: 140). *Игрeneвый*: “atların rengi: kızıl, yelesi ve kuyruğu açık renk” (Ojegov: 238).

KALTARIY [kaltarıy] : **КАЛТАРЫЙ** [калтарый] (Şırova, 2009: 155). *Калтарый*– “hafif benekli doru rengi (at cinsi)” (Dal, II: 305).

KARAKOVIY [karakovıy] : **КАРАКОВЫЙ** [караковый] (Şırova, 2009: 164). *Караковый* – “nadir bulunan siyah rengi (at cinsi)”.

KARAMAZIY [karamazıy] : **КАРАМАЗЫЙ** [карамазый] (Şırova, 2009: 165). *Карамазый* – “siyah, kara, esmer (at cinsi)” (Dal, II: 90).

KARIY [kariy] : **КАРИЙ** [карий] (Şırova, 2009: 169). *Карий* – *koyu kahve* (göz rengi) (Dal, II: 90).

KAURIY [kaurıy] : **КАУРЫЙ** [каурый] (Şırova, 2009: 173). *Каурый* – “açık kestane, kırmızımsı (at cinsi)” (Dal, II: 98).

MUHORTIY [muhortıy] : **МУХОРТЫЙ** [мухортый] (Şırova, 2009: 240).

Мухортый – “sari benekli doru rengi (at cinsi)” (Ojegov: 369).

TAUSİNNIY [tausinnıy] : **ТАУСИННЫЙ** [таусинный] (Şırova, 2009: 312).

Таусинный – “koyu mavi”. *Tausinnıy* – *tavus* (tavus kuşu).

2.4.4.11. Hayvancılık Terimleri (14)

- BOLGARA** [bolgara]: **БОЛГАРА** [болгара] (Şırova, 2009: 85). *Болгара* : “özel işlenmiş deri/çizmelk sade deri ” (RHAS, III :71).
- CULMA** [cul'ma]: **ДЖУЛЬМА** [джул'ма] (Şırova, 2009:123). *Джультма* : “kırılmış koyunların yünü ” (YKS, 1964 :208).
- CUT** [cut]: **ДЖУТ** [джут] (Şırova, 2009 : 124). *Джут*– жүт:”kıtlık, açlık” (KTTTS:188).
- ÇEBAGA** [çebaga]: **ЧЕБАГА** [чибага] (Şırova, 2009 : 379). *Чебага* : “Kırgızların kullandığı yün” (Dal, IV : 585).
- ÇEHARDA** [çeharda]: **ЧЕХАРДА** [чихарда] (Şırova, 2009 : 388). *Чехарда* : “biri ötekinin üzerinden atlayarak karşılıklı oynadığı bir oyun” (Dal, IV : 602). Türkçesi *çık arda* (çık arkasına) sözcüklerden türemiş olabilir.
- ÇELOUZ** [çelouz]: **ЧЕЛОУЗ** [чилаус] (Şırova, 2009 : 384). *Челouz* : “yaşlı koyun, üç kıştan fazla yaşayan” (Dal, IV : 589).
- TABUN** [tabun]: **ТАБУН** [табун] (Şırova, 2009 : 299). *Табун* : “at sürüsü” (Dal, IV : 385).
- TELYATİNA** [telyatina]: **ТЕЛЯТИНА** [т'эл'ат'ина] (Şırova, 2009:317). *Телятина- telatin*: “bir tür sağlam, yumuşak dana veya öküz derisi” (TS:2310).
- TULUN** [tulun] : **ТУЛУН** [тулун] (Şırova, 2009:333). *Тулун*: “yırtmadan, tümüyle çıkarılan hayvan derisi” (Dal, IV :442). *Tulun, dulun* : “şakak” (TTAS,II: 1249).
- TUŞA** [tuşa]: **ТУША** [туша] (Şırova, 2009: 338). *Туша* : “hayvan leşi” (Dal, IV : 446). *Döş* : “*hlk.* 1. Göğüs, bağır. 2. Kaburga altı” (TS:717).
- UYMA** [uyma]: **УЙМА** [уйма] (Şırova, 2009 : 344). *Уйма* : “büyük miktarda, fazla” (Dal, IV : 480).
- YABAGA** [yabaga]: **ЯБАГА** [йабага] (Şırova, 2009:432). *Ябага* - *уараği* : “kırılmış koyun yünü” (DS, XI : 4175).

- YAL** [yal]: **ЯЛ** [йал] (Şırova, 2009 : 434). *Ял -at yelesi* : “at, aslan vb. hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar” (TS : 2567).
- YALA** [yala]: **ЯЛА** [йала] (Şırova, 2009 : 435). *Яла*: “çalınan mal için para cezası” (Dal, IV : 676).

2.4.4.12. Doğal Maden Adları (11)

- ALMAZ** [almaz] : **АЛМАЗ** [алмас] (Şırova, 2009:30). *Алмаз – elmas* : Arapça kökenli *elmas*: 1) yerin derinliklerde bulunan, billurlarmışarı karbon; 2) mücevher olarak kullanılan saydam, değerli taş (TS : 790).
- JEMÇUG** [jemçug] : **ЖЕМЧУГ** [жэмчук] (Şırova, 2009:136). *Жемчуг- inci*: “istiridye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi” (TS : 1189).
- ZABERZAT** [zaberzat] : **ЗАБЕРЗАТ** [заберзат] (Şırova, 2009:138). *Заберзам –* “değerli taş, akuamarin, beril” (Fasmer, II:70). *Zebercet*: “sarı renkte ve cam parlaklığında, doğal demir ve magnezyum silikat, krizolit” (TS: 2647).
- İZUMRUD** [izumrut] : **ИЗУМРУД** [изумрут] (Şırova, 2009: 141). *Изумруд – zümrüt*: “cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı, doğal alüminyum ve berilyum silikatı” (TS : 2666).
- LAL** [lal] : **ЛАЛ** [лал] (Şırova, 2009: 219). *Лал – lal* : Arapça kökenli bu kelime “parlak kırmızı renkte, billurlaşmış, saydam bir alüminyum oksidi olan değerli bir taş” (TS: 1573).
- MAZUT** [mazut] : **МАЗУТ**[мазут] (Şırova, 2009: 226). *Мазут – mazot*: “yakıt olarak kullanılan, ham petrolün damıtma ürünlerinden biri, motorin” (TS: 1640). Arapça kökenli *mazut* sözcüğü Rusçaya Türkçeden geçmiş.
- TOPAZ** [topaz] : **ТОПАЗ** [тапас] (Şırova, 2009: 325). *Tonaz – topaz*: Fransızca kökenli (*topaze*) bu sözcük “alüminyum silikatı ve florinden oluşan, kahverengi veya soluk sarı renkte değerli taş” (TS : 2367).

HARALUG [haralug] : **ХАРАЛУГ** [харалук] (Şırova, 2009 : 362). *Харалуг* – *çelik*. Çağatay Türkçesi *karaluk* (*çelik*) sözcüğünden türemiştir (Fasmer, IV: 223).

ÇUGUN [çugun] : **ЧУГУН** [чугун] (Şırova, 2009 : 399). *Чугун* – *dökme demir*: “içinde % 2'den % 6'ya kadar karbon bulunan bir demir karbon alaşımı, font (I), pik (I)” (TS : 710). *Cugun, Cukun* – “büyük çaydanlık” (TTAS III : 1010).

YAHONT [yahont] : **ЯХОНТ** [яхант] (Şırova, 2009 : 443). *Яхонт* – *yakut*: Arapça kökenli bu kelime “pembe veya erguvan tonları ile karışık koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş” (TS : 2510).

YAŞMA [yaşma] : **ЯШМА** [йашма] (Şırova, 2009: 443). *Яшма* – *jasper*: “kalseduan çeşidi olan kıymetli bir taş. Denektaş, hint taşı, kantaşı, mihenk taşı” (TS: 2510).

2.4.4.13. Mitolojik Varlıklar (11)

ALBASTIY [albastiy] : **АЛБАСТЫЙ** [албастый] (Şırova, 2009: 29). *Албастый* – “orman cini; albasta, lobasta, lopasta – denizkızı” (Dal, I: 10). Tatar, Kazak, Kıpçak, Kırım-Tatar Türkçesinde “albastu” - *bir çeşit kötü cin* (Fasmer, I: 69). *Al basmak*: “1. Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması. 2. Loğusa kimselerde al denilen görüntünün uyku arasında verdiği boğucu sıkıntı, kâbus” (TTAS, I: 207). *Albastı*–“Türk ve Altay mitolojilerinde bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çarpması. Albıs'ın (veya Alkarısı'nın) neden olduğu ruh hastalığı” (Türk Mitoloji Ansiklopedisi:64).

BATAMAN [bataman] : **БАТАМАН** [батаман] (Şırova, 2009: 67). *Батаман*: “batıl inancına göre bir türlü ev cini” (RHAS, II: 140).

BURHAN [burhan] : **БУРХАН**[бурхан] (Şırova, 2009: 101). *Бурхан*: “bakır veya güçüştten yarılan Kalmuk ve Moğolların idoli” (Dal, I:144). *Burkan*: “Buda, tanrı, ilah; Buda tasviri” (TVS:141).

- CİN** [cin] : **ДЖИН** [джын] (Şırova, 2009: 123). *Джин- cin*: “dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık” (TS: 467). *Cin* : “Modern veya antik birçok din ve inanışta, semavi dinler de dâhil, bulunan bir tür ruhani mitolojik yaratıktır. Farklı inanışlarda farklı karakteristiklere ve özelliklere sahiptir. Sözcük Arapça kökenlidir” (Türk Mitoloji Ansiklopedisi: 235).
- KOŞEY** [koşey] : **КОЩЕЙ** [каш'эй] (Şırova, 2009: 201). *Кощей* : “Slav mitolojisinde uzun yaşam sırlarını bilen ve büyük hazinelere sahip zayıf ve kötü ihtiyar” (Dal, II:101).
- KULYAŞ** [kulyaş] : **КУЛЯШ** [кул'аш] (Şırova, 2009: 206). *Куляш* : “küçük şeytan, su cini” (Dal, II:217). “Büyük olasılıkla Komice *kul* sözcüğünden “kötü cin” türemiştir (Fasmer, II: 413).
- PERİ** [peri] : **ПЕРИ** [п'эри] (Şırova, 2009: 259). *Пери - peri*: “1. Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık. 2. *мес.* Çok güzel, alımlı, becerikli kadın” (TS : 1914).
- ŞAYTAN** [şaytan] : **ШАЙТАН** [шайтан] (Şırova, 2009: 406). *Шайтан – şeytan*: “Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis” (TS: 2219).
- TULPAR** [tulpar] : **ТУЛПАР** [тулпар] (Şırova, 2009: 331). *Тулпар – Tulpar* : “Türk mitolojisinde yer alan kanatlı at figürü” (Türk Mitoloji Ansiklopedisi: 751).
- VURDALAK** [vurdalak] : **ВУРДАЛАК** [вурдалак] (Şırova, 2009: 111). *Вурдалак*: “vampir, yaratık” (Uşakov, I:425). Radloff ve Dmitriyev, *vurdalak* sözcüğünün Türkçe *obur* kökenli olduğunu belirtmişler. Fasmer ise bu teori kabul etmiyor, “19. yy. 20-30’lu yıllarında Puşkin eserlerinde rastlanan bir sözcüktür” (Fasmer, I: 365).
- ZİLAN (ZİLANT)** [zilan] : **ЗИЛАН** [зилан] (Şırova, 2009: 139). *Зилан* – “Türk mitolojisinde kanatlı yılan” (Dal, I:681). Türk ve Altay Mitolojisinde

Yılan Tanrı. Çılan (Zılan, Cılan, İlan) Ata da denir(Türk Mitoloji Ansiklopedisi: 858).

2.4.4.14. Topluluk Adları (12)

- AYMAK** [aymak] – **АЙМАК** [аймак] (Şırova, 2009:25). *Аймак* : “nesil, soy, toplum” (Dal, I:7). Rusça kaynaklarda 17.yüzyıldan itibaren kullanılmaktadır. Radlof’a göre *aymak-oymak* : “halk, boy” (Radlof, I : 63,64). “Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, aşiret.2.İzcilikte küçük birlik (TVS: 659).
- ARTEL** [artel’] – **АРТЕЛЬ** [артэл’] (Şırova, 2009:39). *Артель- ekip, grup* : (Dal, I:24). Fasmer, Dmitriyev’in sunmuş olduğu versiyonu desteklemektedir: Tatarca *urtalay* veya *art il* : “arkasında bulunan halk” (Fasmer, I : 89).
- DUVAN** [duvan] : **ДУВАН** [дуван] (Şırova, 2009: 127). *Дуван – divan* : “1.Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis. 2. Meclis” (TS: 682).
- GURBA** [gur’ba] – **ГУРЬБА** [гур’ба] (Şırova, 2009:117). *Гурьба* : “kalabalık, çok insan” (Dal, I: 409).
- GURT** [gurt] – **ГУРТ** [гурт] (Şırova, 2009:116). *Гурт* : “bir yerden diğerine sürülen büyük bir evcil hayvan grubu” (Ojegov:153).
- İOL** [iol] – **ИОЛ** [иол] (Şırova, 2009:142). *Иол* : “kavga, kalabalık, telaş, dağdağa” (Dal, II: 68).
- KAYDAL** [kaydal] – **КАЙДАЛ** [кайдал] (Şırova, 2009:151). *Кайдал* : “sürü” (Dal, II: 75).
- KOSYAK** [kosyak] – **КОСЯК** [кос’ак] (Şırova, 2009:197). *Косяк* : “bir aygırla dişi at sürüsü; uş sürüsü” (Dal, II: 174).

- OTARA** [otara] – **ОТАРА** [atapa] (Şıpova, 2009:253). *Отара* : “koyun sürüsü; kalabalık” (Dal, II:709). Dmitriyev, *otara* sözcüğü Türkçe kökenli *ot* kökünden türediğini ifade ediyor (Dmitriyev : 29, 17).
- TABOR** [tabor] – **ТАБОР** [табар] (Şıpova, 2009:298). *Табор*: “15-17. yy. Rusya’da askeri kamp, açık ordugah” (Dal, IV:384); *tabur* : “dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği” (TS : 2239).
- ULUS** [ulus] – **УЛУС** [улус] (Şıpova, 2009:346). *Улус* - *ulus*: “1. Göçebe. 2. Oba. 3. Aşiret, kavim” (TTAS, VI:3955).
- VATAGA** [vataga] – **БАТАГА** [батага] (Şıpova, 2009:108). *Батага*: “neşeli kalabalık, çete, ekip” (Dal, I:167). *Одак*: “herhangi bir düşüncede, nitelikte olan kimselerin kaynağı veya bir şeyin toplandığı, yoğunlaştığı yer, mihrak” (TS : 1787).

2.4.4.15. İdari Terimler (10)

- AUL** [aul] – **АУЛ** [аул] (Şıpova, 2009:41). *Аул* : “Göçebe yava yerleşik halkların barındığı toprak, alan, köy (Tatarlar, Başkortlar, Kırgızlar vb.)” (Dal, I :29).
- VİLAYET** [vilayet] – **ВИЛАЙЕТ** [вилайэт] (Şıpova, 2009:109). *Вилайет* - *vilayet* : “il” ; “valilik” (TS :2486).
- KAZNA** [kazna] – **КАЗНА** [казна] (Şıpova, 2009 : 150). *Казна* - *hazine* : “devlet malı veya parası” (TS : 1077).
- KOYTUL** [koytul] – **КОЙТУЛ** [койтул] (Şıpova, 2009 : 190). *Койтул* : “baş konut”. Türkçe *koitu* : “koruma” sözcüğünden türemiştir (Fasmer, II : 280).
- ORDA** [orda] – **ОРДА** [арда] (Şıpova, 2009 : 250). *Орда* - *ordu* : “1. Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü;2. Bu topluluğun başlıca bölümlerinden her biri;3. Amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü; 4. Çok sayıda insan, kalabalık” (TS : 1810).

PAŞALIK [paşalık] – **ПАШАЛЫК** [пашалык] (Şırova, 2009 : 258). *Пашалык* – *paşalık* : “bir paşanın yönetimindeki bölge” (TS : 1897).

SANCAK [sancak] – **САНДЖАК** [санжак] (Şırova, 2009 : 277). *Санджак* – *sancak* : “Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık” (TS : 2026).

TAMOJNYA [tamojnya] – **ТАМОЖНЯ** [таможн’а] (Şırova, 2009 : 306). *Таможня* – *gümrük* : “1. Bir ülkeye giren veya bir ülkeden çıkan mal ve eşya üzerinden alınan vergi. 2. Bu verginin alınması işlemiyle uğraşan devlet kuruluşu. 3. Sınır kapılarında denetim ve gözetim işlerinin yapıldığı yer” (TS : 1001). Çoğu dilbilimci *tamojnya* sözcüğü Türkçe kökenli *tamga* sözcüğünden türediğini belirtmektedir. “Rusçada bu sözcük (*tamga*) Altın Ordu döneminde yayılmıştır. O dönemde geniş bir şekilde vergi toplanırdı ve vergi toplayan kişilere *tamgovşik* (тамговщик) denirdi (Dmitriyev, 1958 : 32).

YURT [yurt] – **ЮРТ** [йурт] (Şırova, 2009 : 430). *Юрт* – *yurt*: “1. Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan. 2. Memleket. 3. Bakıma ve barınmaya muhtaç bir grup insanın oturduğu, yetiştirildiği veya bakıldığı kurum. 4. Göçebe Türklerin oturduğu çadır. 5. Öğrencilerin kaldığı, barındığı yer. 6. *mec.* Diyar. 7. *mec.* Bir şeyin ilk veya çok yetiştirildiği yer, vatan. 8. *hlk.* Yörüklerin yazın veya kışın oturdukları yer. 9. *esk.* Sahip olunan arazi, emlak” (TS : 2617).

YAM [yam] – **ЯМ** [ям] (Şırova, 2009 : 436). *Ям*: *esk.* “posta istasyonu, köy” (Fasmer, IV:555). “Posta istasyonu, posta atları” (Radlof, III : 398). *Yam* – “At, menzil atı” (TTAS, VI: 4260).

2.4.4.16. Hastalık Adları (10)

BEZGA [bezga] : **БЕЗГА** [безга] (Şırova, 2009: 74). *Безга*: “humma, ateşli hastalık” (RHAS, II:190), *bezga* – *bezgek* – “sıtma” (DS, II : 652).

- ÇALÇAK** [çalçak] : **ЧАЛЧАК** [чалчак] (Şırova, 2009: 375). *Чалчак* : “atlarda hastalık, kuduz türü” (Dal, I:581). *Çalık* : “koyunlarda çiçek hastalığı” (TS: 486).
- ÇEMER** [çemer] : **ЧЕМЕР**[чемер] (Şırova, 2009: 385). *Чемер* : “baş ağrısı, kusma ve ihsal olan hastalık/mide ve karın ağrısı olan atların hastalığı” (Dal,IV: 589).
- ÇİREY** (ÇİRİY) [çirey] : **ЧИРЕЙ** [чир’эй] (Şırova, 2009: 394). *Чирей – çıiban*: “vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride veya deri altında şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi” (TS: 528).
- DALAK** [dalak] : **ДАЛАК** [далак] (Şırova, 2009: 118). *Далак*: “koyunlarda hastalık” (Dal, I : 414). *Dalak* : “şarbon hasalığı” (DS, IV : 1336).
- KAMÇUG** (**KAMÇUGA**) [kamçug] : **КАМЧУГ**[камчук] (Şırova, 2009: 157). *Камчуг* – “gut : damla hastalığı” (TS : 993). *Kamçug* – “Anton ateşi ve kangren hastalığı; 2. Yüzündeki akneler” (Radloff, II:128).
- KOLİKİ** [koliki] : **КОЛИКИ**[колики] (Şırova, 2009: 191). *Колики: kulunç* – mide ağrısı” (Radlof, II: 980).
- KOLTUN** [koltun] : **КОЛТУН**[калтун] (Şırova, 2009: 192). *Колтун*: “saçların karıştığı ve yapıştığı kafa deri hastalığıdır” (Dal, II : 143).
- ŞADRA** [şadra] : **ШАДРА** [шадра] (Şırova, 2009: 405). *Шадра* : “yüzde çiçek hastalığından kalma küçük yara izlerine benzer yaralar bırakan hastalıktır” (Dal, IV: 618). *Sarat(şadra, şadara)*: “büyük delikli kalbur” (TTAS, X:3543).
- ŞIŞKA** [şışka] : **ШИШКА** [шышка] (Şırova, 2009: 421). *Шишка-şış* : “şışmış yer, şişlik” (TS: 2227).

2.4.4.17. Takı Adları (9)

- ALAM** [alam] – **АЛАМ** [алам] (Şırova, 2009 : 27). *Алам* : “inci gibi değerli taşlardan kolye ” (Fasmer, I : 68).

- ALNİK** [alnik] – **АЛЬНИК** [ал’ник] (Şırova, 2009 : 32). *Альник* – *alınlık* : “kadınların alınlarına taktıkları altın veya gümüşten süs eşyası” (TS : 94).
- BELEZEK** [belezek] – **БЕЛЕЗЕК** [б’эл’эз’эк] (Şırova, 2009 : 76). *Белезек* – *bilezik* : “genellikle altın, gümüş vb. elementlerden yapılan ve bileğe süs için takılan halka” (TS : 337).
- BELÇUG** [belçug] – **БЕЛЬЧУГ** [б’эл’чук] (Şırova, 2009 : 77). *Бельчуг* : esk. “yüzük” (Dal, I : 81).
- BEŞLEYKA** [beşleyka] – **БЕШЛЕЙКА** [б’эшл’эйка] (Şırova, 2009 : 79). *Бешлейка*: “genç kızların saç örgülerine demir para veya düğmelerden takılan bir tür süs” (Fasmer, I : 163). *Başlık*: “genellikle başı korumak için giyilen şapka, serpuş” (TS : 277).
- BİZİLİKA** [bizilika] – **БИЗИЛИКА** [бизилика] (Şırova, 2009:79). *Бизилика* – *bilezik* : “genellikle altın, gümüş vb. elementlerden yapılan ve bileğe süs için takılan halka” (TS : 337).
- BİSER** [biser] – **БИСЕР** [бис’эр] (Şırova, 2009 : 81). *Бисер*: “inci, küçük cam boncuklardan kolye” (Dal, I : 88).
- KUTAS** [kutas] – **КУТАС** [кутас] (Şırova, 2009 : 215). *Кутас* : “sorguçlu asker şapkasında püsküllü süs” (Dal, II : 226).
- MARJAN** [marjan] – **МАРЖАН** [маржан] (Şırova, 2009:230). *Маржан* - *mercan*: “Tropik ve ılık denizlerde yaşayan, geniş resifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan, mercan balığı (*Corallium rubrum*). 2. Bu hayvanın iskeletinden elde edilen ve süs eşyaları yapımında kullanılan madde” (TS :1655).
- MİŞURA** [mişura] – **МИШУРА** [мишура] (Şırova, 2009:236). *Мишура*: “sahte altın veya gümüş ipler ve onlardan yapılan süsler” (Dal, II : 330).

2.4.4.18. Ölçü Terimleri (6)

- AGAÇ** [agaç] : **АГАЧ** [аҗаҗ] (Şıpova, 2009:23). *Аҗаҗ*: “Kavkasya’da uzunluk ölçüsü” (Dal, I:4). *Аҗаҗ* : “1. Bir kilometre kadar olan bir uzunluk (ölçüsü). 2. 68 santim uzunluğunda ağaçtan yapılmış arşın” (TTAS, I: 26).
- ARŞIN** [arşın] : **АРШИН** [аршын] (Şıpova, 2009:40). *Аршин* – *arşın*: “Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü” (TS:157).
- BATMAN** [batman] : **БАТМАН** [батман] (Şıpova, 2009:67). *Батман*: “ağırlık ölçüsü” (Fasmer, I:131). *Batman*: “1. 7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi. 2. Miktarı bölgelerde ve tartılacak şeylere göre değişen eski bir ağırlık ölçüsü” (TS : 284).
- KENTAR** (**KENDAR, KONTAR**) [kentar], [kendar], [kontar] : **КЕНТАР** (**КЕНДАР, КОНДАР**) [кентар], [кендар], [кондар] (Şıpova, 2009: 178). *Кентар* (*кендар, кондар*) – *kantar*: “1. Ağırlık sıfırken yatay duran bir kaldıraç koluna dik olarak tutturulmuş bir ibrenin sapmasıyla kütleleri tartan araç. 2. Tartılacak kütle alttaki çengele takıldığında sarmal bir yaya bağlı olan ve normal olarak sıfırı gösteren bir okun, yanlarda gösterilmiş ağırlık birimleri hizasına gelmesiyle kütle ağırlığını belirleyen bir tür tartı aleti, el kantarı. 3. Baskül. 4. *esk.* 56,452 kilogram ağırlığında veya kırk dört okkalık bir ağırlık ve sığa birimi” (TS:1300).
- MOTRA** [motra] : **МОТРА** [мотра] (Şıpova, 2009: 237). *Мотра* : “17.yy. sıvı ölçüsü. Motra ölçüsünün ismi, küçük bira fiçisiyle aynı adı taşımaktadır. Novgorod sıvı ölçüsü sistemine dahildi. Tahminlere göre fiçinin kapağı fiçinin ¼ kapsamaktaydı ve 2,5 kova sıvıyı almaktaydı” (OSSRM: 166).
- OKO** [oko] : **ОКО** [ока] (Şıpova, 2009: 249). *Око* – *okka* : “1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye” (TS: 1791).

2.4.4.19. Taşıt Adları (6)

KAPTAN, KAPTANA [kaptan(a)] – **КАПТАН, КАПТАНА** [каптан(a)] (Şırova, 2009 : 161). *Каптан(a)* : “kapalı kış kızağı” (Dal, II : 88).

KAYUK [kayuk] – **КАЮК** [кайук] (Şırova, 2009 : 176). *Каюк*: “dibi düz iki kürekli orta boy kayık” (Dal, II : 101).

KİBİTKA [kibitka] – **КИБИТКА** [кибитка] (Şırova, 2009:179). *Кибитка* : “üstü yay şeklinde kapalı at arabası” (Dal, II : 106).

KOLIMAGA [kolimaga] – **КОЛЫМАГА** [колымага] (Şırova, 2009 : 193). *Колымага* : “eskiden kullan karuça ” (Dal, II : 145).

KUBETA [kubeta] – **КУБЕТА**[куб’эта] (Şırova, 2009 : 202). Bkz. **KİBİTKA**.

KUZOV [kuzov] – **КУЗОВ** [кузаф] (Şırova, 2009 : 203). *Кузов* - *karoser* : “otomobilde, mekanizmayı oluşturan motor, makine, tekerlek, şasi vb. bölümlerin dışında kalan, görünen dış bölüm” (TS : 1335).

2.4.4.20. Tören ve Kutlama Adları (5)

BAYRAM [bayram] : **БАЙРАМ** [байрам] (Şırova, 2009: 49). *Байрам*- bayram: “Millî veya dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler” (TS : 288).

KALIM [kalım] : **КАЛЫМ** [калым] (Şırova, 2009: 155). *Калым* – “başlık parası: damadın kızın ailesine kızı almak için verilen para miktarıdır. Tatarlarda gelin için para” (Dal, II:79).

TOY [toy] : **ТОЙ** [той] (Şırova, 2009: 323). *Той* - *toy* : “ziyafet” (TS : 2376).

ULUBAGR [ulubagr] : **УЛУБАГРЬ** [улубагр’] (Şırova, 2009: 346). *Улубагръ* – “ulubayram”.

URAZA [uraza] : **УРАЗА** [ураза] (Şırova, 2009: 348). *Ураза* – *oruç*: “Tanrı'ya ibadet amacıyla yeme, içme vb. Şeylerden belli bir süre kendini alıkoyma” (TS: 1819).

2.4.2.21. Organ ve Vücut Adları (5)

- BAZİLİKİ** [baziliki] – **БАЗИЛИКИ** [базилики] (Şırova, 2009 : 46). *Базилики* - *bilek* : “elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm” (TS : 336).
- BUBREG** [bubreg] – **БУБРЕГ** [бубр’эк] (Şırova, 2009:88). *Бубрег*: “hayvan böbreği” (Dal, I:135). *Böbrek*: “kandaki zararlı maddeleri süzüp idrar olarak salan, omurganın sağ ve sol yanında bulunan çift organdan her biri” (TS:395).
- KADIK** [kadık] – **КАДЫК** [кадык] (Şırova, 2009:149). *Кадык* - *gırtlak*: “soluk borusunun üst bölümü, ümük, imik, hançere” (TS : 943).
- KULTYA** [kultya] – **КУЛЬТЯ** [кул’т’а] (Şırova, 2009:205). *Культя*: “sakat yarım kalan kolun veya ayağın kısmı” (Dal, II:216).
- SIÇUG** [sıçug] – **СЫЧУГ** [сычук] (Şırova, 2009:296). *Сычуг*: “gevişgetiren hayvanın midesinin bir bölümü; inek veya başka hayvanın midesini doldurularak yapılan yemektir” (Dal, IV:378). *Sucuk*: “şişirilip kurutulmuş bağırsak içine baharlı et kıyması doldurularak yapılan bir tür yiyecek” (TS : 2166).

2.4.4.22. Belge Adları (4)

- DEFTER** [defter] : **ДЕФТЕР**[дефтер] (Şırova, 2009 : 120). *Дефтер*: “hanların etiketleri veya vergi, haraç belgesi” (Dal; I : 434). *Defter* : “vergi, gelir ve nüfus bilgilerinin kayıtlarının tutulduğu resmi belge” (TS : 606).
- BELEG** [beleg] : **БЕЛЕГ** [б’эл’эк] (Şırova, 2009: 76). *Белег* –*belge*: “bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film vb. vesika, doküman” (TS : 299).
- KABALA** [kabala] : **КАБАЛА**[кабала] (Şırova, 2009 : 145). *Кабала*: “Eski Rusya hukukunda – borç veya mülkü ipoteğe verdiğini izah eden yazılı anlaşma” (Dal; II : 69). *Kabala* : “götürü, toptan” (TS : 1249).

YARLIK [yarlık] : **ЯРЛЫК** [йарлык] (Şırova, 2009:438). *Ярлык*: “yazılı emir, Moğol hanlıklarda yöneticinin mektup, taktirname, tüzük” (Dal, IV : 678). *Yarlığ* : “ferman, irade, buyrultu” (TTAS, VI : 4357).

2.4.4.23. Para Birimleri (2)

BARNAUL [barnaul] : **БАРНАУЛ** [барнаул] (Şırova, 2009:62). *Барнаул*: “П. Yekaterina döneminde yerli bakır para” (Dal, I: 50).

YARIMA [yarıma] : **ЯРЫМА** [йарыма] (Şırova, 2009:440). *Ярыма* - *yarım* : “bir bütünün yarısı olan miktar” (TS: 2538).

2.4.4.24. Uyuşturucu Madde Adları (2)

ANAŞA [anaşa] – **АНАША** [анаша] (Şırova, 2009:35). *Анаша* : “Hint kenevirinden çıkarılan esrar, uyuşturucu” (RHAS, I:545). Azerbaycan Türkçesi *anaşa*, Kırgız Türkçesi *naşa*, Türkmen Türkçesi *neşe*.

GAŞIŞ [gaşış] – **ГАШИШ** [гашыш] (Şırova, 2009 : 116). *Гашиш* - *haşiş*: esk. “Hint kenevirinden çıkarılan esrar. 2. Kuru ot” (TS:1057).

2.4.4.25. Tarım Terimleri (2)

BAHÇA [bahça] : **БАХЧА** [бахча] (Şırova, 2009: 70). *Бахча*: “karpuz, kavun tarlası” (Dal, I : 56). *Bahçe* : “sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer” (TS : 233).

BOGARA [bogara]: **БОГАРА** [барара] (Şırova, 2009: 83). *Богара* : “tarım bölgelerde sulamasız alanlardaki ekimler” (YKS, 1964: 109).

2.4.4.26. Soyut Adlar (8)

BULGA [bulga] – **БУЛГА** [булга] (Şırova, 2009 : 92). *Булга* - *bulgak*: “karışıklık, kargaşa,; karışık, bulanık” (TVS : 138).

- İZYAN** [izyan] – **ИЗЬЯН** [из’йан] (Şırova, 2009:141). *Изьян* : “kusur, defo”; esk. “zarar, hasar” (Dal, II : 39). *Ziyan* : “zarar” (TS : 2662).
- KEYF** [keyf] : **КЕЙФ** [кейф] (Şırova, 2009 : 177). *Кайф* - *keyf* : “rahat başıboşluk, dinlenme, hiçbirşey yapmama ” (Fasmer, II : 221). “Arapça kökenli *keyf* sözcüğü Türkçeden Rusçaya geçmiştir. Bu kökten oluşan *keyf yapmak* (кейфовать) fiil oluşmuştur” (Dmitriyev, 1958 : 26). *Keyif*: “1.Vücut esenliği, sağlık.2.Canlılık, tasasızlık, iç rahatlığı.3.Hoş vakit geçirme.4.İstek, heves, zevk” (TVS: 492).
- Lafa** [lafa] : **ЛАФА** [лафа] (Şırova, 2009:219). *Лафа*:“şans, mutluluk” (Dal, II : 240).
- SEUNÇ** [seunç] : **СЕУНЧ** [сеунч] (Şırova, 2009 : 285). *Сеунч* - *sevinç* : “istenen veya hoş giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku” (TS : 2081).
- TALAN** [talan] : **ТАЛАН** [талан] (Şırova, 2009 : 304). *Талан*:“mutluluk, başarı; kader, akıbet” (Dal, IV : 388). *Talan*: “yağma, çapul” (TVS:809).
- VADA** [vada] – **ВАДА** [вада] (Şırova, 2009 : 107). *Вада* : “düşkünlük, anlayış gösterme, göz yumma” (Dal, I : 160). *Vaad* : “sözveri” (Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü : 840).
- YERALAŞ** [yeralaş] – **ЕРАЛАШ** [йэралаш] (Şırova, 2009 : 133). *Ералаш* : “karışıklık, dağınıklık ” (Dal, I : 520). *Aralaş*: “git, uzaklaş, defol anlamında hakaretli söz” (TTAS, I: 296).

2.4.4.27. Diğer Adlar (32)

- BAKŞİŞ** [bakşış] : **БАКШИШ** [бакшыш] (Şırova, 2009: 54). *Бакшыш* –*bahşış* : “yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para, kahve parası” (TS: 235).
- BİŞKEŞ** [bişkeş] : **БИШКЕШ** [бишк’эш] (Şırova, 2009: 82). *Бишкеш* –*hediye*: “bir gerçeğe tanıklık eden yazı, fotoğraf, resim, film vb. vesika,

doküman” (TS:299). Farsça kökenli, Osmanlıca *pişkeş* : “hediyе, armağan” (Türk Ansiklopedisi, s.2339).

ÇAMUR [çamur] : **ЧАМУР** [чамур] (Şırova, 2009 : 375). *Чамур –çatur*: “su ile karışıp bulaşır ve içine batılır duruma gelmiş toprak, balçık” (TS : 491).

KARAVAN [karavan] : **КАРАВАН** [караван] (Şırova, 2009 : 163). *Караван – kervan*: “uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı” (TS : 1394).

KARAKULİ [karakuli] : **КАРАКУЛИ** [каракули] (Şırova, 2009 : 165). *Каракули* : “düzensiz, özensizce yazılan harfler” (Ojegov:267).

KARANDAŞ [karandaş] : **КАРАНДАШ** [карандаш] (Şırova, 2009:166). *Карандаш*: “içine grafit yerleştiren ahşap ince borucuk” (Dal, II : 90). *Karataş*: “1. Karanda, kurşun kalem.2.İçine grafit veya başka katı boyalar koyularak yapılan bir tür kalem” (TVS: 448).

KARAUL [karaul] : **КАРАУЛ** [караул] (Şırova, 2009:167). *Караул - karavul* : “gözcü, nöbetçi, karakol ” (TTAS, IV:2283). *Karakol*: “1.Güvenliği sağlamakla görevli kimselerin bulunduğu konut. 2. Huzuru ve güvenliği sağlamak için hükümete bağlı her türlü sşahlı kuvvet, devriye” (TVS:445).

KUN [kun] : **КУН** [кун] (Şırova, 2009:208). *Кун - kan parası* : “Kafkas ve Türk halkaların töre adetleri sebebiyle işlenen cinayet cezasından kurtulmak için verilen paralar” (Uşakov, I : 1548).

MUSOR [musor] : **МУСОР** [мусар] (Şırova, 2009 : 229). *Мусор*: “kalıntı, çöp” (Dal, II : 361).

NABAT [nabat] : **НАБАТ** [набат] (Şırova, 2009:242). *Набат*: “tehlikeyi belirtenbüyük çanların sesi; orduda tehlikeyi belirten davul sesi” (Fasmer, III : 34).

NASIBAY [nasıbay] : **НАСЫБАЙ** [насыбай] (Şırova, 2009:244). *Насыбай* : “ağızlarına dudaklarının altına koyulan tütün” (Radlof, III : 656).

- NAŞATIR** [naşatır'] : **НАШАТЫРЬ** [нашатыр'] (Şırova, 2009:245). *Нашатырь* - nişadır : “amonyak” (TS :1773).
- PAY** [pay] : **ПАЙ** [пай] (Şırova, 2009:255). *Пай* - pay : “birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm, hisse” (TS:1902).
- PEŞKEŞ** [peşkeş] : **ПЕШКЕШ** [п'эшк'эш] (Şırova, 2009:259). *Пешкеш* - peşkeş : “yaranmak amacıyla uygunsuz olarak verilen şey” (TS:1917).
- SAKMA** [sakma] : **САКМА** [сакма] (Şırova, 2009: 272). *Сакма*: “patika, iz veya otun üzerine gezinmek; yayaların yaptığı patika yolu; yazın hayvanların ayak izleri” (Dal, IV : 129); *sokma* : “bağ budanırken uzunca bırakılan ucu toprağa sokulan çubuk” (DS, X:3658).
- SALTİK** [saltık] : **САЛТЫК** [салтык] (Şırova, 2009:274). *Салтык* - saltık : “1. Mutlak. 2. top. b. Bağımsız, görelî olmayan ve kendi başına tam sayılan (bir olgunun niteliği)” (TS : 2022).
- ŞARAP, ŞERAP**[şarap], [şerap] : **ШАРАП, ШЕРАП** [шарап], [шэрап] (Şırova, 2009: 412). *Шаран*: “soygun” (Dal, IV : 622).
- ŞERT** [şert'] : **ШЕРТЬ** [шэрт'] (Şırova, 2009: 418). *Шертъ* : “yemin, sözleşme ilişkileri, vatandaşlık için müslüman yemini” (Dal, IV : 630). Arapça kökenli *şart* “olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul” sözcüğünden türenmiş olabilir.
- TAMGA** [tamga] : **ТАМГА** [тамга] (Şırova, 2009:305). *Тамга* - damga: esk. “1. Bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç. 2. Bu araçla basılan nişan, işaret ” (TS:590).
- TAVRO** [tavro] : **ТАВРО** [тавра] (Şırova, 2009:300). *Тавро*: “hayvan derisinde yakılan işaret, iz” (Dal, IV:385); *tuğra* :“1. Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret. 2. Tura.” (TS :2384).

- TORTAK** [tortak] : **ТОРТАК** [тортак] (Şipova, 2009: 328). *Тортак*: “vergi türü ” (Fasmer, IV : 87). Çağatay Türkçesinde *tartnak* (“vergi türü”), *tartnakcı* (“vergi toplayıcısı”).
- TUMAK** [tumak] : **ТУМАК**[тумак] (Şipova, 2009: 333). *Тумақ*: “yumruk vuruşu” (Dal, IV : 442).
- TOMAŞA** [tomaşa] : **ТОМАША** [томаша] (Şipova, 2009:325). *Тумаша*: “telaş, koşuşma” (Dal,IV:442). *Telaş*: “1.Herhangi bir sebeple acelecilik. 2.Kaygı, tasa, sıkıntı, endişe ” (TS:2309).
- TUMAŞA** [tumaşa] : **ТУМАША** [тумаша] (Şipova, 2009:335). Bkz. TOMAŞA.
- UÇUG** [uçug] : **УЧУГ** [учук] (Şipova, 2009:353). *Учуг*:“balık tutmak ve yakalamak için nehrin ortasında oluşturulan set” (Dal, IV:529).
- UF** [uf] – **УФ** [уф] (Şipova, 2009:352). *Уф* - *uf*: “acı, sızı duyulduğunda veya sıkıntılı bir durumda söylenen bir söz” (TS:2409).
- URA** [ura] – **УРА** [ура] (Şipova, 2009:348). *Ура* - *hurra* : “genellikle Batılı uluslarda hep bir ağızdan □yaşa□ anlamlı destek vermek amacıyla kullanılan bir söz ” (TS:1116).
- URAN** [uran] – **УРАН** [уран] (Şipova, 2009:349). *Уран*: “Başkurt, Tatar, Kırgız halkların askeri bağırma sesi” (Dal, IV:508).
- URON** [uron] : **УРОН** [урон] (Şipova, 2009:350). *Урон* : “hasar, kayıp” (Dal, IV: 509).
- US** [us’] – **УСЬ** [ус’] (Şipova, 2009:351). *Усь*: “köpeği kışkırtma sesi” (Dal, IV : 518).
- YASAK** [yasak] : **ЯСАК**[йасак] (Şipova, 2009:441). *Ясак*: “Moskova ve çarlık Rusyada yabancılardan alınan bür tür vergi” (Dal, IV: 680).

2.5. Rusça Atasözlerinde Türkçe Kökenli Adlar

İnsanın geçmişten günümüze taşıdığı en büyük değeri dildir. Yukarıda daha önce de belirttiğimiz gibi dil de toplumun kültür yansımasıdır. “Dil, sadece insanın gerçek dünyasını, onun gündelik hayatının gerçek şartlarını değil; aynı zamanda milletin toplumsal bilincini, hayat tarzını, geleneklerini, adetlerini, ahlakını, değerler sistemini, dünyaya karşı tutumunu ve algısını da yansıtmaktadır” (Ter-Minasova:14). İnsanın olduğu her yerde bir deneyim, yaşam tarzı söz konusudur.

Kültür hafızası en çok atasözlerinde korunmaktadır çünkü onlar; konuşanların, isimlerin, ifadelerin ve metinlerin oluşturduğu en net ve açıklayıcı senaryo sonucunda meydana gelmektedir (Stepanov, 2017:113). İ. Hilmi Soykut’a göre atasözleri, yüzyıllar boyunca yaşanmış veya rastlanmış, müşahade edilmiş sayısız ve birbirinden farklı olayları değerlendiren, onları ayrı ayrı klişeler hâline getirerek sınıflandıran, nihayet dedelerden torunlarına intikal eden özlü sözlerdir. Dolayısıyla kültürel olguların bulunması, yayılması ve kuşaktan kuşağa aktarılması insanlık hayatı açısından önemli katkıları sağlamaktadır (Soykut, 1974:34).

Türk-Rus dil etkileşimi uzun zamana dayanmaktadır. 1080’li tarihlerde yazılmış Eski Rus kaynaklarında Peçenekler, Kumanlar, Berendiler hakkında ayrıntılı detaylar bulunmaktadır. Rus dilinde sadece Türkçe kökenli sözcüklerin değil, aynı zamanda Türkçe sözcükler içeren Rus atasözlerinin olması, bu farklı kültür ve dil etkileşiminin yüzyıllar boyunca sürdüğünü göstermektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde Türkçeden alıntı sözcükler içeren Rus atasözlerini sınıflandırmaya çalıştık. Çalışma süresince P. Jukov’un “Rus Atasözleri Sözlüğü”, V. Mokiyeenko ve T. Nikitina’nın düzenlediği “Rus Atasözleri Büyük Sözlüğü”, ayrıca Ş. H. Akalın’ın derlediği “Türkçe Sözlük”ü esas alınmıştır.

Toplam iki yüzden fazla atasözü incelenmiştir. Rus atasözlerinin içinde bulunan Türkçe kökenli sözcükler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

M. Fasmer’e göre *elmas* (*алмаз*) sözcüğü Rus gezgin Afanasiy Nikitin’in (15.yy.) notlarında kullanılmıştır. 16-17. yüzyılda Rusçada *almaznik* (*алмазник*), *almazçik* (*алмазчик*) gibi modellere rastlanmaktadır. Arapça kökenli *elmas* sözcüğü, Rusçaya Türkçeden geçmiştir.

Алмаз алмазом гранится, плут плутом губится	Elmas elması yontar, hilekâr hilekârı batırır
Дороже алмаза свои два глаза	Gözlerimiz elmastan değerlidir
Свой глаз, что твой алмаз	Senin elmasın, benim de gözüm
Свой глаз - алмаз, чужой глаз – стекло	Kendi gözüm elmas, başkasının gözü camdır
Алмаз и в грязи виден	Elmas çamura da düşse değerini yitirmez.

Altın (алтын) sözcüğünün Rus dilindeki ilk kullanımına Rus yıllıklarında 14. yüzyılda rastlanmaktadır. Rusçada *алтын* – “eskiden 3 kuruş değerinde para” (Ojegov: 30). Rusçaya Eski Türkçeden geçmiştir. V. Dal’ın sözlüğünde iki anlamı verilmektedir : 1) altın; 2) altı rakamı.

Ни на алтын	Bir altına bile değişmem
Продать за алтын	Bir altına satmak (üç kuruşa)
Ни алтына за душой	Bir altını bile yok (beş parasız, fakir, birikimi olmayan)
С алтыну на алтын перевести	Altından altına çevirmek (birisini karalamak)

Ambar (амбар)- Rusçada “ekmeği, unu ve başka malları saklamak için bir yapıdır” (Dal, I : 14); Türkçede “genellikle tahıl saklanan yer” (TS:112). Bu Farsça kökenli sözcük, Türkçeden Rusçaya geçmiştir. Fasmer’in Etimolojik Sözlüğü’nde sözcüğün ilk olarak Eski Rusçada yazılan Domostroy adlı kitapta *анбаръ, онбаръ* olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Aynı anlamda *ambar* sözcüğü; Kırım Tatar, Azerbaycan, Altay, Kazak Türkçesinde de kullanılmaktadır.

Было бы в амбаре, будет и в кармане	Ambar dolarsa, cebin de dolar
В июне на поле густо, а в амбаре пусто	Haziranda tarla dolu, ambar ise boş
Клади навоз густо, в амбаре не будет пусто	Gübre bol koy, ambar dolu olur
Ключи в кармане, а амбар сгорел	Anahtar cebinde, ambar ise yandı

Муж в бане, а жена в амбаре – уговориться не могут	Koca hamamda, karısı ambarda - yine deanlaşamazlar
Мышь в амбаре не заморить	Fare ambarda aç kalmaz
Не то зерно, что в поле, а то, что в амбаре	Tohum, tarladaki değil, ambarda olandır

Arşın (аршин) – “yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü” (TS:157). *Arşın* sözcüğü Farsça kökenli olup 16. yüzyılda Türkçeden Rusçaya geçmiştir. Fasmer’e göre *arşın* sözcüğüne, ilk olarak “Domostroy” adlı kitapta rastlanmaktadır (Fasmer, I:26). Dal’in sözlüğünde *arşın* : “dört çeyreğe, üçte bir kulaçına, omuza kadar tüm kolun uzunluğuna, insan adımına, metrenin 0,7112 eşit Tatar-Moğol ölçüsüdür” (Dal, I : 26).

Аршин с шапкой	Arşın şapka ile (kısa boylu)
Видеть на аршин под землёй	Yerin bir arşın altını görmek (öngörü)
Вырасти на аршин	Boyu bir arşın büyümek (akıllanmak)
Мерить своим аршином	Kendi arşın ile ölçmek (güvensizlik)
Облапошить на аршин	Bir arşına kandırmak (aldatmak)
Как аршин проглотил	Arşın yutmuş gibi (dim dik durmak)
Аршин не сукно, а кувшин не вино	Arşın bezle, sürahi şarapla değer kazanır
Аршин на кафтан, да две на заплаты	Bir arşın kumaş kaftan için, iki de yamalara
На аршин борода, да ума нема	Arşın kadar sakal, ama akıl yok (saçı uzun, aklı kısa)

Araştırmalarımız sonucunda edindiğimiz bilgiye göre Rus dilinde *baş* sözcüğü tek başına kullanılmamaktadır. Fakat kökü *-baş-* olan sözcükler bulunmaktadır: *başıбузук* (башибузук), *başkurt* (башикур), *başlık* (баишлык), *başka* (баишка) vb. Bu sözcüklerin bazıları sözlüklere girmemiş olsalar da Rus lehçelerinde sık olarak kullanılmaktadır. Ayrıca *baş na baş* (баиш на баиш) “eşit bir şekilde, aynı; zararsız ve karsız” anlamına gelen atasözü vardır (Федоров, I:22). Maalesef, *baş* sözcüğünün Rusçaya ne zaman geçtiğine dair hiçbir sözlükte bilgi bulunmamaktadır. Türk

araştırmacı Kerami Ünal'a göre *baş na baş* (başa baş) sözcüğüne 11-17. yüzyıllar arasında Rus dilinde karşılaşılmamaktadır. Ancak 19. yüzyılda bu atasözü Rus yazarlar Melnikov-Peçerskiy ve Dostoyevski eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Böylece *baş na baş* ifadesinin Türk tüccarların konuşmalarından Rusçaya geçtiği tahmin edilmektedir (Ünal, 2012:1912).

Баиш на баиш (Mokiyenko : 32)

Başa baş (eşit bir şekilde, kârsız ve zararsız). Türkçe *başa baş* deyimini “eşit, denk, müsavî” (TTAS, I:417)

Türkçe alıntı sözcüğü *башка* (baş), baş sözcüğünden -к ve -а Rusça son eklerin eklenmesiyle oluşur (Dal, I:57). *Baş* sözcüğü içeren deyimler en hacimli söz grubudur:

Отмочить баш	Başına gelmek
Башка варит	Kafa basıyor (anlamak)
Башка не варит	Kafa basmıyor (anlamamak)
Башка в колени покати́лась	Kafa dizlere yuvarlandı (korkmak)
Башка из табачного горшка	Nargile lüleli kafası (cahil olmak)
Башка овечья, попа человечья	Başı koyunun, poposu insanın (kıvrıkcık saçlı insanın hakkında)
Дубовая башка	Meşe kafa (anlamamak)
Дурья башка	Aptal kafalı
Дырявая башка	Delik kafa
Не заплатана башка	Yamasız kafa
Не сломя башку	Kafayı kırarak değil (hızlı değil)
Пустая башка	Boş kafa
Секи́р башка	Kelle kesilir (kelle koltukta)
Выклады́вать из своей башки	Kendi kafadan çıkarmak (uydurmak)
Повалиться без башки	Kafasız düşmek (yorgunluktan)
Вбива́ть в башку	Kafaya takmak (anlamaya çalışmak)
Взбрести́ в башку	Aklına gelmek
Заворачива́ть в башку	Kafaya sarmak (kafaya takmak)
Оторва́ть башку	Kafa koparmak (kelle koparmak)
Почини́ть башку	Kafayı düzeltmek (içkiden sonra)
Сверну́ть башку	Kelle koparmak (canı almak)
Башка чиста, так и мошна пуста	Başı temizse, cebi de boş (kafası doluysa, cebi de dolu)

Баş (баш) sözcüğü deyimler dışında kullanılmaz, *bazar* sözcüğü ise Rusçanın günlük kullanımında aktif olarak kullanılır. *Bazar*: “açık alanda satış” (Dal, I : 38). Rus dilinde *bazar* sözcüğü 1499 yılından beri kullanılmaktadır, Rus seyahatçisi Afanasiy Nikitin’in eserinde de sözcüğe rastlanmaktadır. Rusçada, bu sözcüğün kökeninin Fransızca ve Farsçadan geldiği düşünülmektedir. Fakat bu sözcüğün neredeyse tüm Türk dillerinde (Türkiye Türkçesi, Altay Türkçesi, Uygur Türkçesi) kullanıldığını ifade etmektedir. Rus atasözlerinde *bazar* sözcüğü en çok argo anlamı taşıyan atasözlerinde kullanılması dikkat çekicidir.

Ангельский базар	Melek pazarı (argo. İngilizce)
Базар житейской суеты	Günlük yaşamın pazarı (gündelik hayatın koşturması)
Базар и ярмарка	Pazar ve fuar (karışıklık, dağınıklık)
Базар на стену мазать	Pazarı duvara sürmek (argo. kavga etmek)
Базар тебе нужен!	Pazar sana lazım! (argo. tabii, kesinlikle)
Гнать базар	Pazar sürmek (argo. sohbet etmek)
Гнилой базар	Çürük pazar (argo. konuyla alakasız, gereksiz)
Делать базар	Pazar yapmak (argo. pazarda alışveriş yapmak)
Держать базар	Pazar tutmak (argo. konuşmak)
Есть базар	Pazar var (argo. konuşmamız lazım)
Замять базар	Pazarı bağlamak (argo. konuşmayı bitirmek)
Катать базар	Pazarı yuvarlamak (argo. konuşmak)
Отвечать за базар	Pazardan sorumlu olmak (argo. sözlerine sahip çıkmak)
Разводить базар	Pazar kurmak
Пойти на базар	Pazara gitmek (argo. yiyecek çalmak)
Раскрутить базар	Pazarı genişletmek (argo. Birisiyle açık ve dürüst konuşmak, konuşturmak)
Базаров нет	Pazar yok (argo. tartışılmaz)
Русский базар	Rus Pazarı (argo. Rusça konuşması)
Без базара	Pazarsız (argo. tabiki, muhakkak)
Следить за базаром	Pazarı takip etmek (argo. konuşurken sözlerine dikkat etmek)
Хотеть базара	Pazarı istemek (argo. Bela aramak)

Гонять свои базары	Kendi pazarları sürmek (<i>argo</i> . kimsenin dinlemediği, ilginç olmayan şeyleri anlatmak)
Базар торг любит	Pazar pazarlığı sever
Три бабы- базар, а семь – ярмарка	Üç kadın – pazar, yedi kadın – fuar olur
Где баба, там базар	Kadın neredeyse, pazar oradadır

Баşмак (башмак) sözcüğü “deriden yapılan ayakkabı” (Dal, I:57) anlamına gelmektedir. Fasmer, sözcüğe 16. yüzyıldan (1582) sonra Korkunç İvan’ın mal varlığı listesinde ve Domostroy adlı eserde rastlanmaya başladığını ve Rusçaya Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesi *başmak* (“ayakkabı, taban”) sözcüğünden geldiğini belirtmektedir (Fasmer, I: 139).

На босую ногу всякий башмак впору	Çıplak ayağa her pabuç uyar (ihtiyaç geri çevirilmez)
Только тот, на чьей ноге башмак, знает, где он жмёт	Pabucu nerede sıkıldığını ancak ayağında pabucu olan bilir
Жена не башмак, с ноги не сымешь	Karı pabuç değil ki çıkarıp atasın
На ногу ступает, а башмаков не покупает	Ayağa basar, ama pabuç satın almaz
Ломать башмаки	Pabuçları kırmak
Попасть под башмак (жены)	Pabuç altına girmek (Kılıbık olmak)
Ободрать его, так и башмаков не выйдет	Tüm derisini soysan da, pabuç bile çıkmaz (çok zayıf hakkında)
Под башмаком	Pabuş altında (kılıbık olmak)

Fasmer’in Etimolojik Sözlüğü’nde *kamış* sözcüğünün Rusçadaki oluşumunun Türkiye Türkçesi, Kıpçak, Kırım-Tatar, Azerbaycan, Tatar Türkçesi ile bağlantılı olduğu ifade edilmektedir. Uzun zaman Ruslar, *kamış* bir yapı malzeme, soba ve ateş yakmak için kullandıkları bilinmektedir. 18. yüzyıla kadar Ruslar *kamış* yerine *очерет* ve *тростник* (Stepanov, 2016:114) sözcüklerini kullanmışlardır. Semyonov ise *kamış* sözcüğünün 13. yüzyılın ilk yarısında Türk dillerinden Rusçaya geçtiğini belirtmektedir (Semyonov: 328).

Где камыш, там и утки	Kamış neredeyse, ördekler oradadır
Под ветром гнется камыш, а не камень	Rüzgardan taş değil, kamış eğilir
Озеро не бывает без камыша, а душа - без тоски	Kamışsız göl, hüzensüz can olmaz
Камыш, накошенный за тысячу дней, сгорает в один	Bin günde toplanan kamış bir günde yanar
Пойти в камыши	Kamışlara gitmek (arkadaşlara yardıma gitmek)
Быть в камышах	Kamışlarda olmak/bulunmak (sarhoş olmak)

Rus atasözlerinde *dengi* (*деньги*) Türkizmine de sık rastlamaktadır. *Dengi* (*деньги*) - “para, sermaye, servet, bolluk” (Dal, I:439). Rus dilinde *деньга* sözcüğü 1361’den beri kullanılmaktadır. Çağatay Türkçesinden gelen *tḡk* sözcüğü “para; gümüş para” anlamı gelmektedir. Tatar, Kazak Türkçesinde, Moğolcada, Kalmuk dilinde rastlanmaktadır. *Dengi – tamga - damga* (Fasmer, I:499).

Золотая деньга	Altın para
Зашибать деньги	Para toplamak (çok para kazanmak)
Всех денег стоит	Tüm paralara değer
Выбиться из денег	Paradan çıkmak (maddi sıkıntı çekmek)
Мимо денег	Paranın yanından (<i>argo</i>)
Не считать денег	Paraları saymamak
Брызгаться деньгами	Paraları saçmak
Сорить деньгами	Para dağıtmak (gereksizce para harcamak)
При деньгах	Paralı (parası olan)
Сидеть на деньгах	Paraların üstünde oturmak (yüksek maaş almak)
Бешенные деньги	Deli para (genelde alın teri dökmeden kazanılan çok miktarda para)
Бросать деньги на ветер	Paraları rüzgara saçmak (boş yere para harcamak)

Выколачивать деньги	Para koparmak (zorla ve ısrarlı şekilde birisinden para talep etmek)
Горячие деньги	Sıcak para
Грести деньги лопатой	Parayı kürekle çekmek
Грязные деньги	Kirli para
Делать деньги из воздуха	Parayı havadan yapmak (parayı dolandırıcılıkla kazanmak)
Деньги в кармане шумят	Cebinden paranın sesi geliyor
Деньгижечь	Para yakmak (boş yere para harcamak)
Кровные деньги	Kanlı para (zor ve ağır şartlarda kazanılan para)
Мести деньги веником	Paraları süpürmek (bolluk içinde yaşamak)
Лёгкие деньги	Kolay para (dürüst olmayan şekilde kazanılan para)
Ни за какие деньги	Hiçbir paraya (alınmaz/satılmaz)
Отмывать деньги	Paraları yıkama/aklama(çalınan paraları yasallaştırmak)
Просвистеть деньги	Paralara ıstık çalmak (tüm paraları gereksizce harcamak)
Считать деньги в чужом кармане	Başkasının parasını saymak (başkaların gelirleriyle ilgilenecek)
Чистые деньги	Temiz para (nakit para)
Деньги счёт любят	Paralar hesabı sever
Кто до денег охоч, тот не спит и ночь	Para seven, gece yatmaz
Деньги смогут многое, а правда всё	Para çok şey çözer, dürüstlük ise her şey çözer
На улице холодно, а деньги в кармане тают	Dışarısı soğuk, cebinde ise paralar eriyor
Грехов много, где денег много	Paraların olduğu yerde günah çoktur
Без денег торговать, как без соли хлебать	Parasız satış, tuzsuz yemek gibidir

Kaftan(кафтан) sözcüğü 1524'ten beri Rus yazışmalarında kullanılmaktadır. *Kaftan* genel bir giyim tarzıdır ve gelire göre farklı kumaşlardan dikilmektedir. Kaba kumaştan dikilen kaftanı köylüler, genellikle erkekler, çar ailesindeki kadınlar da giyerler. Her giyecek gibi kaftanlar da mevsime göre ince ve astarlı kalın olmak üzere farklı modellere olabilir. (Suhov, 1989:15). Fasmer'e göre *kaftan* sözcüğünün ilk olarak Afanasiy Nikitin'in (15. yy.) notlarında *кавтанъ*, *кофтанъ* şeklinde kullanılmıştır. Aynı sözcüğe Lehçe ve Çekçe dillerinde de rastlanmaktadır. Farsça kökenli *kaftan* sözcüğünün Türkiye, Azerbaycan veya Kırım Tatar Türkçesinden Rusçaya geçtiği ifade edilmektedir. Batı Avrupa'ya da Arapçadan geçmiştir (Fasmer, II:212).

Кафтан с подкладкой	Astarlı kaftan (zengin biri hakkında)
Тришкин кафтан	Trişka ³¹ 'nın kaftanı (peş peşe gelen olumsuzluklar hakkında)
Видит и кривой, на ком кафтан плохой	Kaftanı kimin yamuk olduğunu gözü şaş olana da görür
Те ж кафтаны, да не те карманы	Kaftan aynı, cepler aynı değil
И кафтан греет, когда шубы нет	Kürk olmadığında, kaftan da ısıtır
В драке богатый лицо бережёт, а убогий кафтан	Kavgadazenginyüzünü, fakir ise –kaftanı korur
Пошёл в суд в кафтане, а вышел нагишом	Mahkemeye kaftanla gitti, çıplak çıktı
Дом купи крытый, кафтан шитый, а жену непочатую	Evini çatılı, kaftanı dikili, hanımı ise bakireolanı al
К кафтану совести не пришьёшь	Kaftana vicdan dikemezsin

Pirog (пирог) - “doyurucu ekmek” (Dal, III:113). M. Fasmer'a göre *pirog* sözcüğü, güney Slav dillerinde kullanılmamaktadır, dolayısıyla Türkçe kökenli *börek* sözcüğünden türememiştir. Radlof ve Ramstedise, *pirog* sözcüğünün Türkçe kökenli olduğunu belirtmektedirler. Şipova ise bu sözcüğün etimolojisinin hâlâ net olmadığını vurgulamaktadır.

³¹ Trişka- Rus erkek ismi.

Делить пирог	Börek bölmek
Деревянный пирог	Ahşap börek
Казенный пирог	Hazineli börek
Ни с чем пирог	Böş börek
Переломить пирог	Böreği bölmek
Свой сухарь лучше чужого пирога	Kendi kuru ekmek başkasının böreğinden iyidir
В чужих руках пирог велик	Başkasının elinde börek büyük görünür

Tuman (туман) sözcüğünün etimolojik sözlüklerde Türkçeden alıntı olduğu ifade edilmektedir. Rusça *tuman*: “yoğun buhar, havanın alt tabakasında su buharı” (Dal, IV:453). Türkiye Türkçesi *duman* : “havalanan tozların veya sisin oluşturduğu bulanıklık” (TS : 722).

Уйти в туман	Dumana gitmek (yok olmak, saklanmak)
Пускать туман на глаза	Gözlere duman bırakmak (kandırmak, abartmak)

16. yüzyıl Rus eserlerinde *tulup* (тулуп) sözcüğü kullanılmaya başlanmıştır. O zamana kadar uzun kürk giyimlerine Yakut kürkü denir. Tuluplar da çeşitlerine ve alındığı yerlere göre Yakut, Kalmuk olarak adlandırılmaktadır. Tuluplar ilk olarak Rusya’nın kuzeyinde ve Sibirya bölgesinde kullanılır. 17. yüzyılın ortalarında ise Moskova ve güney bölgelerde tulupları tanımaya başlamıştır. Kullanışlılığına rağmen, herkes bunları giymez. Örneğin, soylu sınıf tulubu giymeyi rededer. Soyluların kullanmama sebebi ise: 30 Kasım 1701 tarihli tulupları giymeyi yasaklayan Çar Kanunu’dur (Sudakov, 1989:253). Rusçaya giren *tulup* sözcüğünün Dal’ın sözlüğündeki anlamı: “tüm vücudu saran kürk” (Dal, IV : 453). Türkiye Türkçesinde bazı ağızlarda kürke tulup denildiği bilinmektedir.

Деревянный тулуп	Ahşap tulup (tabut)
В тулупах	Tulupların içinde (kabuklu pişmiş patates)

Çağdaş Rusçada genellikle atasözleri ve deyimlerde kullanılan *torba* (торба) sözcüğü Rusçada içine yulaf koyulan ve etrafı kirletmemesi için atların boynuna asılan torba anlamına gelmektedir. Dal'in sözlüğünde Türkçe kökenli *torba* sözcüğünün "torba, çanta" anlamına geldiği, Rusçaya Ukraynaca ağızlardan geçtiği belirtilmektedir (Dal, IV:428). Fasmer ise sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu ancak Lehçeden Rusçaya geçtiğini düşünmektedir.

Жить и в торбе и в меху	Hem torbada hem kürkte yaşamak (hayatta çok şey yaşamak)
Жить под торбой	Torbanın altında yaşamak (yokluk içinde yaşamak)
Бросать в торбу	Torbaya atmak (<i>argo.</i> Birisini tutuklamak; hücreye atmak)
В торбу не посадишь	Torbaya sokamazsın (kandırılmayacak birisi hakkında)
Дожиться до торбы	Torbaya kadar yaşamak (yoksuluğa düşmek)
Торбы повесить	Torbaları asmak (dilenmek)
Носиться как с писаной торбой	Güzel torbayla gezinmek gibi (değer olmayan bir şeye veya bir kimseye değer vermek)

Ugлан (углан) sözcüğü Türkçe *oğlan* sözcüğünden türemiştir (Fasmer, IV:145). *Ugлан* sözcüğünden Ugланov soyadı oluşmuştur.

Углан рыжий	Kızıl saçlı oğlan (<i>argo.</i> kadınlara düşkün erkek)
Угланчики в глазах бегают	Gözlerinde oğlanlar kamaştı (gözler kamaştı)

Dal'e göre *upir* (упирь) : "geceleri dolaşan insanlara ve hayvanlara saldıran bir vampir türü" (Dal, IV:520). Genellikle Slav masalların korkunç karakteridir. 1047 tarihli Peygamberler Kitabında *upir* (упирь) bir isim olarak geçmektedir. Bulgarca *вънпирь*,

Çek ve Slovak dilinde *upir*, Lehçe *upior* olarak gösterilen bu sözcük büyük olasılıkla batı Slav dillerinden alınmıştır. Fasmer'e göre sözcüğün Tatar Türkçesi *ubyr* kökeni fonetik olarak şüphelidir (Fasmer, IV:165). Çağdaş Rus dilinde genelde erkekler için küfür olarak kullanılmaktadır.

Упыря пороть

Upırı kamçılama (sebepsiz yere dersleri asmak)

Ütü (утюг) sözcüğünün tüm etimolojik sözlüklerde Türkçeden Rusçaya geçtiği kesin olarak belirtilmektedir. Ancak sözcüğün kökeni hakkında net bilgi bulunmamaktadır. N. Baskakov, *ütü* sözcüğünün Çinceden Eski Türkçeye; Türkçeden Rusçaya geçtiğini düşünmektedir (Baskakov, 1987:33).

Идти на утюг	Ütü üstüne gitmek (<i>argo</i> . Hırsızlık veya cinsellik amaçlı bir yabancıyla tanışmak)
Утюг коммунизма	Komünizm ütüsü (Rus Kruvazör Avrora'ya takılan ad)
Утюгом по писе	Pipisine ütüyle (<i>argo</i> . beklenmeyen şok eden bir şey için söylenen söz)
Гладить утюгом по голове	Kafayı ütölemek

Rusçanın eski Türkizmlerinden biri *han* (хан) sözcüğüdür. Fasmer, “Doğu ülkelerde unvan” (Fasmer, IV:221) olduğunu ifade etmektedir. Genelde Kırım veya Tatar hanlarını adlandırmak için kullanılmaktadır. Farsça kökenlidir, Rusçaya Türkiye, Çağatay veya Uygur Türkçesinden geçmiştir.

Каков хан, такова и орда	Han nedir, Ordu da öyledir.
Хан крымский, да Папа Римский	Kırımlı han bir de Romalı Papa (düşmanlar hakkında)
Братъ ханом	Hanla almak (zorbayla almak)

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde *hamut* (хомут) sözcüğünün birkaç anlamı bulunmaktadır: *хомут* – *hamut*: “1. Harman sürerken beygirlere takılan saptan yapılmışboyunduruk. 2. Arabaya koşulan atların boynuna vurulan koşum takımı.

3. Koşum takımının göğüse gelen kısmı. 4. Develerin sırtlarına konup üzerine yük vurulan takım” (DS, VII :2267).

Брать на хомут	Hamıt üstüne almak
Вешать хомут	Hamıta asmak
Запрягать в хомут	Hamıta takmak
Кинуть хомут	Hamıt atmak
Надевать хомут	Hamıt takmak
Надевать хомут на живот	Karnına hamıt takmak
Надевать хомут себе на шею	Kendi boynuna hamıt takmak
Найти хомут	Hamıt bulmak
Накидывать хомут	Hamıt üstüne atmak
Первый хомут	İlk hamıt
Посадить хомут	Hamıt koymak
Снимать с себя хомут	Kendinden hamıtı çıkarmak
Тянуть хомут	Hamıtı çekmek
Выйти из хомута	Hamıttan çıkmak
Был бы хомут, а шея найдётся	Hamıt olsaydı, nasıl olsa boyun bulunur
Не начинай дело с конца, не надевай хомут с конца	İşi sondan başlama, hamıt arkadan takma
Вот тебе хомут и дуга, а я тебе не слуга	Al sana hamıt ve yay, ben sana köle değilim

Çan (*чан*) sözcüğünün kökeni hakkında net bir düşünce bulunmamaktadır. Fasmer, *çan* sözcüğünü Türkizm olarak adlandırmanın doğru olmadığını ifade etmektedir. Fasmer’e göre Tatarca *çan* sözcüğü Rusçadan alıntıdır. Mikloşiç’in fikrine karşı olarak Fasmer, *çan* sözcüğünün Eski Rusça *чанъ* sözcüğünden geçtiğini düşünmektedir. Bunun yanı sıra *çanak* sözcüğünün ise Türkizm olduğunu belirtmektedir (Fasmer, IV:314). Şipova’ya göre ise *çan* sözcüğü bir Türkizmdir.

чан течёт	çan akıyor (kafa çalışmıyor)
дать по чану	çana vurmak (birisini dövmek)
заработать по чану	çana üzerine kazanmak (dayak yemek)

Kırçak Türkçesinden gelen *şaytan* (шайтан) sözcüğü, Arapça kökenli olup Kazak, Kırgız, Tatar, Türkiye Türkçesinde de bulunmaktadır. Büyük olasılıkla çoğu Türk diline İslam'ın yayılmasıyla ulaşan bu sözcük, Rusçaya da aynı şekilde geçmiştir. Çoğu Rus Etimolojik sözlüklerinde sözcüğün çevirisi vardır, kökeni hakkında ise bilgi bulunmamaktadır. Rus dilinde hem gerçek “şeytan” anlamında hem mecaz olarak “kurnaz, üçkağıtçı” anlamında kullanılmaktadır.

шайтан на гайтан

Şeytan ipe (şeytan boynuna asıldı – kart oyunlarında kullanılan söz)

Rusçanın bilinen Türkizmlerden biri *şaşlık* (шашлык) sözcüğüdür. *Şaşlık*: “çubuğa veya şişe geçirilerek pişirilmiş olan et” (TS:2227). Türkçe kökenli *şiş* sözcüğünden türeyen *şaşlık* sözcüğü, 18. yüzyılda Kırım Türkçesinden Rusçaya girmiştir. Çağdaş Rus dilinde *şaşlık* sözcüğünün hem gerçek anlamı hem mecaz anlamı (argo) aktif olarak kullanılmaktadır. *Şaşlık* sözcüğünü içeren Rus atasözü bulunmamaktadır ancak argo olarak kullanılan birkaç deyim kullanılmaktadır.

посадить на шашлык	Şişe oturtmak (<i>argo</i> , şişle işkence yapmak)
пустить на шашлык	Şiş-kebapı için ayırmak (<i>argo</i> . işkence yaparak öldürmek)

Şi (щи) sözcüğü Rusçanın en eski sözcüklerindendir. *Şi*: “etli veya etsiz lahanalı çorba türü” (Dal, IV:677). Fasmer’e göre *şi* sözcüğü Türkçe kökenli değildir. Ancak Şıpova’nın sözlüğünde; Radlov’un *şi* sözcüğünün Türkçe kökenli *aş* (*yemek*) sözcüğünden türemiş olduğunu düşündüğü açıklaması mevcuttur (Şıpova:427).

Настучать по щам	Şi üstüne vurmak (<i>argo</i> . birisini dövmek)
Быть во щах и в каше	Şi ve lapa içinde kalmak (hayat görmek, çok deneyimli olmak)
Быть чем щи наливают	Şi dorduran alete benzemek(kendi ayakların üstünde durmamak, iradesiz olmak)
Кислые щи	Ekşi şi (<i>argo</i> . bunalıma, depresyona)

	girmek)
Пролить щи	Şi dökmek (birisiyle kavga etmek)
Щи – хоть ноги полощи	Öyleşi ki istersen içinde ayakları çalkala (argo. yemekhanedeki çok sulu çorba hakkında)
Щи – хоть рот полощи	Öyle şi ki istersen ağını çalkala (çok lezzetli çorba hakkında)
Щи – хоть штаны полощи	Öyle şi ki istersen pantolonu durula
Эти щи из Царяграда пеши шли	Bu şi Tsargrad’dan (İstanbul’dan) yürüyerek gelmişler (bozulmuş yemek hakkında)
Щи да каша	Şi ve lapa (geleneksel Rus yemekleri)

Tatar Türkçesinde “kötü, iyi değil” anlamına gelen *yaman* sözcüğü Eski Türkçeden alıntı olmuştur. Türkiye Türkçesi bazı ağızlarında da *yaman* “kötü” anlamına gelmektedir.

Ни яман, ни якши, ни средней руки

Ne yaman, ne yakşı, ne orta kol (ne iyi, ne kötü)

Eski Rusça *yamşik* (ямщик) sözcüğü Türkçe kökenli *yam* (at istasyonu, posta atı) sözcüğünden türemiştir. *Yamşik* sözcüğü Rusçada 14. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır. *Yam* kökünden oluşan sözcüğün ilk anlamı “suçluluk”, ikincisi ise “yolda atların değişim yeri”dir. Çağdaş Türk dillerinde *yam* sözcüğünün kullanmamasına rağmen, *yamşik* sözcüğü Türkçe kökenlidir. Eskiden Rusya’da her türlü cezanın yerine getirilmesinden sorumlu olan memurlar *yamşik* olarak adlandırılırlar. Daha sonra (19. yüzyıla doğru) *yamşik*: “istasyona ait posta atları süren kişi”. Çağdaş Rus dilinde *yamşik* sözcüğü aktif olarak kullanılmamaktadır.

Не покупай у ямщика лошади, а у вдовы не бери дочери

At arabacının atı, dul kadının kızını alma

Yarlık (ярлык) sözcüğü eski Türkizmlerdendir. 13. yüzyılda Rusçaya girmiş *yarlık* sözcüğün iki anlamı vardır :1) Eskiden “yazılı emir, tüzük; Moğol hanlıklarında yöneticinin mektubu, taktirnamesi”. 2) Çağdaş Rus dilinde “etiket” (bir malın tür, miktar, fiyat gibi nitelikleri veya kitap, defter vb. şeylerin kime ait olduğunu belirtmek için üzerlerine konulan küçük kâğıt) (Dal, IV:678). Türkçede ise *yarlık*: “ferman” anlamına gelmektedir (TS:2541).

Навесить ярлык

Yarlık asmak (bir kişi hakkında tek taraflı bilgi vermek)

Bu bölümde Türkçe kökenli sözcükleri içeren yaklaşık 200’den fazla Rus atasözü incelenmiştir. Türkçe kökenli sözcükler, alfabetik sıralanıp, yer aldıkları Rus atasözlerinin Türkçe anlamları verildi, atasözlerinin içerdiği Türkizm sözcükleri hakkında da bilgi verildi. Yapmış olduğumuz araştırmada tüm atasözlerinin anlamlarını oluşturan anahtar sözcüklerin Türkizm sözcükleri olduğu, Türkizm sözcüklerin çoğunun çağdaş Rus dilinde hâlâ aktif kullanıldığı tespit edildi. Türkizmlerin Rus atasözlerinde kullanılması “farklı faktörlere bağlıdır: değişimlere uğramayan nesneyi adlandırmak için sözcüğün alıntı ile değiştirilmesi; gündelik hayatta ev eşyalarının, malzemelerin, ayakkabı türlerinin, süs eşyalarının, yeni tarz malların vb. yeni nesnelerle birlikte yeni sözcüklerin girmesi; devlet yapısında ve kamusal yaşamda, yeni ilişkilerin ve katılımların olmasıyla birlikte başka milletlerde daha önce var olan sözcüklerin girmesidir” (Stepanov, 2017:117).

2.6. Rusça Deyimlerde Türkçe Kökenli Adlar

“Bir dil, onu konuşan ulusun yaşayış biçiminin, en geniş anlamda kültürünün, dünya görüşünün, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evrelerin ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerin yansıtıcısıdır... Dildeki benzetmeler, aktarmalar, deyim ve atasözleri incelediğinde o ulusun çeşitli nitelikleri kendiliğinden belirir” (Aksan, 1990:14). Şüphesiz ki deyimler de kuşaktan kuşağa aktarılırken, kendi milletinin kültürü ve tarihini daha iyi anlamasına yardımcı olur. Tıpkı atasözleri gibi, deyimler de az sözle çok derin anlamları içeren ifadelerdir. “Deyimler, genellikle gerçek anlamından ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği olarak tanımlanır”. (TS: 651).

Rusça, deyimler açısından dünyanın zengin dilleri arasındadır. Rusça deyimler hakkında ilk çalışmalar 18. yüzyılın sonlarında yapılmış, bağımsız bir bilim dalı olarak 20. yüzyılın ortalarına doğru incelenmeye başlanmıştır. Rus Deyim Bilimi'nin temeli, Rus dil bilimci V. Vinogradov'un çalışmaları sayesinde atılmıştır. Bunun dışında bu konuyla ilgili Ye. Polivanov, N. Şanskiy, V. Arhangelskiy, V. Mokiyeenko, R. Popov, V. Çernişev gibi Rus dil bilimcilerin çalışmaları yayımlanmıştır.

Rusçada, Türkçe kökenli sözcüklerin sayısı oldukça fazla olmasına rağmen, Türkçe kökenli sözcükleri içeren Rusça deyimler hakkında yeterince araştırma yapılmamıştır. Bu konuda Rus araştırmacı S. Kislitskaya tarafından hazırlanan "Türkçe Unsurlu Rus Deyimlerinin Yapısal ve Semantik Özellikleri" adlı tezin Rus Deyim Bilimi'nin ilk çalışması olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bölümümüzde, temel kaynak olarak kullandığımız A. Fyodorov'un "Rus Edebi Dilinin Deyimler Sözlüğü"nü tarayarak, Türkçe alıntıları araştırıp, Ş. H. Akalın'ın derlediği "Türkçe Sözlüğü" kullanarak deyimler Türkçeye çevrildi. Çalışma sırasında Rusçada en çok bilinen ve Türkçe kökeni hakkında soru işaretleri olmayan *almaz*, *kopeyka*, *başka*, *arşın*, *bazar*, *dengi*, *kirpiç*, *sobaka* gibi Türkizm sözcükleri seçildi. Yaklaşık iki yüz Rusça deyim araştırılıp Türkizm sözcüklerin alfabetik sıraya göre dizildi.

Rusça Deyim	Türkçesi	Anlam
Аршин с шапкой	Arşın şapka ile	Kısa boylu biri hakkında
На весь базар	Bütün pazara	Çok yüksek sesle
Как баран на воду	Koyun suya bakar gibi	Anlamsız ve şaşkın bir şekilde bakmak
Как баран на новые ворота	Yeni kapıya bakan koyun gibi	Bkz. <i>Koyun suya bakar gibi</i>
Не баран начихал	Haşşırın koyun değil	Çok, fazla, az değil
Барашек в бумажке	Kâğıt içinde koyuncuk	Rüşvet
Невинный барашек	Suçsuz koyuncuk	Manevi olarak temiz insan, masum (<i>ironi</i>)
Баш на баш	Baş baş	Teke tek
Башка с затылком	Ense ile baş	Ahmak, sersem
Дубовая башка	Meşe kafası	Akılsız, aptal
Дурья башка	Aptal kafa	İnsan veya hayvana kabaca seslenme
Оторви-башка	Kopar kafa	Yaramaz, korkmaz biri
Пустая башка	Boş kafa	Akılsız, aptal
Отвернуть башку	Kafayı sökmek	Birini öldürmek

Под башмаком	Topuk altında	Birisine bağlı olmak
Ни бельмеса	Bilmez	Anlamaz veya işi bilmeyen biri hakkında
Болеть за свой карман	Kendi cebini düşünmek	Paragöz, cimri
Брать на карандаш	Kurşun kalem üstüne almak	Not almak
Бросать деньгами	Para saçmak	Mantıksızca para harcamak
Бред собачий	Köpek saçmalaması	Saçma, uydurma
Вбивать в башку	Kafaya sokmak	Tekrar ederek aklında tutmaya çalışmak
Бухты-барахты	Boğdu-bıraktı	Ne olduğunu anlamadan, düşünmeden, sebepsizce
Ветер в карманах гуляет	Ceplerde rüzgâr doluyor	Parasızlık
Вешать собак	İtleri asmak	Birisini asılsız yere suçlamak, iftira atmak
Вешать собак на шею	Boynuna itleri asmak	Bkz. <i>itleri asmak</i>
Видеть на три аршина в землю	Üç arşın altını görmek	Sezmek, ihtiyatlı olmak
В кармане вошь на аркане	Cebindeki ipte bit var	Hiç para yok
Вскочить в копеечку	Kuruşa patlamak	Çok pahalı olmak
Руки из кармана не вытащит	Cebinden elleri çıkarmaz	Tembel, iyi çalışmayan biri hakkında
Глаз-алмаз	Elmas göz	Gözleri iyi gören hakkında
Глядеть бирюком	Kurt gibi bakmak	Ciddi, asosyal biri hakkında
Глядеть в могилу	Mezara bakmak	Son günleri yaşamak
Гнать копейку	Kuruş kovalamak	Her yolla para kazanmak
Гонять собак	Köpek kovalamak	İşsiz dolaşmak
Грести деньгу лопатой	Para kürekle çekmek	Çuvalla para kazanmak
Дать шерть ³²	Yemin vermek	Yemin etmek
Карманные дела	Cep işleri	Para hakkında endişeler, planlar
Делать кейф	Keyif yapmak	Zamanı güzel geçirmek, dinlenmek
Денежка счёт любит	Para hesabı sever	Para hesapsız harcanmamalı
Мягкая денежка	Yumuşak para	Sahte para
На прямые денежки	Düz paraya	Düz, gerçek, a.ık birşekilde (konuşmak, değerlendirmek)

³² Шерт – “yemin, anlaşmalı sözleşme” (Fasmer, IV:431); “müslümanların Rusya vatandaşlığına geçerken ettikleri yemin” (Dal, IV:649).

Плакали денежки	Paralar ağladı	Borçlu kalmak, yatırımlar kayıp
Ни за денежку	Parayla değil	Boşuna
При деньгах	Paralı	Paraları var olan kimse
Бешенные деньги	Çılgın para	kolay kazanıldığı ve gereksizce harcanan büyük miktarda para
Деньги на бочку	Fıçıya para	Hemen, geciktirmeden (harcamak)
Деньги не пахнут	Paranın kokusu yok	Para nasıl kazanıldığını fark etmez
Кровные деньги	Kan parası	Namuslu, helal şekilde kazanılan para
На медные деньги	Bakır paraya	Az parayla (eğitmek, okutmak)
Ни за какие деньги	Para	En yüksek miktarda, fiyatta
Шальные деньги	Kolay para	Bkz. бешенные деньги
Держи карман шире	Cebi geniş tut	Birşeye ve kimseye güvenme, umma
Добывать копейку	Kuruşu bulmak	Az para kazanmak
Собачья дочь	İt kızı	
Дрожать над копейкой	Kuruş üzerine titremek	Cimri olmak
Добывать копейку	Kuruş kazanmak	Çok az para kazanmak
Собачья душа	İt ruhu	Kaba, kötü adam
Забивать (себе) в башку	Kafaya takmak	Görüşünden inatla vazgeçmemek
Залезть в карман	Cebe girmek	İzinsiz başkasının malını, paranı almak
На аркане не затащить	Arkanla zorla götüremezsın	İkna etsen de gelmez / yapmaz
Затуманивать голову	Kafaya duman bırakmak	Başkasının kafasını karıştırmak
Зашибать деньги (копейку)	Parayı	Para kazanmak, para biriktirmek
Знать счёт деньгам	Paranın hesabını bilmek	Boşuna para harcamamak
Знать цену деньгам (копейке)	Paranın değerini bilmek	Tutumlu, ekonomik olmak
Не знать счёта деньгам	Paranın hesabını bilmemek	Çok para harcamak
Красный каблук	Kırmızı topuk	Züppe
Под каблуком	Topuk altında	Birisinin (karısının) baskı altında bulunan
Золотая казна	Altın hazine	Altın para
Пожарная каланча	Yangın kulesi	Çok uzun boylu hakkında
Пустой карман	Boş cep	Fakir, paraları olmayan

С толстым карманом	Kalın cepli	Çok zengin, varlıklı
Тощий карман	Sıska cep	Fakir birisi, parasız
Тугой карман	Sıkı cep	Çok zengin, paralara sahip
Из государственного кармана	Devlet cebinden	Devlet hazinesinden, masrafları devlet ödüyor
Из собственного кармана	Kendi cebinden	Kendi parasıyla hesap ödemek
Жить по карману	Cebine göre	Giderini gelirine göre ayarlamak
Не по карману	Cebe göre değil	Birşeyi pahalı olduğu için alamamak
Как кирпич	Kerpiç gibi	Sert (ekmek)
Кирпич карпичом	Kerpiç kerpici	Bkz. <i>как кирпич</i>
Класть деньги на бочку	Paraları fiçı üstüne koymak	Uzatmadan hemen nakit para ödemek
Класть (себе) в карман	Kendi cebine koymak	Birisinin paraları kendine almak
Ковать деньги	Para yapmak	Zahmetsizce para kazanmak
Ковёр-самолёт	Uçan halı	Masalda geçen havada hareket eden her yere gidebilen uçan halı
На ковёр	Halının üstüne	Ciddi konuşma için genelde müdüre çağırıdıklarında
Ноев ковчег	Nuh'un Gemisi	Çok kalabalık bir alan
Под стеклянный колпак	Cam kolpak altına	Herkesten uzak olmak, hiçkimseyle görüşmemek
Под колпаком	Kolpak altında	Birisinden şüphelenmek
Как одна копейка	Tek kuruş gibi	Benzer olmak
Копеечка в копеечку	Kuruş kuruşa	Net, tam olarak (para)
Копеечка водится	Kuruş bulunur	Paraları olan kimse
Кругленькая копейка	Yuvarlak kuruş	Büyük para
Докопеечки	Kuruşa kadar	Net, kuruş kuruşa
Ни копейки	Bir kuruş yok	Hiçbir şey, hiç
В белый свет как в копеечку	Beyaz dünyaya kuruş kuruşa gibi	Amacın dışına, amacına ulaşmamak
Ни за копеечку	Bir kuruşa bile değil	Tamamen boşuna, Öylesine
Без копейки (в кармане)	Kuruşsuz	Parası olmayan birisi

До последней копейки	Son kuruşa kadar	Bütün paraları harcayan, tüketen
На копейки	Kuruşlara	Çok az gelirle geçinen
За копейку	Bir kuruşa	Çok ucuz, nerdeyse bedava
Копейка по копейке	Kuruş arkasında kuruş	Yavaş yavaş, her fırsatı değerlendirerek (para biriktirmek)
Как кошка с собакой	Kedi köpek gibi	Sürekli geçinemeyen, kavga edenler
У края могилы	Mezarın kenarında	Ölüme yakın olan
Крутить шуры-муры	Aşk-maşk işleri	Flört etmek
Денег куры не клюют	Tavuklar paraları gagalamıyor	Çok para var
За словом в карман не лезет	Söz için cebine girmez	Sohbet sırasında hazır cevap olmak
Кукушкин лён	Guguk kuşun keteni	Bir çeşit yosun
Кукушкин перелёт	Guguk kuşun uçuşu	Bülbül ötmesinin en iyi kısmı
Хоть в могилу ложись	İstersen mezara yat	Çaresizlikten ölme durumunda
Заживо ложиться в могилу	Diri diri mezara girmek	Çok zor durumda bulunmak
Как Мамай прошёл	Mamay geçti gibi	Dağınıklık, karmaşa olması
Менять кукушку на ястреба	Guguk kuşunu şahinle değiştirmek	Kötüden iyiye geçmek
Мерить на аршин	Bir arşın ölçmek	Tek taraftan birisini ölçmek, yargılamak
Могила исправит	Mezar düzeltir	Kötü alışkanlıklardan kurtulamayan birisi Hakkında
За могилой	Mezarın arkasında	Ölümden sonra
До могилы	Mezara kadar	Ölüme kadar, hayatın sonuna kadar
У могилы	Mezarın yanında	Ölüme yakın
Морда кирпича просит	Surat kerpiç istiyor	İtici, sevimsiz biri
Надевать (себе) хомут на шею	Boynuna hamit takmak	Üzerine fazla yük almak (sorun, problem)
Найти себе могилу	Kendine mezar bulmak	Ölümüne sebep olacak iş yapmak
Наклеивать ярлыки	Yarlık yapıştırmak	Önyargılı değerlendirme yapmak
Напустить туману	Üstüne duman bırakmak	Kafa karıştırmak

Чемоданное настроение	Valiz morali	Yola çıkmadan önce kendini psikolojik olarak hazırlamak
Сидеть на чемоданах	Valizlerin üstünde oturmak	Yola çıkmaya hazır olarak beklemek
Мамаево нашествие	Mamay istilası	Beklenmeyen ve hoşuna gitmeyen çok sayıda misafirlerin, müşterilerin gelmesi
Небо в алмазах	Elmaslar içinde gökyüzü	Hayal ettiği, arzu ettiği bir şey
Как собаке пятая нога	Köpeğe beşinci ayak gibi	Tamamen gereksiz
Собачья ножка	Köpek ayağı	El yapımı sigara
Собачий нюх	Köpek gibi koku almak	Gizli saklı olan işleri fark eden biri hakkında
Обойтись в копеечку	Kuruş kalmamak	Fazladan para harcamak, parası bitmek
Собачий огрызок	Köpeğin ısırığı	Değersiz kişi hakkında
Перебиваться с копейки на копейку	Kuruşu kuruşuna hesap yaparak yaşamak	Maddi olarak çok zor yaşamak
Петь в дуду	Düdüğe göre şarkı söylemek	Başkasının sözlerini, düşünceleri tekrar etmek, itaat etmek
Общественный пирог	Toplum böreği	Kamu mallarından maddi olarak faydalanmak
Вон какие пироги	İşte nasıl börekler	İşin gerçeği bu
Писать собаку через ять	“yat” harfle köpek kelimesi yazmak	Cahil olmak, bilmemek
Платить из чужого кармана	Başkasının cebinden ödemek	Başka insanları kullanarak, tehlikeye atarak kendi amacına ulaşmak
Плясать по дудке	Zurnaya göre oynamak	Duruma ve şartlara göre hareket eden kurnazca
Показать товар лицом	Malın yüzünü göstermek	Birşeyin iyi tarafını göstermek, sunmak
Понабить карман	Cebi tıka basa doldurmak	Genellikle dürüst olmayan yollara zenginleşmek
Приклеивать ярлык	Yarlığı (etiketi) yapıştırmak	Birini suçlamak, hakkında konuşmak
Будто аршин проглотил	Sanki arşın yuttu	Dimdik durmak
Базарная работа	Pazar işi	Kalitesiz, ucuz görünümlü mallar hakkında

Собачья радость	Köpek sevinci	En düşük kalitede salam
Разбрасывать даром деньги	Paraları beleş dağıtmak	Çok ve anlamsız para harcamak
Разводить шуры-муры	Aşk-meşk işleri	Flört etmek
Рыть могилу самому себе	Kendine mezar kazmak	Kendine ağır zarar vermek
Сама себе хозяйка	Kendi kendinin patron	Özgür, istediği gibi davranan kadın
Как саранча	Çekirge gibi	Açgüzlülükle hareket etmek
Алмазная свадьба	Elmas düğünü	70 yıl beraber yaşıyan çiftler
Как собак	Köpekleri gibi	Çok sayıda kimse
Как собак нерезаных	Kesilmemiş köpekleri gibi	Bkz. <i>как собак</i>
Вот где собака зарыта	İşte köpeğin gömüldüğü yer	İşin aslı, önemli olan tarafı
Каждая собака	Her köpek	Herkes tanıyor
Каждую собаку	Her köpeği	Herkesi (tanıyor)
Как собака	Köpek gibi	Çok fazla, sonuna kadar
Как собаку	Köpeği gibi	Acımasız
(как) собака на сене	Saman üstünde köpek gibi	Ne kendisi kullanıyor, ne de başkalara izin veriyor
Ни одна собака	Hiçbir köpek	Hiç kimse, kimse
Как на собаке	Köpeğin üstünde gibi	Hızlı, kendi kendine (iyileşiyor)
Спускать собаку	Köpeği indirmek	Adaletsiz, hak etmeyen birini azarlamak
Собачья старость	Köpek yaşlılığı	Boyunun uzanmaması ve yaşlılık belirtisi olan çocuk hastalığı
Стоять одной ногой в могиле	Bir ayağı mezarda olmak	Son günleri yaşamak, ölüme yaklaşmak
Сойти в могилу	Mezara inmek	Yavaş yavaş ölmek
Считать деньги в чужом кармане	Başkasının cebinden para saymak	Başkaların gelirleriyle ilgilenmek
Считать копейку	Kuruşu saymak	Ekonomik olmak, hesap bilmek
Собаку съел	Köpeği yuttu	Çok tecrübeli olmak
Собачий сын	İt oğlu	Genelde erkekler için kullanılan argo
Тащить на аркане	Arkanla çekmek	Bir şeye zorlamak
Живой товар	Canlı mal	Satın alınan insanlar için (köle)
Красный товар	Kırmızı mal	Kumaş, mefruşat
Товарищ по несчастью	Talihsizlikle yoldaş olmak	Beraber zor durumda, dertte olan kimse

Трясти штанами	Pantolonları sallamak	Ahlaksız yaşam sürdürmek
Как в тумане	Dumanda gibi	Belirsiz
Тюрьма плачет	Hapishane ağlıyor	Hapsolmayı hak etme durumu
За копейку удавиться	Kuruş için boğulmak	Çok cimri kişi hakkında
Уносить (с собой) в могилу	Yanında mezara götürmek	Önemli bir şey söyleyemeden, gerçekleşmeden ölmek
Собаке под хвост	Köpeğin kuyruk altına koymak	Boşuna para harcamak, çöpe atmak
Хозяин своему слову	Kendi sözüne sahip	Sözüne sadık olan kimse
Хозяин положения	Durumun sahibi	Herhangi duruma hâkim olan kişi
Хомут на шее	Boynuna hamıt	Engeli, sorunu olan kişi
За могильной чертою	Mezar çizgisinin arkası	Hayatın arkasında, dışında
Чирей мне (тебе, ему, им) на язык	Dilimde çıban (çıksın)	Yemin etmek
Синий чулок	Mavi çorap	Kendini bilime ve kitaplara adayan bakımsız kadın
Чучело гороховое	Nohutlu korkuluk	Zevksiz, komik giyenen birisi
К нашему шалашу	Bizim çardağa	Sohbete, ikrama davet
Шишка на ровном месте	Düz yerde şiş (çıkması)	Kendini bir şey sanan, kendini göstermeye çalışan sıradan, cahil kimse
Без штанов	Donsuz	Parasız, malsız, zaruri ihtiyaç sahibi
Пифагоровы штаны	Pisagor pantolonları	Pisagor Teoremi
Шурум-бурум	Şudur budur	İvir zıvır
Шуры (да) муры	Aşk meşk	Aşk işleri
Кислые щи	Ekşi lahana çorbası	Ferahlatan ekşi içecek
На самом юру	En yüksek noktasında	Herkesin önünde

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS EDEBİYATINDA TÜRK İMGESİNE GENEL BAKIŞ

Yüzyıllar boyunca Türk ve Rus halkları arasındaki ilişkiler sosyal, kültürel ve toplumsal alanların neredeyse tamamını etkilemiştir. İki millet arasındaki tarihî ve kültürel bağlantıların gelişmesi, Rus Edebiyatına da yansımıştır. Bilimsel olarak Türk-Rus edebî ilişkileri 18. yüzyılda incelenmeye başlanmıştır. Bilimsel çalışmaların bu dönemden sonra başlamasının sebebi, Osmanlı ve Rus devletleri arasındaki kültürel ilişkilerin güçlenmesidir.

Rusya Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunan Rus Akademisinin 2001 yılında yapmış olduğu anketin³³ sonuçlarına göre; Rusların %40'ı, tarihî olaylar hakkındaki bilgilerinin çoğunluğunu edebî eserlerden öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu da şunu gösteriyor ki edebî eserler, gerek halklar arasındaki ilişkilerin kurulmasında, gerek tarihî olayların objektif ve detaylı bir şekilde algılanmasında büyük katkı sağlamıştır. Şüphesiz, Rus edebiyatında Türkler hakkında ortaya çıkan imajda tarihî olayların rolü büyüktür.

Eski Rus yazılı kaynaklarından elde edilen bilgilere göre, Türklerle Ruslar arasındaki ilk tanışıklık savaş yoluyla olmuştur. Savaşlarla başlayan yakınlaşma yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Avar, Hazar, Peçenek ve Kıpçak gibi Türk kabilelerin Slav halkıyla tanışıklığı 11. yüzyıla dayandırılmaktadır. Eski Rus Edebiyatı, 11. yüzyıldan başlayıp 17. yüzyıla (Büyük Petro'nun dönemine) kadar devam etmiştir. Yeni Edebiyat'tan oldukça farklı olan Eski Rus Edebiyatı, ağırlıklı olarak “ruhban sınıfı, tüccarlar, savaş esirleri, hacılar sayesinde yüzyıllar boyunca biriktirmiştir” (Rami, 2016:27). Devletin oluşumuyla Rus topraklarında Kiril alfabesinin; daha sonra Hristiyanlığın yayılmasıyla; ayrıca Halk Edebiyatı türlerinin gelişmesiyle oluşmaya

³³ Tarih Hafızası. Temmuz 2001: RF halkının bağımsız sosyolojik anketin sonuçları // [Сайт Рос. акад. гос. Службы при Президенте Российской Федерации]. URL: <http://www.rags.ru/center/opros/istoriya/opros.shtm> (22.12.2018)

başlayan bu edebiyat dönemi; yıllıklardan, seyahatnamelerden, destanlardan, gezi notlarından vb. eserlerden oluşmaktadır.

Rus Edebiyatı'nda Türkler hakkındaki ilk bilgilere eski Rus Yıllıkları'nda rastlamaktayız.

“Rus yıllıkları, Hristiyanlığın kabulünden sonra manastırlarda Rus din adamları tarafından kaleme alındığından dolayı Rusların Türk kavimleriyle münasebetlerinin başlangıcına dair bilgiler çok yüzeysel verilmekte, Türk kavimlerine yaklaşımları belirtilmektedir. Kroniklerde Türklerle ilgili ayrıntılı bilgi ve genel olarak Türklere olan yaklaşım, IX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren verilmeye başlanmıştır ki, bu tarihte ilk Rus Devleti de kurulmuş olacaktır” (Kemaloğlu, 2015:17).

Rus yazılı edebî kaynakları olan yıllıklar, Türk kabilelerini çoğunlukla olumsuz ve acımasız bir millet olarak nitelendirmektedir.

Ancak yazılı kaynaklardan önce sözlü kaynaklar yani halk biliminin çeşitli türleri de bulunmaktadır. Hristiyanlığın kabulünden önce de halk türküleri, masalları, bilmeceleleri, efsaneleri, atasözleri, deyimleri vb. türleri inceleyen Rus Halk Edebiyatı'nda, Türkler Tatar olarak adlandırılır; haklarında onlarca anlatı olduğu da bilinmektedir. Edebiyat öncesi dönem 10. yüzyıla kadar olan tarihî süreci kapsamaktadır. Bu kaynakların çoğunluğu kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü kaynaklardan oluşmaktadır.

3.1. Rus Halk Edebiyatında Türk İmgesinin İzleri

Geçmişten günümüze uzun deneyimler sonucunda oluşan atasözleri, kısa ve özlü sözlerdir. Ünlü Rus yazar M. Gorki, atasözleri için “sözün sadeliğinde bilgelik, atasözleri ve halk şarkıları her zaman kısadır, fakat içerdiği anlamlar ve duygular kitaplara sığmaz” (Gorki, 1955:520,521), der. Gerçektende atasözleri, manevi değerleri taşıyıp, tarihi deneyimlerden faydalanarak, halkın psikolojisini aktararak toplumların kültürünü yansıtmaktadırlar.

Rus atasözlerinde Türk imgesi çoğunlukla Tatar halkının betimlemesi olarak geçmektedir. Rusların 11.-13. yüzyıllarda yaşamış oldukları Moğol istilasını, Rus kaynaklarında Moğol-Tatar İstilasını olarak geçmektedir. Bu sebeple çoğu Rus kaynağı, bütün Türkleri Tatarlar olarak adlandırıp; tehlike, bela, kin, öfke, ölüm gibi olumsuz

kavramlarla nitelemektedir. Rus araştırmacı O. Maruneviç'in yazdığı "Yabancı" Kavramı: Dilin Bilişsel ve Aksiyolojik Yönleri" adlı tezde, Rusçada atasözlerinin önemli bir kısmı Tatarları kapsamaktadır. Bu etnik toplumun, Rus dil algısında en olumsuz toplum olduğunu ifade eder. Maruneviç, Rusların yabancılarla ilgili algılarını içeren değerlendirmelerinin içinde ilk sırada Tatarlar, sonra Almanlar, Çingeneler, Ukraynalılar, Fransızlar ve Yunanların olduğunu tespit etmiştir (Maruneviç, 2010:17).

Tezimizin ikinci bölümünde Türkçe kökenli sözcükleri içeren Rus atasözlerinden bahsetmiştik. Burada ise Rus atasözlerinde Türklerle ilgili algıyı ve "öteki" kavramını incelemeye çalışacağız. Daha önce belirttiğimiz gibi Rus toplumunda Türk kimliği yerine Tatarların Türk olarak algılanması, Altın Ordu döneminde başlamıştır. *Tatar* sözcüğünü içeren çok sayıda Rus atasözü bulunmaktadır. Olumsuz olarak tasvir edilen Tatarlar; ağırlıklı olarak sert, acımasız, güvenilmez halk olarak tasvir edilmektedir.

Зырянин рыж от бога, татарин рыж от черта.	Zıryanin ³⁴ Tanrı'dan kızıl, Tatar şeytandan kızıl.
Злее злого татарина	Kızgın Tatar'dan daha kızgın
А что, добрый человек, не видал ли ты злого татарина?	Ya sen, iyi insan, kızgın Tatarı gördün mü?
Нам татарам все даром	Bize Tatarlara her şey beleş olsun
Неволей только татары берут	Esaretle sadece Tatarlar alır
Злее зла татарская честь	Tatar namusu kötülükten de kötü
Нет проку в татарских очах	Tatar gözlerinde fayda yok
Ешь медведь татарина –оба ненадобны	Ayı Tatarı yesin – ikisi de lazım değil
Татарскому мясоеду конца нет	Tatar yamyamlığına sonu yok
Люблю молодца и в татарине	Tatar da olsa cesuru severim
Татарин либо насквозь хорош, либо насквозь мошенник	Tatar ya iliğine kadar hoş, ya iliğine kadar sahtekar
Поскреби русского-татарина найдёшь	Rus'u kazarsa, Tatarı

³⁴ Zıryanin –Komi; Kuzey-Doğu Avrupa bölgesinde Rusya sınırları içinde Komi Özerk Cumhuriyeti'nde, yaşayan yerli halk.

	bulursun
В воде черти, в земле черви, в Крым татары, в Москве бояре...	Suda şeytan, toprakta kurtlar, Kırım'da Tatarlar, Moskova'da boyarlar ³⁵ ...
Видел татарин во сне кисель, так не было ложки; лёг спать с ложкой — не видал киселя.	Tatar rüyasında bozayı gördü –kaşık yoktu, kaşıkla yattı – bozayı görmedi.
Не пожелаю и злому татарину	Kızgın Tatar'a bile dilemem
Ешь, медведь, попа ибарина (татарина) — обоиненадобны.	Ayı, papazı ve Tatar'ı yesin – ikisi de lazım değil
Женские умы — что татарские сумы	Ha kadının akli ha Tatar'ın torbası
Где татарин, тамопасно	Tatar nerede, tehlike oradadır
Итальянец изобретает, француз делает, немец продаёт, поляк покупает, а татарин грабит.	İtalyan icat eder, Fransız yapar, Alman satar, Polonyalı alır, Tatar ise soyar
И сила есть, да воли нет. Неволей только татары берут.	Güç var, ama irade yok. Zorla sadece Tatarlar alır
Казак поймал татарина, да татарин держит его за голову	Kazak Tatar'ı yakaladı, Tatar ise onun kafasını tutuyor
Сыт татарин, коли кашу не ест	Tatar yemeği yiyemiyorsa, toktur
Лучше бы у собаки татарина жена померла, чем у меня	Keşke benim değil, Tatar'ın köpeğinin karısı ölseydi
У татарина, что у собаки — души нет: один пар	Tatar'ın tıpkı köpeğin olduğu gibi canı yok, tek buharı var

³⁵ Boyar - Boyar, 10. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasında Slav ülkelerinde, özellikle de Rusya, Boğdan, Eflak ve Erdel'de toplumda ve devlet yönetiminde yer alan soyluluk unvanı.

Tatarlar'ın kurnaz ve zahmetsiz işleri sevdiğini belirten Rus atasözleri:

Нам, татарам, всё даром, не смотрим на обычай, приличие	Bize Tatarlara her şey beleş, adete edebe bakmayız
Нам, татарам, всё равно: что отступить- бежать, что наступать- бежать!	Bize Tatarlara fark etmez: geri çekilirken - kaçıyoruz, saldırırken de kaçıyoruz!
Татарин съест и сбежит	Tatar yer ve kaçar
Постой, татарин, дай саблю выхватить	Dur, Tatar, kılıcı çıkarmaya izin ver

Fasmer'in Etimoloji Sözlüğü'nde *orda*: “dağınıklık, gürültü; Eski Rusçada ise - *göçebe yeri*; Afanasiy Nikit'in³⁶ seyahatnamesinde kullanılmaktadır”; Türkçeden geçtiğini belirtmektedir (Fasmer, III:150). Bugün Moskova'nın en eski sokaklarından “Bolşaya Ordinka” ve “Malaya Ordinka” ikisi de “ordu” sözcüğünden geçtiği bilinmektedir.

Иван был в Орде, а Марья вести рассказывает	İvan Ordu'daydı, haberleri ise Marya yayıyor
Старших и в Орде почитают	Büyükleri (Altın) Ordu'da da sayarlar (saygı)
Хотя бы в Орде, только бы в добре	(Altın) Ordu'da olsun, yeter ki huzur olsun

Altın Ordulu Mamay Mirza'nın adı Rus kaynaklarında sık sık kullanılmaktadır. En önemli Rus edebî kaynaklarından *Skazaniye o Mamayevom Poboışe* (“Mamay Savaşı hakkında Hikâye”) adlı eserinde 1380 yılında yapılan Kulikovo Savaşı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. “*Mamay*: bu ad Rusya tarihinde Mamay Han olarak kaydedilmiştir. Mamay, meşhur Kulikovo savaşında yenilen Tatar komutanının adıdır. ... Kulikovo silsilesinde yer alan eserlerde sık sık *poganıy Mamay*, *Kafir Mamay*, *Çar Mamay* olarak sözü edilen, bazı kaynaklarda Mamay Han, bazılarında Mamay Mirza olarak geçmektedir.... Rus edebiyatı ve resim sanatında Mamay daima kötü karakter olarak tasvir edilir” (Uluoğlu:150, 151). Rusçada Mamay ile ilgili birkaç atasözü bulunmaktadır:

³⁶ Afanasiy Nikitin - Rus tüccar; Hindistan'a giden ilk Rus gezgin. 1468 yılında başladığı “Üç Deniz Ötesine Seyahat” adlı seyahatının yazarıdır.

<i>Пусто, словно Мамай прошел</i>	<i>Boş, sanki Mamay geçti</i>
<i>Как будто после Мамаева побоища</i>	<i>Sanki Mamay çatışması geçti</i>

Yapmış olduğumuz araştırmanın sonucunda Rus atasözlerinde Türk imgesinin altında *ordu*, *Mamay* gibi Türkçe kökenli sözcüklerin ağırlıklı olarak olumsuz tasvir edildiğini görmekteyiz. Rus kaynaklarında anlatıldığı şekilde bunun en önemli sebebi, Moğol İstilas ve Altın Ordu zamanında Rusların Türklerden görmüş olduğu baskı ve zulüm doğrultusunda oluşan izlenimlerdir. Bununla birlikte Rus toplumunda Türk halklarına karşı oluşan düşman algısı, Rus atasözlerinde özellikle Tatarlara karşı olumsuz nitelemelerle ön plana çıkmaktadır. Rus halkıyla yıllardan beri birlikte yaşayan Tatar halkı; çoğunlukla kurnaz, şeytan tüylü, öfkeli bir millet olarak nitelendirilmektedir.

3.2. Eski Rus Edebiyatında Türk İmgesi (“İgor Alayı Destanı” ve “Lavrentiy Yıllığı”)

Rus Edebiyatındaki Türk İmgesinin kökenleri, 12.–13. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Rus, Ukrayna ve Belarus edebî kaynaklarından oluşan Eski Rus Edebiyatı, 11. yüzyıldan başlayarak 17. yüzyıla kadar sürmüştür. Eski Rusça el yazısıyla yazılan bu kaynaklardan çok azı günümüze ulaşmıştır. Çok sayıda eser manastırlardaki yangınlar sırasında yok olmuştur. 1812 yılındaki Moskova yangınında önemli kaynakların kopyaları da yok olmuştur. Günümüze ulaşan hikâye ve yıllıklardan oluşan bu tür eski kaynaklar, Hristiyanlığın kabulünden sonra manastırlarda Rus din adamları tarafından kaleme alınmıştır. Kroniklerde Türklerle ilgili ayrıntılı bilgi ve genel olarak Türklere olan yaklaşımı yansıtmıştır (Kemaloğlu, 2015:17).

Eski Rus yazılı kaynakları; yıllıklar, hayat hikâyeleri, seyahat notları, destanlar, dinî öğütler, hikâyeler, dua kitapları içermektedirler. Rus yazılı kaynaklarının 17. yüzyıla kadar en önemli özellikleri, kurgunun olmamasıdır. Dolayısıyla eserlerinde ana konu olarak tarihî olaylar anlatılmaktadır. İşte bu sebeple yıllıklar Rus knezlikleri ile çeşitli Türk boyları arasındaki savaşları ele almaktadır. Bahsedilen Türk boyları arasında Avarlar, Hazarlar, Kumanlar, Peçenekler, Kıpçaklar ve İdil Bulgarları vardır.

3.2.1. Eski Rus Eseri “İgor Alayı Destanı”nda Kıpçakların Yeri

Eski Rus kaynaklarının en değerli eseri olarak nitelenen “İgor Alayı Destanı” şüphesiz eski Rus Edebiyatının önemli ve kapsamlı kaynağıdır. “Kiev uygarlığı, nihai çöküşünden önce, paganizm ve Hristiyanlığın karışımından oluşan ikili köklerine şahitlik eden, edebi anlamda bir başyapıt özelliği gösteren ilginç bir eser yarattı. Bu eser, 12. yüzyılın sonunda, prenslere yakın biri, muhtemelen bir saray ozanı tarafından yazılan Prens İgor’un Seferberlik Türküsüdür” (Hosking:77).

Eski Rus Edebiyatı’nın en değerli eseri olarak nitelenen “İgor Alayı Destanı”, aslında düşmanlardan korunmak ve Rus knezlerin birleşmesi için yazılmış bir çağrıdır. Düşman olarak metinde tasvir edilen Türk boyu, Kıpçaklardır. “Kıpçak – VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanlar tarafından İslami tarih ve coğrafya edebiyatında kullanılan Kıpçak kelimesi, 1240 yıllarında Moğol metinlerinde geçmektedir” (Gökbel, 2002:729). Bu Türk boyu, Bizans kaynaklarında Kumanlar; Macar kaynaklarında Kunlar; Rus kaynaklarında Polovtsı; Almanca ve Latince metinlerinde Valwen; Ermenice kitaplarda Xarteks olarak geçmektedir. Bu Türk topluluğu saç renkleri sebebiyle “açık sarı” anlamına gelen kelimelerle adlandırılmışlardır. Ruslar üzerine hücum eden Kıpçaklar, o zamanın en büyük düşmanı olarak görülmektedirler.

“İgor Alayı Destanı” 1187 yılında Knez İgor’un Kıpçaklara karşı yaptığı seferden bahsetmektedir. Destanın yazarı, çareyi Rus knezlerin birleşmesiyle devletin ve halkın gücünü toplamasında görür, knezlere çağrıda bulunur. İlk çatışmada Ruslar, daha sonraki çatışmada ise Kıpçaklar zafer kazanır, Kıpçaklar Knez İgor’u esir alırlar. Knez İgor’un kuzeni Svyatoslav, kardeşinin yapmış olduğu hataları kınayıp diğer Rus Knezleri’ni Kıpçaklara karşı birleşmeye davet eder. Neticede Kıpçak asıllı Ovlur, Knez İgor’a kaçma konusunda yardım eder ve böylelikle İgor memleketine döner.

“İgor Alayı Destanı” 1792 yılında Rus Kontu A. Musin-Puşkin tarafından ortaya çıkarılmıştır. 1794 yılında metin, tercümesi ve soy ağacından oluşan ayrı bir kitap olarak yayınlanmıştır. Eserin orijinal el yazılı hâli, birçok diğer kaynaklar gibi 1812 Moskova yangını sırasında kül olmuştur. Günümüze Rus Çariçe Yekaterina için yazılan eserin kopyası ulaşmıştır. 19. yüzyıldan beri bu eser defalarca Rus ve yabancı dil bilimciler tarafından incelenmiş ve çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmaların çoğu dil bilimciler tarafından yapılmasına rağmen, “İgor Alayı Destanı”ndaki yabancı

kelimelerin araştırılması ilk önce Roma’da daha sonra İstanbul’da görev yapan Rus ataşesi A. İtalinskiy (1743-1827) tarafından gerçekleştirilmiştir (Kraçkovski, 1953:23).

Arapça dil uzmanı F. Erdman, “İgor Alayı Destan”ı üzerinde çalışan dil bilimcilerdendir. 1842 yılında yayınlanan “İgor Alayı Destanında Asya İzleri” adlı çalışmasında, Arapça ve eski İbrani dilleri açısından eserin söz varlığı üzerine çalışmıştır.

“İgor Alayı Destanı”na en büyük ilgi 19. yüzyılın sonlarında başlar. Alman asıllı ünlü Rus Türkolog V. Radloff’un öğrencisi olan Rus Türkolog P. Melioranski’nin (1868-1906) “İgor Alayı Destanında Türk Unsurları” adlı çalışmasından sonra, Slav Dil uzmanı F. Korş’un (1843-1915) “İgor Alayı Destanının Dilinde Türk Unsurları” adlı çalışmaları yayınladı.

Rus Türkolog S. Malov, “İgor Alayı Destanında Türkizmler” adlı çalışmasını yayınlarak, Melioranski’nin ve Korş’un çalışmalarını devam ettirir. Kısa süre sonra Rus Türkolog V. Gordlevski, farklı milletlerde kurt sembolünü inceleyip “Bozkurt Ne Demek?” adlı makalesini yayınladı.

Alman dil bilimci Karl Menges, “İgor Alayı Destanındaki Doğu Unsurları” adlı kitabında öncelikle Slav halklarının eski çağlarını anlatıp, daha sonra eserdeki Altay ve Altay dışı dillerden olan alıntı sözcükleri iki ana gruba ayırarak açıklamalarını yapar.

Destanla ilgili A. Popov, N. Dmitriyev, D. Rasovsky, N. Baskakov, O. Suleymenov gibi çok sayıda Rus ve yabancı dil bilimci makaleler yayınladı.

Rus Türkolog N. Baskakov’un (1930-1994) özellikle Türkçe kökenli sözcükler üzerinde oldukça fazla çalışması bulunmaktadır. *İgor Alayı Destanında Türkçe Söz Varlığı (Тюркская лексика в «Слове о полку Игореве»)* çalışmasında yazar, giriş olarak Batı Avrupa’daki Eski Türk boylarından ve onların Ruslarla ilişkilerinden bahsetmektedir. Ayrıca destandaki Türkçe kökenli sözcükleri araştırıp onları altı ana gruba ayırarak toplam 44 sözcüğü detaylı bir şekilde incelemiştir.

1975 yılında Kazak şairi O. Suleymenov “Az i Ya” adlı kitabı büyük eleştirilere maruz kalarak yayınladı. Yazar, kalıplaşmış klişelere karşın hem Rusça hem Kazak Türkçesini kullanarak “İgor Alayı Destanı”nı “Slavist, Türkolog, tarihçi, şair vs. toplum

olarak BİZ değil, topluca BEN olarak okumak gerektiğini” vurgulamaktadır (Suleymenov,2014: 7).

Önemli çalışmalardan biri Rus dil bilimcisi V. L. Vinogradova’nın yapmış olduğu “İgor Alayı Destanının Söz Varlığı Sözlüğü’ün” yayınlamasından sonra destanla ilgili araştırmalar daha düzgün ve düzenli hâle gelir. Böylelikle “İgor Alayı Destanı” hem Rus hem de yabancı dil, tarih, edebiyat araştırmacıların tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenir. Söz edilen çalışmalarda destanda Kıpçak halkının yeri ve önemiyle ilgili yeterince araştırma yapılmadığı için “İgor Alayı Destanı”nda Kıpçak İmgesini” yakından incelemeye çalışalım.

Tarih açısından Rus-Kıpçak ilişkileri dört ana döneme ayırmak mümkündür:

- 1) 1050’li yılları – 1130’lu yılları,
- 2) 1130’lu yılları - 1160’lı yılları,
- 3) 1160’lı yılları - 1190’lı yılları,
- 4) 1190’lı yılları - 1230’lu yılları.

Destanda Kıpçak-Rus ilişkilerin ilk dönemi, Kıpçakların Rus topraklarına baskılar uyguladığı zamana denk gelmektedir. Rus araştırmacı P. Golubovski’ye göre Kıpçaklar, Moğol İstilasından önce Eski Rus Devleti için büyük tehlike ve derin izler bırakmışlardı. Bu dönemin en büyük özelliği, Kıpçakların Ruslara karşı aktif saldırı politikası ve zaferle biten yağmalarıdır. Günümüzde Kıpçaklara ait hiçbir tarihî veya edebî yapıta ulaşamamıştır. Dolayısıyla Kıpçaklarla ilgili olarak sadece başka milletlerin yazılı kaynaklarından bilgi edinilmektedir. Rusçada bu Türk boyu ile ilgili en kapsamlı bilgileri “İgor Alayı Destanı” içermektedir. Rusya’da ve yurtdışında ise Kıpçaklarla ilgili yeterli kaynak ve araştırma bulunmamaktadır.

Destanın ilk bölümünde Rusların şafak saatlerinde Kıpçak kızlarını esir aldıkları ve zengin ganimetleri ele geçirdikleri anlatılmaktadır:

*Cuma şafak saatlerinde onlar namussuz Kıpçak alayları ezdiler,
Ve ok gibi yayılmışlar sahada, güzel Kıpçak kızları,
Yanlarına da altın ve pahalı kumaşları alarak!³⁷*

³⁷ İgorAlayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

Rusların gözüyle Kıpçakların ilk tasviri namussuz, gâvur, dinsizdir. Bu da Eski Rus edebiyatı eserlerinin büyük kısmının dinî içerikli olmasına bağlıdır. Rus edebiyatçı Ye. Konyavskaya'ya göre Kıpçakların sadece “pis” değil, “dinsiz” olarak nitelenmesi farklı anlamlara neden olabilir. Bu, Kıpçakların sadece Hristiyan tanrısına değil, hiçbir tanrıya inanmadığı anlamına gelebilir. Yazarlar, dramatik olayların açıklamalarında Kıpçakların “dinsizliğine” büyük olasılıkla farklı anlam yükler. Örneğin, Kiev-Peçorski Manastırı keşişleri, Bonyak Han tarafından manastıra düzenlenen saldırıyı anlattıklarında, Hanı “dinsiz, uyuz, vahşi hayvan”, Kıpçakları ise “İsmail’in dinsiz oğulları” olarak niteler... Ye. Konyavskaya Kıpçakların “dinsizliği” ifadesiyle onların Hristiyan dinine, adetlerine düşmanlıklarının anlaşılması gerektiğini savunur (Konyavskaya, 2015:4).

Destanın ileri sayfalarında Kıpçakların tasviri olumsuz hâl almaya başlar ve “pis”, “dinsiz”, “şeytanın evlatları”, “inançsız”, “alçak” gibi nitelemelerle karşılaşılmaktadır. Yukarıda vermiş olduğumuz dönemlere bakarak önce tarafsız olannitelemelerin, zamanla olumsuz hâl almaya başladığı görülür. Eserde ağırlıklı olarak Kumanlarla ilgili sadece savaşlar, saldırılar ve iki grubun arasında geçen konuşmalardan bahsedilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Rusların Türk halkına karşı olumsuz, düşman algısı bu destanla başlayarak giderek artmaktadır. Türk şairi ve araştırmacı A. Behramoğlu'na göre

“Farklı dinlerden ve aralarında sürekli savaşlar olan iki halkın alt bilinçlerinde ve imgelerinde birbirlerine ilişkin imgelerin, “İgor Alayı Destanı”nın yaratıldığı dönemlerde düşmanca olmasında şaşılacak bir yanı olmasa gerek... Yine de, sözünü ettiğimiz yapıtta, düşmanın giderek kötülenişinin, yenilginin sorumlularının eleştirisiyle birlikte yapılması ilginçtir” (Behramoğlu, 2016:237).

Öte yandan bahsettiğimiz eserde birkaç Kıpçak liderlerin ismi de geçmektedir: Gzak, Şarukan ve Konçak Hanları.

Sana değil, Kara Karga, namussuz Kıpçak!

Gzak han, bozkurt gibi kaçır,

Konçak ise önünde ona Yüce Don'a yol açmaktadır!³⁸

³⁸ Igor Alayı Destanı, Ed. V.Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

Konçak Han – Kıpçak Başbuğu Şarukanın torunu, Atrak Hanın oğlu, Kıpçakların başbuğudur. XII. yüzyılın ikinci yarısında Kıpçakları birleştirerek güçlü birlik kurmuştur. Rus Knezleriyle akraba (Konçak Hanın kızı Rus Knezi İgor Svyatoslavoviçle evliydi) ve dost ilişkilerde bulunarak Kiev’e karşı savaşı. 1174, 1178, 1183, 1185 yıllarında Preyaslavl’e birkaç sefer düzenlemiştir. Konçak adının kökeni hâlâ tartışılmaktadır. Baskakov ve Berezin, *konçak* sözcüğünün kökeninin *qonçaq*<*qançuq* “kaltak”tan geldiğini; Karaulov ise *qonçaq* Çağdaş Karaçay-Çerkes dilinde *könçek*: “deri pantolon” anlamına geldiğini belirtmektedir. Baskakov kendisi “qonçak” modeli “qolçaq” ile aynı anlamına geldiğini, Rus antropolojisinde “kolluk” anlamına geldiğini ifade etmektedir (Baskakov, 1985:149, 150). Böylelikle İslam öncesi Türk kabilelerinde çocuk isimlerinin seçiminde, çocukların, önüne serilen eşyalardan birine bakmaları buradan hareketle de baktıkları eşyanın isminin o çocuğa verilmesi (örneğin, Balta, Kaya, Toprak vb.) şeklindedir. Bu durum yukarıdaki açıklamayı destekler niteliktedir.

Eserde geçen diğer Kıpçak hanın adı – Gzak. Gzak – Beylik Han’ın oğludur. Baskakov, sözcüğün ilk Korş’un *hodza* “akıl öğreten, öğüt veren kimse” etimolojisini sunmaktadır. Ancak en yakın *Gzak* -*gözi-aq* «gözde beyaz leke» olduğunu ifade etmektedir” (Baskakov, 1985:152).

“İgor Alayı Destanı”nın ikinci bölümünde dört taraftan Kıpçakların işgal manzarasıyla karşılaşırız. Destanda iki tarafın da kanlı çatışma sahnelerinin olmaması, Kıpçakların yaydığı kaos şu şekilde tasvir edilmektedir:

*Yeryüzü sallanıyor,
Nehirler bulanık akıyor,
Toprağı ölümler örttü,
Don’dan Kıpçaklar geliyor,
Hem denizden, hem diğer tüm taraflardan*³⁹.

Kıpçakların işgali sırasında yeryüzü sallanmış, savaştan dökülen kanlar nehirdeki suyu dahi bulandırmıştır, toprağın her tarafı cesetlerle doludur çünkü Kıpçaklar her taraftan saldırır. Kıpçakların her tarafı kuşatması büyük korkulara sebep

³⁹ İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

olur. Oluşan kaostan dolayı Kıpçaklar;genel olarak “pis”, “dinsiz”, “karakargalar”, “şeytan çocukları”, “beyinsiz kafalar” vb. olarak nitelendirilir.

Bu tasvirler Türk boyları hakkında yıllarca olumsuz imge oluşmasına sebep olmuştur. Kıpçakların İgor Alayını yenmesi ve bozguna uğratması, destanın yazarında Kıpçaklarla ilgili nefret dolu duygulara sebep olmuştur. Rus Knezlerin birbirine düşmesi ve kendi aralarında savaşması, Kıpçakların onları bozguna uğratması ve onlara karşı büyük zaferler kazanmasına zemin hazırlamıştır.

*İmansızlar ise her taraftan Rus topraklarında zaferler kazanmaya devam ediyordu!...*⁴⁰

Yazar, Kıpçakların Rus topraklarındaki işgallerini, baskılarını ve sebep oldukları gözyaşlarını ve bu durumdan duyduğu acıyı anlatırken hep aynı sözcükleri kullanır.

Her haneden haraç toplayarak,

*İmansızlar ise Rus topraklarını işgal ederek geldiler.*⁴¹

Neticede destanda Kıpçaklar; Ruslar nazarında huzursuzluk çıkaran, baskı yapan, acı ve kaos oluşturan bir halk olarak anılmaktadır. Yazar, Kıpçakları “leopar yuvasına” benzeterek vahşi hayvan gibi hızlı, kurnazca ve acımasızca Rus halkını yok ettiklerini söyler:

Kıpçaklar, Rus topraklarında leopar yuvası gibi her tarafa yayılmış,

Rus topraklarını adeta denizde boğmuşlar,

*Ve han sevinçten çılgına dönmüş.*⁴²

Knez Svyatoslav, oğulları İgor ve Vsevolod’u birden kaybederken Rus topraklarını işgal eden Kıpçak başbuğu Konçak’tan intikamını almak için Rus Knezlerlere birlik çağrısında bulunur:

*Hadi Knez, vur Rus Toprakları aşkına Konçak’a, imansız Koşey’e*⁴³,

⁴⁰İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

⁴¹İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

⁴²İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

⁴³ Koşey- Slav mitolojisinde uzun yaşam sırlarını bilen ve büyük hazinelere sahip zayıf ve kötü ihtiyar.

Yukarıda Konçak Han'ın gerçek bir şahıs olduğu belirtildi. Kazak araştırmacısı O. Suleymenov'a göre "Konçak ismi Deşt-i Kıpçağın batı tarafında kullanılan isimdir. Onun diğer hâli – *Kanişka*. *Kaniş* hâlâ kullanılmaktadır. Kazak Türkçesinde – Kanış ismi vardır. Bu isminin eski anlamları: 1) *kaniş* – "vahşi" ("kanı iç"); 2) kan işkan – vahşi ("kanı içen"). Birinci model daha eski. Eski zamanlarda birinci fiil hem nesne, hem de yüklem olarak kullanılmaktaydı. İkinci model çağdaş gramer modellere daha yakındır. Türkçe *kançık* (*kanjik*, *kanşık*) – «dişi» yanlış model kanişkan sözcüğünden türemiştir. Kancık-«kanla işiyen kişidir», dişi kurt veya köpek cinsler için kullanılmıştı. En eski model kan-iç (kan-iş) – «vahşi» Latince'ye geçerek «kanic» - köpek anlamıyla geçmiştir (Suleymenov:311,312).

Bu sebeple yazar, Konçak'ı "imansız Koşey" olarak adlandırmaktadır. *Koşey* sözcüğü Türkçe kökenli *köş/göç* sözcüğünden türemiştir. Destanda birkaç sefer sözcüğe rastlanmaktadır. Baskakov, "İgor Alayı Destanı"nda *qoşçy* sözcüğü: 1) "köle", "esir"; 2) argo olarak iki anlamında kullanılmış olduğunu ifade ediyor (Baskakov : 164).

Destanda en son Kıpçaklı karakter, Knez İgor'a kaçmasında yardım eden Ovlur'dur.

Ovlur, Knez anlasın diye Nehrin karşı tarafından ıslık çaldı⁴⁴.

Ovlur, İgor'un Kıpçakların esirinden kaçmak için atları hazırlar. Knez İgor ile beraber kaçan Ovlur, daha sonra İgor'dan ayrılarak "bozkurt" gibi kaçır:

*Knez İgor şahin gibi uçtuğunda,
Ovlur, kurt gibi peşinde koştu⁴⁵.*

Baskakov'a göre bu ismin en doğru etimolojisi V. Gordlevski'nin "Ovlur, Hristiyanların Luvr ismini adapte olmuş isim" açıklamasıydı (Baskakov:153).

Bu bölümün en son satırlarında esaretten kaçan İgor ile alakalı Gzak ve Konçak hanların arasında olan konuşması dikkat çekmektedir:

*Gzak Konçak'a dedi:
"Eğer şahin yuvasına varırsa,
Şahinin yavrusunu altın oklarla vururuz!"*

⁴⁴İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

⁴⁵İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

Gzak Konçak’a cevaben:

“Eğer şahin yuvasına varırsa,

Şahin yavrusunun başını güzel kızıyla döndürelim!”

Ve yine Gzak Konçak’a dedi ki:

“Eğer şahin yavrusunun başını güzel kızıyla döndürelimse,

Hem şahin yavrusunu,

Hem de güzel kızımızı kaybederiz

Ve Kıpçak tarlarında kuşlar bizi vurmaya başlar!”⁴⁶

Bu olumsuz tasvirlerin yanı sıra destanda Kıpçak kızların güzelliğinden de bahsedilmektedir. Bu sıfatın kullanmasından yola çıkarak Kıpçak ve Rusların arasında sadece düşmanlığın değil, akrabalık ilişkilerinde zamanla oluştuğunu belirtmeliyiz. Tarihte çok sayıda Rus Knezin Kıpçak kızlarıyla evlilikleri olmuştur. Bu konuyla ilgili “Lavrentiy Yıllığı”nda daha geniş bilgiler mevcuttur.

3.2.2. “Lavrentiy Yıllığı”nda Kıpçak-Rus İlişkileri

Türk halklarını tasvir eden bilgiler Rus Yıllıklarında görülmektedir. Yıllıklar, Rusların Hristiyanlığı kabul ettikten sonra genelde din adamlarının (özel eğitim almış olanların) kaleme aldığı ilk eserlerdir. XIII. yüzyıla kadar tarihî olayları anlatan en önemli yıllıklar şunlardır: Lavrentyevskaya, İpatyevskaya, Moskovskaya-Akademiçeskaya, Novgorodskaya, Troitskayavs. “Lavrentiy Yıllığı”, 1377 tarihinde iki keşiş tarafından yazılan bir yıllıktır. Keşişlerden birinin adı Lavrentiy’dir. Böylece Yıllığın adı -Lavrentiy yıllığı olmuştur. Toplam 173 sayfadan oluşan Lavrentiy yıllığı, 1811 tarihinden beri Sank-Petersburg Rus Milli Kütüphanesinde korunmaktadır.

Kıpçakların ilk tasvirleri “Lavrentiy Yıllığı”nda şöyle yer alır:

“Kıpçaklar, ilk defa Rus topraklarına savaşla girdi. Vsevolod, 2 Şubat’ta onlara karşı çıktı. Çatışmada onlar Vsevolodu yendiler ve çatışmadan sonra geri çekildiler. Bu, pis ve dinsiz düşmanların bize yaptıkları ilk kötülüktü”⁴⁷.

“İgor Alayı Destanı”nda Kıpçak-Rus ilişkilerinin sadece olumsuz tarafının gösterilmesi gibi, “Lavrentiy Yıllığı”nda da Kıpçaklara karşı düşmanca tavır devam

⁴⁶İgor Alayı Destanı, Ed. V. Jukovski. <https://ilibrary.ru/>

⁴⁷LavrentiyYıllığı. S.55.

etmektedir. Bununla beraber “Lavrentiy Yıllığı”, dönemin tarihî olaylarını aydınlatarak hem Rus Knezleri hakkında hem de Kıpçak halkı ve başbuğları hakkında daha ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Türk-Rus evlilikleri uzun yıllardan beri bilinmektedir. Ancak bahsetmiş olduğumuz Lavrentiy Yıllığı’nda bu tür evliliklerin, yüzyıllar öncesine dayandığı anlaşılmaktadır. Böylece 11. yüzyıldan beri iki halk arasındaki düşmanca ilişkilerin yerine artık akrabalık ilişkilerinin oluştuğunu görülür. Üst düzey Kıpçak-Rus evlilikleri iki halk arasındaki uzlaşmanın en makul yolu olarak bilinmektedir. Bu evliliklerden olma çocuklar, Rus soylu ailelerinin tüm yetkilerine sahiplerdir. Böylece Kıpçaklarla Ruslar arasındaki olumsuz ilişkilerin yerine müttefik olma yolunda adımlar atılmıştır.

“XI. yüzyılın sonlarından başlayarak XII. yüzyılın özellikle ilk çeyreğinde başta Preyaslavl ve Kiev Knezleri olmak üzere bazı diğer şehir knezleri menfaatleri icabı Kıpçaklarla iyi geçinmek zorunda kalmışlardı. Bu maksatla onlardan bazılarının Kıpçak beyleri ile akrabalık kurmaya ve Kıpçak kızlarını almaya başladıkları belirtilmektedir” (Gökbel,2002:736).

Rus Knezleri arasında Kıpçak Hanının kızıyla ilk evlenen Rus Knezi Yaroslav Mudrıy (Bilge Yaroslav)’ın⁴⁸ oğlu I. Vsevolod (1030-1093) olur (Kemaloğlu:25). Lavrentiy Yıllığı’nda ise Rus Knezi Svyatopolk⁴⁹,ın Tugor hanının⁵⁰ kızı ile evli olduğu ifade edilmektedir:

Aynı ay içinde, 30 Mayıs’ta, Svyatopolk’un kayınpederi Tugor Han Pereyaslavl’e geldi, şehrin yanına kadar dayandı, Pereyaslavl sakinleri ise şehrin içine kapandılar (Lavrentiy Yıllığı: 77).	В том же месяце пришел Тугоркан, тесть Святополков, к Переяславлію, 30 мая, и стал окологорода, а переяславцы затворились в городе.

⁴⁸ Yaroslav Mudrıy - Yaroslav Mudrıy veya Yaroslav Vladimiroviç (yaklaşık 978-1054) – Rostov, Novgorod ve Kiev Knezi. İsveç, Bizans İmparatorluğu ve diğer Avrupa ülkeleri ile dostluk ilişkileri kurmuş.

⁴⁹ Knez Svyatopolk - Svyatopolk İzyaslaviç (1050-1113) – Polotsk, Novgorod, Turov ve Kiev Knezi. Kıpçak Tugor Hanın kızıyla (Elena) yapmış olduğu evlilikten doğan erkek çocukları Turovskiy soyu devam ettirmişler.

⁵⁰ Tugor Han veya Tugorkan (1028-1096) – Kıpçak hanı, Bonyak hanın yakın arkadaşı. Rus kaynaklarda Rusya’nın düşmanı olarak adlandırılmaktadır.

Rus Knezi Yuri Dolgorukiy'in⁵¹ oğlu, Andrey Yuryeviç Bogolyubski'in annesi Kıpçak'tır. Yuri'nin hanımı, Kıpçak Ayyub⁵² hanın kızıdır:

Aynı yıl, aynı ayda 12 Ocak'ta Vladimir, Davut ve Oleg, Ayyub'a barışmak için gitmişler. Ve Vladimir, Yuri'ye (oğluna) Ayyub'un kızını, Osen'in torunu, Oleg ise oğluna (kendisi) Ayyub'un kızı, Girgen'in torununu almışlardı (Lavrentiy Yıllığı: 95).	В том же году, в том же месяце ходили Владимир и Давыд, и Олег к Аепе и к другому Аепе и заключили мир. И взял Владимир за Юрия (сына своего) Аепину дочь, Осеневу внучку, а Олег взял за сына (своего) Аепину дочь, Гиргеневу внучку.

Bu evliliğinden Yuri Dolgoruki'nin "11 çocuğu olmuştur. II. Vladimir Vsevolodoviç Monomah'ın (1053-1125) üçüncü eşi, Kıpçak olduğu gibi, II. Vladimir, iki oğlunu da Kıpçak Hanlarının kızlarıyla evlendirdi" (Kemaloğlu, 2015:25). Dolayısıyla Rus Knezler, Türk boylarından sadece Kıpçak kızlarıyla evlenirler ama Kıpçak erkekleri ve Rus kızları arasında evlilikler yapılmamaktadır.

Bunlar dışında Lavrentiy yıllığında Kıpçakların dinî özelliklerinden, âdetlerinden ve kanunlarından bahsedilmektedir. Böylelikle, yıllıklardan Kıpçakların gündelik hayatlarıyla ilgili daha net ve ayrıntılı bilgilere ulaşılır:

Artık Kıpçaklar bizimle birlikte yaşamaya başladıklarında da atalarının kanunlarını devam ettiriyorlar: kan döküyorlar ve bununla övünüyorlar, ölmüş hayvanları ve diğer pislikleri yiyorlar – hamsterleri ve gelincikleri- ve kendi üvey anneleri ve gelinlerini alıyorlar, kendi atalarının farklı âdetlerini yaşıyorlar. (Lavrentiy Yıllığı: 6)	Так вот и при нас теперь половцы держатся закона отцов своих: кровь проливают и даже хвалятся этим, едят мертвечину и всякую нечистоту - хомяков и сусликов, и берут своих мачех и ятровей, и выполняют иные обычаи своих отцов.

⁵¹ Yuriy Dolgoruki - (1090'lı yıllar-1157) – Rostov-Suzdal, daha sonra Kiev knezi oldu. Moskova kurucusudur.

⁵² Ayyub Han - Rus kaynaklarda Аяпа (Eyüp) ismi olarak geçen Kıpçak hanıdır.

Kıpçaklar arasında en sık Tugor ve Bonyak Hanlardan bahsedilir. Bu iki Kıpçak başbuğu, Ruslara karşı çok sayıda sefer düzenler. Bu seferlerden birisinde Tugor Han öldürülür:

Ve o gün Yaratan’dan yüce kurtuluş geldi: 19 Temmuz’da tüm düşmanları yendik, onları KneziTugor Hanı, onun oğlunu ve diğer hanları öldürdüler; orada bizim düşmanların çoğu öldü. Sabah ise Tugor Hanı ölü olarak buldular ve Svyatopolk, damadı olarak onu aldı, Kiev’e doğru getirerek, Berestov ile manastıra giden yollar arasında Berestov’ta onu gömdüler. (LavrentiyYıllığı :77).	И даровал Господь в тот день спасение великое: 19 июля побеждены были иноплеменники, и князя их убили Тугоркана и сына его и других князей; много врагов наших там пало. Наутро же нашли Тугоркана мертвого, и взял его Святополк как тестя своего и врага, и, привезя его к Киеву, похоронили его на Берестовом, между дорогой на Берестово и другою, ведущей к монастырю.

Savaşta birbirine düşman olan damat (Svyatopolk) ve kayınpeder (Tugor Han) anlatılır. Zaferi kazanan Svyatopolk insani özelliklerini koruyarak “kayınpederi ve düşmanı” olan Tugor Han’a karşı son görevini yapar ve onu defneder. Rus tarihçi L. Gumilev’a göre

“Svyatopolk ve akıl hocalarının başlattıkları anlamsız savaşlar sırasında hem Ruslar, Hem de Polovetsler, eşit bir şekilde zarar gördüler. Svyatopolk’un bizzat Polovesler’in düşmanı olmadığı ve hatta bir Polovets prensesiyle evli olduğu göz önünde bulundurulursa, bu savaşların asıl sorumlusunun büyük knezin çevresini saran ve onun zaaf ve aczinden faydalanan “genç danışmanlar” olduğu anlaşılacaktır” (Gumilev, 2006:379).

Ve aynı ayın 20'sinde, Cuma günü, sinsice dinsiz, uyuz, vahşi Bonyak, Kiev'e aniden ikinci kez geldi ve az kalsın Kıpçaklar şehre giriceklerdi, ve dağın eteklerinde ateş yakıp, manastıra doğru döndüler, ve Stefanov manastırı, köyleri yaktılar. Sabah duasından sonra, hepimiz odalarına ayrılırken, Peçorski manastıra geldiler, manastırın yakınında bağırmaya başladılar, dış kapıların önünde bayraklarını diktiler, biz ise, kimileri manastırın arkasından kaçtık, kimileri saklandı. İsmail'in dinsiz çocukları ise manastırın kapılarını çıkarıp, odaların kapıları vurup açarak, odalardan bir şey bulup çıkardılar. Daha sonra bizim kutsal Meryem Ana'mızın odasını yaktılar, kiliseye gelip güney ve kuzeye bakan kapıları yaktılar, Feodosiy'in tabutun olduğu yere zorla girip, ikonlara saldırarak, kapıları yaktılar ve Tanrımıza ve Kanunumuza hakaret ettiler ... Hristiyanlara ceza olarak gönderilen, İsmail'in dinsiz çocukları birkaç kardeşimizi silahla öldürdüler. Bunlar, Yetrivskaya çölünden Batıyla Kuzey arasında dört kol olarak çıktı: Tormenler ve Peçenekler, Torklar, Kıpçaklar (Lavrentiy Yıllığı : 77).	И 20 числа того же месяца, в пятницу, пришел вторично Боняк безбожный, шелудивый, крадучись, хищник, к Киеву внезапно, и чуть было в город не ворвались половцы, и зажгли низину в предгорье, и повернули на монастырь, и зажгли Стефанов монастырь и деревни, и Германов. И пришли к монастырю Печерскому, когда мы по кельям почивали после заутрени, и кликнули клич около монастыря, и поставили стяга два перед воротами монастырскими, а мы - кто бежал задами монастыря, и другие, кто взбежал на полати. Безбожные же сыны Измайловы и пошли по кельям, вырубая двери, и выносили, если что находили в келье. Затем они зажгли дом святой владычицы нашей Богородицы а пришли к церкви, и подпалили двери, устроенные к югу, и вторые же - к северу, и, войдя в притвор у гроба Феодосиева, хватая иконы, зажигали двери и оскорбляли Бога нашего и закон наш. ... Убили ведь несколько человек из братии нашей оружием, безбожные сыны Измайловы, посланные в наказание христианам. Вышли же они из пустыни Етривской между востоком и севером, вышло их 4 колена: торкмены и печенеги, торки, половцы.

Yazar, Kıpçaklar Ruslar arasındaki düşmanca ilişkileri agresif ve sert bir şekilde anlatmaktadır. İntikam saldırısı; acımasız, kanlı, vahşi olarak tasvir edilmektedir. Bu

seferden sonra Bonyak, Kıpçaklar arasındaki en kuvvetli ve başarılı başbuğ, karşı taraf içinse en “dinsiz”, “acımasız”, “uyuz” ve “vahşi hayvan” olarak nitelenmiştir.

Kıpçakların Rus topraklarındaki egemenliğinin sona ermesi ile ilgili bilgiler ne yazık ki Lavrentiy Yıllığı’nda anlatılmamaktadır. Ancak diğer tarihî kaynaklardan, 13. yüzyılda Kıpçakların Moğollarla mücadele etmeye başladığı, Altın Ordu’ya katıldıkları bilgilerine ulaşılır.

“Kıpçaklar, II. Kıpçak seferi neticesinde (1229-1242) Cengizogolları tarafından kurulan, ancak ahalisi Türk kavimlerinden oluştuğundan ve gelen Moğollar da çok kısa sürede Türkleştiğinden (Kıpçaklaştığından) dolayı Türk Devleti olan Altın Orda’nın içerisinde yer aldılar. Kıpçaklar, kendi devletlerini kuramasalar da Altın Orda coğrafyası da dahil olmak üzere birçok etnik grubun oluşumunda önemli rol oynadılar” (Kemaloğlu, 2015:27).

Böylece Kıpçaklar ve Ruslar arasında yaklaşık olarak iki yüzyıl süren ilişkiler biter.

Sonuç olarak, yaklaşık iki yüz yıl süren Kıpçak-Rus ilişkilerini dört ana döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem; Kıpçaksaldırı dönemi, Rus knezlerinin kendi aralarında süren savaşlarından dolayı çoğunlukla Rusların yenilgileriyle sonuçlanmıştır. Zaman zaman Kıpçak Rus etkileşiminin barışçıl hâle geldiği ve akrabalık ilişkileri kurulduğu bilinmektedir. Son dönemde ise bu iki halk arasındaki ilişkiler düzelmiştir ve aralarında çatışma gözlemlenmemiştir. İncelemiş olduğumuz Eski Rus Edebiyatı’nın Türk imgesini içeren Rus atasözleri, eski Rus yapıtı “İgor Alayı Destanı” ve “Lavrentiy Yıllığı”ndaki Türk tasvirleri büyük çoğunlukla örtüşmektedir. Rus atasözlerinde incelemiş olduğumuz Türk kimliği olarak Tatar halkının nitelemeleri “kurnaz”, “öfkeli”, “tehlikeli” olarak karşımıza çıkmaktadır. En eski Rus yapıtları “İgor Alayı Destanı”nda ve “Lavrentiy Yıllığı”ndaki Rus keşişler; Kıpçakları “pis”, “dinsiz”, “acımasız”, “inançsız” ve “alçak” olarak tasvir etmektedir. Ayrıca yıllıklarda ve daha sonra Rus seyyahların notlarında Peçenekler ve Kıpçaklar için en sık kullanılan “pis, kötü, zarar veren” anlamına gelen “poganıy” sözcüğü dikkat çekmektedir.

Şüphesiz “bu kayıtlar, ötekinin, yani düşmanın tasviridir. Türklerin Ruslar üzerindeki üstünlükleri ve baskıları arttıkça Rus kaynaklarındaki Türk imajı ve algısı da giderek olumsuz bir hal alır” (Kemaloğlu,2015:10).

3.3. Eski Rus Seyahatnamelerinde Türk Motifleri (“Tüccar Fyodor⁵³ Kotov’un Persiya’ya Yolculuğu” ve “Misafir Vasiliy Poznyakov’un Arkadaşlarıyla Doğu’ya Seyahati”)

“15-17. yüzyıl Rus Edebiyatında Türk unsurların araştırılması kapsamında Moskova Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğu, Kırım, Astrahan ve Kazan Hanlıkları ve Nogay Ordusu arasındaki ilişkilerin tarihi ve bu ilişkilerin çeşitli edebi türlere yansımaları büyük ilgi çekmektedir. Bu devletlerarasındaki tarihi temaslar, askeri-siyasi ve ticari ilişkiler, tümüyle askeri ve tarihi hikâyelere, seyahatnamelere, diplomatik yazışmalara, resmi mesaj ve mektuplara yansımıştır, diyebiliriz” (Caferov: 9).

Seyahatname, Eski Rus Edebiyatı’nda ağırlıklı olarak “din teması üzerine kaleme alınmış”tır. 12.-15. yüzyıllarda Rus seyyahlar, din adamları, tüccarlar çoğunluğu kutsal topraklara yaptıkları ziyaretler sırasında gördükleri yerler hakkında notlar almışlardır. Bu tür Rus seyahatnamelerinde özellikle Mısır’a, Filistin’e, Hindistan’a gidenlerin yazıları dikkat çekmektedir. Bu tür yazılar, daha sonra aynı yolu takip edecek Hristiyan din adamları için hazırlanmış. Dolayısıyla ilk seyahatnameleri yazarlar; yolları tarif ederek, mesafeleri ölçerek, adımları sayarak, dönüşleri anlatarak not almışlardır. Daha sonra seyahatnameler gelişir ve Osmanlı Türkiye’sine görevli giden, çoğunlukla bilim adamları tarafından yazılan notlar, mektuplar, raporlara dönüşür.

Türkler ve Türk kültürü hakkında bilgi içeren Eski Rus seyahatnameleri ilgi çekicidir. Seyahatnameler, yoğun olarak 14-15. yüzyıllarda uluslararası ilişkilerin gelişmesiyle ve özellikle Rus tüccarların Doğu’ya artan ilgisiyle ön plana çıkmıştır.

“15. yüzyıldan başlayarak bu seyahatnamelerde temel bir değişiklik meydana gelmiştir. Önceki dönemlerde bu metinlerin ana teması hac ziyaretleri ve Kutsal Topraklar oluştururken ve Hristiyan Doğu halklarının gündelik yaşamlarına, kültür ve sanat hayatlarına daha fazla önem verilirken, sonraları XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren seyahat edilen bütün ülkelerin ekonomileri, kültür dünyaları ve gündelik yaşamı anlatılmıştır” (İnanır, 2013:28).

Bu dönem, Rusların, Fars (İran), Hindistan, Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ile ticari ilişkileri başlamıştır. Bu tür uzun ve yorucu yolculuklar sırasında Hristiyanlar için sembolik bir mabet olan Aya Sofya da ziyaret edilir.

⁵³Bazı Rus kaynaklarda tüccarın ismi Fedot, bazılarında ise Fyodor olarak geçmektedir.

Rus seyyahlarından Afanasiy Nikitin, Stefan Novgorodets, Arseniy Suhanov, Fedot Kotov, İgnatiy Smolnyanin, Vasiliy Poznyakov, Trifon Korobeynikov, papaz İon Malenkiy vb. vasıtasıyla önemli bilgiler içeren notlar, günümüze kadar ulaşmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi seyahatnamelerin çoğu yol tarifi içermektedir. Bu nedenle bu tür yazılar, Türkler ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında çoğunlukla coğrafi, tarihî ve etnografik bilgileri içerir.

Türk araştırmacı İ. Rami “19.yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi” adlı kitabında İgnayiy Smolnyanin’in Çargrad’a Yolculuğu (1389), Seyyah Vasili’nin Anadolu, Mısır ve Filistin’e Yaptığı Seyahat (1465-1466), Fatih Sultan Mehmet Menkıbesi, 17. yüzyıl Türk İmparatorluğunun Tasviri vb. eserleri hakkında kısa bir değerlendirmede bulunarak, “bu eserlerin içeriklerinin temelini seyahat gerçekleştirilen toprakların coğrafi özellikleri ve şehirlerin betimlenmesi oluşturmakta; anlatımlarda halkın ekonomik durumu ve ticari faaliyetleriyle ilgili bilgiler verilmekte; sanat eserleri, mimari özellikler, hamamlar ve pazarlar seyyahların özellikle ilgisini çekmektedir” (Rami: 36) demektedir.

“Misafir Vasiliy Poznyakov’un Arkadaşlarıyla Doğu’ya Seyahatı”, Novgorod papazı Gennadiy, tüccar Vasiliy Poznyakov, Dorofey Smolyanin ve Kuzma Saltanov’un seyahat notlarından oluşmaktadır. 1559 yılında Rus Çar İvan Vasilyeviç’in emri üzerine dört kişilik bir grup; Kudüs’ü, Mısır’ın kutsal yerlerini ve İstanbul’u ziyaret etmişlerdir. Seyahatnamede yolculardan Gennadiy’in Kudüs’e varamadığı, İstanbul’da öldüğü anlatılmaktadır.

Eserde Türklerle ilgili notlar seyyahların Mısır’da bulundukları sırada başlamıştır: “*Mısır’da Memlûk çarı vardı, inanç olarak tam bir Türk’tü; Hristiyanlara karşı şimdiki Türklerden daha kızgındı.*”⁵⁴

Eserde “Türk” kelimesinin kullanılmasının sebeplerinden biri Mısır’da 1512 yılından itibaren Osmanlı döneminin başlamasıdır. Eserde 1514 yılında İstanbul’dan Mısır’a ordusuyla gelen Sultan Süleyman’dan ve Memlûk kralını cezalandırmasından bahsetmektedir:

⁵⁴ Misafir Vasiliy Poznyakov’un Arkadaşlarıyla Doğu’ya Seyahat, s.2.

Tsargrad'tan⁵⁵ Türk çarı Süleyman Mısır'a ordusuyla geldi ve 7022 (1514) yılında Mısır'ı feth etti ve o, Memlûk kralını de esir aldı ve onu krallık elbiseleri içinde büyük pazarın sonundaki demir kapılara asmayı emretti.

Büyük olasılıkla eserde, 1517 Osmanlı ordusunun Mısır Seferi sonunda yenilen Memlûklerin son hükümdarı Tamanbay ve onun ordusundan bahsedilmektedir. 1517 yılında Memlûk kralı Tamanbay'ın yakalanarak, Zuveyle Kapısına asıldığı bilinmektedir. Ancak 1512-1520 tarihler arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun başında Sultan Süleyman değil, onun babası Yavuz Sultan Selim vardır. Sultan Süleyman babasının vefatından sonra 1520 yılında tahta çıkar. Bunun dışında Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi 1514'te değil, 1517 yılında yapılmıştır. “Misafir Vasiliy Poznyakov'un Arkadaşlarıyla Doğu'ya Seyahatı” ise 1559-1560 yılları arasında yazılmıştır.

Vasiliy Poznyakov, ziyaret ettiği Kudüs'ün kutsal yerlerini anlatırken daha önceki yıllıklarda ve destanlarda Kıpçaklar ve Peçenekler için kullanılan *poganıye* kelimesini, Türkler için kullanmıştır. Böylelikle Türkleri kınadığını ve küçümsediğini anlaşılmaktadır:

Kilisenin solunda, dağın altında Aziz İoakim ve Anna evi bulunmaktadır; aynı evde onların isimlerini taşıyan kilise var. O evde Türkler yaşıyor, Hristiyanlar ise oraya dua etmeye geliyorlar, “pis” Türkler ise onlardan hediye alarak, onların kiliseye girmesine izin veriyorlar.⁵⁶

Vasiliy Poznyakov Kudüs'ün kutsal yerlerini anlatırken, Türkleri “inançsız” olarak tasvir eder:

Kudüs'ün çok sayıda başka kutsal yeri var; onları çok sayıda oldukları için ve imansız Türklerin baskılarından dolayı onların hepsini anlatmak mümkün değil⁵⁷.

“Misafir Vasiliy Poznyakov'un Arkadaşlarıyla Doğu'ya Seyahatı”nda Türk imgesinin çoğunlukla inanca bağlı olarak “öteki” ve olumsuz bir biçimde ele alındığını görmekteyiz.

“Rusların kendilerinden farklı halkları “öteki” olarak kabul etmesi de bu döneme denk gelir. Seyyahların Türkleri “öteki” olarak tanımlarken başvurdıkları başlıca konu, topraklarını ziyaret ettikleri halkın dini inancı olmuştur. O dönemin seyahatnamelerinde

⁵⁵Tsargrad – İstanbul.

⁵⁶ Misafir Vasiliy Poznyakov'un Arkadaşlarıyla Doğu'ya Seyahatı, <http://old-ru.ru/07-59.html>

⁵⁷ Misafir Vasiliy Poznyakov'un Arkadaşlarıyla Doğu'ya Seyahatı, <http://old-ru.ru/07-59.html>

çeşitli kutsal yerlerin, mucizevi olayların ve İncil’de geçen efsanelerin anlatımına çokça yer verilmektedir” (Rami: 36).

Başka bir Rus seyyahı Fyodor⁵⁸ Kotov’un İran’a yapmış olduğu seyahat, “Tüccar Fyodor Kotov’un Persiya’ya Yolculuk” adlı eserde anlatılmaktadır. 1623 yılında Moskova tüccarı Fyodor Kotov İran’a (Persiya’ya) gönderilmiştir, Türk toprakları hakkındaki notları ise dönüşte İstanbul yolundan almıştır. Vasiliy Poznyakov’un seyahatnamesinden farklı olarak bu eserde yolculuk; detaylı şekilde, coğrafi adlar (devlet, şehir, dağ, nehir adları ve özellikleri) kullanılarak yazılmıştır:

Farslar ve Türkler de o dağı Sultan Ağrı diye adlandırıyorlar, onların dilinde acıdır. Onlar Baş Dakemi adlandırıyorlar, bize göre ise dağın üstünde gemi var. Bizim dilimizde ise dağın adı Ararat’tır.⁵⁹

Eserde yolculuğun geçtiği yerlerden bahsetmektedir. Türk topraklarındaki güzergâhları Erzurum’dan başlayarak anlatılmaktadır:

Malazgirtten sonra Türk Toprakları başladı. Türk şehri İzrüm’a⁶⁰ yürüyerek 8 gün, İzrüm’dan İzryan’a⁶¹ kadar yolculuk 4 gün sürüyor. İzryan’dan Karasar’a⁶² kadar 2 gün yürüyerek. Karasar’dan Voilagor’a⁶³ günün yarısı. Voilagor’dan Tokat’a kadar üç gün var. Tokat’tan Turkal⁶⁴’a kadar bir gün yolu var. Turkal’dan Amas⁶⁵’a kadar yolculuk üç gündür. Amas’tan ta İstanbul’a, bizim dilimizde ise Çarşehrine⁶⁶ kadar 15 gün yol var.⁶⁷

Tarihî olaylarına da yer vererek yolculuk boyunca hem gittiği ülkenin kültürünü hem de yolunu tarif eder:

Hem Şabran⁶⁸, hem Şemaha⁶⁹, hem Derbent tüm bölgeleriyle, şehirleriyle ve ilçeleriyle yıldardan beri Şirvan topraklarına aitti, daha sonra bu toprakları

⁵⁹ Tüccar Fyodor Kotov’un Persiya’ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

⁶⁰ İzrüm – Erzurum.

⁶¹ İzryan- Erzincan.

⁶² Karasar – Şebinkarahisar, Giresun’un bir ilçesidir.

⁶³ Voilagor - Kotov’un geçtiği Tokat ve Şebinkarahisarar asında bir yer. Büyük olasılıkla Kotov’un gecelediği bir köy veya yayla.

⁶⁴ Turkal- Turhal ilçesi, Tokat merkezinden 45 km uzaklığında bir ilçe.

⁶⁵ Amas-Amasra.

⁶⁶ Çarşehri-Rusların Tsargrad (Çarların şehri) olarak adlandırdığı şehir İstanbul.

⁶⁷ Tüccar Fyodor Kotov’un Persiya’ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

⁶⁸ Şabran – Azerbaycan’dabir şehir.

*Türkler feth ettiler, ancak Fars şeyhi yaklaşık 20 yıl önce Türk Sultandan bu toprakları geri aldı. Burada çok farklı sebze, kuş ve hayvan var.*⁷⁰

Daha önce Türklere ait olan topraklardaki şehir planlamaları, camiler, pazarlar, kahvehaneler Rus tüccarın gözünden kaçmaz. Fyodor Kotov'un dikkatini kervansaraylar çeker. Şemaha şehrinin, o zamanın Avrupa'sının ipeğiyle meşhur bir ticaret merkezi olduğu tasvir edilir.

Hristiyan olarak Fyodor Kotov, özel bir kısmı Müslümanların orucuna, Ramazan, Kurban, "Naurus" (Nevruz) ve "Oşur" (Oruç) Bayramlarına ayırır. Bununla beraber eserde "Türk dili ile ilgili önemli satırlar bulunmaktadır. Toplam eserde alfabe harfleri ve sayıları saymadan yaklaşık elli Türkçe ve Farsça kökenli sözcük bulunmaktadır. Farsların ve Türklerin terminolojisine sahipti, Farsçadan ve Türkçeden Rusçaya tercüme yapmaya zorlanmıyordu" (Kuznetsova: 13).

Çeşitli mektupları ve emirleri bizim tersimize soldan yazıyorlar! İşte Türk sayıları: bir, iki, üç, dört, "bej", altı, yedi, sekiz, "tokuz", on, onbir, oniki. Böyle yirmiye kadar, yirmi ise "igirmi", "igirmi bir", "igirmi iki". Böyle otuza kadar, otuz bir, otuz iki. Böyle kırka kadar, kırk bir, kırk iki. Böyle elliye kadar, elli ise "illi", "illi bir", "illi iki". Böyle altmışa kadar, altmış bir, altmış iki. Böyle yetmişe kadar, yetmiş – "yedmiş", "yedmiş bir", "yedmiş iki". Böyle seksene kadar, seksen bir, seksen iki. Böyle doksana kadar, doksan – "toksen", toksen bir, toksen iki. Hep böyle yüza kadar, bin ise – "min"!⁷¹

Türk, Fars ve Arap alfabelerin harfleri aynı, fakat halklar hepsi kendi dilinde konuşurlar⁷².

Yazar, yaşam ve kültürle ilgili gözlemlerini şöyle anlatmaktadır: "Burada yirmi nabat'a vuruyorlar ve Bağdat'ta Şeyh'in esire düşen Türkler çok sesli zurma çalıyorlar"⁷³.

⁶⁹ Şemaha – Şamahı, Azerbaycan'da bir şehir. XVII. Yüzyılın başında Rusya ve Batı Avrupa'da meşhur olan ticari merkezidir.

⁷⁰ Tüccar Fyodor Kotov'un Persiya'ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

⁷¹ 57. Tüccar Fyodor Kotov'un Persiya'ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

⁷² 58. Tüccar Fyodor Kotov'un Persiya'ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

Genel olarak Fyodor Kotov'un yazmış olduğu eser, Eski Rus Edebiyatı'nda seyahatname olarak adlandırdığımız bir yolcu rehberi şeklinde yazılmış edebî eserdir. Tüccarın anlatım şekli net ve öz'dür. Bu yolculuk, Rus çarı emri üzerinde gerçekleştiği için eserin dili de resmî bir dildir. "Tüccar Fyodor Kotov'un Persiya'ya Yolculuk" adlı bu eser, Rus insanına yabancı olan Doğu ülkelerinin hayatları hakkında oldukça detaylı ve net bilgiler içermektedir. Azeri araştırmacı Caferov'a göre

"kuşkusuz ki, *Tüccar Fedot Kotov'un İran'a Seyahatı* tarihi ve etnografik kaynak gibi değerlendirilebilir. Fakat bu seyahatnamenin özgün konusu ve kompozisyonu, görülenlerin orijinal ve sanatsal biçimde tasviri, anlatım tarzının dinamikliği ve canlılığı, folklor kaynaklarının geçiş biçimde kullanımı, Doğu kökenli kelimelerinin başarılı şekilde aktarımı ve nihayet, yazarın tasvir ettiklerine ilişkin olumlu tavrı, Rus tüccarın anlattıklarını edebi eser olarak değerlendirmemizi gerektirmektedir" (Caferov, 2010:92).

Böylelikle Eski Rus Edebiyatı'nın yeni ve farklı bir türü seyahatname, insan algısında büyük değişimine sebep olur. Türk araştırmacı E. İnanır'a göre

"Söz konusu değişimin nedenini bilgiye artan algıyla açıklamak olasıdır. Biriken tecrübe sayesinde, insana, onun duygularına, kişiliğine, tavırlarına karşı ilginin artmasıyla, yeni keşifler ve yoğun bilgi içeren yazılarda da önemli bir artış gözlenir. Seyahatnamelerin sayısında bir yandan artış gözlenirken, diğer yandan anlatım yöntemlerinde de değişiklikler dikkat çeker. Konu ve içerik açısından söz konusu edebiyat türü, aynı dönemde Avrupa'da yaygın olan gezi hikâyelerini anımsatır" (İnanır, 2013:100).

3.4. 19. - 20. yy. Başlarında Rus Şiirlerinde Türk İmgesi

19.yüzyıldan itibaren Rus Edebiyatında Doğu'ya ilgi artmaya başlamıştır. 19. yüzyıldan 20.yüzyılın başlarına kadar Rus edebî eserleri kelimenin tam anlamıyla "Türk unsuru"na nüfuz eder. Neredeyse her Rus şair ve yazar, eserlerinde esas olarak dönemin sosyal ve politik bağlamının neden olduğu Doğutemasına değinir (17. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı-Rus savaşları nedeniyle). Bu atmosferde, Rus toplumunun üst tabakasında Doğu'dan büyülenme gözlemlenir. Doğu'ya artan böyle bir

⁷³ 60. Tüccar Fyodor Kotov'un Persiya'ya Yolculuk http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/t_ext_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

ilgi tesadüf değildir; yaşam koşulları, orijinal kültür, gelenekler, egzotizm, romantizm, “acı verici ve büyüleyici anılar” ve kişisel deneyimler Rus insanını cezbeder. Doğu ülkelerine çok sayıda gezi yapılır, seyahatlerin çoğu bir sembol ve imge hâline gelen İstanbul üzerinedir.

Rus şairlerinin eserlerinde Türk teması, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin tarihçesine dayanarak- o dönemde iki komşu ülke arasındaki sık sık yapılan hem barış anlaşmalarının hem de savaşların etkisiyle- nüfuz etmiştir. Ne de olsa edebiyat, özellikle şiir, başka bir millet hakkında insanın zihnindeki kalıplaşmış algısına olağanüstü bir katkı sağlar. Doğal olarak, Rus şiirinde Doğu’ya geniş yer verilmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde 19.-20. yüzyılın başlarında Rus Şiirlerinde Türk İmgisini dikkate almaya ve analiz etmeye çalışacağız.

Rus edebiyatında Türk imgesi ile ilgili çok sayıda çalışma kaleme alınmıştır. Bu tür çalışmalar hem Rus hem de Türk araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Ancak Rus kaynaklarının çoğunda Türk İmgisi genellikle Doğu imgesi, Doğu teması ya da Doğu kültürü olarak incelenmiştir. Özellikle de Rus edebî eserlerindeki İslam, Kur’an, Peygamber, Muhammed vb. konuların incelemesi yapılmıştır. P. Tartakovskiy’nin “Rus Nazımı ve Doğu. 1800-1950” adlı çalışmasında yazarın belirtmiş olduğu dönemde Doğu İmgisini inceleyen Rus eserleri alfabetik sırayla verilir. Çağdaş Rus araştırmacı M. Kameneva “1920’li-1930’lu yıllarında Rus Edebiyatında İslam Motifleri ve İmgeleri” adlı çalışmasında, o dönemde Doğu imgesine artan ilginin nedenlerinden, Rus yazar ve şair A. Puşkin’in eserlerinde İslami konulara yer vermesinden, Rus yazar ve şairlerinin Doğu ile ilgili düşüncelerinden bahseder. Prof. Dr. Asif Hacı “Rus Edebiyatında Kur’an-ı Kerim” kitabında Eski Rus Edebiyatı’ndan başlayarak Çağdaş Rus Edebiyatı’na kadar İslam motifleri, Rus yazarların Müslümanlara bakışları, Rus Oryantalizmi gibi konuları aydınlatmaya çalışır. E. Karimov’un “Rus Edebiyatı ve Doğu”, B. Dantsig “Rus Bilim ve Edebiyatında Yakın Doğu”, S. Kaganoviç’in “20-40’lı yıllar arasında Rus Sovyet Edebiyatında Doğu”, P. Grintser’in “Doğu ve Batı Edebiyat Ve Kültür Etkileşimi”, detaylı olarak ise N. Lobikova’nın “Puşkin ve Doğu”, A. Şifman’ın “Lev Tolstoy ve Doğu”, P. Alekseyev’in “F. Dostoyevski ve Doğu” vb. çalışmaları Doğu konusunu genel olarak ele almaktadır. Rus Edebiyatı’ndaki Türk imgesinin, Türk araştırmacılarca 21.yüzyılında yeni yeni incelenmeye başlandığı ve bu konunun tarih, edebiyat, sosyal bilim açısından kapsamlı araştırmalara açık olduğu

görülmektedir. Çağdaş Türk araştırmacılar arasında A. Behramoğlu'nun "Rus Edebiyatında Türk İmgesi" adlı makalesi, M. Uydu Yücel'in "İlk Rus Yıllıklara Göre Türkler", İ. Rami'nin "19.yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi", D. Karakaş'ın "Rus Halk Şarkılarında Türk İmgesi", İ. Kaynak'ın "A.S. Puşkin'in Erzurum Seyahatnamesinde Türkler ve Doğu Anadolu", E.İnanır'ın "Rusların Gözüyle İstanbul", H. Kandemir'in "Rus Edebiyatında İstanbul", E. Erinç'in "Rus Göçmen Edebiyatında İstanbul İmgesi (1917-1940)", İ. Kemaloğlu'nun "Rusların Gözüyle Türkler" gibi son derece önemli çalışmalar yer alır. Ancak Türk araştırmacı A. Behramoğlu'nun deyişiyle Rus Edebiyatında Türk İmgesi adlı geniş ve donanımlı bir çalışmanın "döküm olma ötesine geçerek değerlendirme niteliği kazanması ise edebiyat, tarih, toplum bilim alanlarında ayrıntılı incemeler" gerektiren çalışmalar henüz olmamıştır (Behramoğlu, 2016:235).

Rus Edebiyatı'nda Türk tasvirlerine, tarihî olaylara, yaşam özelliklerine Osmanlı Doğusu'na önemli bir yer verilmiştir. Eski Rus edebiyatında Türk imgesinin Türk boyları; Peçenek, Hazar, Kıpçak halklarının tasvirlerinden oluştuğu daha önce ifade edildi. 19. yüzyıl birçok Rus yazar ve şair eserlerinde belirgin bir şekilde Osmanlı Türklerinin tasvirlerini kullanmıştır. Rus bilim adamı ve şairi M. Lomonosov'un "Türk ve Tatarları Mağlup Eden ve 1739'da Hotin'i Alan İmparatoriçe Hazretleri Anna İvanovna'nın Aziz Hatırına Kaside", ünlü Rus şairi A. Puşkin'in "Bahçesaray Çeşmesi", "Arzurum'a Yolculuk", Yu. Lermontov'un "Âşık Garip", "Çağımızın Kahramanı", N. Gogol'ün "Taras Bulba", L. Tolstoy'un "Hacı Murat", "Kazaklar", "Kafkas Esiri", A. Kuprin'in "Son Şövalyeler", M. Bulgakov'un "Kaçış" eserleri, Türk imgesine değinen ilk eserlerdendir.

Eski Rus Edebiyatı'nda Türk imgesi; bir lideri- Türk boylarının başbuğu- ağırlıklı olarak "dinsiz" ve "poganıy" ifadesiyle olumsuz olarak sunulmuşsa da 19. yüzyıl Rus Edebiyatı'nda Türk imgesi daha ayrıntılı ve boyutlu hâlde tasvir edilmeye başlanmıştır. Rus tarihçileri Ye. Rostovtsev ve İ. Sidorçuk'un⁷⁴ yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarına göre Rus Edebiyatı'nda en çok 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) yer almaktadır. Uzun yıllar süren bu Osmanlı-Rus savaşları iki halkın birbirini yakından tanınmasına vesile olmuştur. Hemen hemen bu

⁷⁴ Ye.Rostovev, İ. Sidorçuk, *ObrazTurtsii i Turok v tekstah russkoy hudojestvennoy literaturı 19-20 vekov v kontekste formirovaniya sovremennoy istoričeskoy pamyati, İstoriya Rossiyskogo Sotsiuma, YDK 94 (47) «18/19», s.215-223.*

dönemde olumlu ve olumsuz bütün olaylara yer verilmiştir. Siyasi konulara ve mücadeleye olduğu kadar Türklerin aile, yaşam ve aşk konularına da değinilmiştir.

Şüphesiz, bu dönemin Rus şiirlerinde Türk kültür ve yaşam tarzının farklı yönleri yansıtılmıştır. Rus Edebiyatı'nda 17. yüzyıldan itibaren başlayan Osmanlı-Rus savaşlarının neticesinde Osmanlı Türklerine karşı verilmiş olan mücadele yeni bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık 150 yıllık ilişkiler bazen dostane bazen düşmanca devam etmiş olsa da Rus Edebiyatı'ndaki Türk unsuru hep "öteki" olarak var olmuştur. O dönemde Rus Edebiyatı'nda Türkler sık sık ve çoğu zaman şaşırtıcı biçimde daha olumlu rollerle dikkat çekmeye başlamıştır. Eski Rus Edebiyatı'ndan geçen han karakteri, 19. yüzyıl Rus Edebiyatı'nda farklı yönlerden nitelemeye başlar. Rus şairler arasında Doğu'ya seyahat edip onun kültüründen etkilenmiş olan ünlü Rus şair ve yazar A. Puşkin'in eserlerinde buna değindiği görülmektedir. Şairin, Türklere ilişkin farklı bakış açısı oluşmasına katkıda bulunduğu tartışılmaz. 1821-1823 yılları arasında yazılan "Bahçesaray Çeşmesi" adlı şiirde sert ve gözü kara Kırımlı Giray Han'ın esiri Polonyalı Maria'ya duyduğu aşk anlatılır. Zorla Han'ın haremine getirilen Maria, sürekli ağlar ve Han'a karşılık vermez. Haremin en güzel kızı ve Han'ın eski aşkı Gürcü Zarema ise, kıskançlıktan Maria'yı öldürür. Maria'nın ölüm haberini alan Han, yıkılır ve içine kapanır. Tatar halkının lideri Kırımlı Giray Han'ı güç ve korku algısıyla anlatan Puşkin, Han'ı karakter olarak asil ve güçlü; yüz ifadesi olarak sert; dış görünüm olarak ise acımasız, "vahşi" ve güçlü bir insan olarak tasvir etmektedir. Yazar, "Bahçesaray Çeşmesi" (1821-1823) adlı şiirin ilk satırlarından Han Giray'ı kasvetli ve düşünceli olarak nitelendirir:

*Oturuyor Girey, gözü süzülerek;
Ağzında kehriban dumanlıyordu;
Suskun itaatlı hizmetkârları
Sert han etrafında kenetleniyordu⁷⁵.*

Han Giray, Rus Edebiyatı'nda o güne kadar oluşmuş hanların imgesine tekabül eder; öfkeli, gururlu, sert ve acımasızdır. Eski Rus Edebiyatı'ndaki Kıpçak Hanlarının nitelemelerine benzemektedir. Ancak Puşkin, ilk defa Rus şiirinde karşı tarafını dış imajıyla beraber duygularına da değinmiştir. Yazar, "acımasız Türk'ün" iç dünyasını

⁷⁵ Puşkin A., Çeşmenin Tatlı Serinliğinde, 3 Cilt eserler, 1.cilt, s.431.

ortaya koyar. Polonyalı Prenses için karşılıksız sevgi hisseden ve daha sonra ölüm haberi alan Han'ın iç dünyasının değişimini anlatır. Şiir, "yırtıcı Türk" imajından başka daha önce âşık olmamış bir Han'ın iç dünyasında esen "fırtınayı" da açıkça gösterir:

*Kasvetli saray ıssız kaldı;
Girey onu yine terkedip gitti;
Tatar Ordusuyla başka diyarlara
Tekrar kızgın saldırı düzenledi;
O yine savaş fırtınaları içinde,
Kızgın, kana susamış uçuşuyor:
Hanın kalbinde ise farklı hislerin
Hüzünlü alevi gizleniyor.⁷⁶*

Bu tasvir, Türkleri sert kalpli, sevgi ve merhametten uzak millet olarak göstermektedir. Böylelikle Giray Han'ın kalbine giren bu yeni ve tuhaf his sayesinde farklı bir insana dönüştüğüne şahit oluruz. Zira o zamana kadarki Rus Edebiyatı'nda Türk erkeği ile ilgili sert, acımasız ve duygusuz algısı oluşmuştur.

"Bilge Oleg Şarkı"sında ise şair, Eski Rusya Knezi Oleg'in Hazarlarla savaşından bahsetmektedir:

*Bugünlerde Bilge Oleg hazırlanıyor
Makulsuz Hazarlardan intikamını almaya⁷⁷.*

Şair, "öteki" karakteri olan Türk erkeklerinin sert, kadınlarının ise güzel olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*Oranın erkekleri sert ve kıllı,
Hanımları ise hurilere benzer⁷⁸.*

Bir başka şiirde Puşkin, başka milletleri tasvir ederken Türk'ü "sessiz" olarak tasvir etmektedir:

⁷⁶ Puşkin A., Çeşmenin Tatlı Serinliğinde, 3 Cilt eserler, 1.cilt, s.432.

⁷⁷ Puşkin A., Bilge Oleg Şarkısı. Puşkin A., 3 Cilt eserler, 1.cilt, s.272.

⁷⁸ Puşkin A., Çeşmenin Tatlı Serinliğinde, 3 Cilt eserler, 1.cilt, s.432.

*Kalabalığın içinde gümüşseven Yahudi sıkışarak geçiyor,
Keçenin altında Kazak, Kafkasya hükümdarı,
Geveze Yunanlı ve suskun bir Türk,
Bir de değerli Farslı, ve kurnaz Ermeni⁷⁹*

Böylelikle Türk erkeğine “acımasız” ve “sert” sıfatlarının yanında, “suskun” tasviri de eklenir.

Rus Edebiyatı’nda düşman gözüyle tasvir edilen Türk erkeğinin yanında ayrılmaz parçası kılıç da bulunur. Kılıç, üst sınıf Türklerin bir sembolüdür. Bu yüzden Rus Edebiyatı’nda çoğunlukla han, şeyh veya soylu kişiler betimlenirken kılıç görülür. İlk Rus Nobel Ödülü sahibi I. Bunin "Ayasofya" şiirinde Türk Şeyh’in, kendisine sadık insanlarda korku uyandırdığını anlatır:

*Eğik kılıcı kalabalığın üstünden kaldırarak,
Şeyh çehresini yukarıya kaldırdı, gözlerini yumdu – ve korku
Kalabalıkta süzülüyordu,
Ölü ve kör kadın halıda yatıyordu⁸⁰...*

Rusların gözüyle Türk milleti korkusuz, her an savaşılmaya hazır olan bir halk olarak nitelenmektedir. Türk’ün görüntüsü, Puşkin’in “Delibaş” şiirinde şöyle tasvir edilmiştir:

*Hey, Kazak! Savaşmak için acele etme:
Delibaş dörtnala
Eğik kılıçla koparır
Omuzundan cesur başını⁸¹.*

Her Hristiyan gibi Bunin de Türkler tarafından fethedilen İstanbul’a karşı sessiz kalamamıştır. Bizans başkentinin Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesini, “İstanbul” şiirinde anlatır. Şair, İstanbuldan büyülenir ve şehre verilmiş zararı şu satırlarla ifade eder:

⁷⁹ Puşkin A., Kalabalığın içinde gümüş seven Yahudi sıkışarak geçiyor, https://rvb.ru/pushkin/01text/01versus/03juv_misc/1821/0300.htm 21.09.2020

⁸⁰ Bunin, İ. Aya Sofya. <http://bunin-lit.ru/bunin/stihi/008.htm> 22.12.2020

⁸¹ Puşkin A., Delibaş. 3 Ciltte eserler, 1.cilt, s.457.

*Şanlı ve zengindi feth eden,
Gürültülü orduyla da boğdu
Seni Çargrad, saraylarını, bahçelerini,
Daha sonra doymuş aslan gibi istirahata ayrıldı⁸².*

Şair, tüm güzellikleri kendinde barındıran şehirlerin çarı İstanbul'u fetheden Türk Sultan Mehmed'i hayvanların kralı olan saldırgan aslana benzetir. Sultanın ancak şehrin tüm güzelliklerini yok ettikten sonra sakinleştiğini söyler.

Puşkin'in "Bugünlerde İstanbul'u gâvurlar övüyor" adlı şiirinde Sultan'ın kızgın hâlini de şöyle nitelendirir:

*Kazıklarda, kıvranarak, ölümler
Uyuşmuş kararıyordu.
Allah büyük. - O an sultan
Öfke ruhuyla azdı⁸³.*

Bu karakterin olumsuz olarak algılanmasının baş sebebi İstanbul'un Bizanslılardan Türklere geçişidir, ayrıca 19. yüzyılda sıkça yapılan Osmanlı-Rus savaşları da bu bakışta önemli rol oynamıştır.

Güçlü ve acımasız Türk hükümdarlarının yanı sıra Rus Edebiyatı'nda Han eşlerinin veya cariyelerinin yaşlı babalarının karakterlerine de rastlanmaktadır. Çoğu zaman kızını çok seven yaşlı baba karakteri, öz evladını geleneklerine feda etmektedir:

*Baba hüznü, ama anlıyor
Kocasına, hadi diye, fısıldıyor⁸⁴.*

Bir Türk erkeği için başkasına âşık olan eşinden kurtulmak için, ancak tek yol vardır – o da ölüm. Eşini öldürmekte ise gözü yaşlı olan kızın babası ona yardım eder. Ancak evladına karşı mahcup hâli ve çaresizliği her hâliyle bellidir. Zira yaşlı Türklere göre geleneklere itaat her şeyden daha önemlidir. Böylelikle Rus kültüründen farklı olan Türk kültürünün, âdetlere bağlı olduğunu görülür. Türk geleneklerine göre kadınların ihanetleri karşılığında cezalandırılmalarına o dönemin Rus edebiyatında da

⁸² Bunin, İ. İstanbul, <http://bunin-lit.ru/bunin/stihi/608.htm>

⁸³ Puşkin A., Bugünlerde İstanbulu Gâvurlar Övüyor. 3 Cilt eserler, 1.cilt, s.484.

⁸⁴ N. Gumilyov, Konstantinopol /<https://slova.org.ru/gumilev/konstantinopol/>

değiniilmektedir. Rus şairi A. Fet, “Haremden Kaçırma” şiirinde hayatının korkunç sonucunu bekleyen, korkudan titreyen sultanın eşini şöyle tasvir eder:

*Sen, Sultan eşi, titriyor musun? Sen, Sultan eşi, solgun musun? Ay altında el adamı beklemek korkunç!*⁸⁵...

Er ya da geç sadakatsizliğin cezası olacak, aldatan eşin kellesi koparılacaktır. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi Rusların gözünde Türk erkeği acımasız ve gaddardır:

*Pencerenin altında koruma uyukluyor; aniden üzerine Gümüş kıvrak yılanla kılıç havalandı; Sessiz bir inilti... Kılıç parladı ve kum karardı Sarıklı başı düştüğü yerde*⁸⁶.

Türklerle ilgili genellikle kıskançlık ve iffetsizlik cezası konu edilmektedir. Sadakatsizliğin cezası ölümdür. Örneğin “Haremden Kaçırma” şiirinde Sultanın eşinin kellesini kopardığını, Puşkin’in “Bahçesaray Çeşmesi” şiirinde ise Zarema’yı suda boğduğu anlatılmaktadır:

*Eşler yaşılanıyor. Arasında Gürcü olan kız yok çoktan; o Haremin dilsiz korumaları tarafından Sular altına atılmıştır. Prensesin öldüğü gece Onun da acı sonu oldu.*⁸⁷

Osmanlı’da kadının eşini aldatma cezası konusu, 20. yüzyıl Rus şiirlerinde de ele alınmaktadır. Benzer manzarayı Rus şairi N. Gumilyov “Konstantinopol” adlı şiirinde şu satırlarla tasvir etmektedir:

*Boğazın dibine bu gece Aldatan kadını hunharca atacaklar, Fazlasıyla güzel kadını Ay’a benzeyendi*⁸⁸.

Yine 20. yüzyıl Rus şairlerinden O.Mandelştam “Türk Kızı” adlı şiirinde bu korkunç geleneklere değinir ve boğulan Türk kadınına âdeta seslenir:

*Kızma, canım Türk kızı:
Ben seninle sessiz torbaya dikilirim,
Baygın sözlerini yutarak
Yerine eğri suyu yutarım*⁸⁹.

⁸⁵ A.Fet. Haremden Kaçırma. <https://www.culture.ru/poems/11564/pokhishenie-iz-garema>

⁸⁶ A.Fet. Haremden Kaçırma. <https://www.culture.ru/poems/11564/pokhishenie-iz-garema>

⁸⁷ A. Puşkin. Çeşmenin Tatlı Serinliğinde, 3Cilt eserler, 1.cilt, s.432.

⁸⁸ N.Gumilyov. Konstantinopol. <https://www.culture.ru/poems/38860/konstantinopol> 22.09.2020

“Türk kültüründe, toplum için kötü örnek olan, özellikle sadakatsiz olanlar gerek taşlanarak gerek kırbaçlanarak gerekse suda boğulup denize atılarak cezalandırılırlardı. Nitekim, oryantalist şair, ressam ve yazarlarda sık sık rastlandığı gibi cariyeler ya da padişahın gözdesi olmaya namzet harem mensupları, harem içi çıkar hesaplaşmalarının bir sonucu olarak boğazın sularında boğularak öldürülürlerdi. Örneğin, 19. yüzyılda İstanbul’u ziyaret eden ve Hasan adlı bir Türkün, ihanet eden eşini denize attığını öğrenen Polonyalı Ressam Yan Mateyko, “Hasan aldatan eşini boğuyor” ya da “Boğaza atılan kadın” adlandırdığı resminde bu sahneyi canlandırmıştır. Aynı şekilde 1839 yılında Thomas Allon tarafından yapılan gravürde de ihanet eden kadının sarayın hareminden kayıkla boğaza götürülerek suların derinliklerine atıldığını görürüz” (Çelik, Aktaş, 2011:86).

Türk kızların güzelliğinden bahsedenler arasında 19. yüzyıl Rus yazar ve şair A. Nekrasov da vardır. Şair, özellikle Türk kızlarının gözlerinden, seslerinden ve saçlarından etkilenmiştir:

*Gülnara, genç hurim benim!
Ne çok alev, ışın,
Aşk, müzik ve sözler;
Selam, şefkat ve cennetin sesleri
Senin gözlerinin canlı ateşinde!*⁹⁰

Fakat herşeyden önce Türk kızını iffetle bağdaştırmaktadır:

*Sen, Güneş gibi sıcaksın,
Arzunun yanan ateşi
Göğsü ve omuzdan eser;
Erimiş altın gibi
Bu göğüs hassas ve saf,
Bekâretin sertliği ise
Çelik gibi...*⁹¹

Çoğu zaman bir Türk kadın sessiz, sakın, itaatli olarak tasvir edilir:

*Mahcup bakışların marifesi
Küçük omuzların sahibesi,*

⁸⁹ O.Mandelştam. Türk kızı. <https://www.culture.ru/poems/41771/masterica-vinovatykh-vzorov> 20.12.2020

⁹⁰ A.Nekrasov. Türk kızı. <http://nekrasov-lit.ru/nekrasov/stihi/109.htm> 22.09.2020

⁹¹ A.Nekrasov. Türk kızı. <http://nekrasov-lit.ru/nekrasov/stihi/109.htm> 19.12.2020

Tehlikeli erkek öfkelerini sakınleşip

*Sessiz kalmış boğulmuş kadın*⁹².

Rus Edebiyatı'nda Osmanlı kültürü tasvir edildiğinde, haremelerin hadım karakterinden sıkça bahsedilmektedir. Genellikle “kızgın hadım”, “hadım uyuyor”, “hadım izliyor” olarak tasvir edilen harem ağası; kızgın, kıskanç ve herşeyden haberi olan karakter olarak ifade edilmektedir.

19-20. yüzyıl başlarında Rus şiirlerinde Doğu konusu, Uzak ve Yakın Doğu olarak ikiye ayrılmıştır. Rus şiirlerinde Türk İmgesi, tamamen o dönemde var olan Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve kültürel ilişkilerinin gelişmesiyle artmaya başlamıştır. Rus şairlerin eserlerinde çoğunlukla Osmanlı Türklerinin, Hanların ve Sultanların sert ve korkusuz olmalarından; Türk kadınlarının güzelliğinden, hatalarının affedilmezliğinden ve acımasızca cezalandırılmalarından bahsedilmektedir. Şüphesiz daha önce Eski Rus Edebiyatı eserlerinde oluşan Türkler hakkındaki “öteki” kavramı; endişe veren, gaddar ve acımasız olarak devam etmektedir. Ancak savaştaki acımasız Türkler yerine, aile içinde, karmaşık duygularla başbaşa kalan yine sert karakterli Türkler gelir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı'nın gücünü kabullenen Rus şairleri, Türk hükümdarlarını güçlü, yıkıcı ve kızgın; bunun yanı sıra aile kültürüne, eşlerine bağlı aynı zamanda eşlerinin hatalarını affetmeyen Osmanlı Türkleri olarak tasvir etmektedirler. Zira “başkalarının kültürüne ait olan insanların psikolojisine girmek, 19. yüzyıl Rus Edebiyatının en belirgin özelliklerindendi” (Jukov: 39).

⁹² O.Mandelştam. Türk kıızı. <https://www.culture.ru/poems/41771/masterica-vinovatykh-vzorov> 20.12.2020

SONUÇ

Çağdaş Rus tarihçi Yu. Nikolayeva'ya göre “İnsan aklı, özellikle uluslararası iletişim alanında net bir şekilde ortaya çıkan, basitleştirilmiş kalıpları oluşturma ve özümseme özelliğine sahiptir. Her milletin başka milletler hakkında kalıplaşmış fikirleri vardır. İngilizlerin aşırı kuralcı; Almanların derli toplu, Fransızların sevdalı ve romantik olduklarından bahsedilir. “Tipik Fransız”, “tipik İngiliz” söylemi belirli bir etnik ve karakter özelliğini belirterek muhatap olan kişi hakkında ne demek istediğimizi anlatabiliyor ve herhangi bir açıklama gerektirmiyor; çünkü bu ifadelerde belli bir ulusal klişe söz konusudur. Bu nedenle ulusal klişeler, halkın etnik ve kültürel özelliklerini, ulusal psikolojilerini ve geleneksel özelliklerini yansıtır.” (Nikolayeva: 225). Yıllar boyunca Türkler ve Ruslar arasındaki savaşlar ve düşmanca ilişkiler, Rus toplumunda Türk İmgesi hakkında olumsuz klişelerin oluşmasına sebep olmuştur. Ancak son yüz yılda Türkler ve Ruslar arasında savaş gibi olumsuz bir olayın olmaması, Rus toplumunda Türkiye'ye, Türk kültürüne, Türk insanlarına karşı oluşan merak ve hayranlığı artırmıştır ve bu gün geçtikçe artmaktadır.

Bu çalışmada Rus dilindeki Türkçe kökenli sözcükleri ve sözcüklerin türlerini analiz edildi. Amacımız iki ülke arasındaki etkileşim sonucunda Türkçenin Rus dilinde nasıl bir iz bıraktığını belirlemektir. Bunun için çeşitli Rusça sözlükler taranarak Türkçe kökenli isimler, soyadları, Rusçadaki Türkçe alıntılar tespit edildi. Sözlük çalışmalarında, sadece Türkçe kökenli sözcükleri göz önünde bulunduruldu, onlar üzerine çalışmalar yapıldı. Sözlüklerde belirtilen, Arapça ve Farsçadan alıntı sözcükler ayrıntılı bir şekilde incelenmedi ama yeri geldikçe bazı sözcüklerin açıklamalarında Arapça veya Farsça kökenler hakkında bilgi verildi. Zaman zaman bize farklılık veren bazı sözcüklerin tarihi gelişimini de açıklandı. Çalışmanın son kısmında ise Rus Edebiyatı'nda “öteki” olarak gösterilen örnekler ışığında Türk İmgesi²⁶⁹ tespit edildi. Asıl amacımız, Türk İmge'sinin olumsuz yansımalarını bulmak değil; tarih boyunca gelişen olumlu ilişkiler neticesinde Türk İmgesi'nin Rus toplumunda bıraktığı olumlu izleri ortaya çıkarmaktır.

Çalışmada şu sonuçlara ulaşıldı:

1. Türk ve Rus halklarının kültürel etkileşiminin yoğun alanı dil olmuştur. Zira dil, gündelik yaşamda en çok kullanılan araç ve en kolay etkilenen sistemdir. Rus dilinin kelime hazinesine giren yabancı kökenli sözcükler arasında Türkçe kökenli sözcükler ilk sıralarda yer almaktadır. Yüzyıllar boyunca Türk-Rus komşuluk ilişkileri neticesinde Rusçaya giren Türkçe kökenli sözcük sayısı, Rus dil bilimci Ye. Şıpova'nın 1976 yılında yayınladığı "Rus Dilinde Türkçe Kökenli Kelimeler Sözlüğünde" 2000 civarındadır. Bunlar Eski Rusçadan kalma sözcükler olduğundan bu sözcüklerin büyük kısmı Çağdaş Rus dilinde artık kullanılmamaktadır veya Rusya'nın belirli bölgelerinde kullanılmaktadır.
2. Rus dilinde kullanılan Türkizm terimi; Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli sözcükler için ortak kullanılan bir terimdir. Bunun sebebi Rusların, Arapça ve Farsça sözcükleri Türklerden, Türki dillerden öğrenmiş olmalarıdır. Rusça Etimolojik ve Açıklamalı sözlüklerde sözcüklerin kökeni değil Rusçaya hangi dilden geçtiği belirtilmektedir.
3. Rusya'da Türkçe kökenli sözcükler hakkındaki çalışmaları dört ana gruba ayırmak mümkündür: 1) Eski Rusçadaki Türkçe kökenli alıntılar ile ilgili çalışmalar; 2) Çağdaş Rus Edebi dilindeki Türkçe kökenli alıntılar ile ilgili çalışmalar; 3) Rus Lehçelerindeki Türkçe kökenli alıntılar ile ilgili çalışmalar; 4) Diğer Slav dillerindeki Türkçe kökenli alıntılar ile ilgili çalışmalar.
4. Uzun yıllar süren dil ilişkileri Rusçaya Türkçe kökenli sözcüklerin; Türkçeye de Rusça kökenli sözcüklerin girmesine sebep olmuştur. Rusçadaki Türkçe kökenli sözcükleri; Rus Türkolog N. Baskakov'un belirlediğine göre Kiev Rusya'sı öncesi (8. yüzyıla kadar), Kiev Rusyası dönemi (9 – 12.yy.), Altın Ordu dönemi (13 – 15. yy.), Osmanlı dönemi (16 – 19 yy.) ve Devrim sonrası (20. yy.) olmak üzere beş döneme ayırmak mümkündür.
5. En eski Türkçe kökenli sözcükler, Kiev Rusya'sı döneminde Rusçaya girmiştir. 1185 tarihinde yazılan Eski Rus Edebiyatı kaynaklarından "İgor Alayı Destanı"nda toplam 45 adet *телега* (at arabası), *жемчуг* (inci), *боярин* (boyar), *лошадь* (at), *ватага* vb. Türkçe kökenli sözcük bulunmuştur. Altın Ordu döneminde ise Türkçe kökenli *ярлык* (yarlık), *кочевать* (göç etmek), *караул* (karavul/karakol), *таможня* (gümrük), *кафтан* (kaftan), *кирпич* (kerpiç), *лачуга* (alaçuk), *алмаз* (elmas), *изумруд*

(zümrüt), барсу́к (*porsuk*), баи́мак (*rabuṣ*), колпак (*kalpak*), фата (*duvak*), чулок (*çorap*), алы́й (*al rengi*), ба́дья (*badya*) gibi sözcükler girmiştir. Rusçaya Altın Ordu Türklerinin yaşamını, mimarisini, süs eşyalarını, giyim tarzlarını ve sosyal yaşantısını yansıtan sözcükler girmiştir. Osmanlı-Rus ilişkileri döneminde de Rusçaya Türkçe kökenli sözcükler girmiştir. Чемо́дан (*valiz*), тулу́п (*tulup*), баи́шка (*baş*), изъя́н (*ziyan*), каранда́ш (*kurşun kalem*), куша́к (*kuşak*), па́паха (*parak*), чалма (*çalma*), шаль (*şal*), ша́ровары (*şalvar*), па́рс (*pars*), уша́к (*eşek*), изю́м (*kuru üzüm*), ша́шлык (*şiş kebabı*), пло́в (*pilav*), алы́ча (*alıç*), баклажа́н (*patlıcan*), бе́ргамот (*bergamot*), ви́шня (*vişne*), инжи́р (*incir*), ка́мыш (*kamış*), vb. çoğunlukla tarım, yemek, yaşam gibi alanları kapsayan sözcüklerdir. Rus araştırmacı G. Karimullina, “XVIII. – XX. yy. Rus Lingvografide Türk dil unsurları”⁹³ adlı tezinde 18.-19. yüzyıllarda Rusçaya 800’den fazla Türkçe kökenli sözcüğün geçtiğini tespit etmiştir. Bu kadar çok Türkizmin Rus diline girmesi Türk-Rus ilişkilerinin bilimsel olarak gelişmesini, Rusya’da Türkoloji merkezlerinin ve üniversitelerde bölümlerin açılmasını sağlamıştır. Ayrıca 19. yüzyılın sonlarında Rus kâşif, arkeolog, Türkolog N. Yadrintsev tarafından II. Doğu Türk Kağanlığı’ndan kalan yazıtların bulunması tüm dünyanın Rus Türkoloji’sine ilgisi artırmıştır. Bir sonraki Türk-Sovyet ilişkileri döneminde Rusçaya sadece Türkçe değil; Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin de girdiği tespit edilmiştir. Bu dönemde SSCB’de Türkoloji’nin gelişimi artık politikanın önemli bir parçası hâline gelmiştir. SSCB’nin ve Türkiye’nin yaklaşık olarak aynı tarihlerde yeni yönetim sistemlerine geçmesi özellikle 1920-1940 yılları arasında dostluk ilişkilerinin oluşmasını sağlamıştır. Aynı tarihlerde Sovyet Rusya’da tüm Türk cumhuriyetlerinde Arap alfabesinin önce Latin daha sonra Kiril alfabesine dönüştürülmesi ve tüm halklar için Rus dilinin zorunlu tutulması, yaklaşık seksen yıl boyunca Türklerin birbirleriyle dil ve kültür bağlamında ilişki kurmalarının önüne geçmiştir. Türkolog bilim adamlarının yapmış oldukları önemli çalışmalar, Türk diliyle ilgili çeşitli alanlarda çok sayıda araştırmaların yapılmasını; kitapların, sözlüklerin

⁹³ Karimullina, G. *Tyurkskiye leksiçeskiye elementı v russkoy lingvografii XVIII-XX vekov*, Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uçenoy stepeni kandidata filologičeskih nauk. Kazan. 2007.

yayınlanmasını sağlamıştır. Günümüzde Türk-Rus ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesiyle siyasi, ticari, ekonomik, kültürel, sosyal vb. alanlarda büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Bu dönemde iki halk arasındaki gelişmelerinde de çok kültürel alanda olduğunu söylemek mümkündür. Dilde etkileşimler devam etmektedir. İki ülke arasındaki seyahatlerin daha kolay şekilde yapılabilmesi özellikle dilde etkisini göstermektedir.

6. Çalışmamızın “**Rus Dil Algısında Türkçe Kökenli Sözcükler**” adlı ana bölümünde çok sayıda Rusça sözlük tarandı, Rusçadaki Türkçe kökenli alıntılar tespit edildi, sözcükler anlamlarına göre gruplara ayrıldı. Günümüz Rusya’sında 1975 yılında Türkolog Yelena Şıpova’ın hazırladığı “Rus Dilinde Türkimler Sözlüğü” hâlen kullanılmaktadır. Sözlükten sadece ad türlerini seçilip gruplarına göre tasnif edildi. Böylelikle 27 grupta, toplam 801 sözcük incelendi. **Türkçe Kökenli Unvanlar ve Meslekler** grubunda (askerî rütbesine göre 9, mesleğe göre 80 ve takma adlarına göre 54) toplam 143 sözcük; **Türkçe Kökenli Cins İsimler (Pragmatonimler) grubunda** (Ev ve İş Gereçleri - 145, Giyim - 95, Yiyecek ve İçecek - 85, Coğrafi Adlar - 41, Yapı Adları - 39, Kumaş Adları - 28, Doğa Olayları - 27, Ticari Adlar - 16, Müzik Aletleri -15, Renk Adları-15, Hayvancılık Terimleri -14, Doğal Madenler -12, Mitolojik Varlıklar -12, Topluluk Adları -12, Hastalık Adları - 10, İdari Terimler - 10, Takı Adları - 9, Ölçü Terimler - 6, Tören ve Kutlama Adları - 6, Taşıt Adları - 6, Organ ve Vücut Adları – 5, Belge Adları - 4, Para Birimleri -2, Uyuşturucu Madde Adları -2, Tarım Terimleri - 2, Soyut Adlar-8, Diğer Adlar - 32) olmak üzere 658 Türkçe kökenli sözcük incelendi.
7. “Rus Dil Algısında Türkçe İmgesi”nin incelemesi sırasında Rus dilindeki Türkçe kökenli isimlerin yanı sıra Türkçe kökenli soyadlarının da bulunduğu tespit edildi. Önemli çalışmalara imza atan Rus Türkolog N. Baskakov’un “Türkçe Kökenli Rus Soyadları” kitabında tam üç yüz örnek verilmiştir. Bu tür soyadları ağırlıklı olarak Altın Ordulu olup da Rus Knezlerinin hizmetinde bulunan Türklerin isimlerinden, takma adlardan, meslek adlarından gelen Türkçe kökenli Rus soyadlarıdır. “Türkçe Kökenli Kişi Adları (Antroponimler)” grubu altında incelenen isimler ve soyadları Türkçe Kökenli Erkek İsimleri, Türkçe Kökenli Kadın İsimleri ve Türkçe Kökenli Rus Soyadları olarak üç gruba ayrıldı. Çalışmanın sonunda bazı Rus

soyadlarının doğrudan Türkçe kökenli sözcüklerden (*Buz, Bilim, Kuş, Kose, Kız, Kazan, Torba vb.*) türediği tespit edildi. Bazı soyadlarda ses değişimi gerçekleşmiş, ünlüler kalınlık incelik yönünden, ünsüzler de sertlik yumuşaklık yönünden değişime uğramıştır. (*Koz* soyadı “göz” sözcüğünden, *Tul* soyadı “dul” sözcüğünden türemiştir). Birçok Rus soyadı Türkçe, Arapça veya Farsça kökenli isimlerin sonuna Rusça son eklerin getirilmesiyle (*Agayev, Macarov, Maydanov, Muratov, Tokmakov, Tumanskiy vb.*) türetilmiştir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için isimlerin sonunda –*daş* (*Gardaş*), –*ca* (*Karaca*), –*cı/-ci* (*Arabacı, Stambulcu Zurnacı*), –*lık/-lik* (*Kirlik, Taşlık*), –*çı/-çi* (*Kolpakçı*), –*yum* (*Kuyumcan, Kurdyumov*), –*as/-aş* (*Balaşıkunaş*), –*maz/-mez* (*Burmaz*), –*sız/-siz* (*Cansız*) vb. gibi son ekler kullanarak türetilmiştir. Zaman içerisinde Türkçe soyadlarına Rusça son ekleri (–*ov/-ev*, –*ın/-in*, –*ıy/-iy*) eklenmiştir. Örneğin: Rus soyadı Tolmaçyov (Толмачёв) *tolmaç* veya *tilmaç/dilmaç* : “tercüman” anlamına gelmektedir. Türkçe *tol* (*dil*) kökünün sonuna –*maç* son ekinin ve Rusça –*yov* son ekinin eklemesiyle türetilmiştir; Çekmaryov, *çekmar- çokmar* (“topuz, başı topuzlu değnek, çomak”) ve Rusça –*ov* son ekinin birleşmesiyle türetilmiştir. Böylelikle soyadların kökleriyle birlikte Türkçe son ekleri de Rusçaya geçmiş olduğunu tespit ettik.

8. Tarihi olayların işlendiği Rus edebî eserlerinde Türk imgesine farklı gözle bakıldığı görüldü. Rusların Türk imgesine bakış açılarını şu şekilde sıralanabilir:

a) Eski Rus Edebiyatı’nda Türklerin acımasız, sert, yıkan dökken, barbar kişiler olduğu düşüncesi, Türkler ve Ruslar’ın dinî inançlarının farklılığı, uzak kültürler olmaları, savaş süreçleri ve o dönemlerde Rusların Türkleri tam olarak tanımamalarından kaynaklanmaktadır.

b) Rusların edebî eserlerindeki Türklere karşı olumsuz bakış, 1700’lü yıllardan iki İmparatorluk arasında yapılan barış anlaşmasına kadar aynı şekilde devam eder.

c) 18.yüzyıldan itibaren iki ülke arasındaki siyasi, ticari, özellikle de kültürel etkileşimlerin artmasıyla birçok Rus yazar, şair, bilim adamı, araştırmacı o güne kadar hiç görmedikleri Türk kültürünü, Türk yaşam biçimini bizzat görmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu topraklarını ziyaret

eder. Özellikle Rus şiirlerinde; cesur, sert, sessiz Türk erkeğinin yanında Türk kadınına da yer verilmeye başlanır.

d) Rus şairlerin gözünde Türkiye; uzak, farklı, egzotik, gizemli bir ülkedir.

e) Sovyet döneminde “siyaset – ekonomi - kültür” üçgeninde kültürel ilişkiler hızlı bir şekilde ön plana çıkmıştır.

9. Yukarıda sıraladığımız Türkçe alıntı gruplardaki sözcüklerin sayısı ve türleri Türklerle Rusların sadece savaşmadığını, savaş dışında da sosyal etkileşimlerinin olduğunu göstermektedir. Uzun zaman aynı coğrafyada yaşayan bu iki milletin sosyal yaşamdaki etkileşimlerinden dolayı Rusçaya Türkçeden; ev eşyaları, iş gereçleri, giyim, yiyecek, içecek, kumaş, yapılar ve coğrafi vb. alanlardaki sözcüklerin geçtiğini görüyoruz. Zira, “tarihçilerin en güvenilir kaynaklar olarak kullandıkları dil verileri”, Türk ve Rus halklarının hayatlarını paylaştıklarını, alışverişte bulunduklarını, birbirlerine yardım ettiklerini, birbirleriyle evlenerek aile kurduklarını göstermektedir.

Şunu belirtmek gerekiyor ki Rus Edebiyatı’nda Türk İmgesi ile ilgili edebi eserler çoğalırsa şüphesiz bu konu ile ilgili daha çok malzeme bulunur ve daha geniş bilgilere ulaşılabilir. “Yapılacak yeni çalışmalarla Rusçadaki Türkçe sözlerin sayısı artacaktır; çünkü Ruslarla Türklerin son yıllarda ilişkileri eskiye göre daha da hareketlenmiştir. Yani birlikte yaşamalar artmıştır, dolayısıyla da karşılıklı öğrenmeler çoğalmış olabilir” (Karaağaç:23).

Genel olarak alıntılar farklı halklar arasındaki etkileşimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Rus dil algısında Türk imgesi tarihî, kültürel, ticari veya sosyal ilişkiler aracılığıyla dile yansımıştır. Rus dilinde alıntı sözcükler incelendiğinde önemli düzeyde Türkçe kökenli sözcüğün olduğu görülmektedir. Uzun zaman önce başlayan Türkler ve Ruslar arasındaki etkileşimler, günümüzde de aktif olarak devam etmektedir. Türk ve Rus halklarının geniş sahada yakın temasları sadece ikisinin etkileşimi değil tüm insanlık için gelişim sembolü olmuştur. Çünkü toplumlar geliştikçe ve etkileştikçe, “bilgilenme ve öğrenme” devam ettikçe ortaya yeni alıntılar çıkacak, milletler arası bilgi alışverişleri devam edecektir. Çünkü “dilın sınırları, dünyanın sınırlarıdır” (Ludwig Wittgenstein).

KAYNAKÇA

TÜRKÇE SÖZLÜKLER:

Akalın Ş. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. Ötüken Yayınevi.

Baykal, B.S. (1974). *Tarih Terimler Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Devellioğlu, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Gülensoy, T. ve Küçüker, P. (2015). *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Güney, E. (2006). *Yerbilim Terimler Sözlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Karaağaç, G.(2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu

Karakurt, D. (2011). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi , Türk Söylence Sözlüğü*, Türkiye. e-kitap

Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara, Akçağ Yayınevi.

Mustafaeva, M., Şerbinin, V.(1996). *Büyük Rusça- Türkçe Sözlük*, Multilingual Yay., İstanbul.

Özcan, H.(2008). *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Olgaç Matbaası.

Pehlivan, S.(1993). *Artvin - Ardanuç Ağzından Derlemeler*. Bursa.

Püsküllüoğlu, A.(2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara:Arkadaş Yayınları.

Sungurbey, İ. (1966). *Medeni Hukuk Terimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, E. (1972). *Metabilim İşlem Terimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Yılmaz, H., Sevindüz, F., Talu, M., Hasdemir, E., Yaşar, A., Yıldırım, Y., Ölmez H., Gürü, M., Necefoğlu, H., Kabasakaloğlu, M., Ünal, H. B., Karabulut, N., Özdemir, E., Somer, G.(2009). *Kimya Terimler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

XVIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*. 8 cilt. 1965. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. 12 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1963-1982.

TÜRKÇE KAYNAKLAR:

Armağan, M. (2012). Petersburg’da Osmanlı İzleri. Kuğunun Son Şarkısı, 4. Baskı, İstanbul: Timaş.

Ağababa, N. (2014). “Slav ve Türk Dillerinin Karşılıklı Etkileşimi”. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler. Cilt: 1, Sayı: 1.

Aksan, D.(1990). *Türkçenin Gücü*. 2. Baskı. İstanbul : Bilgi yayınevi.

Arunova, M. ve Oreškova,F. (2013). *Tolstoy’un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu*. (Çev.İ. Allahverdi). İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Avrutina, A. (2015). “Sovyet Rus Edebiyatı Sürecinde Atatürk İmgesi”. Gazi Türkiyat, Bahar /16: 187-194.

Avrutina, A. (2015). “Sovyet Rus Edebiyatı Sürecinde Atatürk İmgesi”. Gazi Türkiyat, Bahar /16: 187-194.

Başaran A. Siyasi İlişkiler-Kültürel İlişkiler Etkileşimi: Türk-Rus İlişkileri Örneği. Avrasya Etüdler, 48/2015-2, s. 101 -142.

Behramoğlu, A. (2016). Rus Edebiyatında Türk İmgesi. Ö.Kumrular (Ed.) Dünya’da Türk İmgesi, İstanbul, Kitap Yayınevi, s.235.

Belge M. (2003). Osmanlı’da ve Rusya’da Aydınlar. G.Kazgan ve N. Ulçenko (Ed.) *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya. Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler* (ss.109-124). 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berta, A. Kumanların Kökeni. Macaristan’daki Kumanların Erken Tarihi. Emine Yılmaz, “Kumanların Kökeni” (Çeviri), Bir, Türk Dünyası İncelemeleri 9-10, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağanı, İstanbul 1998: 133-142 (Árpád Berta, “A kunokeredete”, HalasiTéka 18, Adatok Kiskunhalastörténetéhez, Szerkesztette: SzakálAurél, Kiskunhalas 1996: 11-20).

- Binark, İsmet, “Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Mevcut Name-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.197-207.
- Biray, N. *BUGÜN HAVA NASIL OLACAK? Halk Bilgisine Dayalı Takvim ve Hava Tahmini: “Kazak Türkçesi Örneğinde”*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 20, 2 (2013), 1-30.
- Buran, Ahmet, *Sovyet Türkolojisi ve Birinci Türkoloji Kurultayı*, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009, s.430- 444.
- Daşdemir, M., Efendioğlu, S., Kars ve Erzurum Ağzlarında Rusça Ödünç Kelimeler , A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi , Erzurum 2016, s. 159-178.
- Durmuş, O., Alıntı bakımından Türkçe sözlük, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 26 Erzurum 2004/
- Dünden Bugüne Kadar Türkiye ve Rusya. Politik, Ekonomikve Kültürel İlişkiler (2003). Ed.G.Kazgan ve N. Ulçenko, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. *Dünya’da Türk İmgesi*, (Ed. Ö.Kumrular), 6. Baskı, İstanbul Kitap Yayınevi, 2016.
- İngiliz Gizli Servisi (m15)’e Göre Turanlılar ve Pan-Turanizm, (1999). (Çev. G. Bayraktar, Ş. Durgun) İstanbul : Kaptan Ofset.
- Caferov, T. (2010). *XV-XVII. Yüzyıl Rus Edebiyatında Türkler*. (Çev. N. Abdullayev). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Çelik, R., Aktaş, R. (2011).*Rus Şövalyesi N.Gumilyov’un İstanbul Durağı*. Karadeniz Dergisi, Sayı 3, s. 80-87.
- Gotthard JAESCHKE - Münster-Westfalen, *1919-1939 Yılları Arasındaki Türk-Rus Yakınlaşması Hakkında Bir İnceleme (Atatürk Dönemi Sovyet Politikası Hakkında)*, (Çev. Hüseyin Zamantılı), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101198>, 21.10.2020
- Gumilyov, L. (2006). *Eski Ruslar ve Büyük Bozkır Halkları*. (Çev. D. Ahsen Batur).2. Baskı. İstanbul : SelengeYayınları.
- Gumilyov, L. (2002). *Eski Türkler*, İstanbul : SelengeYayınları.

- Gülensoy T.(2011). *Anlamları kötü Türk kişi adları*. Dil araştırmaları, sayı:8, Bahar 2011, s.23.
- Güler, Önder. *Osmanlı Öncesinde Altın Ordu Devleti Dış İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. Karadeniz Dergisi, 2018, № 37, c.99-110.
- Gündüz, A. (2005). *1917 Bolşevik İhtilalinin Türk Dünyasındaki Yansımaları*. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt 6, Sayı 1, s. 1-12.
- Güvenç, B. (2016). *Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul. Boyut Yayınları.
- Hosking,G.(2015). *Rusya ve Ruslar. Erken Dönemden 21.yüzyıla*. (Çev. Kezban Acar). 2. Baskı, İstanbul :İletişimYayınları.
- İgnatyev, B., XIX. Yüzyıl Sonu ile XX. Yüzyıl Başında Rus-Türk İlişkileri (Gerçekleşmeyen Yakınlaşma Tasarıları), *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.153-163.
- İnalcık, Halil, “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.25.
- İnanır, E. (2013). *Rusların Gözüyle İstanbul*. İstanbul: Kitapevi.
- Karaağaç, G. (2009). *Dil Tarih ve İnsan*, İstanbul : Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2004). *Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi*. V.Lefkoşa Edebiyat Buluşması. İstanbul : Akçağ Yayınları.
- Karadoğan, U.C. *İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu’da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu*, Bilig Dergisi, Bahar 2011, sayı 57, s.135-157.
- Kemaloğlu, İ. (2015). *Rusların Gözüyle Türkler*, İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Kılıç, S.,(1998). *Türk-Sovyet İlişkilerin Doğuşu*. İstanbul : Ülke Kitapları.
- Kolesnikov, A., (2010). *Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri: Türk-Sovyet İlişkilerinin Kuruluşunun 90. Yılı* (Çev. İ.Kamalov). Ankara : Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kolobov, O.,Kornilov A., Özbay F. (2006). *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve İşbirliği Alanları (1992-2005)*. (Çev. Osmanov E.,İmanov V., Memmedov R.), İstanbul: Tasam Yayınları.
- Kurat, A.N., (1948). *Rusya Tarihi. Başlangıçtan 1917’ye Kadar*. Ankara: TTK.

- Kurat, Yuluğ Tekin, “1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.139-145.
- Kürşat Efe.(2017). Tarihi Türk Lehçelerinde Alıntı Hayvan İsimleri. Route Educational and Social Science Journal. Volume 4(5), August 2017, s.379-393. pdf.
- Kutalmış, M. (2013). *İlk Dönem (1700-1917) Rus Türkolojisinin Temel Özellikler*, Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi The Journal of International Social Research, Cilt: 7, Sayı:31, Volume: 7 Issue: 31, www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
- Lukaş İ. (2015). Goloye Pole. Gelibolu. (Çev. Üçgül, S.), İstanbul : ÇeviribilimYayınları.
- Nekrasov, M.,“XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.91-96.
- Ortaylı, İ. (2016). *Anadolu’nun Bozkırlarından Avrupa’nın İçlerine Türklerin Tarih 2*. İstanbul : Timaş Yayınları.
- Ortaylı,İlber, “XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.124-134.
- Ostapchuk, Viktor, “1648-1681 Yılları Arasında Doğu Avrupa’da (Ukrayna, Rusya, Polonya, Türkiye) Yeni Bir Düzen Kurulma Yolunda Yapılan Mücadeler”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.99-110.
- Öner, M. Türk Dünyası ve Türkoloji, “Selefler ve Helefler” I. Beynelhalg Simpozuimunun Materialları, Azerbaycan Milli Elmiler Akademiyası, Bakı, 22- 24 Oktyabr 2014, s. 17-20. pdf
- Özcan A.T., (2017). *Moğol-Rus İlişkileri (1223-1341)*. Ankara : Türk Tarih Kurumu.
- Özeren, M. (2014). *Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9/3, 1093-1120.
- Potskhveriya, B., “1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.189-195.

- Pritsak, Omeljan, “1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.65-72.
- Puşkin, A. (2008). *Erzurum Yolculuğu*. (Çev. A. Behramoğlu). İstanbul: Kültür Yayınları.
- Rami, İ. (2016). *19.yüzyıl Rus Edebiyatında Türk İmgesi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- N. Rayevskiy. (2009). *Gelibolu Günlüğü: Rus Gözüyle Gelibolu. Zorunlu Bir Gurbetin Öyküsü*, (Çev. A.İbrahimov), İstanbul: Ağaç Kitabevi.
- Roux, Jan-Paul. (2004). *Türklerin Tarihi - Pasifikten Akdenize 2000 yıl*. (Çev. Aykut Kazancigil, Lale Arslan-Özcan) İstanbul :KabalıcıYayınevi.
- Stepanova, Ye. Kültürdilbilim nedir? Kültürdilbilim: Temel Kavramlar ve Sorunlar, Ankara, Gazi Kitabevi, 2014, s.11-23
- Şemsutdinov, A., (2000). Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri. (Çev. A. Hasanoğlu). İstanbul: Cumhuriyet.
- Soykut, İ.H. (1974). *Türk Atalar Sözü Hazinesi*. İstanbul: Ülker Yayınları.
- Tacemen, A., (1994). *Rus Egemenliğindeki Türklerin Alfabelerinin Değiştirilmemeli (1769-1940)*. Kayseri.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Yazıtları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*, 3. Baskı, İstanbul, Yıldız Dil ve Edebiyatı.
- Tekin Z., “Osmanlı Devleti’nde Kürk Ticareti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, 1977, 10.cilt. s. 757.
- Tektaş, N. (2007). *Tanrının Askerleri 3. Karluklar-Kara Hanlılar-Oğuzlar-Sabarlar-Avarlar-Hazarlar-Bulgarlar-Macarlar-Peçenekler-Kıpçaklar (Kumanlar)*. İstanbul: Çatı Yayıncılık. *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl (1491-1992)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Uluoğlu, S.(2010). Kulikovo Savaşı üzerine Yazılan Eserlerde Türkçe Kökenli Kişi Adları. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 28,s. 141-157.

- Uturgauri, S., (2003). Globalleşme Koşullarında Kültürün Rolü. G.Kazgan ve N. Ulçenko (Ed.) *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya. Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler* (ss.99-107). 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uturgauri, S. İki Kültürün Teması, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl Sempozyumu*, Ankara 1999, s.81-84.
- Uydu Yücel, M.(2007). Rus Yıllıklarına Göre Türkler. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzun Aydın, D. Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Eğitim, Kültür Ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış. İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul Journal of SocialSciences (2013) Summer: 4 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/161916>
11.09.2018
- Yakubovskiy, A.Y. (1955). Altın Ordu ve İntihatu. (Çev. H. Eren). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Wimbush, S. Enders. (1998). Stratejik Açıdan Sovyet Müslümanları ve Diğer Azınlıkları. (Çev. Y. Tekin Kurat). Ankara: Kutay Ofset.

RUSÇA SÖZLÜKLER

- Баскаков, Н., Голубева, Н., Камилева, А., Любимов, К., Салимзянова, Ф., Юсипова, Р. (1977). Большой Турецко-Русский Словарь, Москва:Русский Язык.
- Даль, В. (1880). Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 томах.
- Фасмер, М.(1986). Русский Этимологический Словарь. В 4 томах. Москва: Прогресс.
- Федосюк, Ю. (2011). Русские Фамилии. Популярный Этимологический Словарь. Москва. Изд.:Детская Литература.
- Ибрагимова, В.(2009). Словарь русско-украинских фамилий тюркского происхождения. Симферополь: Симферопольская Городская Типография.
- Жуков, В. (1991). Словарь русских пословиц. Москва : Русский Язык.
- Зимин, В., Ашурова, С.(1994). Русские пословицы: школьный словарь. Москва: Школа-Пресс.

- Крылов, Г.(2005). Этимологический словарь русского языка. Санкт-Петербург: Полиграфуслуги.
- Мокиенко, В., Никитина, Т. (2007). Большой словарь русских поговорок. Москва: ОЛМА Медиагрупп.
- Москвин, А.(2003). Большой словарь иностранных языков. Москва: Центрполиграф.
- Ожегов, С.(1989). Словарь русского языка. Москва: Русский Язык.
- Семенов, А.(2003). Этимологический словарь русского языка. Москва: Юнвес.
- Семенова, Н. (2008). Словарь иностранных слов. Москва: Русский Язык Медиа; Дрофа.
- Словарь современного русского литературного языка Академии Наук СССР. (Под ред. В.Чернышова). 17 томов. Москва-Ленинград., 1950-1965.
- Суперанская, А.(2005). Словарь русских имен. Москва: Эксмо.
- Толковый словарь русского языка / Под. ред. Д.Н. Ушакова. – М., 1935-1940.
- Усейнов, С. Крымскотатарский-Русский-Украинский Словарь. В 3-х томах. Симферополь.
- Федосюк, Ю. (2011). Русские фамилии: Популярный Этимологический Словарь. Москва : Флинта Наука.
- Фёдоров, А. (1997). Пословицы в русском литературном языке. В 2 томах. Москва.
- Шипова, Е. (1976). Словарь тюркизмов в русском языке. Алма-Ата: Наука.
- Щербинин, В. (1994). Yeni Rusça-Türkçe Sözlük, İstanbul, Multilingual Yayınları.

RUSÇA KAYNAKLAR

- Аджи, М. (1994). *Полынь Половецкого Поля*. Москва: Тоо «Пик-Контекст»,
- Аджи М. (2004). *Тюрки и Мир : Сокровенная История*. М., Изд-во АСТ.
- Алефиренко, Н. (2010). *Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие*. Москва : Флинта, Наука.

- Аюпова, Л. (1975). О тюркизмах в русском языке. Вопросы башкирского языкознания, Уфа.
- Бакина, Н. (2006). *История культуры тюрков*. Алматы: Изд-во Уш киян.
- Баскаков, Н. (1969). Введение в изучение тюркских языков. Москва. Изд-во: Высшая Школа.
- Баскаков, Н. (1992). *Русские Фамилии Тюркского Происхождения*. Баку: Наука.
- Баскаков, Н. (1985). *Тюркская лексика в "Слове о полку Игореве"*. Москва: Наука.
- Бизаков, С. (2002). *Ветви одного могучего дерева (тюркские народы)*. Алматы: Изд-во bilim.
- Валишевский, К. (1993). *Иван Грозный*. Исторический Очерк. Москва. Изд-во Квадрат.
- Вернадский, Г. , Карпович, М. (1996). *История России. Древняя Русь*. Тверь : ЛЕАН.
- Вернадский, Г. (2014). *История России. Московское Царство*. Москва: Эксмо.
- Голубовский П. (2011). *Печенеги, Торки и Половцы*. Москва: Изд-во ВЕЧЕ.
- Горский А. (2016). *Москва и Орда*. Москва : Ломоносовъ.
- Горький, М. (1955). *Материалы и исследования*. Т.1, Изд-во АН СССР, – Л.
- Гундогдыев, А. Огузы и Киевская Русь. Східний світ №2, 2008. с.71-76.
- Демин, В. Загадки русских летописей. http://old-ru.ru/articles/art_46.htm 05.12.2017
- Дмитриев, Н. (1962). *Строй тюркских языков*. Москва: Восточная Литература.
- Жуков, К. *Некоторые узловые моменты русск о-турецких отношений в конце XVII — начале XX вв.* Вестник Санкт-Петербургского Университета, 2009, сер.13 вып. 2.
- Калинин, А. (2013). *Лексика русского языка : учеб. пособие*. –2-е изд. М : Флинта.
- Караулов, Ю. (2010). *Русский язык и языковая личность*. Москва: Изд. ЛКИ.
- Кожевникова, Е. (2009). Тюркизмы в современном русском языке. Грани познания. Май, №1(2). www.grani.vspu.ru

- Командорова, Н. (2009). *Русский Стамбул*. Москва: Вече. А.Н. Кононов, Предисловие издателя. Словарь тюркизмов в русском языке. Алма-Ата: Наука, 1976.
- Кононов, А. (1976). Предисловие рецензента// Е.Шипова. Словарь тюркизмов в русском языке. Алма-Ата, Наука.
- Конявская, Е. (2015). *Половцы в ранних летописях: оценки и интерпретации летописцев*. Slověne, № 1, с.180-190.
- Крачковский, Ю. (1953). Один из первых исследователей восточных элементов в “Слове о Полку Игореве”. Очерки по истории русского Востоковедения. Москва, Изд. Академии Наук СССР. С.23-30.
<http://historic.ru/books/item/f00/s00/z00000077/st003.shtml>. 29.05.2018
- Ли Жунь, (2014). Этимология Фитонимов в Русском Языке. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. № 11 том, с.38-39.
- Литаврин Г., Семенова Л., Орешкова С., Флоря Б., (1998). *Османская Империя и Страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII в.* Часть I. Москва, Изд-во. 288 с.
- Литвина, А., Успенский Ф. (2013). *Русские Имена Половецких Князей*. Москва: Изд-во Полимедиа.
- Логунова, Г. (2014). *Русь и Золотая Орда: Проблема Взаимовлияния*, Учебное Пособие, Иркутск: Изд-во ИГУ.
- Логунова, Г. (2014). *Османская Империя и Страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в 17 веке, Русь и Золотая Орда: Проблема Взаимовлияния*. Учебное Пособие. Часть I. Иркутск: Изд-во ИГУ. 110 с.
- Мавродина, Р. (1983). *Киевская Русь и Кочевники (печенеги, торки, половцы)*. Историкографический очерк. Ленинград: Наука.
- Мелиоранский, П. (1902). *Турецкие элементы в языке “Слово о полку Игореве”*. Санкт-Петербург. pdf
- Менгес, К. (1979). Восточные элементы в “Слове о полку Игореве”. Ленинград: Наука.

Насилов, Д. *Российская Тюркология Наших Дней: к Смене Научных Парадигм.* İCANAS 38, Ankara, Türkiye, 1 - 04 Mayıs 2012, cilt.1,s.1173-1183.

Николаева, Ю. Русские и французы друг о друге. Исторические корни национальных стереотипов Текст. / Ю.В. Николаева // Русская и европейская философия: пути схождения. Сб. науч. тр. СПб., 2003. — с. 80-84.

Омарова, Б. (2012). *Тюркские заимствования для наименования предметов быта в русском языке.* Науковий Вісник Міжнародного Гуманітарного Університету, №5, с. 15-18.

Орешкина, М. Тюркские слова в современном русском языке: проблемы освоения. М.: academia, 1994. с.159

Орешкова, С.(2008). Изучение Турции в России. Турция на рубеже 20-12 веков. Институт Востоковедения Российской Академии Наук. Москва.

Орешкова, С. Османо-российские императи в евразийском контексте. Евразийство, от диалога к взаимодействию. Международная научно-практическая конференция к 20-летию выступления в МГУ им. М.Ломоносов Президента Казахстана Н.Назарбаева. 2014. Март. с.129.

Петросян, Ю., *Русско-Турецкие Отношения и Первые Турецкие Конституционалисты (1875—1877 гг.)*

Плетнева, С. *Хан Боняк и его время.* Проблемы археологии. II. Ленинград: 1978. С.174-180.

Реформатский, А. А. Введение в языковедение: учебник для вузов/ под ред. В.А.

Виноградова. 5-е изд., испр.м.: аспект пресс, 2004.с.536 Upl:<http://e-libra.su/read/229154-vvedenie-v-yazykovedenie>.15.08.2017

Ростовцев У. ,Сидорчук И., *Образ Турции и турок в текстах русской художественной литературы XIX–XX веков в контексте формирования современной исторической памяти россиян.* St. Petersburg State Polytechnical University Journal. Humanities and Social Sciences, 1 (191), 2014.

- Рыбаков, С.(2014). *История России в древнейших времен до конца 17 века*. Курс лекций. 2 издание. Екатеринбург : Изд-во Уральского Университета. 192 с.
- Сетаров Д. Тюркизмы в русских названиях домашних животных. Советская тюркология, 1978. -№ 1. С. 38-57.
- Степанов, Е. (2016). Русские Паремии с Тюркизмами Бытового Дикурса: Лингвокультурный Аспект. МОВА. 2016. № 26, с.111-118.
- Степанов, Е.(2017). Тюркизмы в Русских Бытовых Пословицах и Поговорках.Філологія. №26, том 1, с.73-77.
- Судаков, Г. (1989). Были о словах и вещах. Архангельск. Северо-Западное книжное издательство. //https://www. Booksite.ru/fulltext/sud/akov/byly /index.htm 20.10.2018
- Сулейменов,О. (2011). Аз и Я. Алма-Ата: Издательский Дом «Библиотека Олжас».
- Темушев, С. Печенеги в событиях междоусобицы 1015-1019 гг. на Руси сквозь призму источников. // Российские и славянские исследования: Сб. науч. статей. Вып. 1 / Редкол.: О. А. Яновский(отв. ред.) и др. — Мн.: БГУ, 2004. — С. 44–54.
- Тер-Минасова, С. (2000). Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово.
- Трубачёв, О. (1960). Происхождение названий домашних животных в славянских языках. Москва:Изд-во АН СССР.
- Унал, К. Об устойчивом словосочетании *баиш на баиш* в русском языке. ICANAS 38, Ankara, Türkiye, 1 - 04 Mayıs 2012, cilt.1, ss.1911-1914.
- Хара-Даван, Э. (2018). *Чингисхан как полководец и его наследие*. Москва: Всемирная история.
- Чукаева, В. Русь В Системе Империи Золотой Орды (XIII–XV ВВ.). Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Вип. 4. 2013. с. 110-115.
- Шевченко,И.,Зубков,М.(2012). Этностереотипные образы иностранцев в русских паремиях <https://www.rae.ru/forum2012/pdf/1639.pdf>. 11.12.2017
- Шпулер, Б. (1943). *Золотая Орда. Монголы на Руси. 1223-1502*. Центрполиграф.

Щербак, А. (1962). Названия домашних и диких животных в тюркских языках. Историческое развитие лексики тюркских языков. Москва:Восточная Литература.

Яковенко,Т.И. Оним как средство передачи имплицитной информации/

http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2016_11-1_53.pdf11.11.2018

GAZETELER:

Газета Правда, 1933, 2 ноября.

Ulus Gazetesi, 30 Mayıs, 1 Mayıs, 1935.

ESERLER:

Гумилев, Н.Константинополь/<https://slova.org.ru/gumilev/konstantinopol/>

Лаврентьевская Летопись.http://psrl.csu.ru/toms/Tom_01.shtml

Мандельштам, О. Турчанка/ <https://www.culture.ru/poems/41771/masterica-vinovatykh-vzorov>

Некрасов, А. Турчанка/ <http://nekrasov-lit.ru/nekrasov/stihi/109.htm>

Пушкин, А. Сочинения в трех томах. Том 1. Москва:Художественная Литература. 1985.

Слово о полку Игореве, под ред. В.Жуковского/<https://ilibrary.ru/>

Хождение купца Федота Котова в Персию
http://az.lib.ru/k/kotow_f_a/text_1924_hozhdenie_kuptza_kotova.shtml

Хождение на Восток гостя Василия Познякова с товарищами/ <http://old-ru.ru/07-59.html>

TEZLER:

Çolak, Ö. (2010). *Lenin Döneminde Türk-Rus İlişkileri (1917-1923)*. Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Isparta.

Kamalov, İ. (2008). *Altın Orda-Rus İlişkileri ve Altın Orda'nın Rusya'ya Etkileri (Altın Orda Devleti'nin Yıkılışı ve Çarlık Rusyası'nın Kuruluş Sürecinde)*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Programı. Doktora Tezi. İstanbul.

Yıldırım, A. (2016). *Anlambilim Bakımından Rusça Zoonimler*. Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Kayseri.

Каримуллина, Г. (2007). *Тюркские лексические элементы в русской лингвографии XVIII-XX веков*, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Казань.

Кислицкая, С. (2005). *Структурно-семантические особенности русских фразеологизмов с тюркскими компонентами*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Махачкала.

Маруневич, О. (2010). *Концепт «иностранец»: лингвокогнитивный и XX аксиологический аспекты (на материале русского и английского языков)*/Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Пятигорск.

Сетаров, Д. (1971). *Тюркизмы в русских названиях животного мира*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Алма-Ата.

İNTERNET SÖZLÜK

Rusça –Çuvaşça Sözlüğü (<http://ru.samah.chv.su/cgi-bin/s.cgi>) 19.02.2018

Kazakça- Rusça Sözlüğü (<http://www.translatos.com/ru/ru-uz/#>) 19.02.2018

Güncel Türkçe Sözlük TDK (<https://sozluk.gov.tr/>) 23.03.2018

Kişi Adları Sözlüğü TDK (<https://sozluk.gov.tr/>) 23.03.2018

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Renata AKTAŞ
 Uyruğu : Türkiye (TC)
 Doğum Tarihi ve Yeri : 17 Kasım 1977/Kazakistan
 Medeni Durumu : Evli
 Tel : +90 0507 243 31 26
 Email : ratash36@gmail.com, renata7777@mail.ru
 Yazışma Adresi : Bahçelievler Mah. EyüpSultan Cad. Beste Konak 5/3
 Talas/Kayseri/38280

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Erciyes Üniversitesi	2005
Lisans	Kazakistan Semey Devlet Üniversitesi	1999
Lise	35 Nolu Lise, Semey/Kazakistan	1998

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2005-2017	Erciyes Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

YABANCI DİL

Rusça

RUS DİL ALGISINDA TÜRK İMGESİ

ORJİNALLİK RAPORU

% **16**

BENZERLİK ENDEKSİ

% **16**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **5**

YAYINLAR

% **7**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRCİCİL KAYNAKLAR

1

archive.org

İnternet Kaynağı

% **2**

2

www.eba.gov.tr

İnternet Kaynağı

% **1**

3

tml?uid=321768&ion=sc11breaknews.com

İnternet Kaynağı

% **1**

4

interaktifsozluk.net

İnternet Kaynağı

% **1**

5

www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

% **1**

6

issuu.com

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

yayinlar.yesevi.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**

8

Submitted to Istanbul Aydın University

Öğrenci Ödevi

<% **1**

9

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

<% **1**